

UKDE

UKDE KİTAPLIĞI: 114
MARAŞ TARİHİ SERİSİ: 23

Editör:

Yaşar ALPARSLAN
Serdar YAKAR

Osmanlıca'dan Türkçeye Aktaran:

Halit KURTARAN

Baskı – Cilt:

ÖNCÜ BASIMEVİ
Kazım Karabekir Cad. No: 85/2
İskitler/ANKARA
Tel: 0.312.3843120

Kapak Tasarım:

Şükran İŞÇİ

ISBN :

978-605-62827-9-9

Baskı Tarihi :

Kasım - 2012

Yazışma Adresi:

Vefa Kitap Kırtasiye
İsmetpaşa Mah. Borsa Cad.
Buket Sitesi Altı No 17/C
Tel: 0.344.225 13 00
KAHRAMANMARAŞ

**MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNDE
ŞEYH ALİ SEZAI
EFENDİ**

Yayına Hazırlayan:

Serdar YAKAR

Kahramanmaraş

2012

Serdar YAKAR: 1965’de Kahramanmaraş’ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra 1983’de M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümüne girdi. Öğrencilik yıllarında Milli Gazete’de gençlik ve kültür sanat sayfaları hazırladı. “Kadın ve Aile” ve “Gül Çocuk” dergilerinde Yazı İşleri Müdürü, Timaş Yayınları’nda Editör olarak çalıştı. O yıllarda çalışmaları; İslam, İlim ve Sanat, Altınoluk, Kadın ve Aile, Gül Çocuk, Sur, Maveria gibi dergilerde yayınlandı. Vatani görevini 1991’de Güney Deniz Saha Komutanlığı’nda tamamlayıp 1992 yılında memleketine dönerek Kahramanmaraş Belediyesinde memur olarak göreve başladı. Bir süre Belediye Özel Kalem Müdürlüğü görevini vekaleten yürüttü. 1993 yılında atandığı Yazı İşleri Müdürlüğü’nün yanı sıra Belediye Memurları Sendikası (BEM-BİR-SEN)’in şube başkanlığını da yaptı.

Bir grup arkadaşıyla birlikte kurduğu Ukde Basın Yayın ve Organizasyon bünyesinde haftalık “Ukde Haber” gazetesi, ve “Kurtuluş” dergisinin yanı sıra kitap yayıncılığı yaptı. Yerel yayın yapan Yunus TV’de haftalık “Ukde Sanat Edebiyat” programları düzenledi. “Ukde” başlığı altında; “Yorum”, “K.Maraş’ın Sesi”, “Manşet”, “Bugün”, “Cesur Haber” ve “Kimlik” gibi bir çok yerel gazetede düzenli olarak yazılar yazdı. Halen “Alkış” dergisinde ve Kahramanmaraş Belediyesi gazetesinde yazmaktadır.

Birçok sivil toplum kuruluşunun üyesi veya kurucuları arasında yer aldı. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisans programını tamamlayarak “*Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri: Kahramanmaraş Belediyesi Örneği*” adlı çalışması ile “Kamu Yönetimi Uzmanı” unvanını aldı. Kahramanmaraş yerel mahkemelerinde Belediyecilikle ilgili adli davalarda Bilirkişilik yaptı. 2004’te Belediye Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’ne kurucu müdür olarak atandı.

Kısa bir süre Belediye Terminal Müdürü olarak görev yaptıktan sonra yeniden Belediye Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü kadrosuna atanmış olup evli ve üç çocuk babasıdır.

Yayınlanmış kitap çalışmaları:

1. Memleketime Dair (Tarihi, Ekonomisi, Sosyal Yapısı ile Kahramanmaraş), 1995,
2. Gönül Dostu Mehmed Zahit Koktu ve Bağlanma, 1995,
3. Necip Fazıl ve Mücadelesi, 1996,
4. Kurtuluşu Dair Üç Eser (Derleme), 1996,
5. Hayatı ve Mücadelesi İle Hafız Ali Efendi (Yıldırım Alkış ile müşterek, 1998),
6. Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri, 2003,
7. Kahramanmaraş’ta Ceridoğulları, (Ömer Kaya ile müşterek, 2003),
8. İstiklâl Savaşında Maraş, (Yaşar Alparslan ile müşterek, 2008),
9. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri, (müşterek, 2008),
10. Âşık Mustafa Zulkadiroğlu Hayatı ve Şiirleri, (Yaşar Alparslan ile müşterek, 2008),
11. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I-II, (müşterek, 2008)
12. Memleketime ve Şahsıma Dair Bir Hukuk Mücadelesi, 2009,
13. Muhammed Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri, (müşterek, 2009),
14. Maraş’ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri, (Y.A. ile müşterek, 2009),
15. Türk Edebiyatında Maraşlılar, (müşterek, 2009),
16. Seyâhatnâme, Şehir Târihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş, (müşterek, 2009),
17. Maraş Meşhurları, (Yaşar Alparslan ile müşterek, 2009),
18. Muhtelif Cönklerden Maraş Halk Şairlerine Âit Şiirler, (müşterek, 2009),
19. Elbistan ve Maraş’ta Dulkadir Oğulları Hükûmeti, (Arifi Paşa’dan, müşterek, 2011)
20. Eski Maraş’ta Âlim Çıkarmış Âileler, (Yaşar Alparslan ile müşterek, 2011),
21. Dostozan (M.Hanifi Sarıyıldız) Hayatı ve Şiirleri, 2012
22. Maraş Millî Mücadelesinde Bayrak Olayı ve Aşıkhoğlu Hüseyin, 2012,
23. Maraş-Fransız Harbi Belgeler-Hatıralar (Yaşar Alparslan ile müşterek, 2012)
24. Şeref Turhan’ın Bütün Şiirleri, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
SEYYİD ALİ SEZÂİ (Emir Abdülcelil zâde).....	9
TÜRK İSTİKLAL MÜCADELESİNE AİT MARAŞ	
TARİHÇESİ.....	17
İNGİLİZLER'İN MARAŞ'I İŞGALİ.....	17
İngiliz İşgal Komutanının Maraş İleri Gelenleriyle Toplantısı:.....	21
Maraş Deposunda Bulunan Silah, Cephane ve Diğer Savaş Gereçlerine El Konması:.....	27
Maraş'ta İngiliz İşgalinin Özet ve Değerlendirilmesi:.....	33
FRANSIZLARIN MARAŞ'I İŞGALİ.....	
Fransızların Maraş'a Gelişleri:.....	35
Sütçü İmam Olayı:.....	36
Governör Militeri Andre'nin Maraş'a Gelişi:.....	41
Bayrak Olayı:.....	43
Yörede Kurulan Heyet-i İdareler:.....	76
Ermenilerin Kuyucak'ta Çıkardıkları Arbede ve Millîş Nuri:.....	85
Kasap Bobuş ve Komiser:.....	86
Elbistan Heyet-i Merkeziyesinden Maraş Heyet-i Merkeziyesine Gönderilen 18.1.1920 Tarihli Bildiri:.....	96
Maraş Heyet-i Merkeziyesince yazılan Muvakkat Program ve Yönetmelik:.....	98
Bir Yiğitlik Örneği:.....	122
Şube İdare Heyetleri Reisliklerine Yazılan Genelge:.....	150

Maraş'a İstiklal Madalyası Verilmesi:.....	158
Maraş Halkının Komşu İllere Yardımı:.....	159
Antep'in Kurtuluşundan Sonra Antep İleri Gelenlerinden Dayı Ahmet Ağa'nın Ali Sezai Efendiye Yolladığı Teşekkür Mektubu:.....	162

YAŞAR ALPARSLAN HOCAMIN ARŞİVİNDE BULUNAN MARAŞ HARBİ İLE ALAKALI GÜNLÜK TARZINDA BİR MECMUA.....	165
---	-----

ÖNSÖZ

Maraşlının 22 Şubat 1919'da İngiliz işgaliyle başlayıp 11 Şubat 1920'de Fransızların kaçıışı ile biten destansı mücadelesinin manevi mimarı olan Şeyh Ali Sezai Efendi'nin ismi kayıtlarda yer alsa da, hakkında maalesef bugüne dek derli toplu bir bilgi sunulmamıştır yeni nesillere... Tâ ki 1980'li yıllarda Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sponsorluğunda Ajans 1400 ekibinin yapımını üstlendiği “Sahibini Arayan Madalya” filminin çekimlerine dek...

Gerçi “Sahibini Arayan Madalya” filminin senaryosu, Maraş'ı hiç görmemiş bir isim olan Tarık Buğra tarafından yazılmıştı ama yine de Maraş'ı ve Maraşlıyı en güzel şekilde o film anlatmıştı.

Üniversite öğrencilik yıllarımda “İlim ve Sanat” dergisi adına kendisi ile yaptığım bir mülakaat esnasında bu soruyu Tarık Buğra'ya iletmiş ve “Maraş'ı ve Maraşlıyı çok iyi tanıyorum. Bu eseri yazmak için Maraş'ı görmem gerekmiyor” cevabını almıştım.

İşte o eserde; düşmanın Maraş'ı işgali üzerine Arslan Beyi, Muharrem Beyi ve daha nicelerini çektiği telgraflarla “Maraş'ın sana ihtiyacı var, hemen gel” diyerek Maraş'a çağıran, her mahalle için ayrı bir teşkilat kuran, Fransızın bitmek bilmez top ve tüfeği karşısında Müslüman halkın iman ve sabrını ön plana çıkartan bir ilim adamını, bir teşkilat adamını, bir şeyh efendiyi görmekteyiz.

Kahramanmaraş Belediyesinde memuriyete başladığımın ilk günlerinde Şeyh Ali Sezai Efendinin hayattaki tek oğlu Halit Kurtaran rahmetli ile tanışmıştım. Elinde bir tomar kağıt vardı. Babası Şeyh Ali Sezai Efendinin milli mücadele günlerinde tuttuğu notları günümüz diline çevirmekte idi. Bana da metinleri daktiloya çekmek düşüyordu. Ben de bu vazifeyi zevkle yerine getiriyordum.

Mehmet Alperen “Kurtuluşun Manevi Mimarları” adlı romanında tıpkı “Sahibini Arayan Madalya”da olduğu gibi Şeyh Ali Sezai Efendiyi eserinin mihenk noktasına yerleştirmişti. O eseri de zevkle okumuş ve bir grup arkadaşla kurduğumuz Ukde

Yayınları arasında yayınlamaktan kıvanç duymuştum. Mehmet Alperen, Şeyh Ali Sezai Efendi'nin notlarından haberdardı. "O notları gördüm. Hatta bir kısmı mahalli bir gazetede yayınlandı" demişti.

Bahsedilen gazeteye yıllar sonra ulaştım. A.Saim Emirmahmutoglu'nun gazetesi "Demokrasiye Hizmet"te yayınlanmıştı notlar 1957 yılında.

Aradan on yılı aşkın bir zaman geçmişti ki bir gün Halil Yalçın bey çıkageldi. Eşi Ayşe Yalçın hanımefendi kızım Elif Betül'ün ilkokul hocası idi. Elinde bir zarf vardı. Açtı. İlk sahifelerini benim on yıl önce daktilo ettiğim Şeyh Ali Sezai Efendiye ait notlardı bunlar. Dayısı olan Halit Kurtaran bu notların yayınlanmasını arzu etmekte imiş. Bir hazine bulmuşçasına sevinmiş ve notlar üzerinde çalışmaya başlamıştım.

Hatta o yıl Kurtuluş dergisinde Halit Kurtaran'ın babası Şeyh Ali Sezai Efendiyi anlatan bir yazısını da yayınlamıştım.

Notların yayınlanması hususunda Halil Yalçın beyin bazı çekinceleri vardı. "Dayımla oturup bir çalışma yapmam lazım" demişti. Araya yaz tatili girmiş, ben ailemle birlikte mütad şekilde yıllık iznimi alıp İstanbul'un yolunu tutmuşum.

Dönüşte ise Halit Kurtaran beyin rahmet-i rahmana kavuştuğu haberini almıştım.

Uzun süre Halil Yalçın beyden haber bekledim. Sonra Halid beyin oğlu Dr. Sezai Kurtaran Bey ile İstanbul'da görüşme imkanı bularak bu notları yayınlama isteğimi ilettim. Memnun olmuş, yardımcı olacağını söylemişti. Notların Osmanlı Türkçesi ile yazılmış asılları kendisindeydi. Onları bize verecek ve biz de elimizdeki nüsha ile karşılaştırarak eksikleri, fazlalıkları tesbit edecektik. Araya yeni projeler girdi ve bir on yıl daha gelip geçti. Bu arada Şeyh Ali Sezai Efendinin bazı notlarının da Yaşar Alparslan hocama geçtiğini öğrendim.

İşin özü Yaşar Alparslan hocamın katkısı ve varolan bizim çalışmalarımızla bu eser ortaya çıktı.

Milli mücadelemizi birinci elden anlatan bu çalışmanın milli mücadele tarihimiz açısından bir kaynak olması dileği ile...

Serdar YAKAR

SEYYİD ALİ SEZAI (Emir Abdülcelil zâde)

Şeyh Ali Sezai Efendi 1869'da Maraş'ta doğar. Baba adı Hacı Ahmed, dede adı Abdülcelil'dir. Aile bu dededen dolayı Abdülcelil oğulları diye anılır. Ailenin ifadesine göre, aile seyyiddir. Silsilesi Hz. Hüseyin'e dayanır.

Ali Sezai Efendi Şekerli mahallesinde doğar, büyür. Daha beş yaşında iken babası ölür. Kız kardeşi Aişe ile beraber öksüz kalır. Anneleri yanlarında eniştelere bakarak büyürler.

Eniştelere İbrahim Efendinin Halep sınırındaki Akbez de iş yaptıkları sıralarda Fransız okuluna kaydolur. Devam eder, okur, Fransızca öğrenir.

Dini ilimleri muhitlerinde öğrenir. Zahiri ve bâtnî tahsil yapar.

Hatuniye mahallesinde vazife yapan Kâdiri-Rufâi şeyhi Şakir Efendiye mürid olur. Çalışır, çabalar icâzet alır. Yetinmez, Darendeli Hacı Mehmet Efendi ile Urfalı Şeyh Mustafa Efendi'den de Nakşilikte icâzet alır. Halep nakîbi Mehmet Ebülhüdâ'dan ayrı bir Rufâi icazeti alır.

Maraş'ta yetişmiş, Maraş'ta müftülük yapmış büyük âlim, mutasavvıf Kalalı İmamzâde Osman Efendi'den hem şerî ilimleri okur öğrenir bu alanda icazet alır, hem de intisabla Kadiri tarikatından icazet alır. Bu zât onu çok etkiler. Bu bakımdan ondan çok bahseder, över. Onun için:

-Dört mezhebin bütün fıkıh kitapları yansa onu Kalalızâde Osman hocamın hafızası diriltmeye yeter, der.

Şeyhlerinden biri olan Şakir Efendi 1894 yılında ölür. Onun yerine postnişin olur.

Hatuniye mahallesindeki Çiftli Zaviye ve ona bağlı üç dükkanın mütevelliliği kendisine verilir. Zaviyeyi tamir ettirir. Rıfai tarikatının icabını yerine getirir. Tarikatta eğitim yaptırır. Zaviyedarlığını yürütür.

Zaviyenin mescid bölümünde şerî ilimler okutur, imamlık yapar, namaz kıldırır. Sahip olduğu ilimlerin icablarını yerine getirir. Kısve-i ilmiye, kısve-i tarikat giyinir.

1887’de evlenir. Bu evlilikten Mehmed Halid ve Ahmet Said adlarında iki oğlu ile Fatma Selime, Hatice Naciye ve Gülsüm Zübeyde adlarında üç kızı olur.

Şeriat üstüne oturmuş bir tarikatı esas alır. “Şeriati olmayanın tarikatı olmaz” der. Bağlılarını bu dâirede yetiştirir. Şeriatsız tarikat yolunda olanlar için; “El öpmekle, çalım satmakla, hüyükürmekle şeyh olunmaz” ifadesini kullanır.

Tamir ettiği, içinde zaviyedarlık yaptığı, mescidinde namaz kıldığı mekanın 1894 itibariyle mütevellisi olur. 1912 de ise bu mütevelliliği devrin padişahı bir fermanla resmileştirir. Padişah ondan zaviyeye sahip çıkmasını, sağlıklı eğitim yaptırmasını, insanları aydınlatmasını ister. Tembihlerde bulunulur.

Bu hizmetler Maraş harbine kadar devam eder. Ne yazık ki Maraş harbinde tekkesi ile birlikte harpte kullandığı idârî merkezi, kitapları yanar.

Sezai Hoca Maraş harbinde büyük hizmet eder. Yine bir hoca olan Vezir Fahı’dan sonra ikinci Kuva-i Milliye’yi kurar. Her ikisi de Bayrak olayını görür. Arkasından Fransızların bunun intikamını alacağını bilir, müşahede eder, kanaat önderleri olarak öne düşer, teşkilatlarını kurar.

Ancak Sezai Hoca daha yaşlı ve tecrübelidir. Hayatta muvaffak olmuş karakter sahibi insandır. Kurduğu teşkilatta eşraf çoktur. Bu harptir, parasız dönmesi imkansızdır.

Onun için Hocaefendinin ikazı ile Vezir Hocanın kurduğu Kayabaşı Kuva-i Milliye Teşkilatı Hocaefendinin kurduğu Kuva-i Milliyeye dahil olur.

Harbe doğru giderken Hoca Efendi Şekerli bölgesi başkanıdır. Harpte ise ma’nevî önderdir. Bütün harp boyu bir olumsuz hareketine şahid olunmamıştır. Hasseten de lisan bilmesi, cesâreti, harbin hazırlık safhasında çok işe yaramıştır. Fransız komutanlarıyla doğrudan konuşan, söylenecek her sözü çekinmeden söyleyen odur. Bu sözler de çok işe yaramış, nice anlaşmazlıkları ortadan kaldırmış, milletin önünü açmıştır.

Maraş milli mücadelesini ma’nen ayağa kaldıran hocaların başında Şeyh Ali Sezai Efendi gelmektedir. Ama harbi planlayan,

götüren Arslan Bey'dir. Arslan Beyin memûriyetinin olmaması ve ayrıca karakterinin fiilen harbe, komutanlığa, liderliğe uygunluğu bu sonucu doğurur.

Sezai Hoca Maraş harbinde hiç ümitsizliğe düşmeden çalışan nâdir insanlardandır. Bu irade ve azmini bilahere de devam ettirmiştir. Harp sonrası çevre illerin kurtuluş harbine de destekte bulunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Şeyh Ali Sezai Hoca Efendi Pazarcık aşiret köylerinin eğitim öğretimi ile görevlendirilmiştir. Zâten bu kendisinin de ihtiyacını hissettiği bir şeydir. Zevkle yapmıştır. Bu görev bir çeşit gezici öğretmenliktir.

Şeyh Ali Sezai Efendi 1926 yılı itibariyle Maraş merkez vaizliğine atanmıştır. Bu görevini kesintisiz 1937'ye yani vefat tarihi olan 11 Haziran 1937'ye kadar devam ettirmiştir.

Yaşadığı dönemde Maraş'ta iki korku politikasına şahid olmuştur. Bunun ilki şapka hadisesidir ki tamamen provakasyondur.

İkincisi ise Hoca Efendinin başında patlayan malum olaydır.

Hoca Efendi ölmeden yıllar önce kabrini, kabir taşını hazırlatmış, kabir taşının yazılarını devrinin icabı, Osmanlıca yazmış yazdırmıştır. İşte bu eskiden kalma yazı irticanın hortlaması olarak gösterilmiştir. Hoca Efendi karakollara düşürülmüştür. Yaşına, hastalığına, Maraş harbindeki hizmetine bakılmamıştır. Mahkemeye düşürülmüş fakat bir ehl-i insaf hâkim onu kurtarmıştır. Maalesef Maraş harbinin ma'nevi mimarlarından birçoğu da bu şekilde darbe yemiştir.

Bu korku politikasından Arslan Bey de nasibini almış, İstiklal Mahkemesinden canını zor kurtararak ömrünün en verimli çağını Meryemçil belinde gözetim altında geçirmiştir. Maraş'a ömrünün son yıllarında dönebilmiş, yoksulluk içinde hayatını geçirmiştir.

Hoca Efendi bu toprakların yetiştirdiği ender değerlerden biridir. Tıpkı Hafız Ali Efendi gibi hem tarikat ehlidir, hem ilim erbabıdır. Bu toprakların yetiştirmesidir. Dışarı gitmemiştir. Varlığı bu topraklar için şereftir.

Hoca Efendi Maraş'taki alimler içinde Arapça Farsçanın ötesinde tek yabancı dil bilen âlimdir. Arapça ve Fransızcası çok iyidir.

Hoca Efendi tam bir karakter sahibidir. Karakteri mesleğine uygundur. Ondan sağlığında kimse şikâyet etmemiştir. Hâlâ aile içinde varlığı hissedilir dense yeridir.

Hoca Efendi çok iyi bir hatiptir. Çıktığı her kürsünün hakkını vermiştir. Bu kürsü bazan camilerdeki kürsüdür, bazan da bayramlarda kurulan kürsüdür. Zaten mesleği vaizliktir. Bunun o gün için karşılığı “kürsü şıhlığı”dır.

Hoca Efendi'nin en büyük meraklarından biri tıptır. Hoca Efendi tıbbın her çeşidi ile alakalanmıştır. Ma'lum eski zamanda tıp sâde bıçağa dayalı tıp değildir. Bunun çok sayıda çeşidi vardır. Hasseten tıbbünnebevî vardır. Bu zamanla havas ağırlıklı hâle gelmiştir. Bunun örneği Suyûti'nin “Tıbbünnebevi”sidir. Veya doğrudan havas kitapları vardır. Bunlar ayet üstünedir, esmâ üstünedir vs.

Osmanlının son dönemi ne kadar tıp çeşidi var Şeyh Ali Sezai Hoca Efendi'nin alakası dahilinde ve bildiği şeydir. Zâten bu hususta başvuru merkezidir. Belki de ailesi ocaktır. Kendi de temsilcisidir.

Şeyh Ali Sezai Hoca harp sonrası yine kitap biriktirir. Ancak bu defa biriktirdikleri o kadar çok değildir. Zâten tek parti dönemidir. Eline geçen şunun bunun verdiği parçalarıdır.

Ustamız Yaşar Alparslan Hocanın en büyük merakı eski Maraşlı âlimler ve kitaplarının serencâmıdır.

Onun belirttiğine göre Ali Sezai Efendinin bu kitapları oğlu Halit Kurtaran'a geçer. O da bunları şurda burada saklar. Bir ara bunları hısımlı Abdurrahman Arıkan'ın pamuk deposuna koyar. Yaşar Hocam yılların onu sıkıştırır. Sonunda Halit Kurtaran'dan bu kitapları almayı başarır.

Kitapların çoğunluğu parçadır. Yaşar Hocam bunları İsmet Karaokur gibi ilgililerine dağıtır. Kendinde olmayanları arşivine alır. Bunlar Nakşiliğe ve Rufailiğe dair eserlerdir. Bu da hocanın meslek ve meşrebini gösterir.

Fakat Yaşar Hocam yine ısrar eder. Halid Hoca; “kalan defter mefter” der. Fakat Yaşar Hocam “olsun, göreyim” der. Yıllar geçer. Sonunda bir zahra sandığı içinde onları da alır. Fakat bu defa Yaşar Hocam hazineye konmuştur. Zira o defter parçaları Ali Sezai Efendinin notlarıdır.

Notlarının ne kadarıdır bilinmemekle beraber ele geçen defter, not dökümünün tasnifi şöyledir:

1-Hoca Efendi her çeşit tıpla alakalı çok fazla not tutmuştur.

2-Hoca Efendi o gün için bulamadığı bazı kitapları istinsah etmiştir. Bunlar tıp ve tarikat kitaplarıdır.

3-Hoca Efendi fazlasıyla va'z notları kaleme almıştır.

4-Hoca Efendi orijinal Osmanlı lisanı hutbeler yazmış ve muhafaza etmiştir.

5-Hoca Efendi eser telif etmiştir. Meselâ cihad ile, ruh ile alakalı eser yazmış ve muhafaza etmiştir.

6-Hoca Efendi temsil ettiği tarikatla alakalı defterler oluşturmuştur.

Hoca Efendi bu çalışmaları yaparken birinci derecede İslâmi eserlerden istifade etmiş, kaynak olarak kullanmıştır.

7-Hoca Efendi hatırat yazmıştır. Bu hatıratlar Maraş harbiyle alakalıdır. Bunlardan bir kısmını Yaşar Hocamla birlikte hazırladığımız bir çalışmada yayınlanmıştır.

Bu notların daha ayrıntılı olanı Hoca Efendi'nin torunu Dr. Sezai Kurtaran'ın elinde olup 1957 yılında Demokrasiye Hizmet gazetesinde kısmen tefrika edilmiştir. Tefrikanın başında denildiğine göre aynen yayınlanmıştır. Bu bakımdan doğrudur. İfâdeler ağır olup bir dönemin ilim lisanıdır.

Demokrasiye Hizmet gazetesindeki tefrika 45 gün devam etmiştir. Aradan yıllar geçmiştir. Eser yeniden silbaştan Hoca Efendinin oğlu Halit Kurtaran tarafından bir daha Türkçeye sadeleştirilerek aktarılmıştır. Tefrika yer yer ağır ifâdeler taşırken sadeleştirme de yer yer çok yalın ifadeler taşımaktadır. Hatta uydurukça kelimeler bile kullanılmaktadır.

Tefrika sadeleştirmenin yarısı gibidir. Karşılaştırıldığında iki konuda ek yapıldığı görülür. Bunu belli ki Halit Kurtaran Hocam yapmış olup metinden çıkarılmıştır.

Yine ikinci yarıda konu bölünüp araya bir takım evraklar, vesikalar girdirilmiştir. Bu da okuyucuda zihnî bölünme meydana getirmektedir. Bu evraklar da aynen korunarak sona alınmıştır.

Hatırat Maraş harbine, hasseten de onun Şekerli cephesine iyi ışık tutmaktadır. Olan biteni ayrıntılı bir şekilde vermektedir.

Maraş harbi için en doğru tesbit her şeyin Fransızların geliş sayısıyla başladığıdır. Telaş böyle başlamıştır. Gelmişler, ertesi gün Sütçü İmam hadisesi olmuştur. Fransızlar tedbir almaya başlamıştır. Bayrak hadisesi milattır. Hadiseden sonra Fransızlar harp için yığınak yaparken Müslümanlar da Kuvay-ı Milliye'yi kurarak tedbir almışlardır. O kadar süratli teşkilat kurup tedbir geliştirmişlerdir ki tedbirde düşmanlarının önüne geçmişler, hazırlığı süratle bitirmişlerdir. Harbin sonuna doğru düşmanın yüksek ateş gücüne binâen bir tereddüt, bir ümitsizlik hasıl olsa da yine de hesabı tutturmuşlardır. Vatanlarını kurtarmakla kalmamışlar komşu vilayetlerin de yardımına koşmuşlardır. Burada da neticeyi alıp istiklal harbi için öncü olmuşlardır.

Tarihte haini olmayan hiçbir millet olmaz. Böyle olmakla beraber Maraş harbinin haini yok gibidir. Buna karşılık da olumsuzluğu az da olsa vardır. O da bu hatıratda dile getirilmektedir.

Olumsuzluk denilen de; hocalar harp öncesi ganimetleri talan etmeyin demişler fakat çok fakir bölge çeteleri az da olsa talan yapmışlardır. Hep fıkıh kitabı okuyup ideale şartlanan hocalar da bunları ayıplamışlardır. Hepsi o kadar.

Bu hatırat Maraş harbiyle alakalı en geniş hatırat olma özelliğini taşımaktadır. O bakımdan kıymetlidir. Kayıt altına alınması ise gereklidir, lüzumludur. Bunlar kayıt altına alınırsa gelecek nesiller daha sağlıklı kitap yazacaklardır. Olmayanı yazıp kimsenin vebaline girmeyeceklerdir. Hayal üretmeyeceklerdir.

Bu hatırat Halit Kurtaran Hoca tarafından sâdeleştirilip günümüz Türkçesine aktarılırken bir kısmı tarafımızdan daktilo edilmiştir. Bilahere de bilgisayara geçirilmiştir. Bu hali ise ona çok az bir müdahale ile yeni bir şekil vermekten ibârettir. Maksat, ilgililere daha sağlıklı bir çalışma sunmaktır. Zira bu hatırat değil Maraş'tan, bütün bir ülkeden aranıp sorulmakta, istenmekte olup ilgisine ancak iptidai bilgisayar çıktısıyla cevap verilebilmektedir. Bu da bizim için bir eksikliklerdir. Bu eksikliği gidermenin yolu hatıratı kitap formatında ilgisine sunmak, rahat çalışmasını, dipnot almasını sağlamaktır. Yapılan da budur.

Ustam Yaşar Alparıslan da benim gibi yıllardan beri Sezai Hocamızın ismi yaşasın için çalışır. Elindeki evrakları çalışana verir. Sezai Hocam üstüne bir yüksek lisans yapılmasına vesile

olan bu evraklardan Şimdi de yeni çalışmalar yapılmaktadır. İnşallah bu çalışmalar da biter, bastırılır.

O, benim bu çalıŐmama da emek verdi, gelişmesine vesile oldu. Masrafını kendi hayır sandığından karşıladı. Ona Maraşlılar adına teşekkür ediyorum.

Kitabın sonuna Yaşar Alparslan Hocamın elinde bulunan Maraş harbi ile alakalı Osmanlıca bir çalışma konulmuŐtur. Bu alıŐma, not Şeyh Ali Sezai Efendinin hatıratları ile de örtüşmektedir. Burada yayınlanması kaybolmasını engelleyecektir.

Maksadımız tarihimizin aydınlanmasına vesile olmak. Yazılmadık, yayınlanmadık bir Şey bırakmamaktır. İnşallah muvaffak oluruz.

Söze son verirken Yaşar Alparslan Hocamla yeni kitaplar çıkarmak üzere yola devam ediyor Allah'tan yardım bekliyoruz.

TÜRK İSTİKLAL MÜCADELESİNE AİT MARAŞ TARİHÇESİ

İngiliz işgal kuvvetlerinin Maraş'a girdiği günden başlamak üzere şehri onlardan devralan zalim Fransız kuvvetlerinin çıktığı güne kadar millet ve vatan uğrunda gerekli girişimlerde bulunmak ve iyi bir savunma yapabilmek için kurulan teşkilatlanmayı özetle anlatan bir eserdir.

Bu kısa tarihçeden amaç geçmişte meydana gelen olayları abartmadan ve her hangi bir şahsı övmeden ve yermeden tarafsız bir şekilde anlatarak vicdanların değerlendirilmesi ve dürüst bir araştırma ile hatalardan kaçınılarak gerekli mühim girişimlere sarılma yolunu görmek ve göstermektir.

Ve her hususta tevfiyat ve nusrat Allah-u Tealadandır.

Emir Abdülcelilzade Şeyh Seyyid Ali Sezai Efendi'nin kaleminin eseridir.

1919 M. (1335 R.) – 1920 M. (1336 R.)

İNGİLİZLER'İN MARAŞ'I İŞGALİ

Osmanlı Devletinin girdiği Birinci Dünya Savaşı ve devletin dış siyaseti gereğince sürgün edilen Ermeniler velîmetleri olan Türklere karşı pek fena bir his besleyerek ve ecnebi devletlerini de zulüm ve bozgunculuklarına alet ederek geri gelmeye başlamışlardı. Dost düşman herkesçe bilindiği üzere yıllardan beri devletin ve milletin pek mühim işlerini sadakatle yürütmek üzere ehliyetli ve ehliyetsiz resmi makamları üstlenen, Bakanlar ve kuruluşların çoğunluğu görevlerinde umursamazlık ve dini emirlere aykırı tutum ve davranışları ile hıyanet ve kusur etmekteydiler. Hükümetin katıldığı devletler topluluğu her nasılsa 1. Dünya Savaşı'nda yenilmiş olduklarından ağır şartlarla ateşkese mecbur edilmişlerdir. (30.10.1918 Mondros Antlaşması)

Bu yüzden Osmanlılara ait şehir ve kasabaların galip devletler arasında paylaşılıp, işgali başlatılmıştı.

Adana, Urfa Fransızlar, Antep, Merzifon, Samsun İngilizler, Antalya, Konya İtalyanlar ve sonra İzmir Yunanlılarca işgal edilmişti. Ermeniler Kafkasya'dan Adana'ya kadar vurmaya ve Karadeniz kıyılarındaki Rumlar da Pontus Hükümetini kurmak için silah elde fırsat bekliyorlardı.

Yerli Ermenilerin bir kısmı işgal kuvvetlerine gönüllü yazılarak geri kalanları da onlarla fikir birliği ile Müslüman Türkler hakkında her türlü zulüm ve eşkıyalıkla saldırganlık yapmaktaydılar. 1.1.1919 da Antep'i 3.1.1919'da Trablus'u İngilizler Klonel Filip Sent Mari komutasında işgal etmişlerdi. İşgal sırasının Maraş'a geldiği anlaşılıyordu. İşgalden önce Maraş'ta bulunan askeri malzeme Kayseri'ye nakledilmiş; şehirde Teğmen Cemal bir kıta asker ile kalmıştı.

Maraşlılar, İngilizler daha şehre girmeden kesin tavırlarını ortaya koymuşlar, işgalcilerin gelişlerine engel olmak amacıyla Narlı kesimindeki Aksu Köprüsü'nü yıkmışlardı. Antep'ten yola çıkan İngiliz kuvvetleri Aksu köprüsüne geldiklerinde, yıkılmış olduğunu gördüler, dar bir köprü kurarak yollarına devam ettiler. Şehirdeki Ermeniler sevinç içinde önlerinde rahiplerin bandoları, ellerinde çiçek demetleri ile şehrin güneyinde Şeyhadil Mevkiinde İngiliz kuvvetlerini karşıladılar. Taşkınca "Yaşasın İngilizler, Yaşasın Ermeniler, Kahrolsun Osmanlılar ve Türkistan" diye bağırarak, Müslümanlara sövüp düşmanca ve adice yaygarada bulunmaktalardı. Böylece İngilizler, 22.2.1919 Pazartesi günü Albay Max Andriyo komutasında 600 mevcutlu askeri ile ateşkesin 7. maddesini ileri sürerek Maraş'ı işgal etmişlerdi. Bu arada Türk askeri de Maraş'ı terk etmiş bulunuyordu.

İşgal kuvvetlerinin 360'ı süvari atlı, 240'ı piyade olup subay ve erlerin bir kısmı Müslüman Hintlilerden oluşmakta idi. Hintli süvari birliklerinin ayaklarında çizme, üstlerinde yün kumaştan elbise ve başlarında beyaz takkelerin üzerine yine aynı kumaştan kıvrık biçimde sarılmış sarıklar vardı. Şehirde ilerlemeye devam eden karşılayıcı ve işgalci kalabalık hükümet caddesini takip ile Uzunoluktan geçip kışlaya doğru ilerlerken Ermeniler, daha yüksek sesle bağırıp çağırarak Türklere hakarete devam ediyorlardı. Kışla önüne gelindiğinde muhafız birliğinin komutanı Teğmen Cemal, birliğine silah başı emri verdi ve kılıcına sarıldı. İngiliz Komutanı,

kılavuzluk eden Ermenileri azarlayıp askerlerine geri dönmeyi emretti. Bu defa Amerikan Kolejiine doğru yöneldiler. Bu arada İngiliz komutanı nizamiye nöbetçisi askere birkaç altın bahşış vermek istedi. Nöbetçi “Ben istemem Allah bana dinimi imanımı versin” diye komutanı tersledi. Komutan askerlerini yerleştirmek üzere oradaki kayısı bahçesi sahibi Aliş Hacı’ya üç aylık kira olarak 15 bin altın teklif ettiyse de kabul etmemiştir. Sonuçta İngilizler Amerikan Kolejiini karargah yaparak bir kısım askerini koleje, Ahırbaşı Kilisesine, Ermeni Katolik kiliseleri ile şehrin doğusundaki Alman Çiftliğine yerleştirmiştir.

İşgalden sonra bir İngiliz subay mutasarrıflığa gelerek komutan tarafından gönderilen 4 maddelik bir yazı vermiştir. Bu yazıda; Maraş civarında yaşayan muhtelif cemaatler arasında asayiş olmadığı hakkında raporların bulunduğu, bunun üzerine Halep’teki İngiliz komutanlığının Maraş’a takviye askeri göndermeye karar verdiğini, böylece asayişin sağlanmasında yerel kuvvetlere yardım edileceğini, şehrin Türk memurlarca yönetileceğini, bütün memurların İngiliz kuvvetlerine yardımda bulunacağına dair güvence verilmesi gereğinin bildirilmesi isteniyordu.

Buna karşı Mutasarrıf Ata Bey, Maraş’ta mahalli asayişle ilgili hiçbir sorun bulunmadığını, düzen ve asayişin eksiksiz sağlandığını ve devam edeceği cihetle bu beyanatın asla kabul edilemeyeceğini ve ateşkes şartlarına ters düştüğü yönünden geri alınması gerektiğini uygun bir dille açıklamış, kendilerine burada kaldıkları sürece misafirlik uygulamasından öte bir şey yapılamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine işgal komutanı mutasarrıflığa yeniden bir yazı göndererek; bütün telgrafların sansür edileceğini, bütün asker ve jandarma toplama ve yollamasının yasaklandığını bildirmiştir. Bunun üzerine mutasarrıf, bunların devletin iç işlerine karışmak demek olacağı nedeniyle kabul edilemeyeceği karşılığını vermiştir. Ayrıca Harbiye Nezaretinden işgal kuvvetlerine karşı nasıl davranılacağıının bildirilmesi hususu istenmiştir.

İngilizlerin yanı sıra Ermeniler de boş durmuyorlardı. 1. Dünya Savaşı sırasında cepheye düşmana öncülük eden, cephe gerisinde ise Türklerden genç ihtiyar, kadın çocuk demeden önlerine geleni çeşitli işkencelerle öldüren Ermeniler zorunlu göçe tabi tutulmuşlardı. Maraş Süleymanlı (Zeytun) Ermenileri de

sürülenlerden idi. Bu arada bir çok sanatkar Ermeni ailesi, sözü geçen ileri kimselerin iltiması ile refah içinde yerlerinde bırakılmışlardı.

İngiliz işgali üzerine ilk olarak 1.500 kadar Ermeni geri gelmişti. İngilizler tarafından Maraş ve Süleymanlı'ya yerleştirildiler. Bunlar İngilizlerden maddi, manevi, güç alarak Türklere karşı çeşitli yalan, iftira ve hilelerle fitne ve bozgunculuk yapmaya başlamışlardı. İltimas edilen Ermeni ailelerinin Maraş'ta terk ve refahlarına müsaadesi görülen İskilip ilçesi ileri gelenlerinden eski mutasarrıf İsmail Kemal Bey aleyhine İngiliz komutanlığına Ermeniler 49 adet şikayet dilekçesi vermişlerdi. İsmail Kemal Bey, Sivas valisi iken getirtilip, Ermeni yanlısı Amerikalıların mutemedi ve bir kısım Ermeninin suçlayıcı ifadeleri ile yargılamaya başlamıştı. Ceza mahkemesinde geçen aşağılayıcı birkaç duruşmadan sonra, vali, askeri koruma altında otomobil ile Halep'e gönderilip tutuklanmıştı. Hemen ardından Çavuş Emni Zâde Gözlüklü Ali Efendiyi de uyduruk bir suçlama ile Halep'e göndererek hapsedirmişlerdi. Halep'te çeşitli sıkıntılar içinde hapsolunan hatta gırtlaklarına kadar su içinde tutularak işkence edilen bu zatlar daha sonra suçsuz bulunarak salıverilmişlerdir.

İngiliz işgali süresince sürgündeki Ermeniler guruplar halinde geri dönerek Maraş'a yerleşmeye devam ediyorlardı. Bunların bir bölümü de Adana'daki Fransız birliklerine katılarak İngiliz işgaline arkalanıp, eli kırbaçlı, çizmeli, bellerinde tabanca ile Maraş'a, Zeytun'a gelip giderek ıssız yol ve yörelerde rastladıkları Türklere öldürüyor, çarşı pazarlarda halkı hakaret ve aşağılayıcı davranışları ile kışkırtmaya çalışıyorlardı. Her gün Hıristiyanların birkaçı davacı, birkaçı şahit olmak üzere mahkemeye baş vurarak birçok Müslümanın hayvan ve mallarını ellerinden almakta idiler. Birkaç yıl önce devletçe çıkarılan kanun uyarınca Müslüman olan Hıristiyan, kalbi ve imanı zayıf bir takım kimseler, Hıristiyan gençlerin olağanüstü dil ve el saldırılarından korkmaları ve kaçmaları sonucu kılık ve ad değiştirmek suretiyle kiliselere sığınmışlardı. Müslümanlardan da akıl ve imanca zayıf birkaç kimse dinden çıkarak adlarını değiştirip kiliselere kayıt ve kabullerini yaptırmışlardı.

Ermenilerin işgal komutanlığına pek acıklı bir dille verdikleri dilekçeler üzerine, birkaç yıl önceden kendi istekleri ile Müslüman olup kocaya varıp çocuk sahibi olan kadınlar da,

Müslümanlar yanında, hizmetçilikle yaşayan kızlarla görüşüp buluşarak zorla Amerikan binasına toplanmıştı. Bu arada işgal komutanlığından mutasarrıflığa gönderilen yazılı emir üzerine köşe başlarına yapılacak işleri bildiren ilanlar asılmıştı. Toplanan kadın ve kızlara iki hafta süreyle rahip ve misyonerler tarafından ikazda bulunulacağı, dönmeyi kabul etmeyenlerin geri ailelerine verileceği bildirilmekte idi. Korkutma, iltifat ve kandırma yollarının uygulanması sonucu bir kısmı aslına dönerek Hıristiyan gençlerle evlendirilmişlerdi. Tekrar Hıristiyan olmayı kabul ettiremedikleri bir kısım kadın ise ailelerine dönmüşlerdi. Bu arada İsa Divanlı Mahallesinden Karaküçükzâde Hacı Mehmet Efendi Hocanın oğlu ile evli bulunan kadın, koleje gitmek istemeyince, Ermeni komitecilerden Artin onu zorla götürüyor ve yolda işkencelerde bulunuyor. Kadın, bu işkenceler sonucu üzüntüsünden hastalanarak vefat ediyor. Bunun benzeri daha birçok zorlama ve işkenceler yaşanmaktaydı.

1. Dünya Savaşı sırasında Zeyton, Fırnıs, Fındıcak ve Yenicekale dolaylarındaki Türklere görülmedik zulüm yapan Ermenilerin bu davranışları üzerine zamanın mutasarrıfı Ali Haydar Bey'in harekete geçerek Osmanlı Hükümetinden yardım istemesi üzerine verilen emir gereğince Urfa'dan Maraş'a gelen bir alay kadar kuvvet, Ermenilere gereken dersi vermiş ve çatışma sırasında Zeyton Belediye Başkanı, aynı zamanda eşkiya başı Nazarit Çavuş birkaç yandaşı ile yakalanıp sorgulama sonunda öldürülerek cesedi herkese ibret için Maraş'a getirilip halka gösterilmişti.

Nazarit Çavuş'un küçük oğlu Ropen bir kısım Hıristiyanların kışkırtması ile geçmişte babasının sorgulanması sırasında kurtarılmasını sağlamak üzere Kadı Zâde Hasan Fehmi Efendiye 300 Osmanlı altını vermiş olduğunu bildiren bir dilekçe vererek bu paranın geri alınmasını istemişti. Fakat bir sonuç alamamıştı.

İngiliz İşgal Komutanının Maraş İleri Gelenleriyle Toplantısı:

İşgalden hemen sonra durum gerginleşti. Bu sırada işgal komutanı Kolonel Max Andriyo, Maraş ileri gelenlerinden 7 kişiye birer mektup yazarak bazı mühim konuların dostça görüşülmesi için Saat: 5.00'te Amerikan Kolejinde toplanılması duyurusunda

bulunmuştı. İstenilen kişiler: Müftü Tekerekzade Hacı Mehmet Tevfik, Müderris Dayızade Hacı Mehmet Emin, İlyas Efendizade Müderris Eytam Müdürü Hasan Re'fet, alimlerden Karaküçükzade Keskin Hacı Mehmet, Liva Müderrisi Seyyithanzade Osman, Müderris Leblebicizade Hafız Ali ve Emir Abdülcelilzade Şeyh Ali Sezai Efendilerdi. Toplantı öncesi Müftü Efendi yanında birleşip konuyu görüştüler. Bu arada Mutasarrıf da istenilen kimselerin toplantıya gitmelerini ve konunun içeriğinin ne olduğundan haberi olmadığını, kendisinin de, toplantıya katılacağını bildirmişti. Ali Sezai Efendi dışında zamanından önce karargaha giden topluluğu bir subay karşılayıp, komutanın bulunduğu Amerikalı misyoner Makalin'in evine götürür.

Biraz sonra Mutasarrıf Ata Bey de gelir. Ali Sezai Efendi ise tam bildirilen saatte toplantı yerine gelerek Müftü Efendinin karşısında, Ermeni murahhasının yukarısında bir sandalyeye “Şanı Yüce Allah'a sığınarak” oturur. Hıristiyan murahhas ve papazlardan oluşan bir gurup da masanın diğer tarafında yer almışlardır. Birkaç dakika sonra işgal komutanı da gelerek kendisi için bırakılan koltuğa oturur. Amerikalı tercüman, Müftü Efendiden başlayarak toplantıda hazır bulunanların kimliklerini açıklar ve şöylece söze başlar:

“Komutanın emirlerini önceden Türkçe'ye tercüme etmiştim. Şimdi okuyacağım. Dil bakımından sunuştaki kusurumu bağışlarsınız.

Maraş'ın içinde, köy ve kasabalarda bulunan Hıristiyanlar şimdiye değin Osmanlı Hükümeti ve ahalisi tarafından yapılan tecavüzler sonucu nüfusça ve malca büyük zarar ve hasarlara uğratılmışlardır. Bundan böyle Müslümanlara gereken nasihat ve ikazda bulununuz.

Herhangi bir Müslümanda emanet mal ve para var ise hemen sahiplerine verilmelidir. Hiçbir kimsenin kişiliği, hakları ve milliyetine karışılmayıp barış içinde yaşamaları gereklidir. Bildirime aykırı davranışlar görüldüğünde almış olduğum emir ve yetkiye dayanarak yola getirici cezalar uygulayacak ve gerekirse savaş girişimlerine baş vurmam zorunlu olacaktır. Hindistan taraflarında milletin kişilik haklarını koruma ve istirahatlarını sağlamak yönünde 20 yıl süren görevimde, cins ve mezhep ayırmadan çeşitli ırktan olanları, özellikle azınlıkta bulunan Müslümanları diğerlerinin saldırısından koruyarak emre aykırı

tutum ve davranışları görülenleri hemen etkin bir biçimde cezalandırdım. Karışıklığa meydan vermedim. Burada da taraf tutmayarak herkesin kişisel haklarını korumaya önem vereceğim. Yönetici ve ileri gelenlerin adalet ve haklarının güdümünü üstlenmelerinin gereğini önemle belirtirim. Görevim gereği yapmaya yükümlü bulunduğum bazı işlerin uygulanması yönünde gerek duyulduğunda kendilerine danışmak düşünce ve kararındayım.”

Bildiri okunup bitirildiğinde, Müftü Efendi tebessümle “biz de böyle isteriz” dedi. Karaküçük Hacı Mehmet Hoca Efendi “Ne var ortalıkta” demekle yetindi, diğerleri ise suskun kaldılar. Bu durum karşısında komutan, tercümana İngilizce olarak bildiriyi tekrar okumasını emretti. Tekrarın sonunda yine cevap verilmeyip bir mırıldanma ile geçiştirilmesi üzerine, Ali Sezai Efendi söz alarak, tercümana iyice dinleyip eksiksiz tercüme etmesi ikazında bulunarak görüşlerini sert bir dille şöyle açıkladı:

“Komutanın Hindistan’daki görevi sırasındaki uygulamasında, ırk ve mezhep ayırmaksızın halkın kişisel haklarını ve özellikle Müslümanları diğerlerine karşı özenle korumuş olması sevindiricidir. Maraş’ta da tarafsız olarak asayişin sağlanmasını üstlenmesi takdir edilecek bir insanlık davranışıdır. Bunu saygı ile karşılıyoruz. İngiltere devleti uygar bir devlet olup Osmanlılarla ilişkilerinin dostça olduğu tarihle saptanmaktadır. Devletimizin genel savaşa istemeyerek katıldığı bilinmektedir. Hıristiyanlar hakkında Müslümanlara yüklenmek istenilen, saldırganlık suçlaması asılsız bir yakıştırma. Maraş’ta göze çarpan ne kadar güzel ve iç açıcı konak, paha biçilmez mal, kıymetli bağ-bahçe ve verimli ne kadar arazi varsa Hıristiyanların mülküdür. Onlar baskı ve saldırı altında yaşasalardı bu günkü servet ve rahatlığı elde edemeyecekleri gibi harap olmaya yüz tutmuş ahır gibi evlerde oturmaları gerekirdi. Sahip oldukları bunca zenginlik ve mal varlığını gökten Mesih indirmeyip ancak devlet ve milletin hoşgörülü yaklaşımlarından elde etmişlerdir.

Hükümet dairelerinde Hıristiyanların başvuru ve işleri öncelik ve ivedilikle görülmektedir. Müslümanlardan çok, rütbe ve nişanlarla ödüllendirilmişlerdir. Devletin emirlerine uymak Hıristiyanların da dini inançları gereği iken, devletin iyi davranış ve yardımları ile elde ettikleri bunca nimetleri göz ardı ederek ayaklanma ve saldırılarda bulunmuşlardır. Bunlara örnek olarak:

Zeytun Ermenileri ile birlik olarak saldırılar düzenlemişlerdir. Komşu köylere beklenmedik zamanlarda saldırarak kadın ve çocukları öldürmüşlerdir. Ev, eşya, hayvan ve insanları yakmışlardır. Bu girişimleri sonucu devletçe cezalandırıldıkları halde çok geçmeden bağışlanmışlar ve vergi borçları dahi bağış içerisine girmiş olup alınmamıştır.

Devletin savaş siyaseti gereği Hıristiyanların sürgün edilmesi kesin emir gereği iken bir kısım Müslüman ileri gelen kimselerin iltiması ile birçok Ermeni ailesinin Maraş'ta kalması ve ellerine sermaye verilerek geçimlerini sağlamaları gerçekleştirilmiştir. Gidecek olanların ise pazarlara çıkardıkları malları, ihtiyaç olmadığı halde değer fiyatından Müslümanlar tarafından satın alınarak yardımda bulunulmuştur. İşgalden sonra geri geldiklerinde birçokları malını satıp paralarını aldıkları kimseleri bularak sattıkları malları emanete bıraktıklarını ileri sürüp geri istemişlerdir. Bu davranış karşısında istedikleri malları verilmiş ve paraları alınmamıştır.

Bütün bu girişimlere karşın Türkler, Ermeni komşularına gerek duydukları alet ve eşyayı emanet vermek ve diğer her yönden yardımlarda bulunmak suretiyle insanlıklarını göstermişlerdir. Mutasarrıf Ata Bey ise, kavga ve uygunsuz davranışlara neden olacak meyhane ve eğlence yerlerini kapatarak iç düzeni sağlamış ve azınlıkları herhangi bir saldırıya uğramaktan korumuştur. “İşitilen herhangi söz, gözle görülüp değerlendirilen gibi olamaz.” Gezip doğruyu görerek yargıya varmak gerekir. Çarşıda bir bölüm dükkanın bir köşesinde Müslüman, diğer köşesinde Hıristiyan bir kimse ticaret ve sanat ile uğraştıkları, bazı evlerin alt ve üst katlarında Müslüman ve Hıristiyanların oturup rahatça uyum içinde yaşadıkları görülür. İşgal kuvvetlerimizin şehre girişi sırasında Ermenilerin cadde, çarşı ve mahallelerde bir ağzıdan “Yaşasın Ermenistan, kahrolsun Osmanlılar ve Türkistan” diye bağırarak Türklere ve mukaddesata sövüp sayarak türlü hakaret ve saldırganlıklar sergileyerek ilerlediklerini görmüş ve tanık olmuştunuzdur. Göstericilere karşı komutanlığımızın ırk, cins ve mezhep ayırmaksızın izleyeceği yönetim yeter görülerek Türk halkı, sabır ve sükunete çağırılmıştır. Ermeni rahip ve papazları görünüşte, yapılan taşkınlıkları hoş karşılamadıklarını bildirmelerine karşın aldırış eden olmamıştır. % 80 oranında çoğunluğa sahip olan Yüce Türk halkının isteği; kimse ile

uğraşmak olmayıp onuru ile sağlanacak barışın sonucunu beklemektir.”

Ali Sezai Efendi'nin bu sözleri üzerine Komutan Flip Max Andriyo, tercümanı aracılığı ile “sözleri doğrudur, onaylarım” demesinden sonra Ermeni murahhası da “cümleten arz-ı teşekkür ederiz” der. Bu halde komutan ve topluluk ayağa kalkar. Komutan, Ali Sezai Efendi'den başlayarak herkesle el sıkıştır. “Allah'a hamd ve minnet.”

Toplantıdakiler, murahhas ve papazlarla avluya çıktıklarında, Dayızade Hacı Mehmet Emin Efendi, toplantıda yaptığı etkili ve atak savunmasından dolayı Ali Sezai Efendi'yi takdir kastıyla “Katarda bir deve kükrer” demiştir.

Toplantıdan güzel bir sonuç alınarak dönüldüğünde yollarda sonuçtan haber beklemekte olan duygulu ve gayret sahibi kimselere iyi haberler müjdelendir.

Bu görüşmeden sonra Ermeniler, durmaksızın yine kötü davranışlarına devam ederler. Bu arada Maraş'tan Osmanlı Mebusan Meclisinde Milletvekili olan Şevket Efendizade Abdulkadir Efendi İstanbul'da bulunduğu sırada Hırlakyan oğullarından Setrek'e borç olarak 90 bin kuruş vermişti. Bu paranın Maraş'ta bulunan kayınpederi ve dayısı Kadızade Hacı Hasan Fehmi Efendi'ye ödenmesini belirten tezkere ile bu para istendiğinde şöylece cevaplandırılmıştı: “Hırlakyanların emre aykırı olarak sürülmelerinin tek sorumlusu; Milletvekili Abdulkadir Bey ve Kadızadelerdir. Bu yüzden nüfusça zayıyatımızdan başka mâdenî 1.000.000. TL zarara uğratılmış bulunuyoruz. Bu zarar sebep olanlara ödettilerinden İstanbul'da alınan para ödeme sırasında düşülecek olup üst tarafının hazırlanıp tarafımıza ödenmesi önemle bildirilir,” denilmişti. Bunun ardından Hırlakyanlar başta olmak üzere birçok Hıristiyan kimseler tarafından işgal komutanlığına sözlü ve yazılı şikayet ve başvurular yapılır. Kadızadelerle yakınlarından bir bölüm kimsenin ve Belediye Reisi Arifi Beyzade Hacı Bekir Sıtkı Bey ve Kocabaşzade Ömer Efendi ve diğer ileri gelen kimselerin İstanbul'da bulunan Milletvekili Abdulkadir Bey ile birlikte yargılanmaları için İstanbul'a nakilleri talep edilir. Bu uygulama Müslümanlar için bir sindirme ve yıkım başlangıcı olacaktı. Günden güne Müslümanlardan birçoklarına benzeri işlem uygulanacaktı. Bu halin sürmesi ise Müslümanlar ile

Hıristiyanların arasında saldırı ve düşmanlığın artması sonucunu verecekti.

Memlekette barış ve güvenliğin devam ettirilmesi kaygısı ile yukarıda sözü geçen üzücü olay ve saldırıların devamını Allah'ın yardımı ile önlemek ve önüne geçmek kararlılığı ile Ali Sezai Efendi etkin bir çare aramakta iken işgal kuvvetlerinde siyasi temas memurluğu ile görevli Mısırlı Hasan Rıfâî adında bir Yüzbaşı bulunduğunu öğrenir. Birçok kere evinde ziyaret edilerek arada bir dostluk oluşturulur. Bu dostluğa dayanarak Mısırlı Hasan Rıfâî bir gün Ali Sezai Efendi'ye: “Sizden özel bir ricam vardır. Müsaade buyrulursa cidden memnun olurum”, demesi üzerine cevap olarak “elden gelen bir şey ise hemen söylemeniz kafidir” denilince; “Türkçe konuşmayı ilerletmek üzere Osmanlıca dil bilgisi kurallarını öğrenmek için günde bir saat tekkenize gelmek dileğimdir, münasip bir vakit belirlemenizi dilerim” der. Ali Sezai Efendi ise: Bu istek için elden gelen her şeyin yapılacağını, uygun vakit belirtilirse kendisinin yanına gelmek istediğini, gelip gitmek suretiyle yürüyüşten vücutça da faydalanmış olacağını bildirir. Bu önerideki asıl amacı, bozguncu Ermenilerin gerçeğe aykırı olarak Türkler aleyhine düzenledikleri oyunlardan bilgi sahibi olmak, girişimlerini sonuçsuz bırakmak ve Türklere zarar vermelerini önlemektir.

Bundan sonra her gün derse ve arada istifadeli sohbete başlanılır. Bu arada Ermenilerin baş vuruları sonuçsuz kalarak fesat düzenleri bozulmuş, şikayetleri boşa çıkmaya başlamıştı. Bir gün mahkeme olunmak için İstanbul'a gönderileceklerin kimlik ve adları yazılı bir liste Hasan Rıfâî tarafından çıkarılıp Ali Sezai Efendiden bunlar hakkında birer birer bilgi ve açıklama istenir. Ali Sezai Efendi tarafından yapılan açıklamada; Hırlakyanların şimdiki şan ve zenginliklerine başlıca nedenin Kadızadeler olduğu, 1895'te Zeytunlularla yerli Ermenilerden bir bölüm bozguncuların Osmanlı Hükümeti ve Türk ahalisi aleyhine ayaklandıkları sırada Hırlakyan Ağop Ağa, Camıştıl Bucağı çiftliğinden Kadızadeler tarafından gönderilen 10 sivil muhafızla, başına bürkenek sırtına aba bürünerek korunmak ve gizlenmek suretiyle kendi konaklarına getirtilip kurtarıldığını, çiftlikte bırakılsaydı hayatı tehlikede olacağını anlatır. Şikayet olunan diğer kimselerin ise Hıristiyanların zorunlu göçü sırasında iltimas girişimleri ile yüzlercesinin Maraş'ta bırakılmalarını, refah içinde ticaret ve

sanatlarına devamlarını sağlayan kimselerden ibaret olduğunu belirterek tek tek hepsi hakkında bilgi verir.

Ertesi gün Hasan Rıfa'ın teklif ve isteği üzerine komutan Max Andriyo'nun bulunduğu Alman dairesine giderler. Orada da Hasan Rıfa'ı aracılığı ile komutanın sorularına inandırıcı ve kanıtlayıcı bir tarzda açıklamalarda bulunur. Siyasi memur da, Şikayet olunanlar hakkındaki suçlamaların asılsızlığı kanısına varmış olduğunu belirterek Ali Sezai Efendi'nin sözlerinin pek doğru olduğu kanısına vardığını bildirir. Bunun zerine Şikayet olunan kimselerin İstanbul'a yollanmasından vaz geçilmiŐtir.

Bu arada komutan, Ali Sezai Efendi'nin elindeki tesbihi alarak Hasan Rıfa'ı'den bununla ne yaptığının öğrenilmesini ister. Ali Sezai Efendi: "Bütün varlığı yoktan yaratan Şanı Yüce Allah'ın adını anıp sayıyorum." (Cümle mevcudatı yoktan vareden Halık-ı Zülcelal'ın İsm-i azimŐanını yad-ı tdat ediyorum) açıklamasında bulunur. Kumandan sayđı ile baş eğerek tesbihi geri verir.

Bu ve benzeri girişimlere sırf vatan ve millet sevgisi ile başvurulmuş olup ilgililere ve başkalarına açıklanmamıŐtır.

Bundan sonra Ermenilerin Türkler hakkında dilekçe ile baŐvurularına karşı Hasan Rıfa'ı: "Biz buraya asayişi korumaya geldik. Başvuru yeriniz Osmanlı Hkmeti resmi daireleridir. Oraya gidiniz" diye başvuruları geri çevirmiŐtir. Yine de ısrarla uydurma kanıt ve iftiralarla Őikayetlerini sürdürmeye yeltenen Ermeniler azarlanarak yzgeri edilmiştir.

İngiliz yönetiminin bu davranışlarını ilerine sindiremeyen Hıristiyanlar, işgal kuvvetleri aleyhinde bulunarak Fransızlarla deđiŐtirilmeleri hususunda girişimde bulunmaya başlamışlardı. Silahlı Ermeni generle karışık Fransız kuvvetleri ile İngilizlerin ivedilikle deđiŐtirilmelerini sağlamak üzere Beyrut'taki üst komutanlığına birkaç dil bilen aracı papazlar yollanmıŐlardı.

Maraş Deposunda Bulunan Silah, Cephane ve Diğer Savaş Gereçlerine El Konması:

Maraş'a gelen İngiliz kuvvetleri Antep'te iken Müslümanların silahlarını toplamak amacı ile dükkanları atırmamıŐ, arama ve toplama iŐlemini sürdürmüşlerdi. Maraş'ta da silah toplama iŐinin Şiddetle uygulanmasının sağlanması için,

Hıristiyan ileri gelenleri girişimde bulunmaktalardı. Bu sırada Antep Ahz-i Asker Kalemi Başkanlığından belirtilen istek üzerine depodan Antep'e silah ve cephane yollanacaktı. Ancak işgalin gerektirdiği üzere, mutasarrıflıkça işgal komutanlığından bir yollama belgesi alınması gerekirdi. Bu ihtiyaç göz ardı edilerek Maraş Ahz-i Asker Şubesi Başkanı Mustafa Cemil Bey tarafından gerekli tedbir alınmaksızın 90'ın üstünde tüfek ve cephanesi yola çıkarılmıştı. Durumu öğrenen Hıristiyanlar derhal şikayette bulunarak, "hükümet, köylüleri silahlandırıyor, bu günde şu saatte birkaç yüz tüfek cephane gönderilmektedir" diye başvuruları üzerine derhal takibe çıkarılan bir süvari müfrezesi tarafından hariçte bulunan bölge ve karakollara ulaşılarak sözü geçen silah ve cephaneye el konulur. Aynı gün depoya da el konulur. Bu arada halktan da silah toplama kararının öğrenilmesi üzerine Mutasarrıf Ata Bey ile Ali Sezai Efendi tarafından yapılan başvuru ve girişim sonucu komutanlıkça bu uygulama durdurulmuştur.

İşgal kuvvetleri süvari hayvanları için ihtiyaç duyulan miktarda arpanın piyasa değeri ile tartılarak peşin ödeme ile satın alınması girişiminde bulunmuştu. Bir kısım tüccarın düşüncesizce hareketleri üzerine mutasarrıflıktan komutanlığa sunulan bir yazı ile Maraş'ta satılık arpa bulunmadığı bildirilmişti. Bunun üzerine zaruret gereği bir inzibat heyeti tertiplenerek Arasaya gönderilir. Orada bulunan arpalardan ihtiyaçları kadarına el konarak sahipleri adına ödenecek bedel tutarları yazılmıştır. Bundan sonra arasaya arpa gönderilmediği görülerek saklandığı ambarlar araştırılıp daha sonraki ihtiyaçları da alınmış ve yapılan ilan gereğince herkesin komutanlığa başvurarak paralarını almaları bildirilmiş ve başvuranlara hakları olan paralar ödenmiştir.

Yüzbaşı Hasan Rıfâî, Ali Sezai Efendi ile her buluşmasında: "Askerden herhangi uygunsuz bir davranış görülüp işitiliyor mu? Herhangi yolsuz davranışları görüldüğünde hemen bize yazı ile bilgi verilsin" diye sorması her zaman devam etmiştir.

Ali Sezai Efendi'nin birkaç ay dersine devamı sonunda, Hasan Rıfâî tarafından müsaade istenerek hizmet karşılığı ödemeye kalkıştığı parayı Ali Sezai Efendi, asla kabul etmeyeceğini ve bir daha böyle bir teklifte bulunulursa kendisini orada göremeyeceğini bildirir. Askerlik görevini kesin olarak kötüye kullanmasına gönlü razı olmayacağını da ekleyerek yalnız Türkler aleyhine Ermenilerin sürüp giden suçlama ve iftiraları ile masum halka zarar

verilmesine meydan verilmemesine gayret gösterilmesi ve her iki toplum arasındaki asayiş ve düzenin sağlanmasının sürdürülmesine yardımcı olmasının devamını kendisinden beklediğini bildirerek bundan makbul bir mükafatın düşünülmemeyeceğini dile getirmiştir. Aradaki dostça ilişki hayırlı sonuçların sağlanması amacıyla bağlı olmuştur.

Bu sıralarda Maraş adliyesi ceza hakimi Mustafa Cemil Bey'in eşi, evden kaçarak işgal komutanlığına sığındığı haberi yayılır. Sözü edilen hanım Hasan Rıfâî'nin evine gönderilir. Ali Sezai Efendi oraya geldiğinde, Hasan Rıfâî kendisine orada bulunan hanıma gereken telkin ve nasihatın yapılması ricasında bulunur. Ali Sezai Efendi de hanımla yaptığı görüşmede "Şimdiye değin senin yaptığının benzerini ne gördüm, ne işittim. Zira hiçbir Müslüman kadın, kocasından kaçarak yabancı bir milletin komutanına sığınmamıştır. Maksadın nedir? Niçin milletin gönlünü yaralayacak ve üzüntüye boğacak böyle kötü bir davranışta bulundun" demesi üzerine kadın cevap olarak: "Aman Efendim müsaade buyurun anlatayım; benim kocam olacak adam, ahlak ve davranışları ile hiç kimseye benzemez. Bu yaramaz adam her gece rakı içer, aralıksız çeşitli saldırılarla bana rahat yüzü göstermez. Allah ve Rasulullah'tan korkmaz, haya etmez, utanmaz, osanmaz, din ve iman bilmez, her yöne sövüp sayar. Aç ve muhtaç kalsam aramam. Bir gece değil ki sabah ola, hayatımdan bezip usandım. İntihar etsem mahşer günü ceza göreceğim. Hükümet yetkililerinden hangisine baş vursam yardım göremeyeceğimden çaresizlikten istemeyerek buraya sığındım. Tek arzu ve isteğim, insanlık adına İstanbul'daki babamın yanına gönderilmemdir. Yoksa haşa başka bir emel peşinde değilim. Böylece kurtulamazsam çaresizlik içinde fırsatını bulup intiharla kıymetli hayatıma son vermeye mecbur olacağım" acıklı cevabını vermişti. Bunun üzerine hanım, Maraş savcısı Ali Galip Bey'in bir akrabasına katılarak bir de muhafız gözetiminde özel bir otomobil ile İstanbul'a babasının yanına gönderilmiştir.

Bu arada işgal askerlerinden mecusi habisi bir erin, Hazinesarlı Mahallesinde bir kadının ırzına geçmesi ihbarı üzerine olay yerine bir takım askerle yetişen Hasan Rıfâî tarafından suçlu er yakalanarak tutuklanmış ve çıkarıldığı divan-ı harp mahkemesinde yargılanması sonucu tecavüze uğrayan kadının arzusu ile olup olmadığı açıklığa kavuşturulamadığından şüpheli

kalması yönü ile 10 yıl süre ile tutuklu olarak zorunlu kamu hizmetlerinde çalıştırılması kararı verilmiştir. Eğer kadının isteği dışında tecavüze uğradığı kesinleşse idi idam cezasına çarptırılmış olacağı, Hasan Rıfâî tarafından Ali Sezai Efendiye açıklanmıştır.

Mondros silah bırakışmasının imzalandığı 30.10.1918 tarihinde belirlenmiş bulunan Osmanlı vatanının bütünlüğü ve yüce hükümet makamı ile milletin istiklalinin korunması yolunda Kuva-i Milliye'yi etkili ve milli iradeyi egemen kılmak maksadı ile her türlü işgal ve iç işlerine karışmanın ve özellikle Rumluk, Ermenilik kuruluşları amacına bağlı girişimlerin kabul edilmezliği hususlarında bütün İslam toplulukları el birliği ile savunma ve direnme kararı almıştı. Anadolu-Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti adı ile 04.09.1919 tarihinde Sivas'ta gerçekleştirilen genel kongre heyetinin 11.09.1919 tarihli bildirisini ile 08.10.1919 da Sivas matbaasında basılarak Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş Mutasarrıflığı'na ve Belediye Başkanlığı'na gönderilen Usul-u Teşkilatı muhtevî Nizamname zaman gereği bir köşede unutulup kalmıştı. Muhtevâsı istifadeye çok elverişli olduğu halde kendilerince uygulanması, o zaman için imkansız bulunmuştu.

“Vatan ve Milleti koruyan zatı heman, nasr-ı teyidinle eyle Yarab Kamuran.”

Bir gün Ali Sezai Efendi'ye, Kadızade Hacı Hasan Fehmi Efendi tarafından bir adam gelerek saygı ve selam bildirip konağa buyur eder. Ali Sezai Efendi oraya vardığında, Elbistan ileri gelenlerinden Müftülüzade Rahmetli Hacı Ali Efendi'nin oğlu Doktor Mustafa ve Serkatıpzade Mehmet Efendilerle Askeri mülkiye emeklilerinden Beyazıtzade Yaver ve Osman Beyler, İslahiyeli Nazım ve birkaç kimsenin caddeye bakan aşağı odada hazır bulduklarını görür. Ne için istenildiğini Ali Sezai Efendi sorduğunda, Yaver Bey'i dinlemesi söylenir. Oğlunu okula yazdırmak üzere Adana'ya gidip dönen Yaver Bey, o yörede bulunan ve bir bölümü Maraş, Zeytin, Fırmıs, Haçın, Dört Yol ve diğer yerlerden fedai Ermeni gençleri ile karışık Fransız işgal kuvveti, Maraş'taki, İngiliz işgal birlikleri ile değiştirilerek birkaç güne değin buraya hareketleri kesinkes söylenmekte olup, Fransızların oradaki tercümanı, yoldan geçerken kendisine saygı göstererek ayağa kalkmayan Müslümanları hakaretle sürükletip tutukladıklarını, adamına göre uyguladıkları 300-500 liralık para cezası almadıkça salıverilmediklerini öğrendiğini anlatır. Ali Sezai

Efendi'nin; "bu yolda bize yönelecek iş nedir?" demesi üzerine, Hacı Hasan Fehmi Efendi: İngiliz siyasi komutanı Hasan Rıfâî ile aranızdaki yakın ilişki bilinmekte olduğundan, değişim emri kesin ise ne yolda hareket ve işlem, gayret ve çaba gerekiyor, bu komutanın yanına giderek fikir alışverişinde bulunup ne yolda davranılması gerektiği hususunda önerisine başvurulmasını ister. Ali Sezai Efendi'nin; "haniye bize kim yoldaşlık edecek" sorusuna karşı, kol ağalığından emekli Osman Beye teklif edildiğinde, askeriden olduğu cihetle gidemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Doktor Mustafa Efendi; "kabul edilirse ben gideyim" dedi. Memnuniyetle cevabı verildi. Birkaç ay önce Kadızade aracılığı ile Amasya ileri gelenlerinden İsmail Efendizade Savcı Rasim Beyin küçük kardeşi Kazım Efendi İngilizceye aşina olduğundan, her ne kadar tercümana gerek yoksa da o da birlikte yola çıkılır. Evvelce konağa gelmesi istenilenlerden Dayızade Müderris Hacı Mehmet Emin Efendiye yolda rastlanır. Kendisinin konakta beklemesi söylenir. Hasan Rıfâî'nin yanına varıldıkta Sezai Efendi ile bir haftadır görüşmek mutluluğuna erişemediğini ve gerekçesini sorması üzerine gereken cevabın ardından esas konuya girilir. Bu gelişin yarı resmi olup, işgal kuvvetinin değişimi hakkında işitilenleri anlatırlar. Hasan Rıfâî tarafından verilen cevapta; değişim emrinin gelmesi, Hıristiyanların iftira ve şikayetleri ile başvurularından ileri gelip, Ellenbe'nin verdiği kesin emre dayanarak ağırlıklarının bir kısmını gelecek işgal kuvvetine teslim ile gitmeye hazır olduklarını ve o vakte kadar elden geldiğince uygun bir yönetimle Hıristiyanların Türkler aleyhine sürdürecekleri düşmanca davranışlarına meydan verilmeyeceği belirtilmiştir. Bundan sonra yapılacak bir girişim varsa o da, uygun bir dille, değişim emri verilen Fransız işgal kuvveti içinde bir kısım saldırgan Ermeni fedailerini bulunup şimdiye değin gittikleri yerlerdeki Türk Müslümanlar hakkında yaptıkları cinayet ve zulümlerden dolayı, ileride Maraş'ta da çıkaracakları düşünülebilecek savaşa yönelik olaylardan kesinlikle sorumluluk yüklenemeyeceklerini belirtir. Maraş'ın kesin olarak işgal altında bulunması gerekiyorsa öteden beri çeşitli toplumlar arasında tarafsızca asayışı sürdürmekte bulunan İngiliz kuvvetlerinin burada bırakılmasının sağlanması isteğinizi gayetle uygun bir dille yazarak bir örneğini devletler mümessilliğine ve Osmanlı Hükümet katına ve birisini de getiriniz kendim tercüme edeyim. Komutan Ellenbe'ye telgrafla iletirsiniz. Fakat istenilen olumlu sonucun

alınıp alınmayacağını bilemem, cevabı ile fikir alışverişi son bulur. Vedalaşarak dönüldüğünde Ali Sezai Efendi, sabah kahvaltısı için evine, Doktor Mustafa ve tercüman Kazım Efendiler de Kadızadelerin konağına varırlar. Yazılacak dilekçe konuşulur ve uygun görülür. Kendileri de konakta kahvaltılarını yaparlar. Doktor, muayenehanesine gitmek üzere iken Dayızade Hacı Mehmet Emin Efendi Hocaya; Ulu Camide toplanacak esnaf şıhlarına, hazırlanarak yollanması kararlaştırılan telgrafi mühürlemeleri için gereken aydınlatıcı ikaz ve tavsiyelerde bulunmasını, yalvarırcasına ve hatta ayaklarını öpeyim diye ricada bulunmuş ise de, Hoca Efendi bu istekten tamamen çekinerek kendisinin mazeretli sayılmasında direnir.

Kahvaltıdan sonra Ali Sezai Efendi muayenehaneye varır. Yazılan telgrafi bazı memleket ileri gelenlerinin imzalamasından sonra mühürlemek üzere, Müftü Tekerek Zade Mehmet Tevfik Efendiye tekrar tekrar adam gönderilmiş ise de çekingenlik ve bahaneler ileri sürerek gelmediği anlaşılınca Ali Sezai Efendi tarafından mühürlenerek camii şerife varılıp özellikle toplanmış olan esnaf şeyhleri ile hazır olan cemaate Ali Sezai Efendi gayetle etkili bir dille selametli sonuç alınması dileği ile şöyle seslenir:

“Maraş’taki İngiliz işgal komutanlığına defalarca başvuruda bulunan, Türk Müslüman düşmanları taşkın Hıristiyan gençleri, kötü, bozguncu, zararlı isteklerini kabul ettirmeyi başaramadıklarından baş gösteren şikayet, suçlamalarla ciddi girişimleri sonucu, şimdide değin buldukları yerlerde Müslümanlara karşı çirkin söz ve saldırıları ile kendilerini gösteren Ermeni bozguncularla karışık bulunan Fransız işgal kuvveti ile değişim emri verildiği kesinleşmiştir. Din, Devlet, Vatan ve Milletten esenliği için kurtuluş ve zafere ulaşması yolunda Hazret-i Allah’a güvenerek gönül birliği üzere kaleme, dille, mal ve bedenle çalışmalıyız. Bu yolda gayretli kimseleri, yardımını esirgemeyen Allah ve şanı yüce Resülü sever. Böyle boynumuza borç olan işlerde, umursamazlık ve korkaklıktan hakkıyla saklayıcı olan Allah’a sığınırız. İhmallik gerçekten büyük bir vebal yüklenmektir. Son pişmanlık fayda vermez. Gaflet uykusu ve üzüntüye kapılmak büyük bir alçalışı üstlenmek olur. Böyle bir zamanda hükümetten koruyuculuk beklemek, gölgeye el atmak gibi, akıl ve hikmete uygun değildir. İnsaf edelim. El, dil ve gönül birliğiyle çalışalım. Haktealanın yardım ve koruması ve kolaylık

vermesi; hayır işlerde düşünce ve davranışlarında birlik ve beraberlik içinde olan kullarına özgüdür. Bu hususta vatan ve milletimizi korumak, ve ayrı topluluklar arasında savaş ve ölümlere meydan vermemek maksadıyla başvuru katlarına yazılan telgrafları birçok kimse mühür ve imza eylemiştir. Yazılanı, Doktor Mustafa Efendi kardeşiniz şimdi okuyacaktır. Dinleyip hemen mühürlemenizi ve imza eylemenizi tavsiye ediyorum. Böylece dileğimiz yerini almazsa zaman ve halin gerektireceği başka yollarla Allah'a sığınarak çalışıp gayret göstermeliyiz" dedi.

Bu arada Doktor Mustafa Efendi, kaleme alınan dilekçeyi vaaz kürsüsü önünde ayakta okudu. Hazır cemaat tarafından hemen mühürlenip imza olundu. 16.10.1919 Perşembe.

İki gün sonra Ali Sezai Efendi, 2. seçmen seçimi için 2. seçim bölgesi memurluğu ile 18.10.1919 günü şehrin doğusundaki Kerhan köyü yönlerine gitti.

Çekilen telgraflara rağmen Maraşlıların istekleri gözardı edilmişti. Böylece İngilizler 8 aylık işgalleri sonucunda 15.9.1919 tarihinde Fransızlarla imzalamış oldukları "Suriye İtilafnamesi" gereği 1.11.1919'da Maraş'ı terk edip giderlerken yerlerini Fransız işgal kuvvetlerine bırakmışlardır.

Maraş'ta İngiliz İşgalinin Özet ve Değerlendirilmesi:

Mondros silah bırakışmasının 7. maddesini bahane eden İngilizler 22.2.1919'da Maraş'ı işgal etmişti. Maraş'a hemen hemen 700 yılı aşkın süredir düşman ayağı basmamıştı. Bu nedenle işgal, Maraş halkı üzerinde şok etkisi yapmıştı. İngilizler, gayet iyi tanıdıkları Türklerin işgale boyun eğmeyeceğini bilmekteydiler. Zaten, Maraş'ı geçici olarak işgal etmişlerdi. İşgaldeki asıl amaçları; bölgeyi Fransızlara karşı koz olarak kullanmaktı. Çünkü Musul ve Filistin'in kendi nüfuzlarına bırakılması amacına ulaşmak istiyorlardı. Bu yüzden Maraş'ta yerel yönetime engel olmamışlardı. İngiliz işgalinin daha ilk günü, işgali kabul edemeyeceklerini, kendilerinin barış antlaşmasına değin ancak misafir olarak tanınacaklarını Mutasarrıf Ata Bey kendilerine bildirmişti. Maraş'ın ileri gelenleri ile yapılan toplantıda da yönetime ilişilmemesi, özlük haklarına dokunulmaması kendilerinden açıkça istenmişti. Halkın azim ve kararını sezen komutanlık, yerel yönetimi ve özlük haklarını engellemeye özen

göstermişlerdi. Bu tutumları, işgal döneminin olaysız geçmesinde büyük rol oynamıştı.

8 aylık işgal süresince Ermenilerin, yersiz isteklerine itibar edilmemiş ve kendilerinin başvuru yerlerinin Osmanlı Hükümeti yönetimi olduğu bildirilmişti. Böylece Ermeniler bozguncu girişimlerine son vermek durumunda kalmışlardı. Bu durum işgal döneminin olaysız geçmesinde etkili olmuştu. İşgal kuvvetleri içindeki Hintli Müslüman erlerin ve siyasi temas memuru Yüzbaşı Hasan Rıfai'nin bunda büyük rolü olmuştu. Türklerle gayet samimi ve dostça ilişkilerde bulunulmuştu. Ermeniler ve Türkler arasında herhangi bir sürtüşme ve olay olsa, Müslüman erlerin Türk tarafını tutacağı bir gerçektir. Bunu sezen İngilizler, silah toplama girişiminden, halkın karşı çıkması üzerine derhal vazgeçmişlerdi.

FRANSIZLARIN MARAŞ'I İŞGALİ

Antep, Urfa ve Maraş'ta Fransız kuvvetlerinin İngiliz kuvvetleri ile yer değiştirmesi işi ile görevlendirilen Colonel Piepape ile Osmaniye'de birlikte davranan Ermeni Doktor Artin 28.10.1919'da eski Osmanlı Milletvekili Hınçak Komitesinin faal üyelerinden Hırlakyan Agop'a çektikleri telgrafta "Yarın misafirlerimizle Maraş'tayız" diyordu. Bu Fransız kuvvetlerinin Maraş'ı işgal için hareket edeceğine dair kesin bir işaret idi. Nitekim 29.10.1919 Çarşamba günü Fransız Yüzbaşı Joly yanında bir kısım kuvvet olduğu halde Maraş'a geldi ve İngiliz komutanı ile görüşme yaptı.

Ertesi gün Fransız öncülerinin gelmesi üzerine, Şişman Hacı Ahmet Ağa'yı bularak durumu anlattı. Hazırlık yapmasını istedi. Hacı Ahmet Ağa'nın toprak damı Hırlakyan'ın konağından görülmekte idi gelen işgal komutanları o akşam Hırlakyan da misafir edilmektedir. Hacı Ahmet Ağa'nın damı üzerinde çatılan kütüklerin yakılması ile alevler etrafında Abdal Halil Ağa ve kivrilerinin davul gümbürtüleri ve zurna sesleri ile coşan mahalle gençleri hora tepip halay çekerek naralar atmaya başladılar. Bu coşku nerede ise sabaha kadar etrafta yankılar yaparak Türklere moral, Ermenilere endişe ve korku vermişti. (Savaş içinde Hacı Ahmet Ağa'nın damı hedef gösterilmiş olmalı ki damın ortasına isabet eden bir top mermisinin kırdığı mertek, uyuyan bir yavrunun

beşiğinin korkuluğu üzerine düşmüş ise de çocuk kurtulmuş idi. İkinci bir top güllesi de hemen bitişik komşu Zaimoğlu Ali Efendi'nin damını delerek, kendileri ocak başında ısınmakta iken hemen arkalarından çardağı delip ahıra düşmüştür.) Şişman Hacı Ahmet Ağa boylu poslu, pala bıyıklı, sırmalı abalı, ipek sırmalı poşulu, çuha şalvarlı ve sıрма meşlah giyimli, elindeki şaksakı (iri taneli) tesbihi ile çalmlı bir yiğitti. Birçok yararlılıkları görülmüştür.

Fransız işgalinden bir gün önce Kadızade Hasan Fehmi Efendi, hoş olmayan bir durumla karşılaşmamak düşüncesiyle Maraş'tan uzaklaşması yönünde; Bayazıt Şükrü Bey ve Ermeni ileri gelenlerinden dost bildiği Terzi Karabet'e fikir danıştı. Fransızların suçsuz kimselere zarar vermeyeceklerinden güvencede olması teklif edildi ise de yine de bir hakarete uğraması ihtimali ile harekete geçti. Büyük oğlu Mehmet Ziya, Doktor Mustafa, Eczacı Ömer Lutfi, Serkatıpzade Mehmet, Vehbi Efendizade Hasip, Kocabaşzade Ömer, Topağın oğlu Mustafa, Islahiyeli Nazım Bey, Ali Kahyaoğlu Hacı Efendiler ve bazı kimselerle birlikte geceyin yola çıkarak Bertiz'in Başdevrişli Köyünde yatarlar. Ertesi gün Elbistan'a gitmişlerdir. Kadızade Tevfik Efendi esasen Maraş'ta yoktu. Küçük oğulları Ahmet Efendi evlerinde bırakılmıştı. Elbistan'a giden gurup orada Kuva-i Milliye'nin güçlenmesi ve silah sağlanması ile meşgul olmuşlardır.

Fransızların Maraş'a Gelişleri:

30.10.1919 Çarşamba günü işgal kuvvetlerinin geçeceği caddenin her iki tarafındaki Ermeni evlerinin damlarını, Ermeni kadın ve çocukları doldurmuştu. Aralarında kadın ve kızların da bulunduğu büyük bir Ermeni topluluğu ellerinde bayraklar, akardiyon ve mızıkaları ile sevinç çılgınlıkları atarak Şeyhadile doğru karşılama yürüyüşüne geçmişlerdi. İkindiye doğru başlarında komutan Fontin'in bulunduğu işgal kuvveti görüldü. Bu kuvvetin sayısı: 400 Ermeni, 100 Fransız ve 50 Cezayir'li süvariden ibaretti. İleride görüleceği üzere zaman zaman bu kuvvet takviye olunacaktı. Başta komutan, arkasında 10 kadar Cezayir süvarisi bulunuyordu. Bunları yürüyüş kolunda sarı elbiseli başları miğferli piyade bölükleri izliyordu. Daha arkada makinalı tüfek bölüğü ile ağırlıkları yer almakta idi. Süvarilerle piyade birlikleri arasında süngüleri takılı 2 erin gözetiminde küçük boyda bir de Fransız

bayrağı sallanmakta idi. Caddede ilerleyiş sırasında damlardaki Ermeni kadınların alkış tufanı devam ederken erkekleri de ellerindeki Fransız ve Ermeni bayraklarını sallayarak: “Yaşasın Fransızlar, Yaşasın Ermenistan, Kahrolsun Osmanlılar ve Türkistan” diye haykırmaktalardı. Ermeni gençleri rastladıkları Müslümanların din ve mukaddesatlarına söverek ve türlü alçaltıcı sözler savurarak ilerlemekteydi. Böylece Amerikan Kolejine doğru yürüyüşlerini sürdürmüşlerdi.

Sütçü İmam Olayı:

31.10.1919 Perşembe günü Ermeni askerleri üçer, dörder kişilik guruplar halinde silahlı olarak çarşı ve sokaklarda dolaşıyorlardı. Bunlardan bir gurup akşama doğru Uzunoluk Hamamı önünde yarı sarhoş halde hamamdan çıkan Müslüman kadınlarına sarkıntılığa yeltenip el, dil uzatmaya peçe ve çarşaflarını çekip parçalamaya başlamışlardı. Kadın ve çocukların feryadı üzerine olayı Kel Hacı'nın kahvesinden işiten ve gören Türkler, hemen dışarı fırlayıp olay yerine yetiştiler. Ermenilere buradan hemen uzaklaşmaları için ikazda bulundularsa da Ermeniler, kötü sözlerle karşılık vererek silaha davrandılar. Bu sırada olaya engel olmak isteyen Tüfekçi Beyazıt ustanın yeğeni Çakmakçı Sait, Darül Muallimin öğrencisi Taha ve Sakarkayalı Gaffar Kabuloğlu Osman Efendiler ileri atılmışlardı. Açılan ateş sonucu bunlardan yaralanan Çakmakçı Sait sonra şehit olmuş, diğer yaralı Osman Efendi tedavi sonu kurtulmuştur. Bir ara Mescit üzerinde görülen Zülfikar Çavuşoğlu Hasan'ı kurşunlayıp şehit ettiler. Bu sırada olayı öğrenen Sütçü Hacı İmam dükkanındaki çekmecesinden çıkardığı tabancası ile olay yerine fırladı ve saldırganlardan birine ateş ederek oradan uzaklaştı. Yaraladığı Ermeni daha sonra tedavi olunmakta iken öldü.

Uzunolukta bu olaylar meydana gelirken henüz şehri terk etmemiş olan bir İngiliz devriyesi olay yerine gelip durumu öğrendiklerinde saldırgan Ermenileri önlerine katıp karargaha götürerek olayın genişlemesini önlemiş oldular. Biraz sonra bir Fransız subay, bir manga kadar askeri ile karakola vararak Sütçü İmam'ın derhal yakalanmasını istedi. Fransız ve Ermeniler tarafından çok arandı. Yakalanması için hükümetin de sıkıştırmasına rağmen izine rastlanamadı.

Sütçü İmam'ın yaraladığı Ermeni askerin ölmesi ile kiliselerde üç gün çan çalındı. Ölülerini bir manga askerin koruması altında törenle kale dibindeki Ermeni kilisesine götürdüler. Ertesi gün işgal kuvvetlerinin katılması ile bir cenaze alayı düzenleyip gömdüler.

Sütçü İmam olayının ertesi günü 1.11.1919 tarihinde İngiliz kuvvetleri Maraş'ı terk ederek Antep'e çekildiler. Gelirlerken Ermeniler tarafından coşkulu, büyük bir törenle karşılanmışlardı. Gidişlerinde kendilerini uğurlayan tek bir Ermeni bulunmuyordu. Artık İngilizlerin yerini alan Fransızlar her fırsatta Ermenileri destekliyecek ve üzücü olayların tırmanmasında büyük rol oynayacaklardı. Böylece Ermenilerin bir maşası haline gelmekte gecikmediler. Az zamanda şehirde huzur ve sükun kalmadı. Sütçü İmam tarafından öldürülen askerin intikamı alınacaktı. İlk girişimde Ermeniler 1.11.1919 gecesi Atoluğu Mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir'i, Şeyhadil'de kolları arkasından bağlanıp kulakları, burnu ve diğer organları kesilerek feci bir şekilde şehit ettiler. Şekerli Mahallesinden Nasıroğlu Mehmet'i de Şeyhadil'de gizlice yanaşarak arkasından kama saplayıp şehit etmişlerdi. Yine aynı gün Dua Çınarı yöresindeki zeytinlukta bir erkeğin çıplak olarak boğazlanmış, kulak, dil ve dudakları kesilmiş olan cesedi bulundu. Kimliği araştırıldığında şehidin, Duraklı Mahallesinden Tezeninoğlu Mehmet'in üvey oğlu evli Abdulkadir olduğu anlaşıldı.

Günden güne memleketin güvenlik ve asayışı Ermeni fesatçılar tarafından bozulmakta olduğundan İslamlar ile Hıristiyanlar arasındaki düşmanlığın artma eğilimi belirlemekte idi. Ermeniler yaptıkları ile yetinmeyerek cinayetlerini artırarak sürdürme gayretindediler. 14.11.1919 günü Fransızlar Ermenilere silah dağıtmaya başladılar. Tahkim edecekleri yerlere silah götürecek olanlar kıyafet değiştirerek Türklerin kılık ve kıyafetlerine bürünmekteydiler. Buna rağmen geceleyin kışladan Kümbet ve Kuyucak yöresine geçecek olan taşıyıcılar, Çiçekli Mahallesi ve Haydarlı Camii'nin yanına geldiklerinde bazı Türkler tarafından kılık değiştirmiş Ermeniler oldukları tespit edilerek bu konuda polis ikaz ediliyor. Polislerin duruma ilgi göstermesi üzerine ateş açılması ile polis memuru Suphi ayağından yaralanır. Kaçan Ermeniler Çiçekli mevkiinde karşılaştıkları ve komşusuna

gitmekte olan Aşık Mustafa oğlu Ökkeş'i gördüklerinde kendilerini tanımış olduğu ihtimali ile kurşunlayıp şehit ederler.

Kışladaki silah deposu, askerlik şubesi ve işgal komutanlığınca ortaklaşa mühürlenmiş iken depo kendilerince açılarak böylece silahlar Ermenilere dağıtılmaktaydı. 13-14 Kasım gecesi Mercimek Tepe yönünden silah sesleri gelmesi üzerine Hükümetten çıkarılan inzibat kuvveti tepeye doğru giderken birlik üzerine ateş açıldı. Karşılık verildiğinde oradaki topluluk gece karanlığında kışlaya doğru kaçmışlardı. Ermenilerin bu tür olaylarla şehirde kargaşa çıkarmak istediği anlaşılıyordu. Bunun üzerine Fransız işgal komutanlığına başvurularak, ayrı ayrı gezmekte olan Türk ve Fransız devriyelerinin birlikte gezmeleri kararlaştırılır. Buna rağmen her fırsatta kararın tersi uygulanmakta idi. Ermeniler, Türkler elinde bulunan silahların toplanması için işgal komutanlığına başvuruda bulundular. Maraş halkı her olasılığı hesaba katarak direnişe hazırlıklı bulunuyorlardı. Sözü edilen ve sürüp giden cinayetler üzerine Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey'in yanında toplanan memleket ileri gelenleri ile yapılan fikir alış-verişi sonunda, Antep'te bulunan işgal kuvvetleri komutanlığına bir şikayet dilekçesi yazılarak isimleri açıklanacak kişiler tarafından mühürlenip imza edilerek yollanır. Mühürlemeye geçildiği sırada müftü efendinin çekimser kalması üzerine Beyazıt Şükrü Bey'in "Milletin arzusu: Hoca Efendi ya bunu mühürler veya görevinden istifa ederek ayrılır" demesi üzerine "mesleğime uygun değilse de madem ısrar ediliyor, al da sen mühürle" diyerek mührünü Şükrü Bey'e uzatır. Sırası ile mühür ve imza koyanlar: Müftü Hacı Mehmet Tevfik, Dayızade Hacı Mehmet Emin, İlyas Efendizade, Hasan Rafet, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey, Bayazıtzade Abdulkadir Paşa ve Şükrü Bey, Çuhadarzade Hacı Mustafa, Kocabaşzade Hacı Mehmet Naci, Dedezade Mehmet Hilmi, Eşbahzade Hacı Hüseyin ve Şişmanzade Arif Beylerdir. (11 kişi)

Şikayet dilekçesinin muhtevası; sekiz aylık İngiliz işgalinden sonra memleketin Fransızların eline geçtiği, İngiliz işgali süresince milletin duyusu ve dini görüşlerini incitecek hiçbir olaya meydan vermediklerini, fakat çoğunluğunu Adana yöresi Ermenilerinin oluşturduğu Fransız kuvvetlerinin Maraş'a gelişinin ertesi gün Türkler aleyhine faaliyetlere başladıklarını, bunların polis raporlarıyla da saptandığını aynı zamanda İngiliz, Fransız

komutanlarının da görgü ve ilgisine dayanmakta olduğu belirtilerek, bu saldırganlıklar şöylece sıralanmıştır.

1-Ermeniler, sokak ve çarşılardan geçerken rastladıkları Müslümanların dinine küfretmektedirler. Bunlar arasında bir de özel giysisi ile gitmekte olan din görevlisi de bulunmaktadır.

2-Uzunluk Hamamı önünde toplanan silahlı Ermeniler, hamamdan çıkan Müslüman kadınların peçe ve çarşaflarını üzerlerinden çekerek parçalamaya yeltenmişlerdir. Kadınların feryadı üzerine imdadına koşan Sütçü Hacı İmam, Çakmakçı Sait, Sakarkayalıoğlu Osman ve Darul Muallimin öğrencisi Taha adındaki kimseleri hançer ve kurşunla yaralamışlar ve Zülfikar Çavuşoğlu Hasan'ı kurşunlayıp şehit etmişlerdir.

3-Kışla yolunda yüksek sesle Türkleri öldüreceklerini ve kadınlarının kendilerine kalacağını haykırışlardır.

4-Fransız komutanlığının verdiği güvenceye rağmen, kasaba yöresinde bir Müslüman muhacir, alçakça şehit edilmiştir. Bu gibi acı olaylar, siz kumandanadan almış olduğumuz güvenceyi Müslüman halka iletmemizin hemen ardından oluşan üzücü gelişmelerdendir. Memleketimizin üstün çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ve böyle bir şer azınlığının terbiyesini vermekten aciz olmadığımızı kendileri de bildikleri halde sırf milli ve dini hisleri aşağılayarak heyecan yaratıp memlekette önü alınmaz büyük, üzücü olaylar çıkartmak ve bütün sorumluluğu Müslümanlara yüklemek amacı gütmekte oldukları anlaşılmaktadır. Ortaya çıkardıkları vahşice hareketlere karşı, Müslüman halk, soğukkanlı davranarak karşı girişimlerde bulunmaya tenezzül etmemişlerdir. Memleket asayişinin korunması ile beraber sözü edilen olayların doğurduğu tesirleri yerel hükümet ile işgal komutanlığına arzyleedik. Bunun üzerine Kumandan Bey'den aldığımız cevapta; bu tür üzücü olaylardan kendileri de etkilenerек üzüntü duymuş olup bundan sonra benzeri feci olayların tekrarlanmayacağı vaadinden ibarettir. İşgal kuvvetleri arasında bulunan Ermeniler işgal kuvvetleri içinde bulunduruldukça hergün bu gibi esef verici olayların sürüp gideceği düşünülmekte ve hem de güvencede görülmemekte tam olarak mazur olduğumuzu asil zatınıza saygılarımızla bildiririz. Haklı ve mantıklı dileğimiz beklenen kabulü görmezse, masum feryadımızı yüce meclise kadar duyurma direnişimiz asla

değişmeyecektir. Yüksek makamınızın cevabını beklemekteyiz efendim. 2.11.1919. Pazar.

Evvelce belirlendiği üzere 2. seçim bölgesinde Kadı Zade Hacı Hasan Fehmi Efendi oy çokluğu ile 2. seçmen olarak çıkmış ise de Elbistan'a gitmiş olmasından seçim işleminin tekrar yapılması görevi müfettiş heyeti kararı ile, Ali Sezai Efendiye verilir. 8.11.1919 Cumartesi günü yayınlanan ve süresi içinde yapılan seçim işlemi 14.11.1919 tarihinde sonuçlanır.

Maraş'tan alınan kötü ve üzüntü yaratan haberler sebebiyle, köylü kardeşler milli ve vatani hisleri yönünde hal ve zamana uygun sözlerle ikaz edilerek Maraş'a dönlür.

Ortaya çıkan keder verici ve üzücü hale bir çare aramak düşüncesi ile Ali Sezai Efendi 15.11.1919 Cumartesi günü sabahleyin Mutasarrıf Ata Bey'in konağına gider. Rastlantı olarak yanında Fransız işgal kuvveti temas ve siyasi memuru Teğmen Arnod'da bulunur. Ata Bey, Ali Sezai Efendi için bu subaya: İngiliz işgal kuvvetleri temas memuru Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rifai'nin sayın hocası olduğunu ve çeşitli toplum arasında güzel davranışlarla genel asayişin devamı tek isteği bulunduğunu uygun bir dille anlatır. Arnod, pek memnun olduğunu açıkladıktan sonra, Maraş ve Elbistan Müslüman halkının evlerinde çokça silah bulunduğu ihbar edilmekte olduğundan söz etmesine karşılık, köylüler ziraatle meşgul bulduklarından şehirliler gibi bazısında ağızdan dolma av tüfeği bulunacağı ve otomatik ateşli askeri silah taşınması öteden beri hükümetçe yasaklanmış olmakla, İngiliz işgal komutanı Albay Max Andriyo'da bu yolda boş suçlamaları araştırarak hakikati öğrenmiş ve araştırmaktan vazgeçmiş olduğu cevabı verildi.

Zülkadirzade Süleyman Bey, Liva Meclis-i İdare Katibi bulunduğu halde izinli olarak 2. seçmen seçimi için Bulanık ve çevre köyleri seçim bölgesine memur edilmesi ile şehirden ayrılır. Ömrü Jandarma Karakol takım komutanlıklarında geçen ve Elbistan'dan geri gelmiş olan Hacı Şeyhoğlu Benli Ökkeş Çavuş ve dayısı oğlu Hacı Yasin Zade Yüzbaşı Hacı Ali Efendinin oğlu İdadi Mektebi Öğretmenlerinden Hayrullah Efendi ile birlikte, yanlarında resmi olmayan bir şifre anahtarı olduğu halde Alınpınarı denilen yerde Süleyman Beyle buluşarak fikir alış verişinde bulunurlar. Sonra şehir yöresinden Bertiz ve İmalı gibi köyler halkının vatani ve milli duygularını uyandırmakla uğraşırlar.

Süleyman Bey de aldığı havadisler ve esef verici olaylara dayalı olarak gereği icabı silahlanıp kamu haklarını ve hükümeti savunmada çalışabilecek kimselerden 40 kadar emre hazır çete toplayıp asıl görevine dönmüştür. Arada bir çete başçıları ile gerekli haberleşmeyi devamlı sürdürmüştür.

Ali Sezai Efendi de geçici görevinden şehre dönmeden evvel örneği yukarıda yazılan 11 imzalı telgrafla Antep'teki Fransız komutanlığına yapılan şikayet üzerine durumu araştırıp incelemek için Cebelibereket (Osmaniye) Governörü militeri Andre Maraş'a gönderilmiştir. Telgrafla şikayette bulunanların çoğu nafia mühendisi Abdullatif ile karargaha giderek görüşmüşlerdi. Bu görüşme sonucu işgal kuvveti içinde yer alan 120 Ermeni askerinin geldikleri yere geri gönderileceği vadi ile güvence verici ve yatıştırıcı sözler söylenmiş ve sözü geçen Ermenileri geliş yerlerine yollamışlardır. Governör'de görev yeri olan Osmaniye'ye geri gitmiştir. 11.11.1919. Salı.

Governör Militeri Andre'nin Maraş'a Gelişi:

Fransa'nın Adana Bölge Valisi Albay Bremond, Lübnan'daki komutanından aldığı emir üzerine, Osmaniye Valisi Andre'ye Maraş Valiliği görevini de verdi. Andre Osmaniye'de uyguladığı siyasetle halka geniş bir dini ve siyasi serbestlik sağlayarak halktan bazıları kendine bağlamayı sağlamıştı. Bu davranış, Albay Bremond'un dikkatini çekmiş olmasından Andre'nin Maraş'taki kargaşalıkların, bu siyaseti ile durdurulabileceğine inanmıştı. Andre Maraş'a beraberinde 150 kişilik bir Jandarma kuvveti ile girecekti bunlardan 125'i Müslüman, 25'i Ermenilerden oluşmakta idi. Hatta bu kuvvetin başına 2'de Türk Subayı Binbaşı Sıtkı ve Yüzbaşı Mitat'ı atamıştı. Bu davranışı ile Maraş halkının hoşnutluk ve güvenini kazanacaktı.

Adana Bölge Valisi Albay Bremond imzası ile Mutasarrıf Ata Bey ile Bayazıtzade Abdulkadir Paşa ve Şükrü Bey, Kadızade Hacı Hasan Fehmi Efendi ile Hırlakyan Agop Ağa'ya birer telgraf çekerek, Osmaniye askeri valisi Andre'ye Maraş Valiliği verildiği ve beraberinde Osmaniye Mutasarrıfı Hüsnü Bey ile Osmaniye ileri gelenlerinden bazıları ve Dört Yol Müftüsü olduğu halde Maraş'a gelişlerinde karşılanmasını, akşam yemeğini Abdulkadir Paşa'da yedikten sonra Hırlakyanlara misafir olacağını bildirerek iyi bir karşılama yapılmasını istedi. Bu telgraf üzerine

Bayazıtzadeler adına Ahmet Paşa'nın oğlu Mehmet Rüştü Bey Mutasarrıf Ata Beye gönderildi. Andre'yi karşılama ve yemek konusunda bir sakınca olup olmadığı hakkında görüşü soruldu. Mutasarrıf da misafir olacak bir adamın kabul edilmemesi uygun değildir. Zorunlu olarak istek yerine getirilecektir. Bana da telgraf var, lakin karşılamaya gitmem icap etmez, diyerek görüşünü bildirdi.

Yüzbaşı Governör Andre'nin Maraş'a geleceği gün Ermeniler kadın, erkek, büyük, küçük binlerce kişi bayrakları ile karşılamaya çıktılar. Türklerden: Abdulkadir Paşa, Şükrü Bey, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey, Hüdayizade Tahsin Bey, Çuhadar Hacı Mehmet, Kilisli Nedim, Kocabaşzade Hacı Ahmet ve Hacı Mehmet Naci, Dedezaade Mehmet Hilmi Efendilerle bazı kimseler karşılamaya çıkmışlardır.

26.11.1919 Çarşamba günü Governör Andre beraberinde bulunan kimselerle Maraş'a geldi. Karşılıyıcılarla tanışma töreninden sonra, önde Ermeniler ellerinde Fransız ve kendi bayrakları olduğu halde çılgınca hep bir ağızdan, "Yaşasın Fransızlar ve Ermenistan, kahrolsun Osmanlılar ve Türkistan" naraları atarak yaygaralarla yürümeye başladılar. Ağıza alınmaz çirkin sözlerle Müslümanları aşağılama şamatalarını gittikçe artırarak sürdürüyorlardı. Bu çirkin duruma tahammül edemiyen bir kısım Müslüman karşılayıcılar ara sokaklara girerek topluluktan uzaklaşmışlardır. Ancak Beyazıtzadelerden birkaç kişi ayrılmayarak aralarında gitmeye mecbur olmuşlardı. Topluluk Hükümete doğru yönelince, bunun doğru olmayacağını Beyazıt Şükrü Bey, Andre'ye duyurdu ise de aldırış edilmedi. Hükümetin önüne kadar gelmişlerdi. Jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Mahmut Bey nöbetçi ere, Governörle tercümandan gayri kimsenin içeri alınmamasını emir ve tenbih etmişti. Saldırırcasına hükümete yaklaşan kalabalığı nasıl engelliyeceği hususunda nöbetçi erin şaşkınlığa düştüğünü sezen Göllülü Yusuf Çavuş derhal nöbeti devralarak kalabalığın karşısına dikildi. Kendisini dinlemek istemeyenlere karşı hemen silahına davranması saldırganları korkuttu. Governör Andre ve tercümanından gayri kimseyi içeri almadı. Andre, Mutasarrıfa kendisini Maraş askeri valisi olarak prezante etmesi üzerine, Mutasarrıf Andre'yi bu sıfatla kabul edemeyeceğini söyledi. Andre'nin beraberinde getirdiği askerlerden piyadelerin hükümet binasına, süvarilerin de kaleye

yerleştirilmesine ve kendisi için de hükümet konağında iki oda ayrılmasına karar verildi. Baytar ve Bayındırlık Müdürlerinin odaları boşaltılarak Governöre ayrıldı. Kale ve Hükümetten Türk bayrağının kaldırılarak Fransız bayrağı çekilmesi gereğinin ileri sürülmesine karşı Mutasarıf, böyle bir davranışın halkın ayaklanmasına ve kötü sonuçlar doğmasına neden olacağını anlatarak bu konu üzerinde durulmasını ısrarla istemişti. Bu görüşmeden sonra Andre karargahına gitti. Hükümet ve memleket ileri gelenlerinden birkaç kişi bir tedbir niteliğinde, Andre'ye hoş geldin ziyaretinde bulundular. Andre ve beraberinde gelenler o gün akşam yemeğini Abdulkadir Paşa konağında yediler. Yemekten sonra Andre Hırlakyanların konağına gitti.

Andre 27.11.1919 günü Maraş'ın ileri gelenlerine birer yazı göndererek konuşup görüşmek üzere Abdulkadir Paşanın konağına davet etti. Davet olunanlar, millet ve memleket yararına olarak bu çağrıya uyulup uyulmayacağı hususunu görüşmek üzere Boğazkesen Camisinde toplandılar. Konuyu görüşerek gitmeme kararı aldılar. Gidilmemesi için esnaf ileri gelenlerine de haber ulaştırıldı.

Andre yanında kendi süvari komutanı Sıtkı ve Yüzbaşı Mıthat, tercümanı Vahan, Hırlakyan Agop Ağa ve oğulları Hovsep ve Setrek olduğu halde 25 kadar süvari ile Kadir Paşa'nın konağına gitti. Toplantı saati olmasına rağmen davetli Türklerden gelen olmamişti. Duruma kızan Governöre, alafıranga saat farkından aksama olduğu ileri sürülmesi üzerine toplantının Cumartesi günü belediyede yapılacağı bildirildi. Aynı günün akşamı Hırlakyanların konağında bir ziyafet düzenlendi. Osmanlı sultanının müteahhitliğini yapan ve II. Abdulhamit'in armağan ve nişanlarıyla şöhret bularak zengin olan Hırlakyanların konağında her türlü konfor göz kamaştırıcı idi.

Bayrak Olayı:

Andre misafir olarak konakta gösterişli bir şekilde karşılınp ağırlandı. Ziyafette Hırlakyan'ın torunları, Hovsep'in kızı Helena ve Setrek'in kızı Victor ile tanıştı. Andre yemekten sonra Helena'yı dansa davet etti. "Sizinle dans etmekten şeref duyarım. Ancak Fransız bayrağının dalgalandığı bir yerde" cevabını aldı. Helena'nın bu isteğı üzerine Governör askerine emir vererek kaledeki Türk bayrağının indirilmesini istedi. Helena hemen dansı

kabul etti. Governörün emri üzerine Binbaşı Sıtkı'nın gönderdiği haberle kaledeki Türk Bayrağı indirildi. Kalede bulunan işgal askerleri arasında ancak 5 Türk askeri bulunuyordu. Karşı koyacak güçleri olmadığından bayrağın indirilişine ses çıkaramadılar. Ancak şehre inerek bayrağın indirilmiş olduğuna herkesin dikkatini çekmeye başladılar. Cuma sabahı halk, kale burcunda Türk Bayrağının dalgalanmadığını esefle görmekteydi.

28.11.1919 Cuma günü sabahleyin esef verici bu olay, Ali Sezai Efendi'ye haber verildiğinde Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey'le buluşarak Mutasarrıfın evine gidip durumun gerekçesinin sorulması üzerine Mutasarrıfın cevabı: Governörün kendisine “İşgal kuvvetimizin konuşlandığı ve yönetiminde bulunan yerlerde başka bir devletin bandırası çekilemez. Ancak hükümette bulundurulabilirsiniz” dediğini açıkladı. Ne diyelim, Allah hayırla sonuçlandırсын demesi üzerine veda ile geri dönüldü. Her türlü doğacak şer ve mazarrattan yardımı ile koruyucu olan Allah'ın yardımı umularak sonucu inançla bekleyecektik.

Bu sırada Kısakürek Zade rahmetli Halil Ağanın oğlu Savcılık ve Avukatlık görevlerinde bulunmuş olan Mehmet Ali Efendi hasta yatağında, penceresinden görülebilen kalenin burcunda Bayrak bulunmadığını fark ederek birden yatağından fırlayıp bir süre düşündükten sonra hemen kalemine sarıldı. Kesinlikle Rabbından gelen gayret ve ilham üzerine vatani ve milli hislerinin coşkusu ile kendi el yazısı ile 5 adet ikaz beyannamesi yazıp zarflamıştır. Beyanname içeriği şöyledir:

İkaz Alem-i İslama bir duyuru;

“Ey necip İslam milleti; vaktine hazır ol, 1300 yıldır Hazret-i Allah'ı ve Şanı Yüce Peygamberini razı ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına fethettiği bir kalenin Burc-u Barusundaki Alsancağın bu gün indirilip yerine kendi bandıraları konulmak üzeredir. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslam kanı hiç mi yok?... Kargaşa arzu etmeyelim, yalnız görkemli, vakar ve azamet yüklü olarak o alsancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar heybetli ve ulu görünüşümüzle yerlerimize dönelim. Korkma, seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen Allah'ına güvenle Yüce varlığını gösterecek olursan değil birkaç Fransız kuvveti, hatta bütün Fransa milleti kıramaz. Buna emin ol. 28.11.1919.”

Cuma namazına birbuçuk saat kala hemen evden fırlayıp zarflanmış olan bu bildiriden ikisini Ulu Caminin iç kapı girişinin iki tarafındaki sofa kenarlarına, birer tanesini de Çarşıbaşı, Sarayaltı ve Arasa Camilerinin münasip yerlerine kendi eliyle, kimse görmeksizin bırakmıştır. Dönüşünde Ulu Cami yanından geçerken cemaatın kümeler halinde birikip bildiriye okumakta olduklarını görerek heyecan ve telaşla evine döner. (Bu bildiriden önce de halkı ikaz edici nitelikte birçok bildiri yayınlanmıştı. Dillere destan olan “Maraş bize mezar olmadıkça düşmana gülzar olamaz” vecizesi de Mehmet Ali Bey’e aittir. Bildirinin okunmasıyla kaleye göz atan cemaat, bayrağın yerinde olmadığını görürler. Şehrin her tarafından durumu öğrenen halk, akın akın Ulu Camiye gelmeye başlamışlardı. Az zamanda caminin içi dışı ve yollar binlerce kişi tarafından doldurulmuştu. Heyecan üst düzeye çıkmış, ne yapılacağı merakla beklenmeye başlanmıştı. Bu sırada ezan okundu. Camide yer alanlar sünneti kıldılar ikinci ezanın okunması ile o gün imamlık yapan Hakkı Efendi Hoca minbere çıkmıştı ki dışarıdan büyük bir gürültü ve sesler yükselmeye başlamıştı. “Bayraksız namaz kılınmaz.” Hoca Efendi: Elhamdülillahi Nahmedühü ve nestainühü ve nestağfiruhu ve ne tubü ileyh başlangıcından sonra; “Cemaat doğru söyler. Hürriyetin simgesi bayraktır. Bayrağını dalgalandırmayan ülkenin hürriyeti yoktur. Hürriyetin olmadığı yerde Cuma kılınmaz. Minbere hutbe okuyup Cuma namazı kıldırmak için çıkmış değilim. Size iman kuvvetiyle şanlı al bayrağımızı kahramanca bir yürüyüşle hemen yerine asmanızı tavsiye ediyorum” demesiyle, cemaat tekbirlerle ayaklanıp harekete geçmişti. Minberin iki yanında bağlı olan ve üzerinde Fetih ve Zafer Ayetleri yazılı sancaklar yerinden koparılıp açılarak süratle yürüyüşe geçildi. Az zamanda göklere yükselen Tekbir sesleri ile kaleye tırmanıldı. Kale kapısı Fransız birliklerince kapatılmıştı. Kale burcundan tırmanıp kaleye giren yiğitlerin kapıyı açmaları ile Fransız birlikleri arka kapıdan kaçtılar. Kaleye giren kafilenin başında ilk yetişenlerden Onbaşı Osman Erşan etrafta bayrağı araştırmaya başlar; koğuşa gittiğinde orada bulup öpüp başına koyduktan sonra koşarak şanlı bayrağımızı göndere çeker. Halkın heyecanı son kerteye çıkmıştır. İçlerinden bir yiğit; “Bayrağı buraya asmak marifet değil, şimdi hükümete giderek bir daha bayrağa el sürülmemesini sağlamalıyız” demesiyle bir kısım cemaat Sancaklar ve tekbirlerle yürüyüşe geçerek Hükümet binasına varırlar. Kalede kalan bir kısım

cemaatte bayrağın gölgesinde huşu içinde Cuma namazını kılarlar. (O zamanki Ulu Cami İmamı Hakkı Efendi Hoca muharebe içinde şehit olmuştur. Allah rahmet eyleye.)

Hükümet havlusunu dolduran halka, yandaşlarıyla orada bulunan Governörün tercümanı Vahan: “Ne var, ne oluyor, bu ne taşkınlık, kaleye bayrağınızı diktiniz de ne oldu. Yarın geri indirilir” demesi üzerine kendisine hücum edilerek öldüresiye dövülmeye başlandı. Tabancası alındı. Jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Mahmut Bey yetişerek, onu bana bırakın, tutuklayıp icabına bakacağım diye linç edilmekten zor kurtarır.

Bu arada Mutasarrıf ve Governör telaşa dışarı fırlar. Avluyu dolduran kalabalığın içinden bir ses yükselir. Bu kişi saraç esnafından cesur bir yiğittir. “Baka Mutasarrıf Bey! Fransızların hükümete ve şanlı bayrağımıza hiçbir şekilde müdahalesini kabul etmiyoruz. Yanında dikilen Governör olacağın ve hükümette bulunan jandarma birliğinin şu anda hükümeti terk etmesini istiyoruz. Aksi halde doğacak çetin olaylardan bizim sorumlu olmayacağımız bilinmelidir” sözlerine karşılık, Governör her isteğe kabul, kabul diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Governör oradaki askeri birliği ile ayrılarak karargahının yolunu tutmuştu. Halk da sükunet bularak dağılmışlardı.

O gün ikinci vakti, 1917 yılında Maraş'ta bulunan menzil mıntika müfettişliği görevindeki Albay Emrullah Bey ve görevini kötüye kullanan bir görevliyi sorgulamak üzere Maraş'ta bulunan Süleymaniyeli askeri Yarbay Abdullah Bey ve daha Governöre yakınlığı ile bilinen bazı kimselerin eşliğinde Governör, halkı teskin amacıyla çarşı ve mahallelerde atla dolaşarak gözüne kestirdiği kimselere tebessümle iltifatlarda bulunarak hal ve hatır sormakta idi. Ertesi gün şehirde bütün dükkanlar kapandı. Bunu haber alan Governör tercümanı ve Maraş'a beraberinde getirdiği bazı kimselerle çarşı ve mahallelerde dolaşmaya çıktı. Nakip Camisinin önüne geldiğinde caminin kapısı yöresindeki binek taşı üzerine ayak ayak üstüne atmış heybetle oturmakta olan Aşıklı oğlu Hüseyin ile karşılaştı ve önünde durdu. Hüseyin, istifini bozmadan sert bakışlarını Governöre çevirmişti. Governör bu gençle konuşmak istiyordu. Burada konuşmalarını aynen alalım.

Governör: - Burada ne bekliyorsun?

Hüseyin: - Heç... Ne bekliyorsam bekliyorum.

Governör: - Beni tanımadın galiba, ben işgal komutanıyım, memleketin yönetimini düzeltereğim.

Hüseyin: - Belli... Ne demezsin ki...

Governör: - Oğlum çok cahillik yapıyorsunuz. Böyle dik başlı olmanız iyi değildir. Sonra çok zarar görürsünüz. Ben Türkleri severim. Bak dünkü gün kaleye hücum edip bayrak çektiniz. O an ben emretseydim, mitralyöz ateşine tutup hepinizi yere sererdim. Bir bez parçası için bu kadar adamın kanını dökmesi doğru oluyor mu?

Hüseyin: - İşte bunu yapamazdınız.

Governör: - Niçin yapamayacakmışım?

Hüseyin: - Burada yine ben vardım, onun için yapamazdın.

Governör: - Sen tek başına kim oluyorsun, gücün kuvvetin ne ki?

Hüseyin: - Ben, işte benim... Her köşe başında benim gibi bir Hüseyin nöbet beklemektedir. Hem sen bana bak kumandan Efendi... Ben anamdan bu bayrağın altında doğdum. Şimdiye değin de canımdan çok sevdiğim şanlı bayrağımı kale burcundan gururla doya doya seyretmeye alıştım. Senin bir bez parçası dediğin bu bayrak yok mu o benim canım, şerefim, namusum, hürriyetimin simgesi ve her şeyimdir. Onu görmemek için ya kör olmalı, ya ölmeliyim. Kör olursam, onun taa yanına gider kulaklarımla göklerimize coşkunluk veren dedelerimin kahramanlık destanını fısıldayan çırpıntısını dinlerim. Yok... Yolunda öleceksem, gene benden sonraya kalanların, onu dünya durdukça şerefle dalgalandıracağına iman ederek onun için seve seve kanımı akıtırım. Ölüm... onu görmemek yanında bir hiçtir. Hem sen bizi bilmezsin, bizim için dünyada bayrak uğrunda can vermekten daha büyük bir rütbe ve bir şeref yoktur.

Governör: - Sen hislerine kapılıyorsun. Daha tecrübesiz olduğundan taşkınlık ediyorsun.

Hüseyin: - Ben her sözümü bilerek, düşünerek ve duyarak söylüyorum. Bu memleketin kadını, çocuğu, genci ve ihtiyarı hep benim gibi duyar, benim gibi düşünürler. Her Maraşlı Müslüman Cuma günleri kalesinin burcunda bayrağının dalgalandığına güvenerek kalkar. Onu gören ancak yaşadığını bilir. Göğsü kabara kabara işine gider. Dünkü gün kalede bayrağımızın dalgalandığını görmemek... Bu ne demek kumandan efendi bilir misin?... Demek

artık biz yaşamıyorduk. Fakat bu nasıl ölmek? Dedelerimiz hep bayrak için kan dökmüşler. Bizde dökecek kan yok mu sanırsın?... Elbette vardır. İşte hepimiz onun için seve seve kanımızı dökmeye ve her şeyi göze alarak koştuk. Burada canını bayrağından esirgeyecek tek kişi yok ki, sen bizi ölümlle korkutmaya çalışıyorsun. Bize göre sırası gelince ölmesini bilmeyenler yaşayamazlar.

Governör: - Oğlum böyle sertliği ve yanlış düşünce ve davranışları bırakmazsanız çok pişman olursunuz. O zaman benden kabahat kalkar. Çocuk ve kadınlarınız hep mahvolurlar. Memleketiniz yanar, harap olur, bizim ne kadar kuvvetli bir devlet olduğumuzu bilmiyor musunuz?

Hüseyin: - (Belindeki palasını birazcık çekerek) Siz de bunu görüyor musunuz.. Şu palayı?

Governör: - O ne olacak?

Hüseyin: - Eğer gerekirse, sizinle cenge tuttuğumuz gün, iyi savaşmamıza çoluk çocuğumuz engel olacak olursa onları biz kendi elimizle palalarla keseceğiz. O zaman gözümüz arkada kalmaz. Sanıyor musunuz ki onları kesmek fırsatını sizlere bırakacağız. Hayır... Türk kadınına, Türk çocuğuna düşman eli asla dokunamaz. Hem ne hacet, bizler kadını, çocuğu, genci ve ihtiyarı ile cenge alışmış bir milletiz. Bunu her halde sizler de pek iyi bilirsiniz.?

Governör: - Ya.. Demek siz böyle yapmayı düşünüyorsunuz?

Hüseyin: - (Tekrar elini şal kuşağına atarak bir demet çıra çıkarır.) Bu çıraları da görüyor musunuz?

Governör: - O da ne olacak?

Hüseyin: - Bunlar mı... Hı.. Bunlar evlerimize kundak olacak. Biraz önce evlerimizin yakılacağını, memleketimizin harap olacağını söyleyerek beni korkutmak istediniz... Boş çaba.. Baka kumandan efendi, eğer sizi yenmek, güzel yurdumuzdan kovmak için gerekirse kendi evlerimizi, kendi ellerimizle biz yakacağız. Bu şehirde taş üstünde taş bırakmayacağız. O zaman size, sığınacak tek çatı kalmayacak. O zaman bir daha göreceksiniz ve öğreneceksiniz ki Türkler nasıl cenk edermiş. Bizim için evlerin çatılarının bir kıymeti yoktur. Hepsini bir günde yerle bir etmeye hazırız. Bize bayrağımızın gölgesinden daha sıcak bir yuva olamaz. Bizim aşık

olduğumuz bu yurdun mübarek toprağı ve hür havasıdır. İşte, namusumuzu bu toprakları yabancılara çiğnetmemek için döğüşeceğız. Onun bir karışını düşmana bırakmayacağız.

Governör: - (Aşağıdan alarak) Bravo genç Türk, bravo... Sizin böyle şeyler düşünmenize gerek yoktur. Ben, memleketinizi çok iyi yöneteceğim. Memleketinizi yükseltmek için; yollar, okullar ve hastaneler yaptıracağım. Sizleri zenginliğe kavuşturacağım. Bak bu seyisim de müslümandır. Kendisine sor. Ben daha önce bulunduğum yerlerde ne kadar iyi muamele yapmışımdır. Türkleri ne kadar sevdiğimi o anlatsın.

Hüseyin: - Hacet yok... O dini bütün adam olsaydı senin arkana düşmezdi. Hem biz Adana'da Osmaniye'de yaptıklarınızı çok iyi biliyoruz. Fırsat bulursanız burada da aynı şeyleri uygulayacağınızdan şüphemiz yoktur. Fakat, şunu iyi bilmelisin ki burada sizden ve yandaşlarınız olan Ermenilerden onların da öcünü alacağız.

Governör: - Bravo, bravo genç, seni çok sevdim. Al şu paraları.

Hüseyin: - Ne olacak onlar?

Governör: - Harca ve beni...

Hüseyin: - (Sözünü ağızında bırakarak) Senin parana ihtiyacım yok. Sen onu arkada gezenlere ver.

Governör: - (Israrla) Haydi al diyorum, harcarsın.

Hüseyin: - Ben düşman parası harcamaya alışık değilim. Bizi daha anlamadın mı? Kumandan efendi başımdan savul, haydi işine git. Bizim işimize karışma daha iyi edersin.

Governör: -Ya.. Öyle mi? Senin burada bir işin mi var?

Hüseyin: - Evet var... O senden sorulmaz. Sabrımızın taşıdığı gün sizi kıskırtan ve size arkalanıp şımaran yandaşlarınız Ermenilerle birlikte başımızı sokacak delik arayacaksınız. Ne çare ki o zaman iş işten geçmiş olacaktır. Bizim Allah'tan gayri kimseden korkumuz yoktur. Bunu böyle bilesin kumandan efendi.

Governör: - Pekala, sen bilirsin diye atını mahmuzlayıp uzaklaşır.

(Bu örnekte görüldüğü üzere o gün her Maraşlı Müslüman, bir Aşıkloğlu Hüseyin idi.)*

Bayrak olayının ertesi 29.11.1919 Cumartesi günü Governörün isteği üzerine, Mutasarrıf Ata Bey tarafından Maraş'ın önde gelen din adamları ile halktan ileri gelenlerinden ve baş görevli memurlardan belirtilen kimselere polis aracılığı ile birer yazı gönderildi. Governör'ün isteği gereği Belediyede toplanmaları duyuruldu. Çağrılanlardan bir bölümü Belediyeye gelerek yerlerini almaya başladılar. Müderrislerden bir hoca efendi, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Beyin karşısında ve Bayazıt Şükrü Beyin yanında oturmakta iken söze başlayarak oradakilere “Bu ne taşkınlık, çünkü gün Şeyh Mustafa'nın (Vaktiyle kale topçu askeri için koğuşlar yaptıran rahmetli topçu Binbaşı) icat ettiği bir bez parçasında ne özellik var da kaleden kaldırıldı diye sonunu düşünmez cahil ahalinin ayaklanıp baş kaldırmasına sebep oluyorlar. Her halde bu ayaklanmanın öncüleri ortaya çıkartılıp cezaları verilmelidir.” dedi. Sözlerinin tümü ile millet ve vatan duygularını incitici olduğunu hesaba katmamasındaki neden çok düşündürücü idi. Bu sözleri, Ali Sezai Efendi ile birçoklarının üzüntü ve esflenmesine neden olmuş ise de yer ve zaman icabı cevap verilmeden sukutla geçiştirilmişti. Toplantı saati geldiğinde Belediyeye birlikte gitmek üzere Mutasarrıf, Governör'ü aradı. Ancak Governör'ün Cuma günü mülayim davranışı kalmamıştı. Bunda kesinlikle Ermenilerin kışkırtması amil olmuş olacak ki Governör'ün verdiği karşılığı Mutasarrıf Belediye Reisine telefonda şöyle aktarıyordu: “Governör diyor ki, ahalinin çünkü gün işgal kuvvetine karşı ayaklanmalarından dolayı Belediyeye varamıyacağım orada görüşmek karşılıklı dostça davrananlara özgü olabilir. Bu nedenle toplantının eviniz salonunda yapılmasını istiyorum.” Bu telefon bildirisini üzerine Mutasarrıfın oturmakta olduğu (Terzi Karabet'in) evine gidildi. Oraya varıldığında Osmaniye Mutasarrıfı Hüsnü Bey ve Jandarma Komutanı Sıtkı Bey, Dörtüyl Müftüsü Mustafa Remzi Efendi, Osmaniye ileri gelenlerinden Hacı Hüseyin ve Çaloğlu Hacı Ahmet Efendilerle

* Hoca Efendi bu konuşmayı genç bir insanın konuşma üslubu dairesinde aktarmıştır. Belki de kulağına böyle gelmiştir. Bu konuşmanın muhtelif şekillerde aktarımı vardır. Bu aktarım bütün şıkları ile tarafımızdan hazırlanan “Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Olayı ve Aşıkloğlu Hüseyin” adlı eserde yer almaktadır. (Ukde Kitaplığı 2012.)

Osmaniye Jandarma Subaylığından emekli Kürt Ali ve Topal Hacı Ahmet Ağalar ve Jandarma komutanı İsmail Hakkı, Komiser Cemil, Liva Baş mühendisi Abdullatif Beyler ve Abdulkadir Paşa, kardeşi Mehmet Rüştü, Beyazıtzaade Yaver ve Osman Beylerle bazı kimselerin ve ayrıca mutasarrıf Ata Bey'in yanında hükümet daireleri üst görevlerinden bir kısmın yer almış oldukları görüldü. Diğer toplantıya gelenler ise: Maraş kadısı Elbistan'lı Mehmet Fevzi, Müftü Hacı Mehmet Tevfik, Eytam Sandığı Müdürü Hasan Re'fet, Dayızade Hacı Mehmet Emin, Karaküçükzaade Hacı Mustafa, Dedezaade Metin Hilmi, ağabeyi Hacı İbrahim, Çuhadarzaade Hacı Mustafa, Hacı Mehmet, Kocabaşzaade Hacı Ahmet, Hacı Mehmet Naci, Kilislizade Nedim Efendiler, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Bayazıt Şükrü Beyler gibi memleket ileri gelenlerinden bir bölümü salondaki sandalye ve kanepelerde yerlerini aldılar. Gelenlerin çokluğu nedeniyle çok kimseler ayakta kalmışlardı. Governörün toplantı salonuna girmesiyle topluluk ayağa kalkar. Ancak Ali Sezai Efendi topluluğun iç yüzünde oturmakta olduğu sandalyesinden kalkmayarak Governörün konuşmasına kulak verir. Governör Militer Andre (Adana'nın Mermerli mahallesinden olup evvelce Adana Polis Müdürlüğü görevinde bulunan Ermeni Vahan'ı kendisine tercüman tutarak) hazır bulunanlara karşı Fransızca ve öfkeli bir dille konuşmaya başlar: "Ben memleketin gelişmesi, ahalinin zenginlik ve uygarlığına çalışmakla hakkınızda lütufla davranışlarda bulunacaktım. Ancak dünkü gün işgal kuvvetinin bulunduğu kaleye hücumla Fransız işgal kuvveti aleyhine ayaklanma ve saldırıda bulundunuz. Bu durum karşısında ben, son derece soğukkanlılık ve yumuşaklıkla davrandım. O sırada askere emretmiş olsaydım hücumla geçenleri mitralyöz ateşine tuttururdum. Böyle bir girişimde bulunsaydım. Bugün binlerce adamınız yaralanmış ve ölmüş olacaktı," dedikten sonra kolunu uzatarak "şu kolum kuvvettir, şu kolum da lütuftur; şimdi hangisine sarılıyorsunuz, yani maksadınız savaşmak mı, yoksa özür ve af dilemek mi? Söyleyiniz" diye çıkış yapmıştı. Bunun üzerine Ali Sezai Efendi: (kendisi Fransız diline aşina olduğundan tercüman Vahan'a, doğru ve noksansız tercüme etmesi için Fransızca olarak ikazda bulunduktan sonra)

"Yüce devletimiz, zorunlu nedenlerle her ne kadar 1. Dünya Savaşına karşıtlarınızla birlikte girmiş ise de 400 yıl önce Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa devleti hakkında üstlendiği yardım ve

koruyuculuğu ile devletinizin sağlam bir yapılanmaya kavuşarak kuvvetlenmesi özveri ve amacı ile, dedelerimiz olan Türkler kan saçarak kralınız Fransuva'yı kurtardıkları tarihle saptanan bir gerçektir. Diğer devletler arasında adalet ve uygarlığı ve insancıl tutumları ile dost tanıdığımız Fransızların dili de Osmanlı okullarında özenle öğretilen bir dil olarak süregelmektedir. Sizden önce memleketimize gelerek 8 ayı aşkın bir sürede taraf tutmayarak halkın istirahatını sağlamaya özen göstererek kendi askeri görevine dikkat eden İngiliz işgal komutanı, hükümet yönetimine karışmamış ve millî ve dinî inançlarımızın simgesi olan şanlı bayrağımıza el uzatmamış olmakla beraber asla değiştirme girişiminde de bulunmamışlardı. İngiliz işgal kuvvetinin değişimi sırasında, her iki komutanın ortaklaşa imzalayıp köşe başlarına yapıştırılan bildiriye; Fransız işgal kuvveti de aynı tarafsız yönetimi yürüteceği ve hükümet yönetimini engellemeyeceği bildirilmişti. Sonra ise bunun tersine girişimlerle Ermeni gençlerine cesaret vererek cinayet ve uygunsuz saldırganlıklarına meydan verilmişti. Dünkü gün de bayrağımıza saldırılarak yerinden kaldırılmış olması milletin heyecan ve ayaklanması sonucunu doğurmuştur.”

Governör: - İşgal kuvvetimizin bulunduğu yerlerde başka devletin bandırası çekilmek usule aykırı olduğundan Osmanlı bayrağının yalnız hükümete çekilmesi için Mutasarrıfa tenbih etmiştim. Bu yönde gerekeni millete anlatmadığından sorumluluk bütünü ile Mutasarrıfa aittir, diyerek Ata Beye öfke ve hışımla bakıp, “milletin ayaklanmasının tek sebebi sensin” dedi.

Ali Sezai Efendi: - Ayaklanmaya açıkça sebep sizsiniz; Mutasarrıf değildir. Çünkü Osmanlı memleketi ve yabancı ülkelerde ne kadar Lailahe İllallah, Muhammedün Rasulullah diyen insan varsa, görünüşte yönetimi altında bulunduğu devletin uyruğu sayılırsa da inançları ile Halifelîğin egemen olduğu yüce İslam hükümetine bağlıdırlar. Bu müslümanların yılda 2 bayram namazı ile haftada 1 Cuma namazı vardır. Milletnin egemenliği, bağımsızlığı, onuru, varlığı ve hürriyetinin simgesi olarak benimsediği, öteden beri kalede ayyıldızlı al bayrağımız çekilegelmiştir. Geçmişte benzeri görülmemiş bir olay niteliğinde bayrağın yerinden indirildiğini gören halk, yerine Fransız bandırasının çekilmek üzere olduğu düşüncesine haklı olarak kapılmakla harekete geçmiştir. Apaçık haklarının tecavüze

uğradığı anlaşılacakla baş kaldırıp ayaklanmalarına sebep olmuştur. Milli ve dini bakımdan yerine getirilmesi gereken şart olarak düşünüldüğü cihetle Bayrak yerine çekilerek herhangi bir sataşmaya girişilmeksizin sükunet içinde geri dönülmüştür. Apaçık görüldüğü üzere girişimlerinin kesinlikle işgal kuvvetlerine yönelik olmadığı meydandadır.

Governör: - Bayrağın dini dokunulmazlarımızdan olduğunu bilmiyordum. Bilseydim oraya asker koymaz ve bayrağınızı da kaldırmazdım.

Ali Sezai Efendi: - Bunlar bir yana, sizin asıl amacınız ve yapmak istediğiniz nedir? Açıklayınız.

Governör: - Padişahın isteği ve başvurusu üzerine yanına Fransa Cumhuriyeti siyasi yetkililerinden 6 görevli gönderildi. Fransız müttefikleri olan yüce devletlerinin hükümetlerinin fikir birliği ile barış sonucuna kadar buralarda; jandarma ve zabıta görevini yaparak hükümet görevlerini birlikte yürütüp memleket ahalisinin kanuni haklarını korumakla ve davalarını adil olarak görüp gözeterek sonuçlandırmaya özen göstereceğiz. İç ve dış yolları yaptırarak yerlinin zenginliğini artırmakla rahatlarını sağlayıp uygarlığa hizmet edeceğiz. Yetim ve dullara maaş bağlayacak, memurların maaşlarını artıracğız.

Ali Sezai Efendi: - Öncelikle Padişahlık katından bu yolda bize irâde tebliği yapılsın. Yetkileriniz belirlensin. Ondan sonra hükümetle işbirliği konusunu gözden geçiririz. Bu halde değil jandarma ve zabıta görevini yapmanıza, hükümetimiz yönetimine kıl ucu kadar ilişmenize millet kesinlikle razı olmuyor. Fırsat düştükçe millet yollarını yapıyor, dul ve yetimlerine gereğince bakıyor. Memurlarımızdan maaşları için şikayetlenen yoktur.

Governör: - Yetki ve yönetime karışmamıza dair Padişah katından bildiri getirtmek yönünde bizim başvuruda bulunmamız icap etmez, mümkün de değildir. Ancak sizler başvuruda bulunmak üzere uygun bir süre isteyiniz.

Ali Sezai Efendi: - Madem ki merkezden irâde sağlama imkansızdır. Sizden de bir süre tanınması isteğinde bulunmaktan mazuruz. Özellikle işgal kuvvetinin arasında bulunup her nasılsa fesatçı düşünce ve saldırganlıklarına göz yummakta olduğunuz Ermeni fedailerinin Maraş'a geldikleri günden beri işlenen tecavüzleri, yolda giden müslüman kadınlara el ve dil uzatarak

peçelerini yırtmak, çarşaflarını açmak, feryad ve korunmalarına yetişen Müslümanları silah kullanıp yaralamak ve şehir dışında kendi işinden dönmekte olan kimseleri haksız yere dövüp işkencelerle öldürmek gibi sonu çok korkunç saldırı ve cinayetleri eksik olmamaktadır. Vadinizin tersine memleketin imar ve milletin yaşayış düzeyinin yükseltilmesi ve uygarlığa hizmet yerine devamlı zulüm, yıkım ve gerilemeye sebep olacak şer kapısı açılmıştır. Buranın müslümanlarını, Adana ve Osmaniye yöresinin adamları ile kıyaslamayın. Bunlar ziyade gayretli, cesur ve dini bütün kimselerdir. Ne zaman dokunulmazlığı olan dinlerine, milli, vatani namuslarına en ufak bir yan bakma ve saldırı ortaya çıkacak olursa yüzde doksandokuz hayatlarını hiçe sayan kimselerdir. Bir yıldan beri Osmaniye ve yörelerindeki Müslümanlar hakkında, işgal kuvvetiniz arasında yer alan Ermeni gençler tarafından yapılan zulüm ve işkenceler artık kulaklarımızı doldurmuştur.

Governör: - Biz şimdiye değin o yörede güzel davranış ve koruyuculuğa özen gösterdik. Genelde halkın memnunluğunu kazandık. Hiç kimsenin haklarının elinden alınmasına meydan vermedik. İşte şahitlerim: (Osmaniye Mutasarrıfı Hüsnü Beyi işaret etmesi ile Hüsnü Bey ileri çıkar)

Hüsnü Bey: - Governörün söyledikleri doğrudur.

(Bundan sonra Osmaniye ileri gelenlerinden Hacı Hüseyin Efendi ve Topal Hacı Ahmet Ağa ileri sürülür. Onlar da: (Sakınarak ve çekingenlikle) Governör, orada halka iyi ve adil davranışlarda bulunmuştur. Buraya ulaşan kötü havadislerin aslı yoktur, derler.

Governör: - (Dört Yol Müftüsü Mustafa Remzi Efendi'yi eliyle çekerek) o yörenin müftüsü işte budur. Doğru söyler.

Müftü Efendi: - Ey Efendiler, Fransız işgal kuvvetinin o yörelerdeki müslümanlar hakkında yapmış oldukları zulümlere dair buraya ulaşan söylentilerin yüzde ellisi abartmalıdır. (Müftü Efendi bu kısa konuşması ile hakikatı anlatmak doğruluğunu göstermiştir.)

Ali Sezai Efendi: - Bilinen ve görünen kötü vukuatların tersine şahitlik edenlerin çokluğu binleri geçmiş olsa bile, akıl sahibi kimse için onaylamak ve kanıtlamak mümkün olmayacağı açık bir gerçektir. Maraş'ın Çavuşlu mahallesinden olup Çardak Bucağı nüfus memuru Amasya'lı Süleyman Efendinin oğlu, eski telfraf memuru Muharrem Efendi birkaç ay önce görev almak

üzere bir yoldaşı ile İstanbul'a gideceği zaman Adana ve yöresindeki Ermenilerin şerrinden korunmak amacıyla, Ermeni katolik murahhası Arparyan Avadis ve Hırlakyan Agop Ağa'dan almış olduğu tavsiyenameleri yanında bulundurarak gitmekte iken Şimendöfer vagonunda akşama yakın yanına Fransız jandarmalarından silahlı 2 Ermeni gelir. Biraz sıkıştırdıklarında tavsiyenameleri göstermesiyle bırakıp giderler. Birkaç dakika sonra tekrar gelerek vahşice bir davranışla feci bir halde süngülediklerinden can acısıyla kendini dışarı atmıştır.

Governör: - O adam vagondan düştüğünden vagon çiğnemiş.

Ali Sezai Efendi: - Evet. Ermeni jandarmanız tarafından süngülenerek dışarı atıldıktan sonra vagon da çiğneyerek ayaklarını ezmiş olduğu ölümünden sonra toprak kale yöresindeki karakol komutanı tarafından rahmetli Muharrem Efendinin sözlü demecini muhtevi düzenlenmiş olan rapor ve yoldaşının şahitliği ile saptanmış olup yayılan esef verici bu havadis üzerine, babası Süleyman Efendi oraya ivedi olarak gitmiş ise de oğlunun ağır yaralar almış, acıklı hayatına yetişememiştir. 1.11.1919 Cumartesi günü, Dua Çınarı denilen yerin yakınındaki Zeytulukta, Duraklı Mahallesinden Abdulkadir adında fakir bir adam işinden gelirken Fransız işgal kuvvetinden sayılan Ermeni caniler tarafından dil, dudak ve kulakları kesilerek boğazlanmış olduğu ve birkaç gün sonra da Divanlı mahallesinden Cırlavuk oğlu Mehmet adındaki kimse eşeğinde binili olarak Aksu caddesinden şehre gelmekte iken orada dolaşmakta olan birkaç Fransız askeri ile silahlı yerli Ermeniler, o adamı palabıçak arkası ile dövüp din ve milletine söverek boğazlamaya yatırdıklarında; önceden kendisini tıraş eden berber Ermeninin sahip çıkarak; "bırakın, şimdi bunu öldürmekle müslüman tükenecek mi? Bakalım sonu nolacak" demesiyle bırakılmıştı. Birkaç gün önce Maraş Özel İdare Müdürü Bülbülzade Ahmet Tevfik Efendi, odası penceresinden yola bakmakta iken 4 Müslüman kadının gitmekte olduklarını ve bu kadınlara doğru işgal kuvvetinden olan birkaç Ermeni erin ilerleyerek hanımlara el attıklarını görür. Eline geçirdiği bir odun ile dışarı fırlar. Burada birkaç Türk gencinin de arkadan gelmekte olduğu görününce hemen hanımları bırakıp uzaklaştıkları, Ahmet Tevfik Efendinin anlatmasından öğrenilmiştir. Bunları göz ardı edelim... Senin takibi gereken selamet yolunu Müslüman halkımız adına içtenlikle söylüyorum.. Hala işgal kuvvetiniz içinde yer alan

Osmanlı uyruklu Ermenilerin hemen uzaklaştırılmaları, komutan ve subaylarınıza yalnızca askerlik görevlerini güven ve dürüstçe yerine getirmeleri yolunda tenbih ve emir olunması ve Hıristiyan yerlilerin sözü dinlenen büyükleriyle din görevlilerine (giden İngiliz işgal kuvveti gibi) yerel asayişi korumakla yükümlü bulunduğunuzu ve hükümetle ilgili başvuru yerlerinin yalnızca Osmanlı resmi daireleri olduğunun bildirilmesi ve bir kısım Ermeni gençlerinin kin güdüleriyle ortaya çıkacak isteklerine yardım ve katkıda bulunmayacağınızı kesinlikle belirtip her yönden uygunsuz girişimlerine imkan vermez ve hükümetimize, yönetime ilişmezseniz burada hiçbir zahmet ve sıkıntıya uğramadan güven ve rahatlıkla yaşarsınız. Böylece de Fransa uygarlığını, insancıl davranışını kanıtlamış olursunuz. Biz Müslüman toplumun esas istek ve beklentisi barıştır. Şeref ve şanımızla uyarlı bir barış sağlanırsa ne güzel, yoksa olağanüstü bir zorunluluk olmadıkça kimseyle... Özellikle Osmanlıların defalarca yardım ve arkalamalarına erişen dost tanıdığımız Fransa yüce devletinin asker birlikleriyle uğraşmak istemiyoruz. Ancak.. Millet ve vatan haklarımızın korunmasında ortaya çıkacak korunma ve gayret gösterme yönü ırk ve insanlık duygularından kaynaklandığı cihetle sebepsiz kimse aleyhine dil uzatılmayacağı sizce de inkarı kabul olmayacak bir hakikat olmalıdır.

(Ali Sezai Efendi böylece haklı savunmasını tamamlamıştır)

Bu toplantı sırasında Fransız işgal kuvvetinden bir bölük silahlı asker ve birkaç mitralyöz getirilerek sokak baştan başa tutulmuştu. Toplantı sonunda oraya çağrılanların bir bölümünün karargaha götürülerek tutuklanıp hapsedilmeleri kararlaştırılmış iken, Ali Sezai Efendinin 2 saat kadar süren pek haklı sözlü savunması sonucu Governör tarafından verilen işaret üzerine ablukayı yapan askeri birlik karargahlarına dönmüşlerdi. Bundan sonra veda töreni yerine getirilerek toplantıdan dönülmüştür.

Ertesi gün, 30.11.1919 Pazar sabahleyin Saat 9.00 sıralarında, Ali Sezai Efendi'nin kapısına gönderilen sivil bir Ermeni genç, Ali Sezai Efendiye: "Hırlakyan Agop Ağa ve Governör Mösyö Andre saygı ile ellerinizden öperler. Şimdi konağa buyursun da biraz sohbet edelim istirhamında bulunuyorlar" diye isteğini belirtmesi üzerine, Ali Sezai Efendi biraz sonra geleceğini bildirir. 15 dakika sonra muhafaza edici Celal sahibi Allah'a güvenerek Kuyucak Hamamı karşısında Agop

Ağa'nın konağına varır. Her ikisi birden saygı ile karşılayıp hal-hatır sorarak otururlar. Biraz sonra hazırlanmış olan sıcak sütle bisküvi ikram edilir. Ali Sezai Efendi (kötü bir kast ihtimali ile) alışkanlığı gereği henüz kahvaltı vakti olmadığından hoş görülmesini dileyerek ikramı kabul etmez. Bunun üzerine Ağop Ağa yanlarından ayrılır. Oradaki tanımadığı bir adamın tanıtılması isteği üzerine; (Governör Türkçe Arapça dillerine aşina bulunduğundan) "Bu zat benim ziyade sevdiğim Ceyhanlı Çerkez Sait Ağazade Ahmet Muhtar Beydir," diye pirazanta ettikten sonra Ali Sezai Efendiye sevgisini belirterek konuşmaya başlar. Bundan sonra nasıl davranılması gerektiği hakkında fikir alış-verişinde bulunmayı arzuladığını açıklar.

Ali Sezai Efendi: - Dünkü gün her yönü ile anlattığım biçimde girişim ve davranışınızı sürdürmeniz, hem sizin hem de memleket halkı için esenlik ve selamet, yoludur. Dostça olan, hakka dayanan sözlerimin tersini benimsemeniz halinde... Ötedenberi devlet ve milletin inkarı mümkün olmayan yardım ve arka çıkmasına dayanarak mal, mülk, zenginlik, rütbe ve nişan sahibi olan ve sonunu düşünmeyen Hıristiyanların bozguncu ve fesatçı düşünce ve davranışlarına hizmet etmek istenilirse, bu memleket önü alınmaz bir kertede şer, fitne, savaş ve ölümlerle berbat hale gelir. Sebep olan zalimler de nefret ve lanetle anılırlar.

Governör: - Müslümanlar Kemal Paşa'ya güveniyorlarsa o zat bizim işimize karışmaz. Fransa üst düzey siyasi yetkililerinden iki kişi de onun yanına gönderilmiştir.

Ali Sezai Efendi: - Müslümanlar yalnız o zata dayanmayıp güven ve dayanakları inaçları gereği Hazret-i Allahadır. Evvelce bütün teferruatlarıyla söylendiği üzere Hıristiyan toplumu söz ve girişimleriyle saldırganlıklarını sürdürecektir olurlarsa karşılık olarak genel ayaklanmayı savunma ve cana kıymayı ortaya çıkaracak olursa yörede toplanacak sayısız cenk eri Türk ve Kürdü ile şehir her yönden çevrilmiş ve ateş içinde kalmış olacaktır. Zulüm ve tecavüzlerinden dolayı lanetle anılacaklardır. İnsan dediğin kendi cinsine elinden geldiğince yardım etmeli ve onların haklarına saygılı olmalı, aynı zamanda güçsüzleri her koşulda korumalıdır.

Governör: - Öyle ise ben buradan gideyim mi?

Ali Sezai Efendi: - Ben sizin amiriniz değilim. İster gider, ister kalırsınız. Benim ki, şanı yüce Peygamberimiz Efendimizin "Kendi nefsin için istediğini diğer insanlar için de istemedikçe ve

nefsin için istemediğinden başkalarını uzak tutmadıkça tam bir müslüman olunmaz” buyruğuna uymak ve görevimi yapmakla büyük bir kıvanç duymaktayım.

Governör: - Memleketin din bilginleri ve ileri gelen kimseleri görüşüp konuşmak için niçin yanıma gelmiyorlar. Yoksa korkuyorlar mı?

Ali Sezai Efendi: - Uygur, seçkin ve insani bir devlet üst görevlisinden korkulur mu? Gelip gitmedikleri, sebepsiz ziyaret ve buluşmaların uygun görülmeceğinden ileri gelmektedir.

Böylece konuşmalar son bulduğunda vedalaşıldı. Governör, Ali Sezai Efendiyi kapıya kadar uğurladı.

Ali Sezai Efendi yola çıktığında Acemli mahallesindeki kayınpederi Tekyenişinzade Nalbant Ömer Ağayı ziyaret için, Hırlakyan Avadis Ağa'nın konağının doğusundaki yoldan gitmekte iken, Ahmet Muhtar Bey yüksek sesle Ali Sezai Efendinin lütfen beklemesini ister ve yetişir. Governörle yapılan ciddi ve haklı konuşmasından, vatan ve milletin esenliği uğrunda ileri sürdüğü etkili duyurularından dolayı hissettiği memnuniyeti dile getirerek son derece duyulduğünü ve teşekkürlerini bildirir. Kendisinin de gerekeni söylemiş olduğunu ekler. Governörün ise, amirine bilgi vermek ve durumun nezaketini anlatmak üzere izin isteyip hemen Antep'e gideceğini müjdeler. Kendisinin de Ceyhan'a gideceğini, arada bir aklı başında bir kimseyi kendisine gönderecek olursa vatan ve milletin selameti için iç ve dış siyaset gelişmeleri yönünde fikir alış-verişinde bulunmasını rica eder.

Bir gün sonra Governör Antep'e gider. 3. gün Ahmet Muhtar Bey aracılığı ile Agop Ağa'nın konağında bulunan Madamın yollanmasını ister. Governör, Antep'teki komutanına “Fransa hükümeti üst düzey yöneticilerinden Maraş Türklerini elde etmek siyaset ve iktidarını üstlenecek olan varsa gitsin de görelim” demiştir. Governör Antep'ten asıl görev yeri olan Osmaniye'ye gider. 3.12.1919. Çarşamba

Mutasarrıf Ata Bey, Maraştaki Fransız işgal komutanlığı direktmesiyle kalede egemenliğimizin simgesi olan Osmanlı bayrağının süre geldiği üzere göndere çekilmesinin yasaklanıp yerine kendi bandıralarının çekilmesinin istenmesi üzerine, uyanan milli heyecan neticesi meydana gelen ayaklanmada sakıncalı bir olaya yer verilmeksizin açık hakları olan bayrak yerine çekilmiştir.

Bir daha benzeri bir girişimde bulunarak halkın milli hislerini tahrik ve ayaklanmaya sebep olacak davranış ve girişimlere meydan verilmemesi için etkili siyaset güdülmesi, gerekli tedbirlerin alınması dileğini açıklaması 1.12.1919 Pazartesi günü resmi olarak İç İşleri Bakanlığına telgrafla bütün detaylarıyla iletilmişti.

Önceleri sözü edilen eşkıya başı Zeytinlu Nazarit Çavuşun oğlu Ropen gibi şerli birçok Ermeni, Governörün karargahındaki işgal kuvvetinden silahlı bir takım asker... Hırlakyan Agop Ağa'nın Kuyucaktaki konağından ayrılmadıkları bilindiği halde Ali Sezai Efendi'nin çağırılması ile yalnız başına oraya gitmesi pek sakıncalı olmasına rağmen tereddütsüz çağrıyı kabul edip oraya gitmesindeki amaç; İngiliz askerinin Maraş'a geldiği günden beri Hıristiyanlar arasında sonucu göremez, olacakları hesaba katmaz taşkın kimseler tarafından toplumlar arasında yaratacakları düşünülen fitne ve fesadın bastırılması için barışçıl bir girişim olup saklayıcı Celal sahibine olan güvene dayalı çalışma ve atılımdan ileri gelmişti.

Governörün gidişiyile Maraş işgal komutanlığına kurmaydan General Keret atanmış olmakla, bir miktar kuvvet ve çokça savaş gereçleriyle 6.12.1919 Cumartesi günü Maraş'a geldi. Hıristiyanların isteklerine uygun olarak silahlandırma ve tertiplere başladı. Amerikan koleji karargah olmak üzere Alman Hastanesi, şehrin kuzeyindeki Osmanlı kışla deposu, Abarabaşı, Katolik Kilisesi, Çarşıbaşı, Tekke, Şekerdere, Bahtiyar yokuşundaki Protestan kiliseleriyle Gazhane, Arasahanı, Taşhan, Hırlakyan konakları, Kümbette Alman yapımı Eytamhane, Suçatındaki Alman çiftliği gibi şehrin girilecek ve çıkılacak yerleri başta olmak üzere 28 önemli mevki işgal kuvveti askeri, savaş gereçleri, patlayıcı ve ateşli silahları ile doldurulmuştu. Bu arada yerli Osmanlı Ermenilerine de her türlü silah ve cephane verilmekte idi.

Bu durumdan endişe duyulduğu cihetle, milli varlık ve hükümetin koruma ve selameti düşüncesiyle yakın bir gelecekte düşman saldırısına uğramaktan korunmak düşüncesiyle gerekecek milli bir teşkilatı kurmak üzere; Beşenzade Hacı Nuri, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı ve oğlu Abdulkadir Beyler, öteden beri toplumun selameti uğruna birçok hizmeti görülen Ali Sezai Efendinin yanına gidip durumun ciddiyetini belirterek fikir alış-verişinde bulunurlar. Başvurunun arzusuna uygun ve çok yerinde

bir girişim olduğunu takdir eden Ali Sezai Efendi aşağıda adları belirlenen kimseleri Şekerli Camisi hücrelerinde toplantıya davet etmeyi teklif eder.

Toplantıya çağrılan isimler; İlyas Efendizade, Hasan Ra'fet, Müderris Hafız Ali, Karaküçükzade Hacı Mustafa, Şişmanzade Arif, Dedezade Mehmet Hilmi, Kocabaşzade Hacı Ahmet ve Hacı Mehmet Naci, Hüdayizade Tahsin, Çuhadarzade Hacı Mustafa ve Hacı Mehmet, Kısakürekzade Mehmet Ali ve Ahmet Mümtaz Efendiler ve toplantıya kendi istekleriyle katılmak isteyen diğer bir kısım kimseler... Davet olunan günün akşamı herkes toplantıda hazır bulunur.

Ali Sezai Efendi söz alarak durumun gittikçe vehamet kazanmakta olduğunu, düşmanın süratle savaş hazırlığına giriştiğinin artık aşikar olduğu, savaşın başladığı gün gafil avlanmamak gerektiği için derhal bir savunma teşkilatı kurup, hazırlıklara hemen girişilmesinin şart olduğu yolunda ikazda bulunur.

Toplantıda bulunan bir gurup, karşımızdaki askeri güç ve onların silah ve savaş araçlarının üstünlüğünün göz ardı edilmemesi gerektiğini, onlarla savaşa girişmenin memleket için büyük felaket olacağını şiddetle savunmaya başlarlar. Ali Sezai Efendi gurubu ise, imanlı halkımızın kısır imkanlara rağmen şimdiden iyi bir teşkilatlanma ve savunma için bütün imkanlarını kullanarak her hangi bir savaş çıktığında kahramanca dövüşüp zafer kazanacağına güvenimiz tamdır. Allah, her hususta yardımcımızdır diye diretir. Karşılıklı konuşmalar uzayıp gider, bir karara varılmadan kapı yanından bir ses yükselir. (Hücrenin girişinde ayakkabıların çıkarıldığı antre kısmı bir basamak yukarıda olan oturma yerinden bir musandara-parmaklık ile ayrılır, buraya yaslanarak konuşmaları ayakta izleyenler arasında bulunan Göllülü Yusuf Çavuş söze başlar.)

“Akşamdan beri şurada sizi dinliyorum. Bir kısmınız cesaretle savunma hazırlığına girişmek isterken, bir kısmınız korkaklıkla karşı koymaya çalışıyorsunuz. Bir köye bir yabancı canavar gelirse, o köyün çoban köpeği, kancık köpeği, uyuz köpeği, finosu da o azılı yabancıyı çevreleyip yer yer üzerine, saldırarak köy dışına çıkarırlar. Biz, o köpekler kadar da mı yoğuz ki karar vermekten çekiniyorsunuz,” demesi büyük bir heyecan yaratmış, bir kısım kimseler ağlamaklı olarak hemen teşkilatlanma

kararı almışlardır. Ertesi gün Ali Sezai Efendinin Hatuniye Mahallesindeki tekkesinde toplanılmak üzere dağılmışlardır.

Aynı kimseler, ertesi gün Ali Sezai Efendi yanında toplanırlar. Yapılması gereken hususlar birer birer sıralanır. Şöyle ki, yapılacak milli teşkilatın niteliğinin belirlenmesi, toplanacak efradın silahlanması, iaşesi ve savaş gereçleri için verilecek bağışların para, erzak ve diğer gereçler olarak belirlenmesi, şube idare heyetlerince özel defterine yazılarak her nevi zahirenin toplanıp güvenceli yerlerde anbar edilmesi, idare heyetleri gözetiminde güvenilir kimselerden birer veznedar, birer anbarcı ve efradı talim ile savaşa hazırlayacak grup komutanlarının tayin olunmaları hakkında yukarıda adları geçen kimseler arasında gizlice birkaç oturum yapılarak kararlar yürürlüğe konulmaya başlar.

Bu sırada gruptan Hüdayizade Tahsin Efendi Maraş Milletvekili olarak Elbistan üzerinden İstanbul'a gider. Bundan sonra da Ali Sezai Efendi yanında sıkı sıkı birkaç gizli oturum daha yapılır. Oturuma katılanlardan bazıları, en ziyade varlıklı kimseler oluşumuzdan, ileride yalnız kalarak bize mesuliyet yüklenmesinden korkuyoruz diye birbirlerine güvensizlik eğilimi göstererek kararsızlık sergiledikleri görülür. Durumu sezen Ali Sezai Efendi onlara: "Efendiler... Biz hiç kimsenin malına, canına, ırzına göz dikmiyoruz. Memleket asayişini bozmaya çalışmıyoruz. Ancak yaklaşan pek acı ve zararlı felakete karşı vatan ve millet haklarını savunmaya hazırlanıyoruz. Bu gibi üzerimize vazife olan girişimlerden yüz çevirenler asla yaşama hakkına sahip olamazlar. Sizler her nevi silahlar ve savaş gereçleriyle donatılmış yerli Ermenilerle karışık Fransa işgal kuvvetinden korkarak telaşlanıyorsunuz değil mi? Korkmayın, esas olarak biz de kötü maksat saldırganlık yoktur. Kim ki doğrulukla Hazret-i Allah'a güvenerek gönül birliğiyle sebeplerine sarılırsa, Nusrat ve Hıfz-ı Himaye-i İlahiye onlara kafidir. Bu hususta fikir ve oyumuzla beraberliğimize layık güvence belgesini Mehmet Ali ve Ahmet Mümtaz Efendiler yazsınlar da hep birden mühürleyelim der."

O gece için Hacı Nuri Beyin odasında oturum yapılarak işleri tamamlamaya devam için sözleşilip dağılırlar. Kurulacak Heyet-i Merkeziyye mahsus resmi büyük mühür sureti Ali Sezai Efendi eliyle bir kağıda (Maraş Müdafâ-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi) yazılıp mühürcüye kazdırılmak

üzere Çuhadarzade Hacı Mehmet Efendiye verilir. 1.12.1919. Pazartesi.

Bundan 2 gün önce Ali Sezai Efendi Hükümette Mutasarrıf Ata Beyin yanına varır. Liva mühendisi Abdullatif Beyle birlikte bulunur. Söz alarak durumun esef verici olup Ermenilerin silahlandırılmasından, bütün kiliselerle şehrin iç ve dışındaki önemli yerlerin işgal kuvvetlerince savaş araç ve gereçleriyle doldurulmakta olduğunun görüldüğünü anlatır. Bu durumu umursamazlıktan gelmenin sonucu her an başlaması düşünülen savaşta, Türkler yenilgiye uğratılırsa ileri gelenler, yönetimin başında bulunanlar nefret ve lanetle anılacaklarından manevi yükümlülükten korkuyoruz demesine karşın Ata bey; “Ne yapalım efendim, elden ne gelir,” cevabını verir. Ali Sezai Efendi; “vatan savunması ve millet yolunda Sivas’ta yayınlanan kongre bildirisi ile Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen usul-u teşkilatı ihtiva eden kararları güvenilir ellere vermek zamanı gelmedi mi ki... Vatan ve milletin kurtarılması için savunma sebeplerine başkoşulmasın” dedikte, Ata bey: “Olağanüstü halin engellenmesi uygulamaya konulmasını imkansız kılmıştır” der. Sonra zile basarak Yazı İşleri Kaleminde saklanmış olan, sözü edilen bildiriye getirttirir. Gereğinin uygulanmasında gayret harcanırsa cidden memnun olacağını bildirerek Ali Sezai Efendi’ye teslim eder. Kendisi de Nevşehir ileri gelenlerinden Ataulah Efendizade Kadı Mehmet Efendinin oğlu olduğu cihetle Niğde sancağı adına Milletvekili seçilmiş olduğundan birkaç gün sonra mutasarrıflık görevine Yazı İşleri Müdürü Kilisli Ahmet Cevdet Beyi vekil bırakarak Maraş’tan ayrılmıştır.

Kayabaşı Mahallesinde misafirlikte oturmakta olup, Çardak Bucağına bağlı Fındık karyesi ahalisinden evvelce zaptiyelik yapmış olan Çerkez Abdullah Çavuş’un oğlu (Beyrutta komiserlik görevinde bulunmuş) gayret ve sebat sahibi Aslan Bey ve Liva Mühendisi Abdullatif ve merkez tapu memuru Faik, Evkaf memuru İbrahim Evliya Efendiler başta bulunarak teşvik öncülükleriyle Kayabaşında milli bir teşkilat kurulmakta olduğunu haber alan Hasan Ra’fet, Hafız Ali ve Ahmet Mümtaz Efendiler özel olarak sözü edilenlerin yanlarına varıp heyet-i merkeziyye mührünün kazdırıldığı ve Ali Sezai Efendinin de teşkilat kurma girişiminde olduğu anlatılmıştır. Kendi arzularıyla orada kurulmakta olan teşkilata katılmayı kabul ederler. Mühendis

Abdullatif 1., Hasan Ra'fet Efendi 2. Reis, Tapu Memuru Faik Bey sorumlu katip, İbrahim Evliya, Hafız Ali ve Ahmet Mümtaz Efendiler Aza seçildiler. Bu girişimi her nasılsa Ali Sezai Efendi ile diğer arkadaşlarından gizleyerek belirtilen gecede Hacı Nuri Beyin odasında (Çuhadarzade Hacı Mehmet Efendi dışında) toplantıda hazır bulunurlar. Yazılıp hazırlanmış olan işbirliği belgesinin mühürlenmesi isteği üzerine, yanlarında mühürlerinin bulunmadığı bahanesiyle çekimselik göstermeleri üzerine Ali Sezai Efendi Allah'a sığınarak baş tarafını el yazısıyla yazıp mühürledi. Yanında mührü olmayanlar imza koysunlar dedi. Herkes tarafından imza edilen belge saklanmak üzere Hasan Ra'fet Efendi Hocaya verildi. Bu arada Kayabaşından da girişimde bulunan bir cemiyet bulunduğu yarım ağızla haber verilmesi üzerine.. Ali Sezai Efendi, pek güzel demekle beraber Hafız Ali Efendiye yönelerek: "Onlara benden selam söyle. Yarın uygun görülenler yanıma gelsinler de görüşüp anlaşalım" diye tenbihte bulunur. Bir süre evvelce onlarla görüşenlerin vermiş oldukları bilgiye dayanarak, Çukuroba ve Kayabaşı Mahallelerinden Kuruşcuoğlu Ali, Zalha Hocaoğlu Duran, Karakızıoğlu Zeki ve Vezir Hasan oğlu Ökkeş Efendiler birkaç arkadaşlarıyla dış kapıyı şiddetle vurup hoyratça toplantı yerine girerek; "Kayabaşında Heyet-i Merkeziye kurulmuştur. Hazırlanmış olan resmi mühürü almak üzere geldik" demeleri üzerine, zamanın nezaketi gereği karmaşaya meydan verilmemek düşüncesiyle mührün Çuhadar Hacı Mehmet Efendiden istenmesi kedilerine bildirilmiştir. Böylece toplantıya son verilir. 2.12.1919 Salı gecesi.

Hafız Ali Efendiyle gönderilen haber üzerine, Çerkez Aslan Beyle Faik Efendi teşkilat için yazmış buldukları 33 maddelik geçici program alarak sabahleyin Ali Sezai Efendinin tekkesine gelip selam ve hatır sormadan sonra.. Ali Sezai Efendi, onlara seslenerek: "Vatan ve milletin korunması uğrunda esaslı teşkilat ve gerekli girişimlerde bulunduğumuz gibi sizlerin de bu maksatla çalışmakta olduğunuzu haber aldım. Pek ziyade memnun oldum. Hakteala cümlemizi nusrat ve muzafferiyetle hayırlı başarılarla erıştırıp düşman şerrinden korusun. Bu yolda açıklamanızı yapın da işbirliği yapalım. Zira çatal kazık yere geçmez" deyince Faik Bey, geçici programı eline alarak şehir yöresindeki köylerle içte 8 mntıkaya ayrılan şubeler idare heyetlerine bağlı olmak üzere ihtiva ettiği maddeleri ve alınması gereken tedbirleri tamamıyla okur. Sonraları şube sayısı 10'a çıkarılmıştır. Aslan Bey söze başlayarak:

“Bu çok mühim işin başarıya ulaşması herşeyden önce özveri sahibi memleket zenginlerinin geciktirilmeksizin vermeleri gereken para bağışına bağlıdır. Memleketin, en ziyade, mal, mülk, servet sahiplerinin yanınızda toplanmakta olduklarından, kendilerine gereken tenbih ve ikazda bulunursunuz. İşin başına geçsinler, bana da hizmet emrolunursa imkan derecesinde yapmaya ve yerine getirmeye hazırım. Oturmaktan ziyade gezici hizmette bulunmayı arzu ederim” diye fikrini açıkladı. Sözleri günün icabına uygun olduğundan, Ali Sezai Efendi; “Sizin gibi gayretli, deneyimli kimseye milletin ihtiyacı var” der. Aslan ve Faik Beyler vedalaşarak ayrılırlar. Ali Sezai Efendi tarafından gerekenlere bu yolda bilgi verilerek her tarafça gizlice şube heyetleri, sandık eminleri ve işe anbar memurları ivedilikle seçilip atanmaya başlanır. Şekerli, Bostancı, Hatuniye ve Kuytul Mahalleleri bir şube olarak seçimle Reisliği Ali Sezai Efendi yönetimine verilir. Heyet-i Merkeziye üyesinden Hacı Bekir Sıtkı Beyin oğlu Abdulkadir Bey Katip, amcazadesi Ahmet Arif Bey, Ekmekcizade Hacı Ahmet Hakkı, Hacızade Mehmet İrfan, Dedezade Hacı Mehmet, Mazmanzade Hasan ve Kuytul’dan Andırınlı Hacı Osman Efendizade Evliya Efendiler heyet üyesi ve Şekerli Cami imamı İmam Osman Nuri Efendi veznedar olarak atandılar.

Şube halkı arasından ergenlik çağına girmiş, savaşa ve vuruşmaya elverişli her müslüman birer birer idare heyeti önüne getiriliyor.. Ali Sezai Efendi, elinde Kuran-ı Kerim olduğu halde topluca ayağa kalkılarak... din, devlet, vatan ve milletin korunma ve esenliği uğrunda, artaya çıkan milli girişimlerde üzerine düşen hizmetten yüz çevirmeyeceğine ve bu sırrın açıklanması uygun görülünceye değin gizli tutulacağına dair yemin verildikten sonra isimleri deftere kayd edilip aylık ödentileri belirlenip yazılmakla bir miktar peşin bağışları veznedara teslim olunmaya ve tahıl ile diğer gıda maddeleri toplanarak anbar edilmeye başlanmıştı. Mühim ve çok miktar para bağışları, heyet-i merkeziye üyesinden Hafız Ali Efendi ve yardımcılarının çaba ve girişimleriyle heyet-i merkeziye veznesine yatırılarak kayıtları yapılmakta idi. O sırada 500 altın bağışta bulunan Çuhadarzade Hacı Mehmet Efendi, kendi özel bir işi için Antep’e gitmekte iken milli teşkilatın orada da başlatılmasına öncülük ederek yönlendirilmesi için heyet-i merkeziyeden bir itimatname verilmişti. Verilen bu görevi gayret ve etkili ikazlarıyla yerine getirmiştir. Savaşın 12. günü Maraş’a geri gelip savaşa katılmıştır.

Yenicekale Bucağından Döngeler, Mucukdere ve Nasara Köylerinde çokça Ermeni nüfusu bulunduğundan yörenin önemi göz önüne alınmakla ortaya çıkacak sakıncalara rağmen, orada da milli teşkilat kurulmak üzere Ali Sezai Efendi şubesi halkından Hatuniye Mahallesinden Semerci Devlet oğullarından gayret ve becerisi bilinen süvari jandarma onbaşısı Mustafa Hulusi Efendiyi Heyet-i Merkeziye'ye göndermişti. Eline teşkilat programı verilince, vatansever ve cesaret sahibi olarak tanınan jandarma bölük yüzbaşısı Çerkez Mahmut Bey onu, bucak jandarma komutanı Tekyenışinzade süvari çavuşu Hafız Mehmet Efendiyi muavin olarak atayıp gönderdi. 4.12.1919 Perşembe.

Her yerde olduğu gibi bu milli teşkilattan da mülkiye, adliye, hükümet daireleri üst görevlileri çoğunlukla uzak tutulmuşlardı. Eski redif bölük subayı Hacı Yüzbaşının oğlu olan Bucak Müdürü Nuri Efendiden önceleri gizli olarak takım komutanı muavini cidden gayret göstererek uygun yollarla ilişki kurup aydınlattıkları kimselerle toplanıp vatan, millet savunma ve korunması uğrunda mal ve canlarıyla çalışacaklarına kesin karar vermişlerdi. Bu kimseler arasında; Döngelerli Kayışoğlu Hüseyin Paşo, Kardeşi Veli Ağa ve kardeşleri Ali, Abdullah ve Süleyman Ağalar, Kayışlı yeni köyden Numanoğlu Ali, Hacı Şeyhzade Ali, Eski Bucak Kadısı Osman Efendiler, Varyanlı Mehmet oğlu Molla Mehmet Efendi, Anabathlı Kızıl Ali oğlu Hacı Ali Kahya, Fenk Kariyesinden Alakeloğlu Ahmet Ağa, Andırın ağalarından Durdu Bey oğlu Süvari tahsildarı Abdurrahman Bey ve Döngelerli Süleymanzade Ali Efendilerdir.

Fransız ve Ermeni zulümlerine karşı gereken savunmalarda bulunmak üzere yeminle görev üstlenerek Allah'a sığınıp milli teşkilatın temelini orada da atmışlardı. Abdurrahman Bey Reis, diğerleri seçilmiş üye ve öğretmen Ali Efendi veznedar olarak Yenicekale Bucağı Mudafa-i Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti kurulmuştu. Bu halde Müdür Nuri Efendi de her yönüyle güvence vererek ciddiyet, gayret sergilemekle yemin etmiş olup heyetin 1. Reisliğine seçilmiştir. Bütün gayret ve ciddiyetiyle çalışmalarını sürdürmüştür. Her taraftan para bağışları, aylık ödentiler saptanarak vezneye teslim edilmiştir. Biriken paradan verilerek seri ateşli silah ve mermi satın almak üzere takım komutan muavini onbaşı Mustafa Hulusi Efendi ile Maraşlı Abdullah Bey oğlu Numan Bey, Fransız işgalinde bulunan Karspazarı ilçesine

gönderilmişlerdi. Bu gidişte az miktarda, 2. defa Mustafa onbaşı gittiğinde, Andırın ağalarından Zülfikaroğlu Hacı Beyin gayret ve becerisi türünü olarak bir hayli mermi ile 84 adet silah satın alınıp getirmişlerdir. “Yenicekale Heyetinden ortaya atılan istek üzerine” silahlanmış milli efradı zamanın gerektirdiği üzere talim ve atıcılığa ve her tür askeri hareketlere alıştırıp yetiştirmek için, Maraş Kayabaşı ahalisinden olup, tutsaklıktan gelmiş olan Gazaz Cafer Ağa zade Ali Efendi oğlu Teğmen Zeynel Abidin Efendi Heyet-i Merkeziye emrini almış bulunarak gidip çalışmalarına başlamıştır. 7.12.1919. Pazar.

Bu sıralarda Yenicekale'nin Döngöle Köyünde Zobu Gevürk adındaki azılı ve şerli Ermeni, sabahleyin av tüfeğiyle köy dışına çıkmakta iken, kendisini köy dışına çıkmaktan sakındırmak isteyen yaşlı bir mama ile şöyle konuşurlar:

Mama: - Gevürk, böyle tehlikeli bir zamanda yalnız başına avlanmaya gitmen doğru olmaz. Müslümanların başına bir iş getirmesinden korkarım, gel bu işten vazgeç.

Zobu Gevürk: - Hı.. Müslümanlar benim bıyığının gölgesinden korkarlar. Sen tasalanma Mama.. deyip yoluna devam eder.

Epeyce dolaşıp yorulduğunda dinlenmek için tarlada çalışan gençlerin yanına gider. Orada bulunan Ahmetce Hacı Ahmed'in kardeşi Hacı, arkadaşlarıyla Gevürk'ü buyur eder. Biraz sohbetten sonra önüne azıklarını açarak yemesini teklif ederler. Gençler Gevürk'ü söze tutarlar. Bu arada Hacı, arkaya geçmiştir. Belinden kayış kemerini çıkarıp ilmik yaparak birden Gevürk'ün boynuna atar ve ayağını beline dayayıp kuvvetle çekmeye başlar. Bu arada Gevürk: “Ölen Hacı.. yapma, sonra seni babana şikayet ederim” derken çabalamasına rağmen kendini kurtaramayarak boğulur. Cesedini çalı çırpı ile gizleyip köye döndüklerinde büyüklerini durumdan haberdar ederler. Endişe duyan büyükleri, karakol komutanı Hafız Mehmet Efendiye giderek olayı anlatırlar. Ve ne yapmaları hakkında tavsiyesini sorarlar. Yapılan tavsiye üzerine, gece olay yerine gidilerek cesedi bir haral içerisine koyup Ceyhan nehrine götürürler. Harala bir miktar da ağır taş koyarak nehre atıp dönerler. Gevürk'ün eve dönmeyişinden kuşkulanan Ermeniler etrafı arayıp taradıkları halde hiçbir ize rastlayamazlar. Yenicekale manastırı patriği başta olmak üzere karakola başvurduklarında, Hafız Mehmet Efendi onlara; “hangi gizli amaçla görevlendirip

nereye gönderdiniz ise oradan arayın. Bizi şaşırtmaya mı geldiniz?” diye oradan uzaklaştırır.

Milli Teşkilatı Andırın Bucacağına da sokmak üzere; evvelce subay olan birkaç yabancı dili ana dili gibi bilen, birçok felaketler geçirmiş olan Çavuşlu Mahallesinden Hacı Niyazi Efendinin oğlu Beceri ve tecrübeleri, iş başarmaktaki üstünlüğü bilinen Şakir Bozdoğan Efendi, Maraş Heyet-i Merkeziyesince verilen 33 maddelik geçici programla güvence belgesini yanına alarak Yenice kale nahiye merkezine gelmişti. Geliş nedenini müdürle jandarma takım komutanına anlatması üzerine, hemen Andırın ileri gelenlerinden rahmetli Durdu Beyin oğlu Abdurrahman ve takım komutanı Hafız Mehmet Efendilerle birlikte yola çıkarlar. Bucak Müdürü Nuri Efendi de birlikte gitmek istemişse de kendisinin Bucak Merkezinde kalması gereği ön görülmüştü. O gün her üçü Andırın bucak merkezine ulaştıklarında ne güzel bir rastlantı olarak, Abazalardan Hacı Bey adındaki gencin düğün topluluğu olup bütün bucak ileri gelenleri ve yöre köylerin ağaları ile ileri gelen kimseleri orada bulunuyorlardı. Yayıoğlu İbrahim Ağa, Zülfikaroğlu Hacı Bey, Müftü Köse Mustafa, Abazaoğlu Hacı Efendiler, ve Keşkekoğlu Mühür Ağa gibi belli kimseler orada idiler. Şakir Bozdoğan orada havaya girerek güzelce bir zeybek oyunu sergileyip çekilen halaylara katılarak ilgiyi üzerine toplayıp hararetle alkışlanmıştı. Bundan sonra oturup sohbete başladıklarında, Şakir Bozdoğan, konuya girerek; “Fransızlar ve şımarık Ermenilerin zulümlerinden, dini değerlerimiz ve müslüman namus ve haysiyetine el-dil uzatmalarından, buna karşılık müslümanların el ve güç birliğiyle savunma ve kuvvetle karşı koyma zamanında teşkilatlarını tamamlama girişimlerini oluşturmadıkları halde sonuç çok açık bir bozguna uğramaktan ibaret olacaktır” demesi üzerine, orada hazır bulunanlar cevaplarında; bu koldan Fransız kuvvetlerini Maraş’a sokmamak ve onlarla her suretle çarpışmak azim ve kararında olduklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Şakir Bozdoğan sözü, Mustafa Kemal Paşa başkanlığında Sivas’ta gerçekleştirilen kongre kararlarına ve Müdafai Hukuk-u Milliye Cemiyetine getirince, Müftü Bey adındaki gayretli ve cesur ihtiyar ayağa kalkarak şunları söyledi: “Namuzsuzca ve korkakça ölmektense, düşmanla mertçe dövüşerek vatan ve milleti kurtarmaya çalışırken ölmek müslüman kâridir. Mümkün olsa bu yaşımda şu atıma binerek doğruca Kemal Paşa hazretlerinin yanına giderim. Bize fikren olsun yol

göstermesini dilerdim,” demesi üzerine Şakir Bozdoğan söz alarak: “Kemal Paşa hazretlerinin yanına gitmeye hacet yoktur. İşte.. Onun adamlarından birisi karşınızdadır. Maraş Heyet-i Merkeziyesinin emri şudur diye güvence belgesini gösterdi. Onlar da bu uğurda canla, başla çalışacaklarına topluca and içerek söz verdiler. O günden başlayarak orada da milli teşkilatı kurma girişimine koyuldular.

Şakir Bozdoğan Efendi girişimin tamamlanmasına öncülük düşüncesiyle orada kaldı.

Adana’dan gelme olasılığı kuvvet kazanan Fransız kuvveti ile Ermeni çetelerine karşı etkili savunma ve kendi sınırlarını koruma, şimendifer raylarını bozma işleriyle görevlendirilen milli efradın görev yerlerine gönderilmelerine gayret ve özen göstermişlerdir. Takım komutanı Hafız Mehmet ve Abdurrahman Efendiler vedalaşarak Yenice kale Bucağına geri döndüler.

Fransız işgalinde bulunan Karspazarı ilçesinde ve yöresinde müslümanların silah ve cephaneleri evvelce toplanmış olup, bir kısmı yere gömülerek gizlenmişti. Her kimin evinde silah bulunursa sahibinin derhal başka yerlere hapse gönderilmek bahanesiyle gönüllü Ermeni jandarmalarına teslim edilerek yolda kurşuna dizilmekte idi. Bu yüzden gizlenmiş silah ve cephaneler başka yerlerde savaşacak olan Müslümanlara gizlice satılıp başlarını kurtarmakta idiler.

8.12.1919 Pazartesi günü Hükümet üst düzey görevlileri ile memleket ileri gelenlerinden bir kısım kimseler General Keret (Querette) tarafından karargahları olan Amerikan kolejine istenmişti. Bu sebeple saat 7.30 da hükümet konağına gelmesi mutasarrıf vekili Ahmet Cevdet Beyin selamını getiren bir polis memuru tarafından Ali Sezai Efendiye bildirildi. Ali Sezai Efendi yolda gitmekte iken idadi okulu önünde karşı kaldırımdan evine gitmekte olan Evkaf memuru İbrahim Evliya Efendiye rastlar. Selamdan sonra davet olunanları sorduğunda.. karargaha yarım saat önce gitmiş olduklarını öğrenir. Saatlerine göz attıklarında yediyi çeyrek geçtiği görülür. Belirtilen saatten önce gitmişlerse de gereken siyasi ve sözlü savunmada herhangi bir kusur etmeleri endişesiyle, iyi niyet, azim ve kararlılık içinde ivedi olarak toplantı yerine varır. Orada Mutasarrıf Vekili Ahmet Cevdet Bey, Şer’iye mahkeme kadısı Elbistanlı Mehmet Fevzi, Müftü Hacı Mehmet Tevfik, Müderris Dayızade Hacı Mehmet Emin, Eytam sandığı

memuru Hasan Ra'fet, Dedezade Mehmet Hilmi, Kocabaş Hacı Mehmet Naci ve Hacı Ahmet, Dedezade Hacı İbrahim, Necipzade Derviş, Karaküçük Hacı Mustafa Efendiler, ve jandarma komutanı Binbaşı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, İskan ve Muhacirin memuru Nasrullah, Baytar Müfettişi Hüsamettin, Liva baş mühendisi Abdüllatif, Komiser Cemil, Duyun-u Umumiye memuru Kısakürek Hacı Efendiler ve Ziraat memuru Rum Aristidi gibi bazı kimseler toplantıda bulunmaktalardı. General Keret, yanında siyasi fırka komutanı Albay Norman ve Tabur Komutanları ile tutanak yazacak katipler ve birkaç dili bilen tercümanlar ayakta durmaktalardı. Abdullatif Bey iki taraf arasında yetenekli tercümanlık görevini üstlenmiş bulunmaktaydı. General Keret, söze şöyle başladı: “Fransa Cumhuriyeti Hükümeti varlık sahibi, her yönü ile kuvvetli bir devlet olup, toprağımıza ihtiyacı yoktur. Milletler arasında barış sağlanıncaya değin önce jandarma ve kolluk teşkilatını yapıp hükümetle el ve iş birliği yapacağız. Cins, mezhep ayırmaksızın. Dul, yetim ve muhtaç ailelere kafi derecede para yardımı yapacağız. İç ve dış yolları yaptıracağız. İşgalimiz altında bulunan kaleye Osmanlı bayrağının tekrar çekilmesi için müslümanların işgal kuvvetimize karşı meydana gelen saldırı ve ayaklanması unutulacak bir olay değildir. Memleket asayişinin sağlanması, şehir ve yörede cezalandırılması ve yola getirilmesi gereken bazı kimselerin hakkından gelinmesi için, 6 tabur asker, birkaç batarya topla 2 uçak getirileceğini açıklayıp sözlü olarak ikazda bulundu.

Ali Sezai Efendi, Governöre karşı yaptığı gibi burada da hakiki ve siyasi savunmasına üstün bir cesaretle başlar;

“-Nice yıllardan beri yüce devletimizin ve dedelerimiz olan Türklerin defalarca yardım ve arka çıkmalarıyla dost tanıdığımız Fransız komutanlarına saygı gösterip Fransız uygarlık ve insani davranışlarına inanmış olarak sükunet, hoşgörü ve sabırlı davranmaktayız. Memlekette büyük çoğunluğa sahip olan Müslümanlara karşı Fransız jandarma ve askeri arasında bulundurulan gönüllü Ermeni saldırganları tarafından yapılan ve yapılmasına müsaade edilmekte olan her türden zulüm ve cinayetleri ihtiva eden kötü girişimlerini sergileyen Generalin isteklerini tümü ile red ederiz” dedi. Ve bir de; “hükümet memurları maaşlarından şikayetçi değildirlere. Millet, dul ve yetimlerine bakmaktadır. Hava müsait oldukça yollarını

yapmaktadırlar. Bu sayılanlar için sizin yardımlarınıza ihtiyaç gösteren bulunmamaktadır. İngiliz kuvvetleriyle değişim sırasında her iki işgal kuvvetinin görev ve yetkileri birbirinden farksız olacağı belirtilmişti. Aynı cinsten toplumlar her yönüyle eşit görülerek memleketin asayişini evvelki gibi korunacak ve hükümetimiz yönetimine asla ilişilmeyecek ve kesinlikle serbest bırakılacaktı. Bütün bu ilkeler gelen ve giden komutanların ortaklaşa imzaları altında birçok yerlere yapıştirılarak ilan edilmişti. İşgal kuvvetinden sayılan Ermeniler, bundan birkaç gün önce toplum uygarlık ve insanlığına yakışmayacak olan, önce sözü edilen pek acıklı cinayetleri sergilemişlerdi. Bunların ardından öteden beri kale burcunda dalgalanan ay yıldızlı al bayrağımızı, dini inancımız ve milli egemenliğimizin simgesi bulunduğu cihetle, İngiliz işgal komutanlığınca el uzatılmayıp başka yere çekilmesi de görülmemişti. Yayınlanan bildirin tersine bir girişimle kaleye bayrak çekilmesi yasaklanarak yerine Fransa bandırasının çekilmesi haberinin yayılması, derhal Türk toplumunun heyecan ve ayaklanması sonucunu doğurup işgal kuvveti ve hiç kimseye zarar verme kastı olmaksızın, açık hakları olan bayrağı yerine çekmişler ve herhangi bir taşkınlık girişiminde bulunmaksızın sükunetle kendi işleri başına dönmüşlerdir” dedi.

Albay Norman: “Dini inançla ilgili hiçbir şeye karışılmamasını, milli hisleri zedeleyici herhangi bir davranışta bulunulmamasını ben kesinlikle emir ve tavsiye etmişim” dedi.

Değişim sırasında ortaklaşa imzalanmış ve ilanı yapılan bildiri çıkartılıp okundu. Muhtevası anlatımına uygun bulundu. Her iki komutan arasında bazı tartışmalar oldu.

Ali Sezai Efendi: “Memleket asayişini bu gün ve gelecekte ortadan kaldırmak üzere olduğunu açıkça gösteren girişimleriniz gözümüzden kaçmamaktadır. Şehrin giriş çıkışlarıyla birlikte 28 mühim nokta ve kiliseleri asker, silah ve cephane ile doldurarak bir savaş alanı haline koydunuz. Millet ve devletimizin şükretmeleri üzerlerine görev sayılacak nimetlere kavuşan Hıristiyanları da bu arada silahlandırmanız doğru bir iş değildir. Bununla beraber daha çok miktarda asker, top uçak ve savaş araç ve gereçleri getirmeye çalışmanız, Fransa cumhuriyet hükümetinin uygarlık ve insanlığı ile orantılı değildir. Bütün bunların nefretle karşılanacak bir davranış olduğu yüksek şahsiyetinizce de onaylanıp kabul göreceği kanısındayım. Bu gibi heyecan ve ayaklanmaya sebep olacak

hareketlerle hükümet yönetimine ilişmekten vazgeçmeniz pek uygun bir davranış olacaktır. Müslüman ve Hıristiyanlar arasında dostça işlem gözetmeniz, sizden öncekiler gibi yönetmeniz gerekir. Sizin de tek arzunuz bu akıllıca davranıştan ibaret olmalıdır.”

General Keret: “Asker, top ve uçağın gelmesi, jandarma ve kolluk teşkilatını yaparak hükümetle yönetim işbirliği yapılması üst komutanlık emriyle olduğundan reddi imkan dışıdır.”

Ali Sezai Efendi: “O halde gelecekte ortaya çıkması muhtemel üzücü olaylardan dolayı sorumluluğu kabulden, Müslüman toplumu mazurdur.”

Hacı Bekir Sıtkı Bey: “Fransa Cumhuriyet Hükümetinin her türlü yardımına sadakatle el uzatırız. Ancak gelmesi açıklanan asker, top, uçak gibi heyecan doğurucu şeylerin getirilmesinden ve hükümet yönetimine karışmaktan vaz geçilmesini dileriz,” demesine karşılık.

General Keret: “Tekrar ediyorum, bunların gelmesi hükümetle yönetim ortaklığı üst komuta emri olduğundan reddi imkansızdır.

Necipzade Derviş: “Hıristiyanlara karşı Müslümanlar tarafından oluşturulan kusurların bağışlanmasını dileriz.”

Ali Sezai Efendi: (Derviş Efendiye) “Müslümanlar ne yapmışlar ki kusur bağışlanmasını istiyorsun; çeşitli tarihlerde Zeytin, Fırnis, Geben, Alabaşlı, Fındıçak Hıristiyan ahalisi gibi şerhiler Maraş Ermenileriyle birlik yaparak yüce devletimiz Türk Milletine karşı defalarca ayaklanarak Çukurhisar ve Andırın bucak merkezlerine akınlar düzenleyip toplu öldürmelere giriştikleri sıralarda Maraş'ta da ortaya çıkan baş kaldırmalar üzerine karşılık olarak savunma ve vuruşmalarla şerhlerini etkisiz hale getirmek zorunluluğu doğmuştu. Böylece alevlenen fesat ateşleri söndürülmüştü. Yoksa sükunet içinde buldukları halde onlara herhangi bir saldırıda bulunulmamıştır.”

Abdüllatif Bey: “Kusur dilemekten maksadı 1. Dünya Savaşına katılmış olmamızdan kaynaklanmaktadır.”

Ali Sezai Efendi: “O hal, devleti zorunlu kılan dış siyasetten kaynaklanmış olduğu cihetle bizim için sorumluluk yaratmaz. Diğer arzu edilen jandarma ve kolluk teşkilatı yapmak ve hükümetle ortaklaşa yönetim konusuna gelince, bu şehrin halkını yalnız burada bulunanlar temsil edemeyeceğinden birçok

kimselere bilgi vererek fikir alış-verişinde bulunmadıkça istenilenleri kabul etmemiz hak ve yetkisine sahip olmadığımız cihetle müsaadenizi isteriz.”

Sürüp giden tartışmalardan fena halde etkilenen General öfkesinden kıpkırmızı kasılmış, başını bir o yana bir bu yana çevirmeye başlamıştı. Buna karşın Ali Sezai Efendi tesbih bulunan eliyle işaretler yaparak “Dur, dinle..” diye şiddet göstermekte idi.

General Keret: “Buyurun gidebilirsiniz. (Ayağa kalkıldı. Ali Sezai Efendi el sıkmadan yürümüştü. Diğerleri el sıkıp vedalaşırken, General Keret; “Ali Sezai Efendi elimizi sıkmadılar, neden” diye haber yolladı. Ali Sezai Efendi; “ona söyleyiniz aramızda bir dostluk belirmiş değil.. Onun sözleri garba benimkiler şarka gitmiştir. El sıkışmak bir anlam taşımaz” cevabını vermişti.

Fransa işgal kuvvetlerine katılmış olan silahlı Ermeni militanlarınca önce belirtildiği üzere 30.10.1919 Perşembe günü Uzunoluk Hamamı önünde Müslüman kadınların peçe ve çarşafalarını parçalamak suretiyle oluşan tecavüz üzerine 2.11.1919 Pazar günü Çavuşlu Mahallesinde Hacı Yasinzade Zaptiye Yüzbaşısı Hacı Ali Efendinin oğlu İdadi okul öğretmeni Mehmet Hayrullah, Kayabaşı Mahallesinden Şeyh oğlu suvari jandarma çavuşu Benli Ökkeş ve Nacar Topak oğlu Mustafa Efendiler 1917 yılında Maraştaki Menzil emrinde görevle bulunan Büyük Ahmet, Serezli Küçük Ahmet Çavuş, Maraşlı Musa Ağa oğlu Ebu Sait, Yusufhacı Kahya Hasan Ağanın oğulları Durdu ve Ökkeş ile 10 kimse, Müdafa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kurmak, yöredeki aşiret ve köylere de ulaşmak üzere Pazarcık İlçesine gitmişlerdi. Kaymakam, Mustafa Asımzade Sakallı İhsan Bey adında iyilikseverliği ve gayreti ile tanınan bir kimse idi. Teşkilatın gerçekleştirilmesi için Kaymakam ve Maraşlı Naib Kudumzade Hüseyin, Müftü Veliddin ve Batumlu Muhacir Ali Efendiler ve İlçe ileri gelenleriyle 2 gün durum değerlendirmesi ve fikir alış verişinde bulunarak yörede de Müdafa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetinin ilk temel taşını atarak katılmaların hızlandırılması girişiminde bulunulmuştu. Paraca bağışlar yapılması işini takip edip silah ve cephaneye tedarik üzere yanlarına aldıkları süvari jandarmalarla yola çıkarak önce Atmalı Aşiret Reisi Yakup Hamdi Paşo'nun yanına varırlar. Ziyaretlerinin amacı açıklanarak yardım istenir. Aşiretin 85 ateşli silahının bulunduğu tesbit edilir. Vatan ve milleti savunma ve koruma yönünde içli ve etkili konuşmalarla

ikazda bulunulur. Yola devamla Sineminli Aşireti Reisi, Hasan Ağazade Tapo Ağa'ya misafir olurlar. Aşiret ileri gelenleriyle konuşup gayretleri ve katkıları sağlandıktan sonra yöre köylerini dolaşarak Helete'ye varırlar. İyiliksever ve gayret sahibi Heleteli Süleyman Ağazade Bekir Ağa, Göğnüklü Çerkes Uzun Yusuf Ağa, Hasan Ağazade Çerkes Mahmut Nedim Efendilerin gayretli öncülükleriyle halktan toplanan bağışlar birikimi ile her üçü Besni'ye giderek 30 kadar mavzer satın alınıp silahı bulunmayan Helete'li gençlere dağıtılmıştır. Bu arada Sineminli Aşiretinin de yeteri kadar silahları bulunmakta idi. Hayrullah Efendi ve özveri sahibi yoldaşları Helete ve Göğnük'ten bir kısım cesur ve gayretli kimselerle 80 kadar katır toplayıp silah ve cephane getirmek üzere Nurhak dağı yolu ile Elbistan'a gitmişlerdir. 15 gün sonra 90 kadar tek muaddel tüfek ve bir miktar da cephane ile Helete ve Göğnüğe dönmüşlerdi..

Pazarcık ilçe merkezinde de Müdafa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kurulup Maraş Heyet-i Merkeziyesi ile gerekli ilişki ve işbirliği gizlilikle devam etmekte idi. Evvelce ilçe heyetinin reisliği (Maraş Mutasarrıflarından, Batumun saygın ailelerinden Dede Yahya Paşa'nın akraba ve dostlarından) Muhacir Ali Efendiye verilmişti. Heyet katipliğine ilçe banka memuru Maraşlı Alim Efendizade Muhlis Efendi seçilmişti. Muhacir Ali Efendi çete başı olarak görevlendirilmiş olup heyet reisliğine Naib Hüseyin Efendi getirilmişti. Aşağıda adları ve görevleri belirtilen kimseler de üstlerine düşen işleri canla başla, güçleri yettiğince yürütmekte gayret göstermişlerdir.

İlçe Savcısı Maraşlı Beyazıtzade Abdullah, Jandarma Teğmeni Ramazan, Telgrafçı Urfalı Sezai, Atmalı Aşiret Reisi Yakup Hamdi Paşo, Sineminli Aşireti Reisi Tapo Ağa, nüfus memuru Tekyenişin Ökkeş, Nüfus Başkatibi Mülazımoğlu (çalışma ve gayreti ile bilinen) iase memuru Sait, öğretmen Üsküplü Mehmet Cebe, Ufacıklı Ali, Besnili Murat, Postacı Halil oğlu Hafız Mehmet, Narlı Çerkeslerinden Kahyazade Abdurrahman, Göğnüklü Çerkes Uzun Yusuf, Çerkes Hasan Ağazade Mahmut Nedim, Maraşlı Emmeszade Hüseyin, Salih Efendizade Ahmet, Çağlayan Cerit'ten Pöçüklü Yusuf Efendi, Büyük Nacar'dan Karpuzcuoğlu Ali, Beşenli Cuma Kahyalardır. Vatan ve milletin savunması uğrunda Kuva-i Milliye ve aşiret resleri yanlarında Kürt ve Türk köyleri ve merkez ilçe ileri

gelenleri yönetiminde toplanan savaşa hazır çeteler, mal ve bedence kuvvetlerini günden güne artırmakla emre hazır hale gelmişlerdi.

Bu sırada Maraştaki Ermeni komitesi başçıllarının arzusuyla Fransız işgal komutanı tarafından Pazarcık aşiret reislerine yazılan, kandırmaca yazılar, Hırlakyanların yiğenleri, Ağop Ağa'nın damadı Karlozyon İsep'e verilir... Elinde gümüş kırbaç ve Ermeni genç bir uşak ve Bardakçı Haço ve yanlarında Fransız jandarma erlerinden Osmaniyeli suvari iki koruyucu ile Daragezenli Hasan Koca'nın obasına varmışlardı. 9.12.1919 Salı.

Kürdiliden Memiş Efendi adındaki kimseyi oraya getirerek, kendisini merkeze kadı atadıklarını ve Atmalı aşiret reisi Yakup Hamdi Paşo'nun da Pazarcık İlçesi Kaymakamlığına buyurultusunu götürmekte olduklarını söylemişlerdi. Haço, bindiği atın nalını berkittirmek üzere biri ile merkeze varıp, diğerleri Büyük Pınar denilen yerde beklemektelerdi. Memiş Efendinin amcası oğlu Pinço Bilal, olanları merkez komutanı Kazım Çavuş'a anlatmıştı. Onunla birlikte Belediye Reisi Antep'li Hacı Mehmet Efendi de jandarma subayı Ramazan Efendiye giderek bu kimselerin casuslukla gelmiş olduklarını jurnal ettiler. Bunun üzerine hükümete getirilerek sorgulandıklarında, Yakup Hamdi Paşo da alacakları olup, İsep'le oraya gitmekte olduklarını söylemeleriyle onlarda merkeze getirtilip üzerleri araştırıldı. Yanlarında taşıdıkları zararlı kağıtlar elde edilmekle göz altına alınmışlardı. Bu arada Fransız jandarmalar geri çevrilmişlerdir. Sonraları işgal komutanlığının yazılı isteği üzerine İsep ve yoldaşları bir gece gözetim altında Tomsuklu Karakoluna ve oradan da gizlice Maraş hapishanesine gönderilmişler ise de çekingenlik nedeniyle mahkemede beraatlerine karar verilerek salıverilmişlerdi.

Fransız askeriyle Ermeni militanlarının gelmelerinin ardından Bertiz yolu ile gizlice Elbistan'a gitmiş olduklarını evvelce yazdığımız Kadızade ve yakınları ilçe ileri gelenlerinden Hacı Halilzadelerle diğer bazı kimselere misafir olmuşlardı. Kendi düşüncelerince işgal altında olan Maraş'ta Heyet-i Merkeziye kurulması imkansız görüldüğünden Elbistan ileri gelen ailelerinden Nakipzade Mehmet Ağa, kardeşi Ali Ağa, Bekişzade Ali Rıza ve Müftülüzadeler gibi önde gelen kimselerle işbirliği yapmışlardı. Böylece Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-u Milliyet Cemiyeti

Elbistan Heyet-i Merkeziyesi adıyla orada da bir heyet kurulmuştu. Maraş'a silah ve cephane gönderilmesinde ciddi yardımları görülmüştür. 4.9.1919 tarihinde Sivas'ta oturumu yapılan Genel Kongre tarafından seçilen Heyet-i Temsiliye Reisliğine Elbistan'dan yapılan başvuru üzerine genel teşkilatı yönetmek için, mintika komutanı adıyla Binbaşı Ali Bey Sivas'tan Elbistan'a gönderilmişti.

Milli teşkilat Bertiz köylerinde de cesaretle meydana getirilmek üzere, gayret ve iyiliksever bir kimse olan Bayazıt zade Mahmut Paşanın oğlu Mehmet Zafer Bey, Uzunoluk Hamamı tecavüz olayının hemen ardından 3.11.1919 Pazartesi günü Maraş'tan hareket etti. Köy köy ihtiyar heyetleri, savaş ve vuruşmaya elverişli Bertizlilerle ilişkiye girişti; Vatan ve Milletin esenlik ve kurtuluşu uğrunda ve Müdafaa-i Hukuk emrinde gerekli aydınlatma ve yönlendirme girişiminde bulunmuştur. Her köyde savaşmaya elverişli kimselerle elde bulunan silah ve cephane miktarlarını saptayan defterin 20 gün içinde meydana getirilmesini sağlamıştır. Teşkilata sokulan kimselerin usulünce talim ve eğitimlerinin yapılarak savaşa hazırlanmaları ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu görevi başaracak bir yedek subayın bulunması gerekiyordu. Bu görev için Mehmet Zafer Beyin amcazadesi Hakkı Beyin oğlu Muharrem Bey uygun görülerek oraya istenir. Muharrem Bey de teklifi uygun bularak istekle çetelerin başına geçer. Gerekli savaş ve atış talimleriyle eğitimlerine baş koşar.

Mehmet Hayrullah Efendinin Zafer Beye Yazdığı Mektup ve Bertize Ait Saptanan Silah ve Efradın Listesi:

(Bertiz'de Milli Teşkilat Memuru Zafer Beye Yazılan Mektup Örneği)

Kardeşim Efendim,

Elbistan'dan hareketle kısık yolu ile Karamanlıya indim. Geceyi orada geçirdim. Kozludere ve Ağyar vesair Maraş köylerindeki teşkilatın pek bozuk gitmekte olduğunu işittim. Doğruca buraya geldim. Şimdi bütün Heyet-i İhtiyariyeyi toplayarak silah mevcudunu, çeşitli miktar cephaneyi defter ederek ona göre Elbistan'da kurulan Heyet-i Merkeziyeye yazacağım. Zatialinizde aynı süratle hareket buyurunuz. Silah ve cephaneye olan ihtiyaç belirlenmeli ki, silah dağıtımı düzenle yürütülebilesin. 3 gün sonra Beşenli'de Cuma Kahyanın yanına varacağım. Zatialiniz teşrif buyurursanız teşerrüf ederiz. Arzettiğim veçhile bütün

karyelerin mevcut silahlarını, çeşidini, cephanesinin miktarını, her köy için silah kullanabilecek adamların sayısını lütfen defter eder Elbistan'a Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Elbistan Heyet-i Merkeziyesi Reisliğine gönderirsiniz. Maraş'tan almakta olduğunuz havadis tabii bizim de aldığımız bilgilerden ibarettir. O halde uzun boylu açıklama yapmaya hacet yoktur zannedersem Mustafa Onbaşı bazı köylerin defterlerini düzenlemiş. Onunla da görüşerek bilgi edinmekliğiniz daha ziyade kolaylık sağlar. Hürmetle gözlerinden öperim kardeşim efendim. 15.11.1919

Kardeşin Mehmet Hayrullah

Not: Başdevrişli'de Ali Kahya oğlu Hacı Efendiye hürmetlerimi, Kadızade Hacı Hasan ve Ziya Efendilere selamlarımı iletirim.

Bertiz Milli Efradının köy köy şubeleriyle silahlı ve silahsız olanları saptanmış olup; 248 silahlı, 241 silahsız efrat olmak üzere toplam, 489'u bulmuştur.

Yörede Kurulan Heyet-i İdareler:

Yeniyapan, Honbur, Başdevrişli 1. Şube; Reisi, Ali Kahya oğlu Hacı Efendi, Üyeler: Vakkasoğlu Yusuf, Ceritoğlu Mehmet, Temuroğlu İbrahim Efendiler. (Her manga: 1 Çavuş, 1 Onbaşı, ve 10 er olmak üzere kurulmuştur.)

Kemallı, Kale ve Ağabeyli 2. Şube Reis, Ali Efendi oğlu Mustafa Efendi; Üyeler: Hocoğlu Mehmet, Saitoğlu Mehmet, Ceritlioğlu Hasan ve Musaoğlu Ahmet Efendiler.

Gedemenli, Kabasakal ve Boyalı 3. Şube; Reis, Efendizade Halil Efendi. Üyeler: Kırığlıoğlu Mehmet ve Alioğlu Ahmet Ağalar

Budaklı 4. Şube; Reis, Mustafa oğlu Raşit Efendi, Üyeler: Kasımoğlu Ali, Kahvecioğlu Durdu ve Kasımoğlu Halil Ağalar,

Hacıyüplü, Kılağlı ve Camızlı 5. Şube; Reis, Ahmet oğlu Ökkeş Efendi, Üyeler: Hüseyinoğlu Ali ve Ahmet oğlu Mehmet Ağalar.

Çobanlı ve Maksutlu 6. Şube; Reis, Emiroğlu Ahmet Efendi, Üyeler: Derelioğlu Abdullah, Ali Köseoğlu Abdullah Ağalar olmak üzere seçilmişlerdi.

Önce sözü edilen 28.11.1919 Cuma günü kalede bayrağımızın yerine çekilmesinden sonra, imkan olan yerlerden silah ve cephane sağlanarak milli kuvvetleri silahlandırmak amacıyla 30.11.1919 Pazar günü Mehmet Zafer Bey, 150 kişilik bir kuvvetle Engizek Yaylası yoluyla Elbistan'a varıp kendisi Hacı Halil Ağanın odasına, Bertizli Çeteler de hanlara indiler. Önceden oraya giderek milli teşkilata katıldıkları açıklanan Maraşlılarla Elbistan'ın gayretli ve iyiliksever kimseleri, Mıntıka Komutanı Binbaşı Ali Beyle defalarca görüşüp, efradın silahlandırılma çarelerine baş vurularak şubede bulunan silahlardan verilmekte idi. Bu arada Bertizden 3 köy çeteleri de silah ve cephane sağlanması için Malatya'ya gönderilmiştir. Gürün'de bulunan silah ve mekanizmalar, Elbistan şube katibi Ali Rıza Efendinin yazısı üzerine Bertizli efrat tarafından Elbistan'a getirildi.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri gayretli subaylarından Yüzbaşı Asaf (Kılıç Ali) ve Süvari Yüzbaşısı İnebolu'lu Yörük Selim Beyleri Sivas'tan gönderirken şöyle buyurmuştu:

“Adana yöresi, Maraş, Antep ve Urfa Ermeni militanları ile karışık Fransız askeri tarafından işgal edilmiştir. Müslüman kardeşlere yapılan zulüm ve tecavüzler sınırı aşmıştır. Gayretli kardeşlerimizden bazılarını başka bölgelere gönderdim. Sizi de Maraş, Antep ve yörelerine göndermeye karar verdim. Derhal hareket ederek günün gerektirdiği biçimde milli teşkilat ve faydalı girişimlere başlayınız. Haydin Allah sizi başarılı ve yüzünüzü ak eylesin,” demişti.

Onlar da yanlarına iki süvari eri alarak Elbistan ilçe merkezine gelip, Nakipzade Mahmut Ağa'nın odasına misafir olmuşlardı. Orada kurulan teşkilata kuvvet vermeye, askerlik şubesinde bulunan silahları genç ve dinç köylülere dağıttırmaya başlamışlardı. Verilen silah her ne kadar istenilen sayıda değilse de; “ilçeye Kuva-i Milliye komutanı geldi; vatan ve milleti savunma için silah ve cephane dağıttırıyor” sözleri halk arasında yayıldıkça ahalinin morali yükselmekte idi.

Bu arada bazı memurların umursamaz davranışları ve kendi başlarının dertlerine düştükleri görülmüştür.

Buna karşın bazı iyiliksever kimseler, dil, beden ve mallarıyla özveride bulunmayı canlarına minnet bilmektelerdi.

Vaktiyle Maraş ve yöresi Ermenilerinden Amerika'ya gönderilip Ermeni komitecileri amaçlarına çalışmakta olanlardan, yahut onların milli menfaatleri ve siyasi güdümleri uğrunda Maraş'a yerleştirilen Amerikan uyruğundan Mister Laymen ve Ermeni mezhebinden Protestan öğretmen Süryan ve Zeytun eşkıyalarından bir Ermeni birlikte kendisine murahhas süsü vererek yöreyi kolaçan etmeye başlamışlardı. Güya Müslüman büyükleriyle Fransız işgal komutanlığı arasında bir barış, güven sağlama çabalarına girişmiş görüntüsü vermeye özeniyorlardı. Böylece hiçbir tarafa bağımlı olmaksızın bir hükümet yönetimi kurmak propagandası ile ilçe merkezleri ve yörelerinde fikir alış-verişi ve girişimlerde bulunmaya koyulmuşlardı. Yanlarına da koruyucu olarak hükümetten iki jandarma almışlardı. Gizli amaçları, ilçe ahalisinin Müdafaa-i Hukuk peşindeki iç güdülerini anlamak, ileri gelen aileler ve Çerkes reislerini Hıristiyan arzularına uygun bir hale getirmek ve teşkilat kurucularını kandırarak Ermenilerin başarılarını sağlamak olacağından özel bir toplantı yapmak üzere 1919 yılı Aralık ayının ilk haftasında yola çıkmışlardı. Koruyucu süvari jandarmalarından birisi olan Maraş'ın Seksenler Mahallesinden Köse Halil oğlu Abdulkadir, Gökşunla Elbistan arasında nereden geldiği bilinmeyen bir kurşunla şehit edilmiş, karısı dul ve çocukları yetim kalmışlardı.

Mister Laymen ve yoldaşları Elbistan'a geldiklerinde Kılıç Ali Bey kılık değiştirmiş olarak Antakya'lı arpa tüccarı diye kendini tanıtip yaptıkları toplantıya katılmıştı. Fikir alış-verişi ve girişimleri sırasında Ali Bey söz alarak: "Biz Türkler, egemen yaşamak için çalışan kendi halimizde bir milletiz. Ermeniler, dış kaynaklı kıskırtmalara kapılıp Türk vatandaşlarına karşı aldıkları düşmanca davranışlarına son versinler. İşgal askerine karşı bizimle beraber vatani savunsunlar. Biz haksızlık ve tecavüzlere isyan ediyoruz. Biz Türklerle yaşamaya muhtaç olan Ermeniler de bizimle birlikte ayaklansınlar."

Bu konuşmaya karşı Ermeni murahhasları yumuşaklıkla karşılık verirler. Mister Laymen ise fena halde yüz azdırarak, sert ve yüksek sesle:

"Hayır... Ermeniler size karşı ayaklanmada haklıdırlar. Siz Müslümanlar Hıristiyanların isteklerine boyun eğmeye ve onlarla

hoş geçinmeye mecbursunuz. Size artık başka türlü hayat yoktur,” diye konuşur.

Laymen’in bu acı ve yolsuz sözleri Kılıç Ali Beyi çok sıkımişti. Fakat günün gereği, durumun nezaketi icabı haklı ve şiddetli bir karşılık vermekten alıkoymuştu. Bazı yerlerde sabrın sonu selamet olacağı düşüncesiyle ileri gidilmemiştir. Laymen’in gizli amacı ortaya çıkmış oluyordu. Teklifleri uygun bulunmayarak kabul olunmaksızın toplantıya son verilmiştir.

Önceden sözü geçen, Maraş’ta kurulmuş olan Heyet-i Merkeziye Reisliğine, Bertiz Milli Teşkilat memuru Zafer Bey şöyle kardeşlik ihtiva eden bir mektup göndermiştir:

Muhterem efendim;

Maraş’ta Heyet-i Milliyenin kurulması dolayısıyla kalbimde his etmiş olduğum sonsuz sevinci tarif edemem. Başarınızı tebrik ederim. Cenab-ı Vacibilvücut Hazretleri pek yakın bir gelecekte Muhammed ümmetini zafer ve sevince kavuştursun... Amin. Kalp huzuru ve ümidinizle çalışınız. Alçak düşmana kesinlikle boyun eğmeyiniz. Kara günün ömrü az olur. Sevinçli günlerimiz inşaallah pek yakındır. Yalnız bu gibi girişim ve önem taşıyan örgütlenme acele sonuçlanmayacağı cihetle, biraz sabır ve düşünceli davranmayı gerektirir. Tek başına yürütülmek istenecek girişimler iyi sonuç vermez. Maraşlılarımızın dayanma gücü, cesareti ve işbirliği tebrike değer bir hakikattir. Yüksek heyetinizin, teşkilat hususunda göstermiş olduğu ivedilik ve düzen hepimizin hayret ve övgümüze neden olmuştur. Yaşayınız kardeşler, Allah yardımcınız olsun ve başarılar nasip eylesin. Bertiz teşkilatını yeteneğim olmayarak tamamlamış bulunuyorum. Ahaliyi önüme katarak Elbistan’a geldim. Silahları dağıttırdım. Yeterli silah bulunmadığı cihetle 3 karye çetesi Malatya’ya gönderildi. Bugün geri dönmeleri beklenmektedir. Bunlar da silahlandıktan sonra Bertize geri döneceğim. Maraş’ta düzenli bir posta şebekesi kurunuz. Pazarcık’la, Bertiz’le, Elbistan’la daimi ilişkide bulununuz. Milli süvarilerimiz ve millet eline geçmiş bulunan mitralyöz ve bombalar pek yakında Maraş çevresinde bulunacaktır. Antep, Maraş ve İslahiye yollarıyla gelecek olan düşman kuvvetlerini engelleme ve püskürtmeleri için gereken düzenleme tamamlanmak üzeredir. Maraş’ta fazla telgraf makinası

varsa gizlice bir eve yerleştirilip tel bağlantısı ile Elbistan ve Pazarcık'la korkusuzca haberleşebilirsiniz. 8.12.1919 Pazartesi.

İmza

Mehmet Zafer

Bu sırada Atmalı ve Sineminli Aşiretleri Reisleri, Paşo Yakup Hamdi ve Tapo Ağa'yı rütbe ve para ile kandırma ve kendi yararlarına çalıştırmak için Maraştaki Fransız işgal komutanı tarafından yazılan kandırmaca yazı ve 2 süvari erin koruması altında (yukarıda girişimleri açıklanan) İsep ve yoldaşlarının tutuklandığını Pazarcık ilçe jandarma komutanı Teğmen Ramazan Efendinin telgrafla Elbistan'a bildirdiğini haber alan Kılıç Ali Bey bundan sonra Kuva-i Milliye komutanı yetkisi ile Pazarcık merkezine inerek gereken düzenlemelerle milli kuvveti orada da toplama ve savunmaya girişme zamanının geldiğini anlamıştı.

Kılıç Ali Bey, 3. Kolorduya bağlı bulunan Sivas Merkez Tümeninden Teğmen İhsan Efendi emrinde, değiştirme namlulu 2 mitralyöz ve Sivas'lı Hüseyin Çavuş, Tokat'lı Tevfik ve Kayseri'li Mehmet Onbaşılarda Maraşlı Topakoğlu Mustafa Efendi birlikte olarak toplam 23 erlik piyade ve süvariden oluşan küçük bir kuvvetle Pazarcık'a inmek üzere yola çıkarlar. Kalplerinde yer tutan vatan ve millet sevgisi ve duygularıyla; şiddetli kar yağışı ve tipiye göğüs gererek sarp dağlar arasındaki belirsiz olmuş yollardan aşarak durmadan giderler. Her an soğuktan donma ve kar yığınlarına gömülme tehlikeleri geçirerek Allah'ın yardımıyla gece yarısı Pazarcık ilçe merkezine yetişirler. Ramazan Efendiyi telgraf hanede Maraşla haberleşirken bulurlar. Birçok gelişmeden bilgi alırlar.

Bundan bir hafta önce Maraş Heyet-i Merkeziyesi tarafından, Pazarcık milli efradından ihtiyacı olanlara verilmek üzere, Ali Sezai Efendi şubesi efradından Çanakzade Hüseyin ve Semerci Devletioğlu Durdu Mehmet Efendilerle gerekli eşya ve araçlar gönderilmişti. Orada 5-6 gün bekleyip Kılıç Ali Beyle görüşükten sonra geri dönmüşlerdi. İlçe ileri gelenleri gelerek görüşmelere başladılar. Maraş ve Antep Heyet-i Merkeziyeleriyle haberleşmeye girişilerek fikir alış-verişinde ve girişimlerde bulunup iş birliği yapmak üzere temsilciler gönderilmesini istedi. Kılıç Ali Bey adı dilden dile, köyden köye Maraş ve Antep'de

söylenmeye başlanmıştı. Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa tarafından top, mitralyöz ve her çeşit silah ve cephanelerle donatılmış askerle bir Komutanın Pazarcık'a yollandığını, memleketimizi yabancı kuvvetler ve Ermeni militanlarının saldırılarından, Hakkın yardımı ile kurtaracağı sevindirici haberleri çevreye yayılmakta idi.

Bu sırada Mutasarrıf vekili Ahmet Cevdet Bey, telgraf makinası başında Pazarcık'taki Kuva-i Milliye komutanı ile şöyle konuşuyordu:

-Zat-ı aliniz kimsiniz?

-Bir ferd-i millet,

-İsminiz nedir?

-Ali

-Nasıl Ali?

-Sine-i Milletten doğmuş bir Ali.

Evvelce Sivas'tan Elbistan'a oradan Pazarcık'a gelişini öğrenmiş bulunan Mutasarrıf vekili devamla:

-Anladım efendim. Kuvvetinize ihtiyaç duyulduğunda sizi ararım.

Maraş Heyet-i Merkeziye 2. Reisi Çerkez Aslan Bey murahhas olarak, Toprak Nacaroğlu Mustafa Efendi ile birlikte Pazarcık'a gidip Kılıç Ali Bey'le buluşur; fikir alış-verişinde bulunurlar. Silahsızlıktan yakınmalarına karşı Kılıç Ali Bey:

“Yollar kapalı, silah getirmek güçtür. Bu hususta herkesin özveri ile çalışması gereklidir. Para ile her çeşit silah tedariki mümkündür. Bunu sizler sağlayacaksınız. Her gece Fransız sansürü telgrafhaneden çekilir çekilmez durum hakkında bana bilgi vermelisiniz. Vereceğim emirler derhal harfî harfîne yerine getirilmelidir” der.

Murahhaslar geri döndüler. Kendisi de Maraş Antep arasında önemli yerlere milli müfrezeler düzenleyip yerleştirdi. Merkeze çeteler toplanmaya, iaşe, araç ve gereç kuruluşları çalışmaya başladılar.

Bu sırada Maraştaki işgal kuvvetini artırmak için Antep'ten yola çıkarılan, mitralyöz ve toplarla donatılmış 4 bölük piyade birliği, Araplar adındaki köye vardıklarında ahaliye saldırdılar. Savunmaya girişenlerin evlerini yaktılar. Yakaladıklarını işkence

ile öldürmeye başladılar. Silahsız olanlar dağlara çıktılar. Silahlı olanlar da her ne pahasına olursa olsun mertçe savunmaya koyuldular. Sonuçta bir miktar şehit ve yaralı olmasına karşılık Fransızlar çok miktarda ölü ve yaralı, silah ve cephane bırakarak kaçtılar. Bu olay köylü Müslüman kerdeslere güç vermiş olup vatan ve milleti korumak amacıyla silahlanmaya, savaşım vuruşmaya yöneltmiş olup her türlü hazırlık girişimini tamamlamaya gayret etmişlerdir.

İşgal kuvvetinin bu saldırganlığını öğrenen Kılıç Ali Bey, Maraş'taki işgal komutanını telgraf makinası başına çağırarak şunları bildirmiştir:

- Kumandan Efendi; silah bırakma maddeleri tersine girişimde bulunarak hergün tecavüzlerin artırıldığını, Ermenilerin silahlandırıldığını ve polis jandarma kuruluşlarına ilişildiğini, bu gibi sataşmaların barış ve sükunet içinde davranmak isteyen müslümanların sabırlarını taşırdığını ve bundan böyle her girişimin şiddetle karşılık göreceğini bilmenizi isterim.

Yine bu sırada Maraş'a hareket eden bir Fransız müfrezesi Karabıyıklı'da zorla evlere girerek soygunlar yapmışlardı. Kılıç Ali Bey makine başında Fransız komutanına şu acı sözleri söyledi:

- Antep'ten gelen bir müfrezemiz şimdiye değin bize yönelttiğiniz eşkıyalığı kendileri yapmışlardır. Zor kullanarak evlere girip soygunlar düzenlemişlerdir. Kendilerine askerce davranmalarını tenbih ve emrediniz. Sergiledikleri bu eşkıyalık hizmetinde bulunmakla övündüğünüz Fransız milletinin ve ordusunun yüzünü kızartmıyor mu? Size tekrar ediyorum. Köylere hangi müfrezemiz saldırıda bulunursa acımaksızın hepsini köpek sürüsü gibi süngülerim. Bunun sorumluluğu ise bu eşkiyayı yöneten kimselere ait olacaktır.

Her ihtimale karşı, Maraş ve Pazarcık yolu 100 kişilik bir milli kuvvetle tutulmuştu. Maraş ve Antep yolları da küçük müfrezelerle kapatıldığı için Fransız takviye kuvvetleri önceki gibi serbestçe gelemiyorlardı.

Elbistan'a gittiği belirtilen Bertiz Teşkilat memuru Mehmet Zafer Bey, 150 tane muaddel tüfek elde ederek 22.12.1919 Pazartesi günü çetelerle birlikte Bertize geri gelmişlerdi. Bu sırada Maraş Heyet-i Merkeziyesi tarafından Bertiz'in Maksutlu karyesinde bir telgraf merkezi kurulup memurluğuna Maraşlı

telgraf müdürü Mümtaz Efendi oğlu Celal Efendi atanarak gönderilmişti. Evvelce belirtildiği üzere çetelerin talim ve yetiştirilmesi için Mehmet Zafer Beyin isteği üzerine Muharrem Bey gönderilmişti. Birlikte gösterdikleri çalışma ve gayretle bütün hazırlıklar tamamlanmıştır. Evvelce belirtildiği üzere silahlı ve silahsız 489 nefer Maraş Heyet-i Merkeziyesi emrine hazır duruma getirilmişti.

8.12.1919 Pazartesi günü karargahta General Keret'in hükümet üst görevlileri ile memleket ileri gelenlerini toplayıp muzir isteklerde bulunmasına karşı, öteden beri Maraş'ta milli teşkilat kurulmasına öncülük yaparak azimli ve gayretli çalışmalarını sürdüren değerli kimseler başta bulunmakla Acemli Cami hücrelerinde bir araya gelip 447 mühür ve imzalı protestoyu birkaç nüsha olarak hazırlamışlardı. İbrahim Evliya Efendi, Müftü Mehmet Tevfik Efendiye mühürlemesi teklifine karşı; "böyle şeylere mühür basmak ve karışmak istemem" demesine karşı tabancasını çekerek; "Ya şimdi mühürlersin, yoksa seni yere sererim" korkutması üzerine mühürlemişti. Protesto içeriği şöyle idi:

"Silah bırakışma koşulları tersine memleketimizi işgal eden İngiliz işgal kuvveti yerine aynı görevi üstlenmek üzere Fransız işgal kuvvetinin yer aldığı ve her iki kuvvetin görev ve yetkilerinde hiçbir değişim ve fark olmayacağı ve Osmanlı Hükümet yönetimine asla karışılmayacağı ortaklaşa yayınlanan bildiriden anlaşılmıştı. Aradan az bir süre geçer geçmez Maraş'a gelen Osmaniye Governör'ü Militer Andre Maraş Governörlüğünün dahi kendisine verilmesi ile, ortaklaşa görev yürütmek üzere hükümetten daireler ayrılması, polis ve jandarmayı emri altına alma isteğini açıklamıştı. Kutsal günlerimizden olan Cuma günü kaleden Osmanlı bayrağını indirtmesi ile heyecan ve ayaklanmaya sebep olmuştu. Birkaç gün evvel Maraş'a gelen General Keret dahi Maraştaki işgal kuvvetini artırmak, uçak ve toplar getirerek önemli yerleri tutup bazı kimselerin davranışları nedeniyle cezalandırılacaklarını açıklamıştır. Fransız işgal asker ve subaylarına sevgi ve saygı gösterilip asayiş bozacak hiçbir hal ve faaliyet görülmediği halde bu gün çok miktarda asker, top ve mitralyöz gibi savaş araç gereçleri getirtilip mahalleler arasındaki kilise ve önemli Hıristiyan konaklarına yerleştirilmekle şehrimiz bir savaş alanı haline konmuştur. Bu tutum, altıbuçuk yüz yıllık

tarihi varlığa sahip bulunan yüce devletimizin pek kıymetli bir bölümü bulunan ve yüzde doksan oranında çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Maraş'ımızın ana vatanımızdan ayırmak girişimine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum barış için uyulması gereken tek çare olarak görülen itilaf devletlerince kabul buyurulan Vilson Prensiplerinin 12. maddesine ters bulunmuştur. (Vilson'un 14 maddelik barış koşulları arasında Türkiye'ye ait 12. madde: "Şimdiki Osmanlı İmparatorluğunun Türklerin elinde bulundurdıkları bölümüne egemenlik ve güvence sağlanmalıdır" ibaresini taşımaktadır.) Müslüman Milletimizin kalbinde şu biçimde büyük bir heyecan uyandıran işbu girişimi ve lüzumsuz savaş hazırlıklarını şiddetle protesto eder ve silah bırakışma koşulları ve gereksinime önce sözü edilen Vilson Prensiplerinin 12. maddesine uyararak adaletin sağlanmasını ve hükümetle Zabıta yönetimimize karışılmamasını ve ters davranışta bulunulması halinde sorumluluk kabul edilemeyeceğini saygılarımızla bildiririz. 17.12.1919." (Bir nüshası Mutasarrıflığa verilip, Mutasarrıflık aracılığı ile 21.12.1919 Pazar günü işgal komutanlığına verilmiştir.)

Fransızların bu protestoları gözdardı edelerek evvelki gibi Ermenilere arka çıkarak şımartıp Müslümanlara tecavüzlerine devam etmelerine imkan vermeleri, Müslüman toplumunu savunma, gayret, şiddet ve ayaklanma zorunluluğunda bırakmıştır.

Bu sırada Pınarbaşı Mahallesinde geceleyin Osmanlı devriyesine rastlayan silahlı Ermeni çetesi tarafından ateş açılarak bir polis memuru yaralanmıştır. Olay yerine yetişen imdat kuvveti karşısında Ermeni çeteleri bir kısım silahlarını da bırakarak kaçmışlardır. Bırakılan silahların Fransız komutanlığınca teslim alınan Osmanlı deposundaki silahlardan olduğu anlaşılmıştır. Böylece bu silahların Ermenilere dağıtılmış olduğu ortaya çıkmıştır. 31.12.1919 Çarşamba gecesı Yüzbaşı Hacı Bekir Ağanın oğlu jandarma süvari başçavuşu Mehmet Efendi komutasındaki devriye müfrezesi saat: 9.00 sıralarında Kuyucakta Hırlakyan Agop Ağanın evi arkasındaki caddeden geçmekte iken, Tütüncü Elyaz oğlu Yağcı Ziron'un ayaz çardağından devriye üstüne ateş dolu mangal atılmış. Ardından hem oradan hem de Hırlakyan konağından 5-10 el silah sıkılmış. Mehmet Çavuş ile birkaç er Kuyucak yolu ile Zülkadir Süleyman Bey odasına varmışlardı. Bir

kısım da Şekerli Cami yanından geçerek nöbetçi subayına bilgi vermişlerdir.

Maraş Heyet-i Merkeziyesinin tertibi üzerine Hacı Yasinzade Piyade Yüzbaşı Hacı Ali Efendinin oğlu öğretmen Hayrullah ve amcazadesi jandarma çavuşu Benli Ökkeş Efendiler yönetiminde bulunan İmalî çeteleri ile birleşen efrat ve iyilik sever, gayret sahibi olan Katırcı Göğ Ökkeş, Çuhadarzade Hacı Mustafa Efendi oğlu Ali ve arkadaşları, Fransızların İslahiye'den Maraş'a yolladıkları 500 kişilik işgal kuvvetine karşı Bababurnu denilen sarp bir boğazda şiddetli ateş açmışlardı. Fransız birlikleri akşama kadar devam eden çarpışma sonu birçok ölü, bir hayli silah, cephane terk ederek sağ kalanlar güç hal ile Maraş'a geçebilmişlerdi. Hayrullah Efendi geri çekilen çeteleri toplayıp tekrar ateş açmak maksadıyla uğraşırken Benli Ökkeş Efendi bir kısım çeteleriyle başka semte gitmişti. Bu sırada Hayrullah Efendi düşman kurşunu ile yaralanmıştı. Bu yaranın etkisi ile kurtulamayıp sonraları vefat etmiştir. 2.1.1920 Cuma.

Ermenilerin Kuyucak'ta Çıkardıkları Arbede ve Millîş Nuri:

Kuyucakta çoğunluk olan Ermeniler, Müslümanlara karşı göz dağı vermek amacı ile Kahvehanede ve dükkanlar yöresinde bulunan Müslümanlara söz atıp hakaret etmeye ve sataşmaya başlamışlardı. Çıkan arbede üzerine Müslümanlar dükkanlarını kapatıp oradan uzaklaşmaya başlamışlardı. Çıkan arbede üzerine polis karakolu komiseri Elbistanlı Hacı Salih Efendi olay yerine geldi. Yatıştırıcı girişimlerde bulunmuş ise de gözü dönmüş Ermenilerin saldırısına uğrayıp tartaklanmıştı. Olayın çevrede duyulduğu sırada Millîş Nuri Divanlı Kahvehanesinde nargilesini içmekte idi. Durumu işitmesiyle toplu tabancasını çekip şu duvar senin bu duvar benim yalpa vurarak, Fransızına da Hristiyanına da ekerim, biçerim diye naralar atarak, arada bir tabancasını ateşlemek suretiyle Kuyucak meydanına doğru ilerler. Millîş'in gelişini farkedenden Ermeni sürüsü kaçıp gizlenirler. Millîş Nuri meydana geldiğinde kahve önündeki bir hasır iskemleye oturmuş, başı önüne eğik durmakta olan komiserle karşılaşır.

-Ne oluyor? Ne yapıyorsun orada?

-Görüyorsun ya Nuri Ağa.. Gavurlar beni dövdüler.

-O belindeki ne? Yoksa onu anan mı takmıştı? Kaçını yaraladın, kaçını öldürdün? Niye ölmedin, ölmeye razı değildin de niye bu görevi üstlendin? Birkaçını öldüreydin de öyle karşıma çıkaydın (Kahveciye seslenerek nargilesini yaktırır. Orada oturduğu sürece ortalıkta kimseler görünmez.)

Kasap Bobuş ve Komiser:

İngiliz işgali döneminde sözü edilen Ermeni asıllı gelininin tekrar evine dönmesine rağmen üzüntüsünden hastalanan kayınpeder Karaküçükzade Hacı Mehmet Efendi “Fransız işgalinde Ermenilerin azıttıkları dönemde” hastalanarak vefat etmişti. Cenazesinin kaldırılması sırasında Şeyhadil yolunda Kasap Bobuş birkaç yoldaşı ile cenaze alayının önünü keser. Merhumun kendisine borçlu olduğunu, borcu ödemediği cenazeyi salıvermeyeceğini hoyratça ileri sürer. Böyle bir borcu varsa mirasçılarının ödeyecekleri bildirilmesine rağmen direnişini sürdürmeye devam etmesi üzerine birkaç genç yakasını deşirip bahçe siyeçleri arkasına çekerek bir eyi benzetirler. Bu sırada devriye gezmekte olan Kuyucak Karakolu müfrezesi durumu görüp elden alıp, yara berisi yok oluncaya kadar göz altında tutmak üzere Kuyucak karakoluna götürürler. Bir süre sonra orada göz altında tutulmakta olduğu öğrenilmekle Ermenilerce işgal komutanlığına, salıverilmesinin sağlanması için başvurulur. Komutanlıkça, bir müfreze görevlendirilip karakola yollanır. Hırlakyan Avadis Ağa'nın konağı karşısındaki Aziz Efendi tekkesi karakol olarak kullanılmakta idi. Müfrezenin karakol kapısına gelip nöbetçi polis memuruna geliş nedenlerini anlatması üzerine durum komisere haber verilir. Kuyucaktaki tartaklanma olayından sonra Millî Nuri'nin kendisine yönelttiği çıkışmadan morali yükselmiş olan Komiser Hacı Salih Efendi, bu kez ceketinin düğmelerini çezip kehrubar tesbihi ile elleri arkasında kapıya çıkar. Subay tarafından komutanın emriyle Bobuş'un salıverilmesini bildirmesine karşılık Komiser: “Burası Osmanlı karakoludur. Burada komutanınızın emri geçerli değildir. Komutanınız, ancak sizlere dırlar, defolun” diyerek müfrezeyi ters yüz eder. Bobuş, yarabereleleri iyileştikten sonra serbest bırakılmıştır.

4.1.1920 Pazar günü ikindi üzeri Ermeni katolik papazlarından birisi, Şeyh Camisi yakınındaki Karaküçük Abdi Efendi evinin yanından geçmekte iken kaza ile çevre duvarı

üzerinden bir kiremit parçası başına düşer. Papazın şikayeti üzerine kilisede üstlenen işgal kuvvetinden subay komutasında bir manga (süngü takılı) asker olay yerine gelir. Evin içine girilerek araştırma yapmakta iken meraklı seyirciler de durumu izlemeye koyulurlar. Yakınlarına kadar sokulmuş olan, Musa Efendizade Kürsü Şeyhi Abdurrahman Efendi'nin oğlu medrese öğrencisi Abdullah Efendiye, çekil şuradan diye çıkışırlar. Kendisini savunan Abdullah Efendi'nin “herkes bakıyor bende bakıyorum” demesine karşı süngüye davranırlar. Uzanan süngüyü eliyle tutan Abdullah Efendi, subayın emriyle etrafı sarılıp kiliseye götürülmekte iken rastlanan bir polisin, “ne oluyor?” sorusuna karşı kiliseye götürmekte olduklarını bildirmeleri üzerine onlara; “götürebilirsiniz, size inancımız vardır” cevabı verilir. Kilise binasının güney bölümünde bir ahıra hapsedilir. Sonra birer saatlik aralarla batı taraftaki odaya alınıp ağız üstü yatırılarak demir kürek ve manavra kayışıyla dövmeye devam ederler. Abdullah Efendinin kurtarılması için Ali Sezai Efendi tarafından yapılan başvuru ve girişim sonucu, jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Çerkez Mahmut Bey aracılığı ile güç hal kurtarılmıştı. Dövülmekten dolayı vücudunda kara izler görülmekte idi. O gece orada bırakılacak olsaydı hayatına son verileceği şüphesizdi.

Uygarlık ve adaletle bağdaşmayan bu çirkin olayın ardından 5.1.1920 Pazartesi gecesi intikam hissiyle Şeyh Camisinin doğusunda bulunan Ağa Mehmet'in işletmekte olduğu kahvehaneye, yatsı namazından sonra komiteci Ermeniler tarafından tüfek bombası atılmıştır. Bombanın patlamasıyla müşterilerden çiftçi başı Habib Ağa oğlu Mehmet Ağa şehit olmuştur. Leblebici oğullarından İbiş oğlu Ali, Kalalı oğullarından Nacar Ahmet'in oğlu Halil, Divan Efendisizade Abdulkadir ve Habib Ağa oğullarından Ökkeş adındaki kimseler bomba misketleriyle ağır ve hafif olarak yaralanmışlardır.

Maraş'tan çekilen 447 imzalı protestonun haber alınması üzerine Pazarcık ileri gelenleri tarafından da, muhtevası Maraş protestosuna uyan bir kınama telgrafı çekilmişti. Özetle:

“Biz şimdiye değin İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya'nın şeref ve namusları adına verdikleri sözlerine dayanarak sükunetle davrandık. Fakat yapılan tecavüzler tahammül sınırını aşmaktadır. Uygar dünya, memleketimizin harabeye çevirilmek, masum ve mazlum mezarına döndürülmesine tanık olmak istemiyorsa

sesimizi yükseltiyoruz. *Ey hak ve adaletin sığınağı olan insanlık vicdanı.. Bu zulümlere son veriniz. Aksi halde çocuklarımıza kadar son varlığımızı feda etmeye ve kanlarımızı akıtmaya hazır bulunuyoruz.*” deniyordu.

Bu protesto, Beyrut'ta General Gauraud'a Adana'da Fransız işgal komutanlığına ve birer örneği de itilaf devletleri elçiliklerine gönderilmiştir.

Bu protesto üzerine General Keret tarafından şu bildiri yayınlanır:

“1-Suriye ve Kilikya Fransa Cumhuriyetinin olağanüstü komiseri ve doğu ordusu komutanının emriyle, Antep, Urfa ve Maraş sancaklarındaki tüm Fransız kuvvetlerinin komutasını üstlenmiş bulunuyorum.

2-Fransa Hükümeti, Padişahla anlaşarak yönetimini Suriye, Kilikya ve doğu toprakları üzerine yaygınlaştırmış bulunuyor. Mezhep, cins ayırt etmeksizin herkes üstünlük kazanan silahlarımızın koruması altındadır. Uzun savaş yıllarından sonra barış süreci başlamak üzeredir. Namuslu olanlar bizimle birlik olsunlar.”

General Keret

Bundan böyle akşamdan sonra dışarıdan şehre girecek her kim olursa olsun tutuklanacağı ve işgal kuvvetine karşı su-i kastı ortaya çıkanların kurşuna dizilecekleri açıklanmıştı. Durum günden güne şiddet kazanıyordu. Şehirde bulunan kardeşler dışarıdaki tehlikeden, dışarıdakiler de içerde kopacak ateşli savaş ve öldürmelerden, çoğu silahsız ve cephanesiz bulunan Türklerin ezilmesinden korku ve telaş içindelerdi. Bu sırada Bertiz Teşkilatı Memuru Zafer Bey tarafından Heyet-i Merkeziye'ye yazılan mektupta:

“Hayvanlarımızın Sarıçukur yolu ile Maksutlu karyesine ivedilikle gönderilmesi dileğimdir 4/5-1-1920” denmişti.

Yine Mehmet Zafer Bey tarafından Elbistan mıntika komutanı Binbaşı Ali Bey'e cevap olarak:

“Durumun önem kazandığı cihetle Maraş Heyet-i Merkeziyesi'nin emri üzerine Bertiz kuvvetleriyle Maraş'a 3 saat uzaktaki Sarıçukur karyesine harekete hazırız. Mitralyözlerin ve

yeterince silah ve cephanenin kesinlikle yola çıkarılmasını, silah yoksa cephanenin her halukârda gönderilmesini saygıyla dilerim efendim. 4/5.1.1920”

Mıntıka komutanı Ali Bey tarafından Maksutlu’da Mehmet Zafer Bey’e çekilen telgraf:

“Bababurnu hakkında verdiğiniz bilgiyi aynen gereken kata ilettim. Kahraman Bertizlilerden makineli tüfek için 25 er ve 2 sandık cephanesi için mümkünse hayvanların hazırlanmasını, tüfekler geldiğinde size bilgi veririm. Kertmenli’ler, Zeytin yöresindedir. Elbistan’ın genç ve dini bütün Hoca Efendileri bu gün Heyet-i Merkeziye üyelerini harekete geçirmek için camide toplandılar; oldukça yüklü bağış elde edildi. Bağışın devamı halinde istenilen elde edildi demektir. Buradan 200 özveri sahibi genç, silahlarıyla aranıza katılmak için emre hazır beklemektedirler. Göstereceğiniz lüzum üzerine hemen hareket edeceklerdir. Gözlerinizden öperim efendim. 7/8.1.1920”

Mıntıka komutanı Ali

Elbistan mıntıka komutanı Ali Bey tarafından gönderilen 2 sandık bombayı Maraş’ın Acemli mahallesinden Evliyazade Hüseyin Efendinin oğlu Mustafa Efendi ve yoldaşına teslim ile Maraş’a yollandığına dair Mehmet Zafer Beyin Kürtler Avşarından Heyet-i Merkeziyeye gönderdiği yazı:

“2 sandık bomba Evliyazade Mustafa Efendi ile gönderildi. Şimdi Eloğluna doğru hareket ettim. Mevcut 128 kişidir. Başarımız için dua ediniz, kardeşler. 8.1.1920. Perşembe”

Mehmet Zafer

O gece Zafer ve Muharrem Beyler silahlı 128 Bertizli çete ile gizli yollardan geçerek, şiddetli kar ve fırtınalı dağları aşarak Orçanbanısına yetişmişlerdir. Orçan ahalisi, önceden kandırılmış olmalarından milli kuvvete katılma istek ve gayretini göstermemişlerdir. Gelenlere gereken ilgiyi göstermeyerek kendi uğraşlarıyla yetinmişlerdir. Ertesi gün düşmanla çarpışırken arkadaki köylerin bazı evlerine beyaz teslim bayrağı çekildiği esfle görülmüştür.

Sabahleyin mert ve iyi yürekli imanlı çetelerle birlikte hareket edilerek Eloğlu yöresini gözetim altına alacak dağ üzerinde mühim yerleri tuttukları sırada, Islahiye yolu ile Maraş'a savuşmakta olan daha üstün kuvvetli bir Fransız askeri birliği ile savaşı girildi. Birçoklarını kırmakla ileri geçmeleri önleildi. Düşmanın savurduğu top ve mitralyöz ateşine karşı milli savaşılarımız yükselen Allah Allah sesleriyle göğüs gerip yaralanarak ve şehitler vererek çarpışmayı karanlık basıncaya kadar sürdürmüşlerdir. Kar, tipi ve fırtınadan göz gözü görmez durumdaydı 9.1.1920

Bu acıklı bozgun olayını haber alan General Keret, bir takım kuvvetle bir Binbaşıyı geceleyin mutasarrıf vekili Ahmet Cevdet Beyin yanına gönderir. Korkak davranışlarıyla bilinen jandarma komutanı İsmail Hakkı Bey'in hükümetteki odasına varılıp, memleket ileri gelenlerinden bir bölümün çağırılması için jandarma ve polis gönderilir. Çağrı üzerine oraya gelenler: Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey, Müftü Hacı Mehmet Tevfik, Hasan Ra'fet, Hafız Ali, Karaküçük Hacı Mustafa, Dedeade Mehmet Hilmi, Kocabaş Hacı Mehmet Naci, Şişman Arif ve Mühendis Abdullatif Efendilerdir. Görüşme sonu, müftü efendiden başka diğerleri jandarma komutanı ile birlikte nasihat heyeti olarak görevlendirilip gitmeleri kararlaştırılır. Böylece Fransız askeri birliğinin durdurulması ve telef edilmesine neden olan çetenin Maraştan gönderilmiş bulunduğu kanısının araştırılıp incelenmesine gizli maksatla yol açılması önerilmiş bulunuyordu. Bu olasılığı göz önünde bulundurarak çarpışan çetelerin kendilerince tanınmadığını açıklamaları ve nasihat için gitmeye razı olmamaları gerekirdi. Vakit geçirmeden oradaki çarpışan kardeşlerin yeni imdat kuvveti ile güçlendirilmeleri icap ederdi. Böyle iken Heyet-i Merkeziyenin bu ciheti asla düşünüp önemsemeyişi nefret ve esef verici bir davranış olmuştur.

Güya nasihat heyeti gitmezden önce geceleyin hükümete geldiği belirlenen Binbaşı, Maraş'ta bulunan Fransız kuvvetinin önemli bir bölümünü top ve mitralyözlerle alarak Eloğlundaki askerlerini kurtarmak amacıyla oraya varmıştı. Nasihat heyeti ise sabahleyin giderler. Ancak Şişman Arif Efendi rahatsızlandığından yerine kardeşi Nuri Efendiyi, Binbaşının isteği üzerine arkadan gönderilen 6 süvari jandarmasına katarak yolladığını görenler, durumu sabah namazından sonra Şekerli Camisinde Ali Sezai

Efendiye haber verirler. Ali Sezai Efendi daha önce de girişimi öğrendiğinde gitmemeleri için Hacı Bekir Sıtkı Beyle bazılarının evlerine adam yollamış ise de önceden gitmiş oldukları öğrenilmişti. Ali Sezai Efendi hemen camiden çıkarak şiddetli kar yağışı altında yaya olarak süratle Şeyhadil'e doğru gidenlerin peşine düşer. Şeyhadil Mezarlığını geçer geçmez arkalarından yetişerek seslenir. Şişman Nuri Efendiyi sorgulamasının ardından: "Allah aklınızı mı aldı? Oraya vardığınızda bu olaya sebep siz imişsiniz diye alıkor veya öte tarafa aşırırlarsa ne yaparsınız? Dön geri" diyerek onu çevirir. Sonra da jandarmalara sorar, onlar ise Binbaşlarının emrini yerine getirmek zorunluluğunda bulduklarını söylemeleri üzerine onlara, vardığınız yerde öyle bir düzen ve tertip alınız ki gerektiğinde kaçıp kurtulabilirsiniz. Yakanızı düşman eline vermeyesiniz. Alla-ü Teala sizin de bizim de yardımcımız olsun diyerek Nuri Efendi ile şehre dönerler.

Nasihat heyeti olarak gidenler Eloğluna vardıklarında Fransız Binbaşının ora mescidinin kapısı önünde durmakta olduğunu görürler. Mühendis Abdullatif Bey tercümanlığı üstlenmesiyle Binbaşı ile konuşulur. Çevrede silah ateşinin devam etmekte bulunduğu nedeniyle ileri gitmenin mümkün olmadığı belirtilir. Binbaşının, savaşa girişenlerin kimler olduğu sorusuna karşılık.. o yöredeki köyler olup, buna neden de kendi kuvvetlerinin hareketleri olduğu düşüncesizce ileri sürülür. O halde heyete, durmayıp çekilmelerini teklif eder. Heyettekiler de o geceyi Şerefoğlu köyünde geçirerek sabahleyin şehre dönerler. 10.1.1920 Cumartesi.

İslahiye yolu ile Maraş'a gelmekte olan Fransız kıt'alarına karşı ateş edenlerin kimler olduğu heyet tarafından; o yöredeki köylüler olmalıdır cevabı verilmiş olması yol açmak göreviyle Eloğluna varan Binbaşının öfke ve şiddetini kamçılımıştı. Harekete geçerek Bababurnu yanındaki 40 evlik Ceceli köyünü şiddetli top ve mitralyöz ateşine tutmuştur. Kaçabilenler dağlara kaçıp canlarını kurtarmışlardır. Kaçamayan yaşlı ve hastalarla hayvanlar ve eşyalarıyla 33 ev yanıp kül olmuştu. Yol boyunda bulunan köyler de düşen top mermilerinden az çok zarar görmüştü.

Eloğlu'nda zavallı bir kadıncağız çocuklarıyla birlikte son derece alçakça ve feci bir surette öldürülüp yok edilmişti.

Ellerine geçirdikleri Kuran-ı Kerim-i parçalayıp çiğnemişlerdi.

Binlerce sığır, koyun, keçi Fransız askerinin ardından gelmekte olan yağmacı yandaşları Ermeniler tarafından kendi taraflarına aşırılmıştı.

Aksu köprüsüne kadar bulunan köyler top bombardımanına tutularak korku yaratılmıştı.

Fransız yanlısı bazı hainler, propagandalarıyla köylüleri korku ve heyecana sürükleyerek Fransızlara taraf olmaları sağlanmakta idi. Bu tehlikeli durumun yayılmasını önlemek, felakete uğrayanların yaralarını sarmak, sükunet ve istirahatlerinin sağlanacağı güvencesini yaymak amacıyla: Heyet-i Merkeziyece idare heyetleri tarafından aşağıda adları yazılı kimseler gitmişlerdir:

Fransızların Bababurnu ve yöresinde oluşturdukları askeri hareket sonucu meydana gelen zarar ve ziyanları, nüfus ve hayvanca kayıpları tesbit edilerek deftere yazılması ve yakılan köylerin ve açıkta kalan ahalinin fotoğrafları alınmak, çaresizlik içinde kalanlara her türlü yardımın sağlanması amacıyla her şubeden bir kimsenin seçilerek yarın hareket edilmesi rica olunur efendim. 11.1.1920 Pazar.”

Sabahleyin yola çıkan kimseler: Ali Sezai, Keskin Hacı Mustafa, Vezir Şeref oğlu Mehmet, Nazifzade Ahmet, Karpuzoğlu Mehmet, Gürnlüzade Mustafa, Mahkeme Katibi Hacı, Fatmalı Derviş, Alcioğlu Mehmet, Fotoğrafçı Mahmut Mukbil, Semerci Devlet oğlu Durdu Mehmet, iki süvari jandarma eri ile Divanlı ve Acemli şubelerinden iki kimseden ibaretti.

O gece sırdağı eteğinde bulunan Türkoğlulu Mustafa Çavuş'un odasında misafir olunur. Önce sözü geçen Orçanbanısındaki Bertiz Çetelerini yöneten Mehmet Zafer ve Muharrem Beyler tarafından Heyet-i Merkeziye reisliğine yazılan yazıyı götürmekte olan bir süvari er gece yarısı aynı odaya gelmişti. Eloğlu'na 40 kadar süvari ve piyade koruyucu ile 16 araba düşman savaş ağırlığı geldiğini haber verdi. Orada bulunanlardan uykudakiler uyandırılarak fikir alış-verişi yapıldı. Getirilmiş olan savaş ağırlığı, cinsi her ne ise hemen tertip alınıp harekete geçilerek ele geçirilmesi kararlaştırıldı. Bu yolda gayretle girişimde bulunacak her şubeden toplanmış olan heyetin de sabahleyin o yöreye varmış olacaklarını Zafer ve Muharrem Beylere Ali Sezai Efendi tarafından Nazif Ahmet Efendiye dikte ettirilen yazı bir saat sonra yollanmıştı. Heyet sabah namazını kılıp

kar fırtınasına rağmen süratle yola koyulmuştu. Oraya ulaştığında çetelerde bir hareket belirtisi olmayıp köyde istirahatta oldukları görülür. Bu gevşekliğin nedeni sorulur. Heyet-i Merkeziyenin henüz yayınlanmayan kararına dayanarak Fransızlarla geçici bir süre için silah bırakışma anlaşması yapılmış olup bunun şartlarına göre işgal kuvveti asker ve getirilen eşyasına saldırmayacağına gerektiği Zafer Bey tarafından açıklanmış olması şaşkınlık yaratmıştı. Zira biz onlarla açıkça savaşta değiliz ki silah bırakışması anlaşması yapılsın. Heyet-i Merkeziye gerçekten böyle bir emir yayınlamış ise kesinlikle geçerli olamaz. 3 gün önce Fransız kuvvetlerine yol açmak, ateş açmalarına mani olmak için yapılan girişimlerin etkisi altında isteklerinin gerçekleştirilmesi yönünde oradaki Bertiz kuvvetimiz, Maraş'a savuşturulmakta olan arabalarda yüklü eşyayı savaşarak elde etmek üzere girişimde bulunması yolundaki Zafer ve Muharrem Beylerin emirlerine itaat etmeyişlerini her nedense gizlemek suretiyle mazeret ortaya atmış oldukları kanısına varılmıştır.

Orçanbanısı ihtiyar heyeti ve ileri gelenleriyle görüşülerek inandırıcı ikazlarda bulunulur. Sabahleyin mevcut milli kuvvetin kar yığınları üstünde fotoğrafları çekilir. Çeteler arasında meşhur Göllülü Yusuf Çavuş, Çuhadarzade Ali'de bulunuyordu. Bunlarla vedalaşan heyet, Eloğluna Ceceli'ye varır. Araştırma ve inceleme yapılarak zarar ve ziyan defter edilir. Evsiz, barksız, açık, çıplak kalan Ceceli ahalisi çocuklarının ve yakılan köylerin fotoğrafları çekilip kendilerine her türlü yardım vadi yapılmıştır. Daha sonra zarar görmüş olan diğer köylere de uğranılır. O gecede Şerefoğlu köyünde yatılır. Sabahleyin dağınık bir tertiple şehre dönülüp her şube efradı kendi bölgelerine gitmişlerdir. Fransızların zulüm ve verdikleri zararları ihtiva eden iki nüsha tutanak hazırlanmıştır. 14.1.1920 Çarşamba tarihli açıklamalı rapor, başta Ali Sezai Efendi ve sırasıyla görevliler tarafından mühürlenip imzalanarak katip Hacı Efendi aracılığı ile Heyet-i Merkeziyeye sunulmuştur.

Zafer ve Muharrem Beylerin Heyet-i Merkeziyeye Yolladıkları Mektup:

“Eloğlu çarpışmasını zaferle sonuçlandıran kahraman Bertizliler kaçmaya başladılar. Bunlar kaçışlarında mazurdurlar. Zira kendilerine hareket edilmesi sırasında din kardeşlerimizin imdadına yetişerek arka çıkılacağını söylemiştik. Eloğlu cephesine

ulaşıldığında dağların çalılarında gayri kimseler yoktu. Orçanlılar gelişimize ilgi göstermeyip umursamazlıkları ile kendi iş ve güçleri ile uğraşmaktalardı. Hatta çarpışma devam ederken arka köylerin bazı evlerine beyaz teslim bayrakları çekilmişti. Bunlar, yardım etmek şöyle dursun, köyümüzün harabına neden olacaksınız diye adeta bizi kovmaya kadar ileri gitmişlerdir. İkincisi ise, Fransız kuvvetlerinin Maraş'ı bırakıp Eloğlu çarpışmasına koşmaları bir boşluk meydana getirmişti. Bu halde Maraş ahalisinin Eloğlundaki din kardeşlerinin yardımına koşmadıkları bir hakikattir. Hiç olmazsa fırsattan istifade kışla üzerine yürünerek oradaki silah ve cephaneye el konulması gerekirdi. Çarpışmadan başlarını güç hal kurtararak Maraş'a dönen düşman kuvvetinin hiçbir zorlama ile karşılaşmaksızın Maraş'a girişlerine adeta göz yumulmuştur. Antep yolunun boş bırakılması ile 150 kişilik bir Fransız kuvvetinin Maraş'a girişi engellenememiştir. Eloğlundaki kuvvetimize İmalı ahalisinden başka hiçbir katılma olmamıştır. Pazarcık teşkilatının yardım vadinin, kuru bir laftan ibaret kalması Bertiz çetelerinin moralini bozarak üzüntüsüne, hatta bize karşı da itaatsizliklerine neden olmuştur. Bu olasılıklar karşısında kaçmalar olmuştur. Hareketimizin yönlendirilmesi yolundaki emirlerinizi bekleriz. 12.1.1920. Pazartesi.”

Zafer-Muharrem

Her nasılsa Heyet-i Merkeziye bu mektubu teşkilata duyurmamıştı. Mektupta yakınılan hususlardan Bertiz çetelerinin yanlarına şehir ve köylerden milli kuvvet gönderilmesi mümkün ise de kışlaya hücum önerisi tam oturmamış teşkilatın saldırıya geçmesi asla uygun olmayıp yenilgiye sebep olabilirdi. Gelmekte olan Fransız birliklerinin Eloğlundan Maraş'a girişlerinin sağlanması için mühim bir kuvvet yollanmıştı ki bu halde de yolda saldırıya geçmek iyi bir sonuç vermezdi. Antep, Maraş arasında bulunan Pazarcık çeteleri de önemli bir kuvvete sahip bulunmayışları nedeniyle çatışma göze alınmamıştı. Böylece Antepten gelen bir kısım birlikler serbestçe Maraş'a girmektelerdi. Orçan banısındaki Bertiz çetelerinin arasındaki önemsiz sebeplerle çıkan sürtüşmelerle birlikleri bozulmuştu. Uyumsuzluk sürmekte idi. Zarar ziyan belirlemesi için giden heyetin dönüşünden birkaç gün sonra yerlerini terk ederek Maraş'a dönüp, gerektiğinde tekrar

dönmek üzere köylerine gitmişlerdi. Heyet-i Merkeziye'nin emri üzerine Zafer ve Muharrem Beyler de Maraş'a gelirler.

Antep'ten Maraş'a ulaşan yollar, Pazarcık çetelerince küçük müfrezelerle tutulmaya başlanmıştı. O yörede bulunduğu söylenen asker ve savaş araçları önemli miktara ulaştığı haberi yayılmakta idi. Bu kuvvetleri yöneten Kılıç Ali'den ve milli kuvvetlerin nitelik ve gücü hakkında keşiflerde, saptanan bilgileri rapor etmek maksadıyla General Keret tarafından bir keşif yolu tertip olundu.

Maraşlı bir Ermeninin kılavuzluğunda yola çıkarılan silahlı 28 süvari, Tomsuklu karakoluna varırlar. Karakolu yöneten Erzurumlu Ali oğlu Mehmet Ali Çavuş merkez ilçeye gitmişti. Karakolda Çukuroba mahallesinden Saka Mehmet oğlu süvari jandarma kunduracı Halil Onbaşı ile erlerden Harputlu Ali Kekeç Ahmet ve Urfalı Mehmet oğlu Ahmet bulunuyorlardı. Gelen işgal müfrezesi kendilerinden kılavuz isterler. Üstlerinden emirsiz kılavuz veremeyecekleri ve ellerindeki haritadan gidecekleri yolların gösterilebileceği cevabı verilir. Müfreme kılavuzu Ermeni Çığıl, Kuruçay, Doğanlı, Kara Hasan ve Davutlar obaları üzerine gitmekte olduklarını açıklar. Bu arada Halil Onbaşı, Süvari Ali'yi Dehliz'de gözetleme görevi yapan Atmalı Aşireti Reisi Yakup Hamdi Paşo çetelerine gizli yollardan haberci yollamıştı. Fransız keşif müfrezesi Çığırganlı Aşiretinin Söğütlü obasına yaklaştıklarında daha yukarılarda bulunan Nacar çetelerince görülür. Derhal aşağı inip Dehliz çeteleri ile birlik olarak ateş açarlar. Bir Fransız askeri vurulup yere düşer. Boş kalan hayvanı ile diğerleri bozguna uğrayarak kaçarlar. Jandarmalar ise her ihtimali göz önüne alarak karakoldan dağ arasına çekilirler. 17.1.1920 Cumartesi.

Bu sırada General Keret de bir bildiri yayınlamak üzere tehditlerde bulunur. Şöyleki:

“1-Üzerinden silah çıkan her kim sorgusuz kurşuna dizilecektir.

2-Kargaşalık çıkmasında ölecek bir Fransız karşılık yerliden 2 adam asılacak ve bunlar da kurra ile seçilecektir.

3-Böyle bir durumda Osmanlı memurları görevlerinden çıkarılacaktır.

4-Sokaklar mitralyözlerle taranacaktır.”

Bu sırada Ahırdağına odun kesmeye giden iki Türk genci Ermeni fedailer tarafından feci bir durumda şehit edilmişti. Pınarbaşında da yine bir genç düşman kurşunu ile şehit olmuştu.

Elbistan Heyet-i Merkeziyesinden Maraş Heyet-i Merkeziyesine Gönderilen 18.1.1920 Tarihli Bildiri:

“1-Jandarma komutanına bu bildirimizi duyurduğunuz dakikada yine karşı olduğunu gizleyerek aldatici bir durum sergilemesi pek ziyade beklenemeyeceğinden istekleri hemen sağlamadıkça kendisinin bir tarafa gitmesine imkan vermezsiniz. Gerektiğinde vatana hıyaneti saptananlar hakkında uygulanan cezayı merhamet edilmeksizin uygulamakta gecikmezsiniz.

2-Şube Reisi Mustafa Efendi hakkında da ortaya çıkan görüş ve kanı, jandarma komutanı hakkındaki görüşe uygunluğu cihetle bunun hakkında da aynı suretle davranırsınız.

3-Durumunuz endişe verici olup, Maraş'ın ihtiyacına yetecek silah sağlanmasının uzun bir süreyi gerektireceği cihetle, jandarma deposundaki silahların kesinlikle teşkilatımıza bağlı güvenilir kimselere dağıtılması zorunludur.

4-Jandarma komutanı İsmail Hakkı Bey kendi isteği ile razı olması halinde bütün olasılıkları göz önünde tutarak, girişimimizden düşmanın asla haberi olmamasına yardımınızı esirgemezsiniz.

5-Sıkıyönetimde topçu ve mitralyöz kullanımında yetişmiş olan kabiliyetli erlerden şimdilik 20 kadarının talim yaptırmak üzere yollanmaları ve gereken masraflarını karşılayacak miktar paranın da sağlanması isteğimizdir.

6-Buraya gelen efrat, ihtiyar heyetlerince mühürlenmiş tutanaklarla gelmekte olduğundan bundan böyle buradan istek çağrısı olmadıkça hiç kimsenin silah ve cephane için gönderilmemesi duyurulur.”

Yine Elbistan Heyet-i Merkeziyesinden Maraşa Yollanan 25.1.1920 Perşembe Tarihli 12 Maddelik Bildiride Özetle:

Maraş jandarma deposundaki 600 kadar mavzerle cephanelerin harice duyulmasına meydan verilmeden uygun bir düzenleme ile mahallelere dağıtımının yapılması hususunda jandarma komutanına duyuruda bulunulmuş ise de, oylama ile

vakit geçirerek bu önemli kuvvetimizin de sırf ihmal veya hıyanet yüzünden düşman eline geçmesine neden olunması göz önünde bulundurulmalıdır. Jandarma komutanının uygun bir zamanda yüce heyetiniz önüne çağırılarak gereğinin önemle anlatılması, isteği kabul etmemesi halinde kendisinin serbest bırakılmayarak koruma altında buraya yollanması, bu halde Yüzbaşı Mahmut Bey kardeşimizin yardımlarıyla maksadımızın sağlanmasına özen gösterilmesi.

Vatan ve Millet in şu an beliren genel felaketten etkilenmeyerek yalnızca kendi kişisel çıkarlarından gayri düşünce ve davranışı görülmeyenler hakkında uygulanması gereken cezanın en ağırına, merhamet duyulmaksızın çarpıtılmaları hususunda önce yayınlanan öneriye harfî harfîne uyulması.

General Keret'in Osmanlı Hükümet ve Müslüman ahaliye karşı ayaklanarak savaşa girişeceği, bütün davranış ve belirtileriyle açığa çıkmıştır. Bu halde vatan ve milletin haklarını savunmaya yarayacak olan Maraş jandarma deposunda gizli tutulan çeşitli türde 950 ateşli tüfekte 600 sandık cephanenin kurulmuş olan 10 şube idare heyetlerine gizlice dağıtılmasını, Heyet-i Merkeziye, Binbaşı İsmail Hakkı Beye söylemiş ve istenmişti. Korkaklık etmesiyle vatan uğrunda gayret göstermeyerek teklifi kabul etmemiştir. Yalnız isteğin yerine getirilmesine mecbur tutulacağını anlayarak mazeretle izine ayrılıp yerine Yüzbaşı Mahmut Beyi vekil bırakmıştır. Yüzbaşı Mahmut Bey gayret ve cesaretiyle istenileni hemen yerine getirmeye koyulmuştur.

Aldığı tedbir üzerine silah ve cephaneye yüklü olarak çıkardığı devriyeler, belirlenen şubeye kadar gidiyor, orada üstlerinde bulunan silah ve cephaneyi terk edip sivil giyinerek dönüyorlardı. Böylece bütün silah ve cephaneye şubelere teslim olmuştu. Depodaki cephanenin bir bölümü Hükümet yakınında saklanmış olup savaş başladığında dışarıdan gelenlerin ihtiyaçlarını sağlamakta kullanılmak istenmişti. Fakat Fransız devriye müfrezelerinin gece gündüz kontrolü sürdürmeleri, bu cephaneden faydalanmayı imkansız kılmıştır.

Maraş Heyet-i Merkeziyesince yazılan Muvakkat Program ve Yönetmelik:

1-Memleket 8 mıntıkaya ayrılacak, her mıntıka bir şube merkezi olacaktır. Şubeler alacakları bildiriye göre teşkilatlarını ivedilikle tamamlayacaklardır.

2-Şube kurmaya memur olanlar, mıntıkları içerisinde ne kadar Müslüman ahali varsa davet etmek zorunluluğundadırlar. Bunlardan güvenilenler önce uygun biçimde çağırılarak kayıtları yapılır. İkinci olarak zenginler, üçüncü olarak da kendilerinden şüphe edilen kimseler çağırılarak memleketin esenliği uğrunda girişimlerde bulunmaları yolundaki düşünceleri sorularak istekle katkıda bulunup bulunmayacakları belirlenmek suretiyle, istekli olanların kayıtları yapılacaktır. Katılmayanların adları alınarak yapılan teklifi gizli tutacaklarına dair güvence alınıp bırakılacaktır.

3-Katılmak istemeyenlerin adlarını belirleyen defter saklanacak, işgal kuvvetine taraf olan kimseler gibi bunlar da gözetim altında bulundurulacaklardır.

4-Şubelerce kayıt işlemi son bulduğunda, her şube kendi aralarında seçim yaparak Heyet-i İdare, Katip, Veznedarı belirleyip bunu tesbit eden kayıt ve defteri acele olarak düzenleyecektir.

5-Şubelerin seçimi sonuçlanıp, şube reislerinin atandığı saatte, reisler toplanıp Heyet-i Merkeziyeyi kuracaklardır.

6-Kurulan Heyet-i Merkeziye, yöre köylerini mıntıklara ayırıp bu yöndeki bildirge uyarınca karye teşkilatlarını ivedi olarak tamamlama zorunluluğundadırlar.

7-Kurulan Heyet-i Merkeziye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini temsil ve genel merkezle haberleşmeyi hemen sağlamaya gayret edecektir. Ortaya çıkacak bütün olaylar cemiyetin durumu ile ihtiyaç ve noksanlarını açıklıkla düzenleyecekleri bildireleriyle merkez cemiyetine bilgi sunmaları zorunluluğundadırlar.

8-Kurulan şubeler merkezi içindeki silahlı, silahsız kimselerin sayılarını belirleyen defteri düzenleyeceklerdir.

9-Düzenlenen defter uyarınca mevcuda uyularak birkaç guruba ayrılacaktır. Her gruba bir çavuş ile iki onbaşı komuta edecektir. Bunlar ise, evvelce askerlikte başarı sağlamış kişilerden seçilecektir.

10-Şubeler, grup komutanlarına, merkezlerini ve emrindekilerin sayısı ile kimler olduğu bildirir. Gruptakilerle komutanları birbirlerini tanıyacaklardır. Olağanüstü bir hal belirlediğinde herhangi bir olumsuzluğa meydan verilmeyecek biçimde hazırlıkta bulunacaklardır.

11-Onbaşılara komutan yardımcısı, çavuşlara grup komutanı denilecektir.

12-Olağanüstü bir durum belirlediğinde, silahsız ahali tümü ile evlerine çekilerek şube merkezlerinden alacakları emri bekliyeceklerdir.

13-Silahlı olanlar ise, derhal silah başı ederek grup komutanlarının verecekleri emirleri bütün ayrıntılarıyla uygulamaya dikkat ve uymakla yükümlüdürler.

14-Girişilecek hareketin düzenli gelişmesi için, şube idare heyeti grup komutanları ile birlikte mahallelerin plan ve geçitlerini ve zorlandıklarında diğer gruba katılmaları yolunu önceden planlamış olmakla grup komutanları efradı bu hususta uyuracaklardır.

15-Her şube merkezinde gruplar numara sırasıyla belirlenecektir. Her 4 gruba bir de gruplar komutanı adıyla yönetici komutan görevlendirilecektir.

16-Teşkilat sonuçlandığında Heyet-i Merkeziye bildirgesiyle hükümete başvuru ile, her surette görev üstlenip milletin amaç ve memleketin esenliği için her türlü özveriye hazır bulduklarını bildireceklerdir.

17-Hükümette kararsızlık belirtisi görüldüğünde, durum genel merkeze ivedi olarak bildirilip alınacak emirler beklenecektir.

18-Şubeler, bu esasları memleketin esenlik ve milletin mutluluğuna dayandığı cihetle son derece ciddi ve özveri ile davranmayı göz önünde tutarak bir an önce uygulamaya geçirmelerinin kaçınılmaz bir görev sayılması, her inanç sahibi kimsenin şüpheye düşmeyeceği bilinmekle bütün müslüman milletimiz için başarılar sağlanması umulur.

19-Her mıntıka birbirine bitişik mahallelerden oluşacaktır.

20-Her mıntıka bir ilçe merkezi sayıldığından seçilen bir reis ile 5 üye, mıntıkanın Heyet-i Merkeziyesi demektir. Mıntıklar

kendi çevrelerindeki etkileri altına alabilecekleri karyelerin teşkilatını da bir an önce tamamlamak için merkez heyetinin de onayını alarak memur yollayacaklardır.

21-Karyelere giden memurlar, her karyede bir reis, 2 üyeden meydana gelen heyeti seçtirip merkez heyetinin yönetmeliği uyarınca kuruluşu tamamlar. Silahlı silahsız efrat miktarını bağlı bulunduğu mıntıkaya bildirir.

22-Mıntıkadaki heyet-i merkeziye evvelce verilen yöntem uyarınca, teşkilat, gelir, kayıtlar, bağışlar ve donatım cihetindeki noksanlarını ivedilikle tamamlar. Çalışmaların karyelerde de tamamlanıp haberleşmenin sağlanmasının güvenceye alınması zorunludur.

23-Bazı mıntıkların genişliği ve mahallenin çokluğu nedeniyle mıntika heyet-i merkeziyesince idaresi mümkün olmadığı takdirde bir kısım mahallenin ayrılarak mıntıkaya bağlı bir bölüm oluşturulacaktır. Bu bölüm, bucak merkezi sayılıp seçilecek kimseler bucağın heyet-i merkeziyesi olacaktır.

24-Bölgede mıntika teşkilatı hakkındaki yönetmelik tam olarak uygulanacak, seçilen reis, mıntika merkez heyetinden olup yetki oranında katkıda bulunacaktır.

25-Her mıntika ve bölge mahallelerdeki bağış miktarı ile aylık ödenti defterini düzenleyip geliri tümü ile belirlemek zorunluluğundadır.

26-Mıntıkada şimdiye kadar çağrılmayan ahali, davet edilerek kayıt işlemi tamamlanmalıdır. Kayıt olmak istemeyenlerin, diğer mıntıkalarla heyet-i merkeziye de uyurabilecek etkili kimselerin bulunabileceği olasılığı göz önünde bulundurularak adları diğer mıntıkalarla Heyet-i Merkeziye'ye bildirilmelidir.

27-Her mıntika silah mevcudu defterini ivedi olarak düzenleyip silahların cinsini ve mermi miktarını belirleyecektir. Defterin düzenlenmesinde mermi miktarı ortaya çıkacağından, hangi cinsten ne kadar mermiye ihtiyaç görülürse derhal tedarik edilip efrada paylaştırılmalıdır.

28-Silahların ulaştırılıp dağıtımına değin silahlı efradın gerektiğinde birlikte hareket edebilmeleri için ufak kıt'alar halinde tertiplenip düzenli hareket etmeleri hususu sağlanmalıdır.

29-Şimdiki halde karyelerde de bu surette tertip alınması gerekir. Karyelere vakit ve zaman ile bilgi ulaştırmak için her mıntika bir veya iki süvari eri görevlendirilmelidir.

30-Süvari erlerin dairelere şimdiden ayrılıp, yapacakları görev ve yönetmelik ellerine verilmelidir. Olay çıktığında derhal aldıkları emir ve bilgiyi karyelere ulaştırmaları gereklidir.

31-Her mıntıkada genel hareketi düzenleyecek ve gruplarına üst komutan olacak beceriye sahip bir mıntika komutanının şimdiden görevlendirilmesi zorunludur.

32-Her mıntıkada belirecek olay ve gelişmeler ve karşıt davranışları görülenleri kovuşturup gözetebilecek güce sahip olanlardan bir-iki memur ayrılıp atanmalıdır.

33-Bütün ahali, bu kutsal görev ile ilgili ise de bu gibi önemli konuların, sanat ve ticaretle uğraşanların dışında olan bu tür davranışlara yabancı olmaları ciheti ile bunların bir kısım yetenekli memurlar tarafından eğitilmelerini sağlamak zorunluluğundayız.

34-Görevlendirilecek memurlar işgal kuvvetinin durum, davranış, girişim ve gizli amaçlarını, memleket içindeki yığınak yaptıkları yerleri bu arada kuvvet miktarlarını kanıtlayacakları surette açıklamalıdır. Ermenilerin de kötü niyet ve girişimlerini, dışarıdan sokulmaya çalışan propagandacıların memlekette kimlerle ilişki kurdukları ve müslümanlardan işgal kuvveti yararına çalışan kimselerin kimler olduğunu belirleyip uyarmaları sağlanmalıdır.

35-Her mıntika heyeti, düzenli olarak toplantılar yapmak suretiyle memleket yararına kararlarını açıklayıp Heyet-i Merkeziye'ye ulaştırmalıdır.

36-Bütün gelirler, iyiliksever kimselerin bağışları ve yüklenecekleri aylık ödentilerden ibaret olup sözü edilen gelirlerin bir an önce derlenmesi ziyade gereklidir.

37-Elbistan, Pazarcık ve bağlantıları bulunan yerlerle haberleşme sağlanıp, postacılar görevlendirilerek, masrafları genel gelirlerden karşılanacaktır.

38-İlçeler ve bağlantıları olan yerlerdeki teşkilata memur olanlardan orada kalıp görev üstleneceklerine uygun miktarda maaş bağlanması ve geçici görevle çalışanların ise zaruri masrafları karşılanacaktır.

39-Memurluk görevi ile dışarı gönderileceklerin ihtiyaçları da karşılanacaktır. İhtiyacı olmayanlara ödeme yapılması söz konusu değilse de, istemeleri halinde bunların da zaruri masrafları karşılanacaktır.

40-Silahlı olup da donatımı noksan bulunanlara mermi vesaire satın alınarak kendilerine verilecektir.

41-Memleket içinde görevlendirilecek memur ve postacılara uygun miktarda maaş verilecektir.

42-Mıntıkalara kağıt, defter, gerektiğinde kullanılmak üzere çorap ve çarık satın alınarak gizlice dağıtılmalıdır.

43-Dışarıdan getirilecek silahların taşıma ücreti ödenecektir.

44-Memleketin esenliği uğrunda şehit veya aciz kalanlara bu amaç uğrunda hapis ve sürgün edilenlerin aileleriyle kendi geçimleri sağlanacaktır.

45-Gelir toplamı uygun olduğu halde ve gereği saptandığında, silah satın alınarak efrada verilecektir.

46-Özel hareket girişimi zorunluluğu ortaya çıkarsa bu hususta özveride bulunacak efradın donatımı ve ailelerinin gereksinimleri üstlenilecektir.

47-İşgal kuvvetinin saldırgan davranışlarını siyasi kuruluşlara yüksek katlara şikayet ve protesto hususlarındaki telgraf ücretleri ödenecektir.

48-Yürütülecek bütün işlemler, teşkilatın tam olarak kurulmasına bağlıdır. Şu halde bir an önce tamamlanmasına gayretle çalışılması kaçınılmaz bir görevdir.

49-Teşkilatın tamamlanmasından evvel işgal kuvvetleri silah toplama veya tutuklamalara kalkışacak olursa, her özveriyi ve her müşkili göze alıp üstlenerek, alçalışla yaşamaktansa namusumuzla ölmeyi yeğlemeliyiz.

50-Olağanüstü hal ortaya çıktığında her birimiz azim ve dayanıklılığımızı koruyarak dedelerimizin gösterdikleri yüreklilik ve kahramanlıkları bizler de göstermeliyiz. Namusluca yaşamak için hayatlarını hiçe saymayanların yaşamaya hakları yoktur.

51-Cemiyetin amacı, kendinden geçerek heyecana kapılan ahaliyi yatıştırarak düzen ve genel asayişini koruyarak vatanın korunmasını sağlamaktır.

52-Bu kutsal amaca erişmek için herkesin ciddi olarak çalışması, bir takım uydurma söylenti ve akımlara kapılmakla, kişisellik ve taraf tutma yolunu seçenleri de uyarmaları gerekir.

53-Olağanüstü halin, zamanın getireceği önem ve nezaketi değerlendirerek kişisel görüş ve fikirlerini ileri sürmekten vaz geçip ivedilikle teşkilatın kuruluşuna gayret etmelidir.

54-Her bir kimse cemiyetin kendiliğinden üyesi bulunduğu memleketin esenlik ve mutluluğunu düşünmek hakkına sahiptir. Bu hakka dayanılarak herkes duyduğu ve gördüğü bağlı bulunduğu mıntikanın idare heyetine veya araştırma memuruna duyuracaktır.

55-Mıntika idare heyetleri, efrat tarafından yapılacak duyuru ve başvuruları dinleyip yetkileri içerisinde bulunan konularda inandırıcı cevabı verirler. Yetkileri dışında olanlardan tartışılması gereken önemli konular varsa, Heyet-i Merkeziye'ye başvuracaklarını bildirerek efradın güvencelerini kuvvetlendirmekle gerçekten görev ve sorumluluğunun yerine getirmekte olduğu kanısı uyandırılmalıdır.

56-Heyet-i Merkeziye mıntikalardan alacakları bütün gereksinimler hakkındaki kararlarını ve sonuçları ivedilikle bildiren mıntika işlemlerini gözetleme ve gütme zorunluluğundadır.

57-Hazırdaki teşkilat bir cemiyet olmayıp sırf milli bir amaç sağlanması, vatanımızın korunması için Müslüman kardeşlerimizin ortaya koydukları olası girişimlere katkılarından ibarettir. 2.12.1919. Salı.”

Mühür

Maraş Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi-1335

Evvelce; Seksenler, Kayabaşı, Çukuroba, Pınarbaşı mahalleleri 1. Şube sayılıp Çerkes Aslan Bey, Tapu Memuru Faik Efendi, Sandalzade Osman, Karakızzade Eşref Zeki, Vezir Eşrefoğlu Mehmet, Kuruşcuoğlu Ali Paşo, Sandıkzade Hacı, Cafer Ağazade Hamdi ve Ali oğlu Zeynel Abidin ve Besmeleci İbrahim Efendiler başta bulunarak ciddiyetle çalışmışlardır.

Restebaiye, Bektutiye Mahalleleri de 2. Şube olarak: Tahrirat Kalemî baş müsevvidi Kara Ahmet, Mahkeme baş katibi

Muhittin oğlu Rıza, Karcı Yahya oğlu katip Hacı, Babahalilzade Ahmet ve Cerrah Zekeriya Efendiler.

Çavuşlu, Mağralı Mahalleleri 3. Şube olarak: Dayızade Müderris Hacı Mehmet Emin, Yakup oğlu Şakir, Cinevizzade Hacı Mustafa, Çuhadarzade Hacı Mustafa ve Hacı Mehmet Efendiler.

Devecili, Akçakoyunlu, Karamanlı, Acemli Mahalleleri 4. Şube olarak: Evkaf Müdürü İbrahim Evliya, Çuhadarzade Ali, Evliyazade Hüseyin, Tefsirzade Emin Efendiler.

Hocadurdu, Şaziye, Zimyan, Delialili, Cığcığı Mahalleleri 5. şube olarak: Kanadıkırıkzadeler, Hatice Hocoğlu Hasan ve Nuri, Balbabazade Hüseyin, Alcıoğlu Mehmet ve Nalbantzadeler.

Şekerli, Hatuniye, Kuytul, Bostancı Mahalleleri 6. Şube olarak: Ali Sezai, Belediye Reisinin oğlu Abdulkadir, Amcazadesi Ahmet Arif, Ekmekçizade Hacı Ahmet Hakkı, Hacızade Mehmet İrfan, Dedezade Hacı Mehmet, Mazmanzade Hasan, Andırınlı Müderris Hacı Osman Efendizade Evliya, Şekerli imamzade İmam Osman Efendiler.

Şeyh, Ekmekçi, Boğazkesen Mahalleleri 7. Şube olarak: Musa Efendizade Mehmet Tevfik ve kardeşleri Ahmet, Mustafa ve yiğenleri Abdullah ve Şeyh Camii hatibi Mahmut, Saraçoğlu Hanifi, Şeyh Mehmet oğlu Durdu, Ayşe hoca oğlu Ali, Sapsızzade Hacı, Karpuzzade Mehmet Efendiler.

Divanlı, Kuyucak Mahalleleri 8. Şube olarak: Kodazzade Hafız Ahmet, Şişmanzade Nuri, Eşbahzade Hacı Hüseyin ve kardeşi Mehmet, Kömeçzade Ali, Şirikçizade Muhittin Efendiler.

Duraklı, Hazinedarlı Mahalleleri 9. Şube olarak: Çiftçi Vaysal oğlu Hasan ve kardeşi Ali, Haydar Ağa oğlu Hacı, Parsızzade Muhittin, Darendeli Hacı Hasan Efendiler,

Çomaklı, Alemlı, İsadıvanlı, Kumarlı Mahalleleri 10. Şube olarak: Zülkadirzade Süleyman ve kardeşi Nazım, Eminzade Tahir, Uncuzade Ahmet, Torunzade Ali, Helvacızade Hacı, Çomuzade Hüseyin, Kaz Hüseyin Efendiler.

Bu arada Gemalmaz Ökkeş, Karaküçük Hacı Mustafa ve Mehmet, Gece Valisi Nalbant Bekir ve Ahmet, Mutafzade Mustafa ve Ökkeş Efendiler de vatan ve milletin korunup savunması emrinde son derece gayretle çalışanlar arasında yer almışlardır. İdare heyetlerinden olan kimseler de beceri, gayret ve cesaretleri oranında vatani görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu şubeleri içine

alan mahalle ihtiyar heyetleri de yetenekleri oranında Merkez İdare Heyetinin gösterdiği doğrultuda gayretli çalışmalar sergilemişlerdir. Bu esnada Döngele Ermenilerinden; Hacınlı oğlu Vartuvar, Maya oğlu Karabet Ağalarla Çürükkozlu Kel Asdor, Misis oğlu, Mucukdereli Balcı oğulları Avadik ve Mardiros, Nasara Köyünden Varcebit Artin, Çürükkozdan Arap oğlu Gaprıl adındaki kimseler Maraş'taki Fransa komutanından 150 kişilik silahlı ve donatımlı bir kuvvet almak üzere Maraşa gelmişlerdi. Bunların ardından 50 kadar Ermeni komitecileri de istekleri olan silahları elde edip verilecek asker birliği ile geri dönmek kötü düşüncesiyle, Maraş'taki Fransız kıtalarına katılmışlardı.

Yenicekale'ye mühim bir Fransız askeri kıtasının yollanacağı duyulduğunda, nahiye müdürü Nuri Efendi ile takım komutanı Tekyenışinzade Hafız Mehmet ve yardımcısı Semerci Devletzade Mustafa Hulusi efendiler, durum değerlendirmesi sonucu, Mustafa Hulusi Onbaşı Ceyhan'ın öte yöresindeki köylere gönderilir. Kızılseki, Öşlü, Hartlap ve yöre köyleri ileri gelenleri, önerilen vatan savunma ve direnişi uğrunda çalışmak hususunda umursamazlık ve korkaklık göstermişlerdir. “Ceceli gibi köylerimizi harabeye çevirmek işimize gelmez” demişlerdi. Mustafa Hulusi Onbaşı dönüş yaparak başka suretle önlem almak ve şayet Yenicekale bucağına Fransız askeri yollanacak olursa iki taraflı düşman ateşine uğramamak ve Ceyhan ırmağının Kılavuzlu köprüsünü bırakarak, Gene köprüsünü uçurmaya karar vermişlerdi.

Yine Döngele Ermeni komitecilerinden; Ohan oğlu Minas ve Aşçı Minas yanlarına aldıkları 28 militanla Andırın-Kars sınırında Köleli karyesi yakınındaki Ceyhan geçit yerindeki birkaç Müslüman evini ele geçirerek Adana tarafında bulunan Ermeni çeteleriyle birleşip Türklere karşı eşkıyalık girişiminde bulunmaktalarken milli savaşta yok edilmişlerdi.

20.1.1920 Salı günü General Keret tarafından Maraş hükümetinin işgaline kesinlikle karar verildiğini; bunun için müslümanlardan karşı koyma ve engelleme ortaya çıkarsa komutasında bulunan 40 bin silahlı askerin harekete geçirileceğini ve sorumluluk kabul edilmeyeceği, hükümete yollanan Fransız binbaşısı tarafından Mutasarrıf Vekili Ahmet Cevdet Beye makamında sözlü olarak bildirilmişti. O arada ileri gelen din görevlileriyle memleket ileri gelenlerinden bir kısım kimseler makama çağrılarak, bu dehşet verici bildiri açıklandığında, orada

bulunanlardan Beyazıt Ahmet Paşa oğlu Mehmet Rüştü Bey'le Evkaf Müdürü Evliyazade İbrahim Efendi, Binbaşuya karşı birkaç lakırdı ile savunma ve direnişlerini ortaya koymuşlardı. Binbaşının karargaha gitmesiyle Mutasarrıf, komutan tarafından kendisine ulaştırılan bildirgeyi Pazarcıkta bulunan Kılıç Ali Bey'e telefonla haber vermişti. O da dehşet verici durumu daha yakından izlemeye yararlı olması için Maraş'a daha yakın bulunan Dehliz adındaki yere gelmişti. Özel olarak yaptırdığı telefon şebekesi aracılığı ile Maraş'taki durum hakkında zamanında haber almakta idi.

Maraş'tan Elbistan'a gitmiş oldukları önceden belirtilen Müftüzade Eczacı Ömer Lütfi Efendi evvelce belirtilen çeteleri birleştirerek Maraş'a yakın olmak üzere Bertize gelmişti. Önceleri Mehmet Zafer ve Muharrem Beyler yönetiminde bulunarak Orçan banısından dönüş yapan silahlı çetelerle birlik olup 300'e yakın bir kuvvet meydana getirilmişti. Bu kuvvetin yarısı otomatik ateşli silah, kalanları ise boy tüfek ve başkaca çeşitli silahlarla donatılmışlardı. Ömer Lütfi Bey Maksutlu'da kurulan telgraf makinasını güzel surette yöneten Celal Efendi aracılığı ile Elbistan'da bulunan mıntıka komutanı Binbaşı Ali Bey ve Sivas'ta bulunan kongre heyeti reisliğiyle görüşerek almış olduğu emirde; her ihtimale karşı Fransa işgal kuvvetinin ileri hareketini etkisiz bırakmak üzere Elbistan'la Maraş arasındaki yollar tutularak güvence altına alınması önemle önerilmekte idi.

21.1.1920 Çarşamba günü öğleden sonra hükümetteki daire reisleri ile Belediye Reisi ve memleket ileri gelen din adamları ile diğer ileri gelen belli kimselerin işgal kuvveti karargahı olan Amerikan kolejine gelmeleri için General Keret tarafından Mutasarrıflığa yollanan bir subay aracılığı ile duyuruda bulunulduğu işitildi. Önceden belirlendiği üzere bir saldırı başlatıldığında Müslümanların birbiriyle ilişki kurmalarını önleyerek üstünlük sağlamak düşüncesiyle şehir içerisinde üstün konumda bulunan yerlere yer yer yerleştirilmiş bulunan işgal askeri ile Ermenilerin o gün olağanüstü savaş tertipleri almakta oldukları görülmekte idi. Karargaha çağrıda bulunulduğu Ali Sezai Efendi tarafından öğrenildiğinde böyle bir durumda karargaha gidilmemesi Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey'e duyurulmak üzere şube efradından Şekercioğlu Mehmet Sait ve Yozgatlı Saraç Osman adındaki gençleri haberci yollamıştı. Sonuçta yarım saat önce karargaha gidilmiş olduğu esefle öğrenilmişti.

Karargaha gidenler; Mutasarrıf vekili Ahmet Cevdet, Jandarma komutanı İsmail Hakkı, Komiser Cemil, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Müftü Mehmet Tevfik, Eytam sandığı müdürü Hasan Ra'fet, Hafız Ali, Karaküçük Hacı Mustafa, Dedezade Mehmet Hilmi, Kocabaş Hacı Naci, Şişman Arif, Nafia baş mühendisi Abdullatif, Bayazıtzade Mehmet Rüştü bey ve Efendilerle bir bölüm daire üst görevlileri. Bunlar karargaha vardıklarında bir kısım askerin mitralyöz dışında cephaneleri ile birlikte harekete hazır buldukları görülür. General Keret'in yanına girdiklerinde, tercüman aracılığı ile birer birer sorularak adları, görev ve uğraşları yazılarak açıklandı. Söze başlayan General; Pazarcık'ta Kılıç Ali adındaki bir kimse tarafından emredici tehditlerle dolu sözler sarfedildiğinin telgrafla bildirmiş bulunduğunu belirtti. Oraya asker yollayacağından söz etti. Maraş'a gelmekte olan ağırlığın yolda ele geçirilerek bazı koruyucuların yaralanıp öldürüldüklerini belirtti. Bu durumdan sorumluluk ve cezanın şiddetle kendilerine yükleneceğini söyledi. Karşılık olarak, Mutasarrıf vekili Ahmet Cevdet Bey savunmada bulunmuş ise de etkili olamamıştır. Keret, vermiş olduğu karar ve yaptığı planlama uygulaması doğrultusunda hiddetle verdiği emre dayanılarak: Ahmet Cevdet, Binbaşı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Mühendis Abdullatif, Kocabaş Hacı Naci ve Şişman Arif efendiler olmak üzere bu 6 kişi orada alıkonulur. Diğerlerine ise; "Durmayıp gidiniz, Müslümanları işgal kuvvetlerine baş eğmeye davet ediniz. Karşı çıkmaları halinde büyük zararlara uğratılırlar" talimatı verilir. Kendilerine yol verildiğinde; "şimdi millet bizden burada bırakılanları soracaktır. Sonuç olarak heyecan ve genel ayaklanma gösterecektir. Bu cihetle sorumlu tutulmamamız için onlara da müsaade buyurulsun, yahut bizler de kalalım" denilmiş ise de "onlar sonra gönderilecektir. Siz durmayıp hareket ediniz" diye ısrar olunmuştur. Bunlar da ikinci üzeri dışarı çıkarlar. Çıktıklarında karargah çevresindeki askerin savaş konumunda buldukları gözlenir. Hemen her biri bir yöne ayrılarak dağılırlar.

"Vatan ve millet mal ve canından ehemdir, akıla,
Mal ve canın bezl edip yurdundan et def-i âdâ"

Vatan ne kadar sevilirse azdır. Ne zaman bir millet vatanın korunma ve yükselişine ciddi olarak çalışırsa yaşamaya hak kazanmış olarak varlıklarını sağlamayı başarmış olurlar. Özveri

yanında bilgi ve beceriye önem verilerek vatana hizmet borcu ödenir.

Yenicekale bucağına bağlı Mucukdere ve Nasara köylerindeki latin manastırlarının baş rahibi ve trasanta şirketine bağlı Yenicekale'de İtalyan uyruklu Patri Elbert ve Döngel'deki manastır rahibi Maraş'lı olduğu halde Fransa uyruğuna girmiş olan Sabuncu Yalınkat oğlu Patri İstipyan, Maraş'tan manastırlara gönderilecek Fransız askerleri için bir çok zahire toplamışlardı. Her nedense Maraş savaşından bir gün önce her iki Patri yönetimlerinde bulunan şimaslar, hizmetçiler ve bir takım militanlarla birlikte Fransız kuvvetine katılmak üzere Yenicekale'den ayrılmışlardı. 4. Şube Reisi Evkaf Müdürü İbrahim Evliya tarafından Yenicekale bucak müdürlüğüne yazılı olarak verilen bilgi üzerine, müdür Nuri Bey ve takım komutanı yardımcısı Mustafa Hulusi Efendi, köylüleri, yaklaşan tehlikeden haberdar edip ikaz etmişlerdi. Her olasılığı göz önünde bulundurarak Ceyhan ırmağı üzerindeki Gene köprüsünü kestirip Bucak ileri gelenlerinden Rahmeci oğulları Mustafa, Abdullah ve Ali Ağalar yanlarında bir kısım çeteler ve Nedirli ahalisinden birçok kimselere Ceyhan ırmağı Kılavuzlu köprüsü yöresini koruma görevi verilmişti. Bu sırada meşhur ve cesur Nedirli Cennet Ali, Maraş'ın iç durumundan bilgi edinmek üzere silahlı ve donatımlı 11 arkadaşı ile Mağralı kabırlığına girdiklerinde işgal komutanlığının planı uyarınca dolaşmakta olan Fransız devriyesi ile karşılaşırılar. Müfreze komutanının “dur” emri duyulur. Yıllarca eşkıyalık yapmış, devletin dur emrine baş eğmemiş olan bu yiğit kişi düşmanın emrini dinleyecek değildi... Korku tanımayan Cennet Ali, derhal arkadaşları ile mezar taşlarını siper tutarak düşman müfrezesine yaylım ateşi açmışlardır. İşte, açılan bu ateş, Maraş kurtuluş savaşının başlangıcı olmuştur. Bu başlangıç 21.1.1920 Çarşamba günü ikindi üzeri General Keret'in karargahından bırakılan kimselerin çıkışı anında, hükümetin işgali için ivedilikle yola çıkarılan bir bölük silahlı işgal askerinin hükümete yaklaşması sırasına rastlamaktadır ki.. karşılarında kol gezen silahlı ve cesur Türk çetelerini bulurlar. Cennet Ali'nin açtığı ateş sesleriyle uyanan Türkler de hemen gelmekte olan Fransız birliği üzerine ateş açmışlardı. Gelen birlik gerisin geriye kaçmaya başlamışdı. Şehrin her tarafından dehşet verici “Allah Allah” sesleriyle silahlar inlemeye başlamıştı. Mağralı ve hükümet

yöresinde Fransız askerleri birçok yaralı ve ölü vermekle silah ve cephanelerini bırakarak bozguna uğramışlardı.

Ali Sezai Efendi tarafından General Keret'e karşı evvelce sözlü savunma ve sözü geçtiği üzere şehrin giriş çıkışlarıyla mahalleler arasında bulunan sağlam yapılı kiliselere, Hırlakyan konaklarına Taş Han, Gazhane, Eytamhane, Depo, Kışla, Alman ve Amerikan daire ve binalarına, Arasa Hanına yerleştirilen işgal kuvveti kitaları ile her çeşit silahla donatılan Ermeni militanlar müslüman evleri ile yolda gitmekte olan Türklere ateş açmaya ve bu arada eli boş olarak sükunetle yoldan geçmekte olan Üzümsuyuzade Mehmet Ağa, Dikeçzade Hayri Efendi gibi kimseler yakalanarak işgal kuvvetine katılan Ermeni militanlar tarafından feci surette öldürülüp yok edilmeye başlanılmıştı. 21.1.1920

Benzeri feci olayların sürdürülmesi üzerine tertiplenmiş bulunan milli kuvvetlerimiz her tarafça saldırıya geçerek işgal kuvvetleri ve Ermenilerin çeşitli yerlerden açmakta oldukları tüfek, mitralyöz ve top ateşlerine karşı vatan ve milleti savunmaya koyulmuşlardı. Karargahtaki toplantıdan salıverilen kimselerden bir bölümü, yollar tutulmuş ve mitralyöz sağanakları ile taranmakta olduğundan kendi bölgelerine ve evlerine gidememişler, ulaşabildikleri başka yerlere sığınmışlardı. Meclis İdare Katibi ve Mıntıka Reisi Zülkadırcade Süleyman Bey'de çatışmanın başladığında hükümette görevi başında bulunduğu mıntıkasına yetişmek için yola çıkar. Çarşıbaşından savuşmakta iken Kırklar Kilisesi önündeki Fransız nöbetçilerin ve Tüfekçi Hamamı etrafındaki Ermeni evlerinden açılan ateşten Allah'ın koruması ile yara almadan kurtulur. Türlü zahmetlerle Sarayaltı Camisi çevresinde bulunan şubesi çeteleriyle buluşur. Evvelce seçim bölgesinde oluşturduğu çetelerden savaşa, vuruşmaya elverişli olanların ivedi olarak şehre yetişmeleri için köylere posta çıkarır ve onlar da geceleyin Maraş'a yetişirler.

Bu sırada Mağralı Mahallesinden gayret ve cesaret sahibi Cinevizzade Hacı Mustafa Efendi, yanına bir jandarma süvari eri olarak Bertiz de hazır beklemekte olan Eczacı Ömer Lütfi Bey'in yanına varır. Maraş'ta başlayan çarpışmanın yaygın olarak devam etmekte olduğunu açıklar. Emri altında bulundurduğu milli efrattan bir bölümünün kendisi emrine görevlendirilmesini ister. Ömer Lütfi Bey ise kendisine 100 kadar çete verir. Toplanacak diğer

çetelerle arkalarından gelmelerine değin Ahırdağını geçmemeleri önerilerek yola çıkarılmıştır. Elbistan çeteleriyle top ve mitralyözlerin hemen Maraş'ın batı cephesine yetiştirilmesi için mintika komutanlığı ile Elbistan Heyet-i Merkeziyesine Maksutlu'dan telgrafla bilgi verilmişti.

22.1.1920. Fransız işgal komutanlığınca, Elbistan ve Bertiz yollarını kesmek için gönderilen müfreze ile Hacı Mustafa Efendi komutasındaki milli efrat İncebelden inerken karşılaştıklarında düşman ateşine uğradılar. Başlatılan çatışma sonunda milli kuvvetler üstünlük kazanmakla Fransız müfrezesi bozguna uğrayarak kaçmışlardı. Hacı Mustafa Efendi Bertizden gelecek çeteleri beklemeksizin savunmacılarla şehrin batısındaki Cancık yöresine inmişlerdi. Bunun ardından Ömer Lütfi Bey de geri kalan çetelerle vatanın savunması yolunda, savaşın ikinci gecesi Ahırdağ'ının orta kesiminde yer almışlardı. Sabahleyin şehrin her tarafından, kışla ve yöresinde bulunan Fransız kuvvetleri tarafından şiddetli top ve mitralyöz ateşine tutulmuşlardı. Ömer Lütfi Bey çetesinden 2 yaralı ile 1 şehit verilmiştir. Fransızlar her ne kadar kışladan ve siperlerden ateş açmaktalarsa da yine de bir çok ölü ve yaralı vermişlerdir.

23.1.1920 Cuma günü. Beyazıt Mehmet Zafer ve Muharrem Beylerin savaşın devamı süresince kışladaki Fransız kuvvetinin çevreye açmakta oldukları top, mitralyöz ve tüfek ateşine karşı Ahırdağ'ı eteklerinde milli savaşçılarla dayanıklı savunmaları ile gayret göstermişlerdi.

Kılıç Ali Bey, Dehliz'de milli kuvvetleri toplayıp Maraş'tan haber beklemekte idi. Bülbül, kanarya parolası ile sormakta olduğu sorulara cevap çıkmıyordu. Gece yarısına doğru telefon zili çaldı. Sabırsızlıkla beklemekte olan Kılıç Ali Bey, hemen telefona sarıldı. Maraş'tan söylenenler şu kelimelerden ibaret kaldı:

“Memleket içinde her yönde savaş başladı. İmdat kuvveti ile yetişin.”

Kılıç Ali Bey bir kısım milli kuvveti, Aksu köprüsünden gelmesi beklenen Fransız müfrezelerine karşı bıraktı. Kalan süvari ve piyade bir Tabur miktarı sivil kuvveti yedek subay İhsan Efendi yönetiminde, 2 makinalı tüfek ile gece yola çıkardı. Şiddetli kar fırtınası ve rüzgara rağmen Maraş'taki son sistem silahlarla donatılmış düşman ateşine karşı kuvvetli imanla göğüs gererek, az miktardaki silah ve cephaneleri ile aslanlar gibi saldırıları ile

sergiledikleri özverili direnişleri ile kardeşlerinin yardımına koşmaktalardı. Gece karanlığını şimşek gibi yarararak savaşın üçüncü günü olan 23.1.1920 Cuma günü akşam üzeri şehrin doğusundaki Ballica yöresine girmişlerdi. Geceyi orada geçirdiler. Sabahleyin özel bir haberci ile Zülkadir Süleyman Bey tarafından verilen bilgiye uyularak Hazinedarlı'da Arapkırlı Mehmet Ağa'nın evi karargah, Hazinedarlı Camisi iâşe merkezi ve Süleyman Bey'in odası görüşme ve danışma merkezi olarak seçilmişti. 24.1.1920

Maraş'lılar şubelerinden almış oldukları emir ve düzenlemeler doğrultusunda hareket ederek çeşitli yerlerde üstlenen Fransız işgal kuvvetlerinin birbirleriyle haberleşme ve katılmalarını önlemiş ve ilişkilerini kesmişlerdi. Sokak aralarına düşenler de yok edilmekte ve Ermenilerin toplandıkları kiliseler de çevrilerek göz altına alınmış bulunmakta idi. Şehrin önemli yerleri Türkler tarafından tutulmuştu.

Maraş'a tasfiye memurluğu ile gelen eski saymanlardan Ayaşlızade İsmail Hakkı Bey, Sarayaltı Camisinde bir hücreyi kendisine özel oturma yeri yapmıştı. Savaş sırasında Kılıç Ali Bey tarafından idare heyetlerine gerekli bildirimleri yazmakla görevli tutulmuştu. Savaştan sonra Maraş'a sayman olarak atanmıştı. Hazinedarlı'daki Alman Çiftliğinde ve Suçatı yakınında bulunan Fransız kuvvetlerini abluka için Kılıç Ali Bey bir kuvvet gönderdi. Az vakitte oralar, milli kuvvetler eline geçirildi. Kılıç Ali Bey imzası ile şu bildirge idare heyetleri şubelerine gönderildi:

“Memleketi kurtarmak, göğüs göğüse çarpışmak için şehre girdim. Düşmanı memleketten çıkaracağız. Allah'ın yardımı bizimledir.”

Bu sırada savaş her tarafta devam ediyordu. Müslümanlardan genç, koca, hacı hoca hatta bir kısım kadınlarla 10 yaşını geçen çocuklar bile ellerine geçirdikleri demir araçları silah olarak kullanmaya, vatan topraklarından düşmanı kovmaya koyulmuşlardı.

Şehrin kuzeyinde Ahırdağı eteğinde bulunan kışladaki Fransız askerinin top ve mitralyözlerinin devam eden yaylım ateşlerine ve diğer kuvvet yığınağı olan yerlerden Türkler üzerine mermi yağdırmalarına karşı derhal siperler kazılıp gizli yollar açılmaya başlandı. Şehri görünümü ile kontrol altına alabilecek, Osman Dede, Tavşantepe sırtları ile Amerikan hastanesi yanındaki değirmen tutuldu.

Elbistan jandarma bölük komutanı Kilisli Yüzbaşı Muhtar Efendi ve Elbistan ünlülerinden Nakipzade Mehmet Ağa, kardeşi Ali Ağa oğlu Muin Ağa birlikte ilçe merkezi ile köylerden 300'e yakın silahlı efrat, 2 adet cebel topu ile Maraş'ın batı yönündeki Cancık'a gelmişlerdi. Maraş Ahzıasker Şube Binbaşısı Mustafa Cemil Beyle Mutasarrıf Vekili Ahmet Cevdet Bey'in oğlu Vasıf bey de yedek subay oldukları için çete müfrezeleri başına geçmişlerdi.

Ali Sezai Efendi'nin şubesi içindeki Hatuniye Mahallesi 1. muhtarı Emiroğlu Hasan Efendi, Divanlı mahallesinden Şeyh Müslüm Camisi yanındaki Darendelioğlu Mehmet Çavuş'un kızını kardeşi Süleymanın oğlu Osman'a gelin getirmek üzere şube bölgesinden 50 kadar tertiplenmiş efradı, şube reisi Ali Sezai Efendiden habersiz götürmüştü. Savunma noktalarını tutacak efrat, kız evine vardıkları sırada her tarafça savaş ateşi ve çatışmalar alevlenmeye başlamıştı. Düğün alayına giden silahsız efradın uzakta kalmaları mahalleyi savunmasız bırakmıştı. Merhum Attar Halil Efendinin dayanıklı korunulabilir konağına fırsattan istifade, Nacar Hacı Mustafa oğlu Hüseyin aracılığı ile oğullarından Hasan ve kol ağası Ali Efendinin oğlu damadı Hasan Efendiler tarafından bir çok Ermeni kabul olunup barındırılmışlardır. Bu davranış, diğer şubelerle işbirliği noktalarının güvence altına alınmasını engellemişti. Sözü edilen konağa Nacar Hacı Mustafa oğlu Hüseyin girmiş ve mahalle bekçisi Şeyh İsmail oğlu Bekir Efendi dışarıda kalarak aile bireyleri bazı komşulara yerleştirilmiş olup, Ermenilerin kandırmalarıyla katolik kilisesine sığınan Fransız işgal kuvveti komutanına teslim olunmak istenmiştir. Bu amaçla bir Ermeni kızı aracılıkla görevlendirilmiş, haberleşme ve kötü girişimleri sürdürülmüştür. Elde bulunan silahları vermek koşulu ile kiliseye kabul edilecekleri bildirilmiştir. Bu girişimin çevrede haber alınması üzerine milli efrat konağı basmayı planlamışlardır. Durumu öğrenen Ermeniler, Fransız müfrezeye komutanına bildirmeleri üzerine geceyin katolik kilisesine çekilmişlerdi. Oradaki diğer sığınmacılar da daha sonra Taşmedrese'ye ve Kocabaş Hacı Ahmet Efendinin boş evine kaçmışlardır.

Sonuçta: O konak, çevresindeki birçok ev, Ali Sezai Efendinin tekke ve hücresi ile bitişindeki evinin tamamen yakılmasına sebep olmuştur. Gelin alayı ile Çiçekli mahallesine giderek orada kalanlardan Medinezade Mehmet Ağa'nın oğlu

cesaret ve gayret sahibi Abdullah Çavuş ve Şeyh oğlu Abacı Bekir ile bazı kimseler can atarak savaşın 3. günü mahalleye yetişmişlerdir. Savunma sırasında katolik kilisesine sığınanların hıyaneti ile hedef gösterilerek kurşunlanıp ağır yaralanmış olan Abudullah Çavuş Abdülkadir Paşa konağına götürülmüş ve orada vefat etmiştir.

Müslüman ve hıristiyan evleri karışık olduğu cihetle sokaklardan geçmek ve istenilen bir yere ulaşmak pek tehlikeli hal almıştı. Bu sırada Ali Sezai Efendi reisliğindeki şubenin seçilmiş olan idare heyeti üyelerinden Dedezade Hacı Mehmet ve Abdi, Müderris Hacı Osman Efendizade Evliya, Mazmanzade Hasan, Arıfibeyzade Ahmet Arif ve şube katibi Abdülkadir beyler Şekerlideki merkezde bulunan Ali Sezai Efendi ile ilişki kuramamışlardır.

Düğün alayından döndükleri belirtilenlerden Abacı Bekir ile Demirci Ecer usta oğlu Ali, geceleyin Hatuniye Mahallesinde devriye gezmekte iken, Ermeni yapıcı Zekur oğlunun evinden sıkılan kurşunlara muhatap olurlar. Yaralanan Ali'nin elinden silahı düşer. Can havli ile Çarşıbaşına kendini atar. Arkadaşı Bekir kendisini tutuklu bulunan Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey'in evine götürür. Büyük oğlu Abdulkadir, Kasap Malik, Ali Kavas oğlu Ali ve Recep Efendiler de orada bulunmaktadırlar. Bekir Efendi arkadaşını orada bırakarak ayrılır.

Hatuniye Mahallesinde Dedezade Mehmet Hilmi Efendinin oğlu Süleyman Faik Efendi yedek subay olması dolayısı ile Hatuniyede tertiplenen milli gruba komuta edecekler arasında görevlendirilmişti. Babası Keret'in karargah toplantısından bırakılanlar arasında idi. O sırada her tarafta savaşın başlaması ile evine gelemiyerek başka mahallede kalmıştı. Evi, Paşa Hamamı yanında ve katolik kilisesi yakınında idi. Süleyman Faik Efendi ve ev halkı daha önce güvenilir bir yere çıkamamışlardı. Sonra katolik murahhası Arparyan Avadis, kilise binasında bulunacakların güvencede olacakları kandırmacası ile birkaç Ermeni kadını ve silahlı birkaç Ermeni efradı evlerine göndererek Süleyman Faik Efendi ile ev halkını, para, değerli eşyaları ve yiyecekleri ile birlikte kiliseye götürmüşlerdi. Kilisenin bir odasına yerleştirildikleri esefle öğrenilmişti. Bunların kiliseye yerleştirilmesi ile boşalan evleri düşman kuvvetleri tarafından işgal olunarak efrat baskı altına alınmıştı. Böylece milli kuvvetin kiliseyi

baskı altına almaları önlenmiş bulunuyordu. Fransız işgal kuvveti Maraş'tan çekilerek savunma silahları sustuğunda Ermenilerin hayatı güvence altına alınmaya değin oradan bırakılmamışlardı.

Kakütyan yapıcı ustabaşı Serkis ve oğulları Hatuniye mahallesindeki kendi evlerinde iken komşularından Mazmanzade Merhum Attar Halil efendinin yiğeni ve Sünni oğlu Çapar Durdu Mehmet ve eşi ile 4 çocuğu birlikte Serkis Usta yanına katılarak yiğeni Cansız oğlu yapıcı Koca Manuk ve oğulları ile birlikte savaşın 7. günü katolik kilisesine götürölüp kilisenin kuzeyindeki okul binasında yerleştirilmiş bulunan Dedezadeler yanına teslim edilmiş ve sonuna kadar orada barındırılmışlardır.

Evvelce Elbistan'a gitmiş oldukları belirtilenlerden, orada yalnız Kadızade Hasan Fehmi Efendi kalmış, diğerleri savaşa katılmak üzere geri gelmişlerdi. Doktor Mustafa Efendi, Serkatipzade Mehmet Efendi ile birlikte gelip odasında bulunan Heyet-i Merkeziye reisi Çerkes Aslan Beye fikir alış verişinde bulunuyorlardı.

Milli Türk efradı şehir içinde 2 hafta kadar iyi niyetle vatan ve milleti kurtarmak amacıyla özveri ve canlarını siper edercesine çalışmaya devam etmişlerdir. Saldırgan Fransız işgal kuvveti ile onlara katılan Hıristiyanlar önceden sığındıkları korumalı binalarda tüm savunma çabalarına rağmen büyük zararlara uğratılmaktalardı. Bu halde şehir içi ve çevresine top, mitralyöz, tüfek ve bomba mermilerini yağdırdıkları halde başarı ve üstünlük sağlama imkanını elde edemiyerek amaçlarına ulaşamamışlardır.

Karargahta alıkonanlardan Mutasarrıf Vekili Ahmet Cevdet Bey, iki gece hapis kaldıktan sonra General Keret'in yanına getirilerek, Türk ahaliyi sükunete çağırarak ve silahları susturmak ve boyun eğmemeleri halinde çok zarar göreceklarini bildirmek üzere eline bir beyaz bayrak verilmek suretiyle hükümete gitmesine müsaade edilir. Bir saldırıya uğramadan yollandığına şahit olarak da mühendis Abdüllatif birlikte kışlaya değin götürölür. Yanlarına katılmış bulunan bir subay ve iki askerle dönmektelerken askerlerden birisi vurulmuş olup diğerleri tekrar karargaha döndüklerinde Abdüllatif yine hapsedilir.

Ahmet Cevdet Bey müslümanlardan tarafa geçerken Ahırdağı eteğindeki milli efradın silah ateşi arasında, bin türlü korku ve heyecan içerisinde yüksek sesle kendini tanıtmaya çalışarak öte tarafa geçip telgrafhaneye varır. Birkaç saat sonra

Ahmet Cevdet Bey telefon başına geçip çeşitli yerlerde bulunan işgal kuvvetleri ile Hıristiyanların, Müslümanlar üzerine açmakta oldukları silah ateşlerine karşı ahalinin savunmadan alıkonması ve sükuneti sağlamanın imkansız bulunması nedeniyle sözlerine asla kulak verilmediğini General Keret'e bildirmişti. Ahmet Cevdet Bey'den geriye kalanlar tutuklu buldukları karargahtan ahaliye şu bildiriye göndermeye zorunlu tutulmuşlardı.

“Ateş kesilsin, Fransızlara saldırmayın, memleket yanıp mahvolacak. Zarar üstüne zarar görülecek.”

Fakat kimin kulağına girecek.. Millet azminde kararlı idi. Ya vatani kurtaracak veya ölüp gideceklerdi. Düşmanın koruma altında buldukları en güvenilir dayanakları bir bir düşürülmekte idi. Memleketin birçok yerine, yüksekte oluşu ve sağlam yapısı sebebiyle üstünlüğü bulunan Abarabaşı kilisesi ve dairelerine donatımları ile yerleşen 2000 nüfusa yakın Ermeni çoğunluğu ile Fransızlardan önemli bir müfrezenin çevre duvarının birçok yeri ile çan kulesi ve pencerelerden açılmış bulunan mazgallardan Müslüman evleri ile sokakta görülen Türklere sürekli ateş açılarak telefata verdirmekte idi. Oraya karşı Şeyh ve Ekmekçi Mahallelerinden bir cephe kurularak sıkı bir biçimde düşmana baskı yapılmakta idi. 70 metre kadar aralıkla kilisenin kuzeyinde bulunan Keşifli Camisi imam ve hatibi Çerkes Yahya Efendi, mahalleden bazı efratla cami bitişiğinde bulunan kendi evini ve yöresini düşmandan korumak üzere avlu duvarından açtırdığı mazgallardan savunmayı sürdürmekte idi. Bu sırada nöbettekilerin kayıtsız davranmalarından fırsat bulan birkaç düşman militan, caminin kapalı olan dış kapısına kadar gelmişlerdi. İçeri attıkları bombanın patlaması ile çevreye yayılan misketlerden birinin savunmacılardan Haşırzade Mustafa oğlu Saraç Rıza Efendiyi yaralaması sonucu şehit olmuştu. Bu yörenin kilisedeki düşman kuvvetinin tehdidinde bulunduğu göz önüne alınarak Cancık'ta bulunan Elbistan'lı Nakipzade Muin Ağa 20 kadar çete ile yardıma gönderilmişti. Kendisi Ceren Ağaların odasında, efrad da camide 3 gün kaldıktan sonra orasının tehlike durumu dolayısıyla terk edilerek tekrar Cancığa dönmüştü.

Çarşıbaşında Ermenilere ait Kırklar kilisesinde bulunan önemli işgal kuvveti ile birçok silahlı Hıristiyan, Belediye binasına değin sıralanan dükkanlar önündeki kaldırım taşlarını söküp 5-10 metre aralıklarla Mazgallı duvarlar yapılarak ve dükkandan dükkana

duvarları delerek yol açmışlardı. Bu arada işyerlerinin kasalarını parçalayıp paraları ve dükkanlardaki malları aşırılmışlardı. Yollar kesiliyor mitralyöz ve silahla baskı altında tutuluyordu. Jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Muhtar Bey komutasında Elbistan'dan gelen milli kuvvet, Cancığa yerleştirildi. Birlikte getirilen 2 cebel topu için Mercimektepe'ye yaptırılan tapyeden Kırklar kilisesine aralıklarla atışlara devam olunuyordu. Ali Sezai Efendinin şubesi efradı kahramanlarından Fatmalı Derviş Ağa ve kardeşi Mustafa Çavuş ve yönetimlerindeki çetelerin devamlı savunma ve saldırılarından düşman çok zarar görmüşlerdi. Sonuçta göklere yükselen yangın alevleri sözü edilen kiliseye de yetişerek az bir süre içinde yerle bir olmuştur.

İşgal kuvvetine karşı başlatılan istiklal savaşının 4. günü, Ali Sezai Efendi'nin amcazadesi Pazarcık nüfus katibi ve çete iase memuru Mülazım oğlu diye bilinen gayret sahibi Sait Efendi, ilçe merkezinden Eyüp oğlu Hacı Ahmet Çavuş, Kara İbrahim oğlu Ali Onbaşı ve 23 savaşçı efrat ile birlikte Antep'le Maraş arasındaki Aksu yöresini tutarlar. Köprü çevresinde siperlenen Fransız birliklerinin etrafa ateş açmalarını susturmak üzere savunma ve saldırılara girişirler. Sonuçta düşman yenilgiye uğratılır. Daha önceden çarpışmaya devam etmekte olan Besni'nin Karalar Aşiretinden ünlü kişi Benli Ali ve yine oradan Zamo çetelerine katılmışlardı. O gece Narlı Çerkes köyünde kalırlar. Sabahleyin harekete geçilerek Kapıçam yakınındaki düşman kuvvetlerini baskı altına alarak düzenli bir şekilde Atizi denilen yere ulaşırlar. Burada Fransız kuvvetleri ile savaşmakta bulunan Batumlu Muhacir Ali Efendi komutasındaki çetelere katılırlar. Derhal birlikte düşmanın şiddetli ateşine karşılık savunmalarını sürdürmüşlerdir. Burada 3 gün süren çarpışmada düşman kuvveti kısmen ölü vererek ve kısmen de kaçarak bozguna uğramışlardır. Kaçanlar, Bababurnu yakınına kadar Çerkes ve Pazarcık süvarileri tarafından izlenmiştir. Bu arada Göğnüklü Çerkes Uzun Yusuf şehit olmuş ve Çerkes Recep yaralanmıştır. Sait Efendi gerekli ihtiyaçlarını tamamlamak için piyade çetelerle merkeze gidip savunmacı efradı toplayarak savaşın 9. Perşembe günü Maraş'taki karargaha gelmiştir.

Maraş'ın Şekerli Mahallesinden olan, Pazarcık merkez müderrisi Ediklizada Mustafa Efendi orada nalbantlık eden Ali adındaki bir kimse ile silahsız olarak Maraş'a gelmekte iken Atizindeki Fransızlar tarafından tutulup bilekleri telle birbirine

bağlanarak işkence ile şehit edilir. Ali, yaralı olarak öldüğü kanısıyla karlar ve çamurlar içinde terk olunur. Yaralı olan Nalbant Ali geceleyin Maraş'a ulaşır. Müderris Mustafa Efendinin cesedi sonradan Sait Efendi tarafından tanınarak gömülmüştür.

Bu sırada işgal kuvvetini güçlendirmek için İslahiye'den Maraş'a bir müfreze gelmekte idi. Kılıç Ali Bey tepeden tırnağa savaşı kılığına bürünmüş, silahlı aşiret reislerinden oluşan 30'u aşkın süvari ile bir kısım genç piyade efradı gelmekte olan imdat kuvvetine karşı savunmaya elverişli bir yere gizlenmişti. Bundan başka Fransız işgal kuvvetinin yolu doğrultusunda Şeyh Adil Mezarlığına da 60 kişilik yedek bir kuvvet yollanmıştı. Fransızların şehre bir kilometre yolları kala pusudaki süvari ve piyadeler için düşman kuvvetinin arkasını çevirme fırsatı doğmuştu. Kılıç Ali Bey, saldırı emri vermişti. Fakat aşiret ağalarından ve gençlerinden oluşan bu milli kuvvet, Fransızların dehşet saçan silah ateşinden korkalılarak üzerlerindeki silahın hakkını vermeksizin geri çekilmişlerdi. Bu sırada Zülkadir Süleyman Bey, şubesi savaşçılarından 40 kadar efradı güney tarafından Zeytunluk arasına gelen düşman kuvvetine karşı yollamıştı. Bir kısmı yoldan geri dönüp kalanları ileri yer tutmuşlardı. Gelen Fransız kuvveti mezarlığa ulaştığında milli müfrezenin şiddetli yayılım ateşi ile karşılaştılar. Burada müşkil duruma düşen düşman, bu sefer Zeytunluk yönüne yürüdüler. Biraz ilerlediklerinde oradan da şiddetli bir yayılım ateşi ile karşılaştıklarında mermi savurarak yol alıp Hazinedarlı Alman çiftliği tarafına ilerlemişlerdi. O yörenin en üstünlüğe sahip olan Hazinedarlı Camisi yanına önceden kurulmuş olan iki mitralyözle yayılım ateşi açıldı. Arkadan ve önden çevrilen Fransızların subayları vurulmuş, efradı dehşetle, şaşkın olarak canlarını kurtaracak, teslim olacak yer aramaktalardı. Biraz önce kaçmış olan aşiret ağaları da düşmanın bozgununu görerek geri döndüler. Zaten perişan olan düşman kuvveti üstüne ağıdılar. Bir saat sonra ölen ölmüş geriye kalanlar teslim olmuşlardı. Bütün silah, cephane ve hayvanları milli kahramanlar eline geçmişti.

Maraş içindeki işgal kuvveti ile Ermeniler, tümü ile buldukları yerlerde ablukaya alınmışlardı. Kışlada kalan işgal kuvveti yerlerini güvenceye almak için çevredeki binaları yakmaya, müslüman evlerini ateşe vermeye ve kışla arkasına gizli yollar kazmaya başladılar. Onların can ve baş korkusu ile bu girişimlerine karşı milli kahramanlarımız yer altında lağımlar

mazgallar açarak düşman yerleşim bölgelerine sokulmaya uğraşıyorlardı. Bazı donatımlı yerler ateşlenmiş, kilise önlerine hendekler kazılmış ve sokak başlarına siperler yapılmıştı. Fransızlar kışladan şehre devamlı top bombardımanı yapmaktalardı. Fakat Allah'ın yardım ve verdiği güçle etkisiz kalıyorlardı. Ancak; Şeyh Camisi sofa kantarası ile kubbe ve hüccesine düşen mermilerden birkaç delik açılmış ve bir mermi de minareye saplanıp patlamadan kalmıştı.

Bu sırada sözü edilen iki cebel topundan birisini şehrin doğu cephesine getirmek üzere savaşın 5. günü Alemlı Mahallesinden Patlakzade Topçu Hakkı ve Bahri Mustafa Çavuşlar görevlendirilmiş ve Cancık'ta bulunan Eczacı Ömer Lütflı Beye, yardımcı olması için mektup yazılmıştı. Top 13 hartuç ve 20'yi aşkın güllesi ile takım efrat ve topu askerin namusu sayan İzmirli vatansaver Ali Rıza adındaki gencin katkısı ile Maraş altından geceleyin geçirerek Kılıç Ali Bey emrine teslim ile Suçatına yerleştirilmişti. Milletimize sevinç düşmana zarar vermek için topu kullanmak gerekmişti. Fakat bundan önce Kılıç Ali Bey işgal komutanına şu ultiमतому yollamıştı:

“Kumandan efendi, 24 saate kadar efradınıza ateş kestirerek teslim olduğunuz takdirde hiç tecavüze uğramadan Adana'ya kadar çekilmenizi sağlarım. Aksi halde, dökülecek kanlardan siz sorumlusunuz.”

Komutan, ultiमतому cevapsız bırakmıştı. Ertesi gün top tabya edildiğinde millı efrat için tertip alınarak hazırlanan yangın müfrezesi, içerisinde çok sayıda düşman kuvveti bulunan Kümbet Kilisesi yakinine sokuldu. İlk top atıldığında düzenli bir hücum başlatıp kiliseyi ateşe vermek ve bombalamak üzere siperlere yerleşildi. Uzaklık 400 metre olarak kestirilmişti. Topçu Çavuş, elinde fünüye ateş emri beklemekte idi. Durumu keşfeden düşman orasını şiddetli bir ateş altına almıştı. Bu halde Kılıç Ali Bey Allah'a sığınarak topçuya ateş emri verdi. Birinci top ateşlemesiyle “Allah Allah” sedalarıyla hücumu geçilip, mermiler savrulup, bombalar atılarak kilise bahçesine girilmişti. Mermiye konulan kara barut fazla geldiğinden geri tepmenin şiddetiyle göz gözü görmez derecede toz duman meydanı kaplamıştı. Etraftakiler hep yerlere serilmişlerdi. Fakat atılan gülle tam isabetle kilise duvarını delmişti. Daha sonra atılan mermilerle yıkılmaları sürerken bir yandan da yangın çıkarılarak tümü ile kilise yanmaya başlamıştı.

Bu zafer, efradı sevince boğmuştu. Ne var ki.. Cesaret, yiğitlik ve özverileri ile tanınan Millîş Nuri ve diğerk birkaç savaşıçı efrat yaralanmış ve şehit düşmüşlerdi. Bu arada kurşunla karnı yarılarak bağırsakları dışarı fırlayan Millîş Nuri, elleri ile bağırsaklarını karnına yerleştirirken; “Merak etmeyin, Murat diker” diye söylenmekte idi. (Murat, sağıık memuru) Kendisini evine götürmek isteyenlere; “Evde nişanım var. Beni bu halde görmesin. Süleyman Bey’in konağına götürün”, ricasında bulunmuştu. Konağına götürülmüş fakat aldığı yaradan kurtulamayarak şehit olmuştu.

Karşılıklı şiddetli ateş devam ederken düşmanın sığınakları alevler içinde yerle bir olmakta idi. Haksız yere memleketimizi işgal edip tecavüzlerde bulunanlara karşı Türk milleti kükremekte idi. Fransızlara felaket ve utanç öncülüğü yapan Ermeni gönüllüleri de saldırılar karşısında can vererek uyandırdıkları fitneden dolayı lanete uğramaktalardı. Bir gün sonra top oradan Gürlevik Değıirmeni yanına tabya edilerek Kümbetteki, içinde binlerce Ermeni nüfusun sığındığı Eytamhaneye ateş açılmıştı. Bazı mermiler hedefi vurmuş ise de yeniden hartuç yapılması, mermilerin doldurulması için gerekenlerin ve barutun bulunması, doldurulan mermilerin de barut miktarı iyi tahmin edilmeyişi nedenleri ile istenilen başarı sağlanamamıştır. Kara barutun çıkardığı kara duman topun yerini belirlediğı için kışladan düşman askeri, orasını yayılım ateşine tuttuğundan çekilmek zorunluluğı doğmuştu.

Kayabaşı mahallesinde de şiddetli çarpışmalar sürmekte idi. Bu çarpışmalara Bitlis defterdarının eşi de katılarak büyük yararlılıklar göstermiştir. Türkün kanının haksız yere dökülmesinden ve birçok evin yakılmasından etkilenen bu cesur hanım evinin duvarlarından çevreye açtırdığı mazgallarda çarpışmalara katılmıştır. Akşama kadar 8 düşmanı öldürmüştür. Akşamüzeri de erkek kıyafetine girerek milli efrat arasına katılmıştır. Türk kadınının bu kahramanca davranışını öğrenen Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk-u Vatan Cemiyeti Reisi Asiye Remzi hanım gazetede yayınlanmak üzere Heyet-i Temsiliyeye bir tebrik telgrafı gönderdi. Bunun üzerine Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine çektiğı telgrafta... Savaş alanında bile kadınları erkekleri ile yarışan milletimizin özverileri sayesinde varlığını,

egemenliğimizin kurtarılması hususunda başarı sağlayacağına güveninin tam olduğunu bildirmiştir.

Bu güvene ve övgüye layık olanlardan birisi de büyük bir Türk anası olan Senem Ayşe olmuştur. Savaşın 5. günü savunmayı sürdürmekte olan Ramazan şehitlik rütbesini kazanır. Kara haber, eşi Senem Ayşe'ye ulaşır. Senem Ayşe koşup gelerek yiğidinin baş ucuna dikilir ve onu acılar içinde süzerken gözlerinden yaşlar akıtmaktan utanır. Hemen üstüne eğilerek kanlı şalvarını çıkarıp kendisi giyer. Fişekliğini çıkarıp kuşanır ve kanlara bulanmış silahını omuzlar. Gözlerini havaya dikerek "Senin ve şehit yoldaşlarının intikamını almadan evime girmek bana haram olsun," diye haykırıp çakmak çakmak gözlerle savaşçı çeteler topluluğu arasına katılır. Yırtıcı bir şahin gibi önüne çıkan bütün düşmanları silip süpürür ve böylece, tarihe sığmayan Maraş'ın bağrından büyük bir ana, Senem Ayşe doğar.

Diğer yandan erkekleri savaşa katılıp evlerinde yalnız kalan kadınlara gelince: Bunlar da evlerinden dışarı açılan mazgallarda nöbetleşirken bir yandan da evlerine düşman saldırısı yapılması halinde savunma hazırlıklarını ihmal etmiyorlardı. Maraş'ın ünlü kırmızı toz biberinden kağıtlar arasına yumaklar yaparak bombalar hazırlanıyor ve yine her evde kütük üzerinde et dövmek için bulundurulmuş keserlerinin boru biçimindeki tutak yerlerine balta gibi bir sap geçirilerek merdiven başında dayalı bulunduruluyordu. Her hangi bir düşman hücumuna uğrayıp kapıları kırıldığı takdirde içeri dalacak saldırganların suratlarına, hazırlanmış olan bu biber bombaları fırlatılıp gözleri etrafı görmez hale getirildiğinde et keserini başlarına indirmek üzere tetikte beklemektelerdi. Sözün kısası o gün her kadın bir Senem Ayşe olmuştur.

Yenicekale bucağında bulunan Ermeniler, işgal kuvveti komutanının önce yaptığı vadine güvenerek Maraş'tan top seslerinin işitilmesinin arkasından saldırılar düzenlemeye koyulmuşlardı. Bu tutumlarına karşı Müdür Nuri Bey ve karakol komutan yardımcısı Mustafa Hulusi almış oldukları önemli tedbirlerle, savunma ve şiddetli saldırılar düzenlemeye girişmişlerdi. Bu şiddetli karşı koyma girişimi sonunda düşmanın bir bölümü öldürülmüş olup diğer bir bölümü kaçmayı başarmışlardı. Milli efrattan da şehit olanlar ve yaralananlar olmuştu. Barındıkları binaların bir bölümü savaş sırasında

yanmıştı. Bu savunmada Rumelili Hasan Çavuş adındaki kimsenin de son derece güzel hizmet ve özverileri görülmüştür.

Acemli, Devecili, Mağralı, Şekerdere Zimyan ve Tekke Mahalleleri ile kiliselerinde kümelenip donatılmış bulunan Ermeniler, her yöne ateş açarak etkili olmaktadır. İbrahim Evliya Efendi komutasındaki milli efrat kilise ve donanımlı Ermeni evlerine saldırarak etkisiz hale getirmektelerdi.

Katolik kilisesinde bulunan ve çevredeki Türk kuvvetlerinin beraberliklerini önlemeye çalışan işgal askerleri ile yerli Hıristiyanların tecavüzlerini de etkisiz hale getirmek amacı ile kilisenin kuzeyindeki, arkası duvarla örülmüş bulunan kapının açılması için baltalarla saldırılmıştı. Duvarın birçok yerlerinden açılmış bulunan mazgallardan sıkılan kurşunlarla iki şehit verilerek geri çekilmek zorunlu olmuştu. Kilisenin koruma tertibatı hakkında bilgisi olan kimselerin fikirlerine baş vurulmaksızın yapılan bu girişim başarısız sonuçlanmıştı. 3.2.1920. Salı.

5.2.1920 Perşembe günü Arasa Hanında yerleşmiş bulunan işgal kuvvetine karşı gayret ve cesareti ile kendisini çetelerinin önüne atarak Tunus Müslümanlarından sanılan bir neferle uzaktan uzağa seslenerek teslim olmaları için karşılıklı konuşmaları sırasında İbrahim Evliya Efendi aldığı bir kurşun yarası ile şehit olmuş ve Acemli Camisi batı duvarı dibine gömülmüştür. Şehrin batı yöresindeki mahalleler ve Eloğlu savunmalarında üstün hizmetleri görülen Göllülü Yusuf Çavuş da Tekke kilisesine hücum sırasında aldığı yaradan şehit olmuştur. Memleketin her köşesinde savunma sırasında milli efrattan ağır ve hafif surette yaralananları tedavi edecek doktorların bulunmayışı birçok yaralının ölümlerine neden olmuştur.

Tabak esnafı yiğit başısı Hacı Ahmet oğlu Rüstem Efendi gibi bir kısım yedek subaylar da, yerlerinde direnerek milli efradı yönetmeleri gerekirken kendi başlarını kurtarmak üzere başka yerlere gitmeleri suretiyle yanlarında bulunan birçok efradın telef olmasına ve milli hareketin bölgelerinde duraklamasına neden olmuşlardır.

“Dû cihanda merd-i hak oldu ehl-i cihad,
Bu sebepten anların ecr-i sevabı bî idad.”

Bir Yiğitlik Örneği:

Yukarıda açıklandığı üzere İslahiye'den Maraş'taki Fransız işgal kuvvetini güçlendirmek için gelmekte olan yardım kuvvetine karşı koymakta bulunan Kılıç Ali Bey efradına, Zülkadir Süleyman Bey tarafından yollanan 40 kadar efradın da katılması ile girilen savunma sırasında Şeyhadil mezarlığını geçerek İsadivanlı Camisi ile mezarlık arasındaki sebze bahçelerinde iki taraflı siperlere yerleşip çarpışma sürdürülmekte idi. Durumu Zülkadir Süleyman Bey konağından gözetlemekte iken Kozludere'nin Edikli obasından İbovun oğlu Deli Mehmet diye tanınan yiğit, kendisine seslenip: "Beyim.. bana da bir silah verir misin?" der. Süleyman Bey, sebze bahçesindeki siperlerde karşılıklı ateşin devam ettiği alanı göstererek; "Silah işte orada, gidip alırsın" cevabını verir. Deli Mehmet başını eğip biraz durakladıktan sonra sessizce oradan ayrılır. Süleyman Bey'in dikkatini çektiğinden yanındakilere, nereye gitmekte olduğunu izlemelerini emreder. İzlemeye devam edilir. Deli Mehmet'in bahçe kenarındaki siyeçlere gizlenerek ilerlediği gözlenir. Böylece düşman siperleri hizasına kadar ilerleyip pusuya yatar. Siyecin hemen arkasında ateş etmekte olan düşman askerini gözetlemeye koyulur. Düşman silahındaki mermiyi kullanıp mekanizmaya yeni tarak sürme girişiminde iken hemen siyeç üstünden atladığı gibi düşman neferi üstüne abanır. Durumu gören her iki taraf kuvveti, ateşi keserek olayı izlemeye koyulurlar. Düşman neferi de kendisi gibi oldukça güçlü biridir. Alt üst boğuşma sürmekte iken bir ara Deli Mehmet alta düşmüştür. O an düşman askerinin yanına takılı kasaturayı kavrayarak çekmesi ile alttan yukarı düşmanın karnına saplaması bir olur. Geberttiği düşmanın hemen fişekliğini kuşanıp silahını aldığı gibi tekrar siyeç arkasına fırlar ve gizlenerek yoluna devamla konağa ulaşır. Süleyman Bey'in, "Yürü senin olsun.. Hak ettin" demesiyle efrada katılarak sonuna kadar çarpışmaya devam etmiştir.

Savaş süresince nice benzeri destanlar sergileyen kahramanlar olmuştur.

Sözü edildiği üzere, haksız yere her türlü tecavüze uğrayan Türk milleti silaha sarılmaya zorunlu bırakılmış ve sonuçta zafere erişmesi sağlanmıştı. Milletinin silah ve savaş donatımı pek az bulunduğu halde, 1. Dünya Savaşında üstünlük sağlamış olan tarafın mağrur, zenginlik ve kuvvetiyle ünlü bir devletinin her çeşit

silah, cephane ve savaş donatıları ile donatılmış olan işgal kuvvetine karşı oluşturulan savunmada Allah'ın yardımının ulaşıp olmasından dolayı ulu katına şükürlerimizi ulaştırmamız boynumuza borç olmuştur.

Hak ve adaleti gözeterek davranmamız gerekirken bir kısım, dışarıdan gelenlerle yerlilerin bir bölümü uygunsuz davranışlara yönelerek yağmacılığa başlamışlardı. Bu arada Müslümanlara karşı silah kullanmayıp sükunet üzere bulunan Ermeniler de görülmekte idi. Bunlardan işlem ve dil ile tecavüz etmeyenler, ihtiyar olanlar, kör kötürümler, kadın ve çocuklarla teslim olanların incitilmesi ve öldürülmelerinin asla caiz olmayacağı, İslami sınırların ötesine gidilmesinden kaçınılması yönünde önemli nasihatlar, Ali Sezai Efendi tarafından yer yer duyurulmakta idi. Köylü ve yerlilerden bir bölüm kimselerin haksız çıkar sağlama yolunda dolaşp uğraşmaları, Rabbimizin beliren yardımının değişmesine sebep olacağı şüphesizdi. Böyle bir davranışın bozgun ve yenilgi doğuracağı duyurulmuştu. Bu ikazlara kulak verilmeyerek uygunsuz davranışların sürdürülmesi başarısızlıkların baş göstermesine neden olmaya başlamıştı. Bir bölüm korkaklar evlerini bırakarak kenar mahallelere, götürebildikleri kıymetli eşyaları ile birlikte taşınmaya başlamışlardı.

Maraş İdadi Okulu din bilgileri öğretmeni olan Arnavut asıllı Velittin Efendi, Bektutiye Mahallesindeki Keşfili Camisi aşağısındaki, Abarabaşı kilisesi bölgesinde bulunan bir Ermeni evinde icarcı olarak oturmakta idi. Orada bulunmasının sakıncalı olduğu milli efrat tarafından önceden kendisine bildirilmiş olup güvenceli bir yere alınmak istenmişti. Daha önce uydurma bir din değiştirme göstermeliği yapmış olan Kuyumcu oğlu Avukat Artin oğlu Naum tarafından kandırılarak kendisine güvence verilmesine kanmıştı. Bu yüzden orada kaldı. Savaş sürdüğü sırada bitişiğindeki Ermeni evinden duvar delinerek Velittin Efendi feci surette öldürülmüştür.

Bu aralık Hırlakyan Avadis Ağa'nın Kuyucak'taki son derece sağlam, dayanıklı geniş konağından yöreye devamlı yaylım ateşi açılmakta idi. Buranın düşürülmesi için Alemlî şubesince tertiplenen efrat harekete geçirilir. Konağın güneyindeki bitişik Hıristiyan evinden girilerek orada bulunan arakapı baltalanarak kırılır. Başta süvari jandarma onbaşısı Tekyenişin Mustafa Efendi bulunarak dehşet saçan "Allah Allah" sesleriyle bahçeye girilir.

Konağa girildiğinde, salondaki masa üzerinde türlü yemeğin buğulanmakta olduğu gözlenir. Her taraf araştırıldığı halde kimse bulunamamıştır. Hücumun başladığını sezmeleri ile bitişikteki Agop Ağa'nın konağına açılan kapıdan oraya sığındıkları anlaşılır. Tam bu sırada, Agop Ağa'nın oğullarından birisi taşkınlıkla, milli efrada sövmeye başlayarak, “Orayı basmak marifet değil. Adam iseniz burayı da basıp yakınız” diye bağırıp çağırır. Avadis Ağa'nın konağı ateşe verilmiş olup, alevler yükselirken milli çetelerden birisi karşılık olarak; “İnşallah yarına da orayı yakarız” diye karşılık verir. Bu arada Agop Ağa imzasıyla, Zülkadir Süleyman Bey adına yazılan bir tezkere, batı duvarına bitişik Külekçi Mustafa ustanın evine bir taşa bağlanarak Süleyman Beye gönderilmesi ricasıyla atılır. Külekçi Mustafa, oğlu Hüseyin ile mektubu Süleyman Beye yollar. Süleyman Bey açıp okur. Özetle: “Seninle bizim oldukça dostluğumuz vardır. Artık yakmalara son vermenizi asaletinizden rica ederim. Bir gün olur ki sizin lehinize ve iyi halinize şahitlik için gerek olurum.”

Mektubu sufra başındaki çetelere de okuyan Süleyman Bey: “Biz Türkler kendisini millet vekilliğine kadar çıkardığımız halde bunca nimete küfürle bizleri perişan ve yok etmeyi göze aldılar” der. Bu sözler oradaki milli efradı gayrete getirici bir davranış olur. Yemeği bırakarak ayaklanan bir bölüm atılgan efrat harekete geçerler. Harallara saman basıp yanlarından açtıkları yarıklardan kollarına geçirip kendilerine siper yaparak, gaz ıbrığı ve paçavraları bellerine asarak, bir bölümü ise otomatik silahlarını ateşleyerek Agop Ağa'nın dayanıklı, işgal kuvveti askerleri, saldırgan Zeytinli fedailer, silah ve cephane ile dolu konağına “Allah Allah” sesleriyle sokulmuşlardır. Duvar diplerine ulaşan yangın müfrezeleri konağı ateşe vermişlerdir. Bir taraftan silahlar pathıyor diğer taraftan alevler göklere yükseliyordu. İçerdekiler komşu evlerine kaçıp canlarını kurtarmışlardı. Evden eve savuşarak Bulgurcuların evlerine yönelirler. Buraya giden yolu devamlı gözetlemek üzere, Şekerli Camii İmamı Osman Nuri Efendi evinden açılan çifte mazgalda nöbetçiler bulundurulmakta idi. Nöbet sırası Hakverdi oğlu Nacar Ahmet ve Nacar Seydi ustalarda idi. Görevlerini umursamazlıklarından yolu kontrolsüz bırakmışlardı. Bu arada yol emniyetini kontrol için önce bir yaşlı mama yollanmış, tehlike olmadığı anlaşılınca konaktan kaçanlar tümü ile Bulgurculara sığınmışlardı. Silah, cephane ve kıymetli eşyalarını da beraberinde taşımışlardı. Bir bölümü Bulgurculardan

bitişik komşu Hıristiyan evlerine dağılmışlar ve daha sonra gizli yollardan geçerek Gani Yusufzade Kel Beylerin boş evlerine ve oradan da Hıristiyan okulu ve katolik kilisesinde bulunan işgal kuvvetlerine katılmışlardı.

Agop Ağa'nın dayanıklı ve donanımlı konağının milli efrat tarafından ele geçirilmesi Ermenilerin ve işgal kuvvetinin zaten bozulmuş olan morallerini büsbütün yok etmişti. Korkularını, telaşlarını top, tüfek ve mitralyöz ateşine yaygın olarak sarılmakla bastırmaya çalışmaktalardı.

Savaş 17 gündür bütün şiddetiyle sürmekte ve Fransız ve Ermenilerin her türlü donatımla üstlendikleri yerlerin çoğu, Türklerin kahramanca saldırıları ile düşürülmekte idi.

Şeyh Camisinin güneyinde, Bahtiyar Yokuşu ortasındaki Protestan kilisesi karşısında, yolun kuzeyine düşen Musa Efendizade Mehmet Tevfik Efendinin evinden kiliseye ateş açılmasını önlemek amacıyla kiliseden atılan tutuşturulmuş gazlı paçavralar esen şiddetli poyrazın etkisi ile tekrar kiliseye uçarak, ahşaptan yapılmış olan çan kulesini ve okulu tutuşturmuş, daha sonra kiliseyi alevler içinde yerle bir etmişti. Daha önceden suyu Türkler tarafından kesilmiş olan kilise yangını karşısında içerdekiler canlarını kurtarmak için dışarı fırlamışlarsa da ablukaya alınmış olduklarından üzerlerine açılan ateşlerle ölümü boylamışlardır. Bundan önce Şeyh Camisi imam hatibi Musa Efendizade Mahmut Efendi ve Kalender oğlu Mehmet usta kiliseden atılan kurşunlarla şehit edilmişlerdi.

Şehre gelen bir kısım yabancı, yağmacılık amacıyla silahlı ortalıkta dolaşmaktalardı. Yaralanan çetelerin şehir dışına çıkarılmasını teklif eden Kılıç Ali Bey, şube idare heyetlerine isteğini bildirmişti. Gönderilen bu emri fırsat bilen bazı korkak, silahlı kimseler de canlarını kurtarmak için uydurdukları türlü bahanelerle şehrin doğu ve batı taraflarına aileleriyle birlikte çekilmeye başlamışlardı. Böylece önemli savunma noktaları terk olunmakta, içerdeki kuvvet noksana düşmekte idi. Bu arada dışarıdan gelen Kürt ve Aşiret çeteleri silahlarıyla dolaşarak dışarı çıkışları önlemek istemişlerse de başaramamışlardır. Bu silahlı efradın şehirde dolaştıklarının gözlenmesi morali yükseltmekte etkisini göstermekte idi.

Tekke, Şekerdere, Akdere, Kalealtı kiliselerinde silahlı olarak toplanan Ermeni militanları sürekli Müslüman evlerine,

yollara ateş açarak yaralayıp öldürmelere neden olmaktadır. Türk savaşılarının karşılık olarak şiddetli savunma ve saldırıları ile düşmanın kaçma ve öldürmeleri sağlanmakta idi. Sığındıkları sığınak binaları yıkılmakta idi. Önceleri yapılan sözlü savunmada Ali Sezai Efendi tarafından hikmetli ve uzlaştırıcı tavsiyelerine göre davranmayan işgal komutanı General Keret, savaşın kendi aleyhlerine şiddetle sürmekte olmasından korkuya kapılarak yardım çağrısında bulunmuştu. Bu durumda üst komutanlığa uçurduğu acıklı haber üzerine, gezici Tümen komutanı Albay Normand emrine 2 batarya topla 2 tabur piyade kuvvetinin çok sayıda mitralyözle donatılmış olarak İslahiye'den hareket ettirildiği haber alındı. 6.2.1920 Cuma.

Tesadüf olarak o gün Yüzbaşı Yörük Selim Bey komutasında 70 kadar silahlı Çerkes milli süvarisi gelmişti. Kılıç Ali Bey bunları Normand komutasında İslahiye'den gelmekte olan Fransız taburlarına karşı yolladı. Kendisi de şehrin kenarında tertip aldı. Normand'ın imdat kuvveti Aksu yakınına geldiklerinde Yörük Selim Bey'in süvarilerinin saldırı ateşine ve yöre köylerindeki silahlı savaşıların baskısına uğradılar. Gece yürüyüşünü tehlikeli gören Normand, sürekli top ve mitralyöz ateşleri açmakla güvenini sağlayarak saldırıyı önlemişti. Durumu öğrenen Kılıç Ali Bey, Hatuniye mahallesinden yedek subay Pişkinzade Ali Rıza emrine önemli sayıda milli bir müfreze vererek gelen düşmanı sıkıştırmak ve mümkün olduğunda baskın yapmak üzere yollamıştı. Fakat bu kuvvetler de ileri varma cesaretini gösteremeyerek bir tarafa çekilmişti. Şube Binbaşısı Mustafa Cemil Bey komutasındaki kuvveti de öncelikle arka ve yardım olmaları amacıyla, Kılıç Ali Bey arkadan göndermişti. Bunlardan da bir hareket gözlenmemişti. Yörük Selim Bey emrindeki Çerkes süvarileri de geri çekilmeyi zorunlu görmüşlerdi. Binbaşı da milli efratla dönerek Mercimektepe cephesine gelmişlerdi.

Düşman daha çok şehrin doğu ve batı cephelerine şiddetli top ve mitralyöz ateşi açarak yaklaşıyordu. Sabahleyin Albay Normand komutasındaki taburların ivedi olarak ilerlediği görüldü. O anda şehir üstünde de 2 uçak dolaşmaya başladı. Gelen kuvvet ise Aksu'yu ve Erkenez çayını geçerek şehre bir saat uzaklıktaki Hacı Sarı Köyceğizinin doğusundaki tepeye bataryalarını tabya etti. Memleketin önemli noktaları ile karargah tutulan doğu ve batı taraflarını yakıcı ve yıkıcı biçimde ateş altına aldı. Bu pek şiddetli

bombardıman derhal etkisini gösterdi; Dışarı çeteleri ile Kürt aşiretler yer yer kaçmaya başladılar. Bu arada bir bölüm yerliler de dayanma güçlerini yitirmeye başlamışlardı. Bu sırada memleketteki savaş, ölümler ve yangınların barışla durdurulması amacıyla fikir alış verişinde bulunmak üzere, işin nezaketini kavramış 5-6 kimsenin murahhas olarak Alman Hastanesine gönderilmesi yolunda, Amerikalı doktor Mister Laymen imzalı kağıt taşa bağlı olarak kışla caddesinin doğusundaki Hıristiyan evinden yolun batısında bulunan Attar Hanifi Efendinin evinin avlusuna atılmıştı. Bu kağıt, Heyet-i Merkeziye Reisi Aslan Beye gönderilmiştir. Yapılan teklife cevap olarak; İşgal kuvvetine ait silah ve cephanelerin terk olunması ve ileri sürülecek bazı koşulların kabulü halinde güvence içinde çekilip gitmelerine müsaade olunacağı, milli, vatani savunmaya son verilemeyeceğini içeren bildirin de Öksüzade Hanifi Efendinin evinden karşıdaki Hıristiyan evi avlusuna atılmış olduğu öğrenilmişti.

Şehrin doğusundaki bahçe içindeki Arapkirli Mehmet Ağanın evini karargah yapmış olan Kılıç Ali Bey tarafından batıdaki Cancık cihetinde bulunan bağ evinde karargah kurmuş olan Elbistan ve Bertiz çeteleri komutanı Jandarma Yüzbaşı Muhtar Efendiye yazılmış olan zarflı yazıda: Tertip alarak o cephedeki milli kuvvetlerin doğruya doğru kendisinin de oradan batıya düzenli olarak harekete geçip dağınık bulunan düşman birliklerini iki kuvvet arasında kısıtlayıp perişan etmek amaçlanıyordu. Sabah erken oradan yapılması tavsiye edilen özel bir işareti bekliyeceklerini açıklayan bu yazı, Zülkadir Süleyman Beye yollanmıştı. O da güvenilir ve gayretli bir adamı ile Cancıktaki Yüzbaşı Muhtar Efendiye yetiştirmişti. Fakat olumlu bir davranış görülmedi. Çünkü birçok binada her çeşit askeri tertip almış olan çok sayıda silah ve cephane ile donatılmış bulunan yerli Hıristiyanlarla karışık olan çetin kuvvete yaklaşmak mümkün olamazdı. Girişimin gerçekleştirilmesi için fazla yangın çıkarmakta uygun görülmezdi.

Bu arada Beyazıtlı mahallesinde Müderris Dayızade Hacı Mehmet Emin Efendi, o yörede dolaşarak çeteleri yerlerinde tutmaya ve savunmada gayret göstermeye yöneltmeye çalışmakta idi. Sonraları sıkı bir surette devam etmekte olan bombardıman ve saldırıların güçlenmesinden çekinerek kendisi başta olmak üzere Devencil Mahallesinden Tefsirzadeler gibi bir takım kimselerle

efrat ve aileleriyle “Kaçmak da şeridir” diyerek kazma yolu ile öte tarafa gitmişlerdir.

Şehir üzerinde dolaşan iki uçaktan ağırlıklı torbalarla işgal komutanlığına ait olmak üzere şifreli rakamlarla yazılmış emir ve bildirimler atılmıştı. Şehre bir saatlik yere ulaşmış olan Normand kuvveti ise aralıksız bombardımanı sürdürmekte idi. Batı cephesi de sıkıca mitralyöz ateşine tutuluyordu. Uçağın attığı emirnameyi ele geçirilen birisi Ali Sezai Efendiye götürüldü. İncelemesi sonucu şehir içinde dağınık halde donatımlı sığınma yerlerinde bulunan ve son derece sıkışmış olan işgal kuvvetlerine yol açarak toplanıp gidecekleri anlaşılmıştı. Bu açıklamaya bazı kimseler ihtimal vermemişlerdi.

Gelmekte olan ve müthiş kuvveti tehdit amacıyla Alemlî şube idare heyeti tarafından tedbir alınmaksızın düşüncesizce yola çıkarılan 60 kadar millî efradın bir çoğu yoldan geri dönmüşlerdir. İleri giden bir bölümü ise siperlenmeye elverişli olmayan tarlalarda ilerlemekte iken karşıdan açılan top ve mitralyöz ateşleriyle birçokları yaralanmış ve şehit düşmüşlerdir.

Normand komutasındaki taburların en çok memleketin doğu ve batı yönlerine ve çokça savunma silahları atılmakta olan mercimektepeye sürekli top ve mitralyöz ateşi açılmakta idi. Yeterli karşılık verecek durumu bulunmayan Elbistan ve Bertiz çeteleriyle Mustafa Çavuş efradı uzağa çekilmek zorunluluğunda kalmışlardı. Durumun gelişmesinden korku ve telaşa düşen Devecili, Karamanlı, Mağralı mahallelerindeki silahlı efrat, ailelerini bağevlerine yerleştirmek ve ayak bağı olmalarını önlemek amacıyla taşınmaya başlamışlardı. Bu mahallelerdeki boşalma, işgal kuvvetlerine yol açılmasına neden olmakta idi.

Ahalisi çekilmekte olan mahallelerde eğleşilmesini tehlikeli gören Vehbi Efendizade Hasib ve Hasan Efendiler aile efradını münasib kimselerle birlikte yanlarına katılmak suretiyle Şeyh mahallesinden geçip Divanlı mahallesinde bulunan Kocabaş Ömer Efendi evine ve daha sonra dışarı çetelerinin çoklukla barınmakta buldukları Alemlide Zülkadir Süleyman Beyin konağına vararak çocuk ve kadınlar harem dairesine, kendileri de odaya yerleşmişlerdir. Daha sonra Kadızade Mehmet Ziya Efendiyi de Kocabaş Ömer Efendi yanındaki uşaklarına katarak Duraklı mahallesinden öteye, bağ yollarına çıkarmışlardır.

Yüzbaşı Muhtar Efendi ve diğer yedek subaylar yönetiminde olan Elbistan ve Bertiz çeteleri ve Yenicekele efradı Cancık'tan uzaklaşmış olduklarından, düşman önünü boş bularak kışladaki işgal kuvvetine katılmıştır.

Bektutiye mahallesinden Kuşçuzade Ahmet Efendi, Antep İstinaf Mahkemesi üyelerinden idi. Antep'te Milli teşkilatın oluşturulmasında hizmeti görülmüştü. Maraş'taki Hıristiyanların Fransız işgal kuvvetleriyle birlik olarak zulüm ve tecavüzlerde bulduklarını öğrenmişti. Düşmana karşı Türk savaşçıların giriştiği savunmaya katılmayı arzulamakta idi. Bu amaçla savaşın 17. Şubat'ın 6. günü olan Cuma günü şehrin doğusundaki karargahta bulunan Kılıç Ali Bey'in yanına varmıştı. Ertesi gün Alemlî'de Zülkadir Süleyman Beyin odasına, oradan da Pazar günü Divanlı'da Eşbahzadelerdeki şube çete merkezine yetişmişti. Mahallesine geçecek güvenceli ve gizli yol bulma güçlüğü nedeni ile geceyi oradaki çeteler arasında geçirdi. Sabahleyin kalktığında orada kimsenin kalmadığını gördü. Şaşkın bir halde heybesini omuzlayıp dışarı çıktığında, Yemli hazade emekli Yüzbaşı Mustafa Efendi ile Şirikçizade Hacı Ağa'nın bir kenarda nargile içmekte olduklarını gördü. Onlardan ahali ve çetelerin geceleyin şehir dışına çekilmiş olduklarını öğrendi. Şeyh mahallesine giden gizli yolun Topaloğlu evinden geçtiği kendisine bildirildi. Ahmet Hamdi Efendi, Allah'a ısmarladık diyerek hemen ileriye can atıp tek başına gizli yollardan Şeyh Camisi avlusuna inerek, oradan da Kadızadeler yakınından Ulu Cami önüne ve Çukur Hamamı yanından geçerek Bayazıt Abdulkadir Paşa konağına ulaşıp. Konağın yukarısında bazı tanınmış kimselerle çevre mahallelerden gelmiş olan belli kimselerin bulunduğunu görür. Harem dairesinde de bir çok kadın ve çocukların dolmuş olduğuna şahit olur. Bir sığınma yeri olarak başvurulmuş konağa halen gelmekte olanlara engel olunmayarak iyi kabul gösterilip insanlık adına kendileri teselli edilmektedir. Burasının güvencede bir barınma yeri olarak seçilmesinin esas nedeni ise, zorunlu olarak işgal başlangıcında Governör Andre ve yandaşlarına ziyafet verilerek ağır lanıp bir dostluk oluşturulduğunun herkesçe bilinmesi idi. Gerektiğinde bir ayrıcalık tanınarak düşman şerrinden korunacaklarını ummaktalardı. Bu davranış ise cesaret ve yiğitlikle bağdaştırılmayacak, dayanma gücünü yitirmiş korkaklık belirtisinden başka bir şey değildi.

O günlerde şiddetle süren top, mitralyöz ve bomba ateşlerine son verilmek amacıyla teslim bayrağı çekmek düşüncesinde olan konaktaki bazı memurlara Adliye ve Mahkeme reisleri ve diğer görevlilere bir kısım halkın da katılımıyla oluşturulan girişimlerin çevrede sözü edilmeye başlanmıştı. Bundan önce de Heyet-i Merkeziye 2. Reisi olan Hasan Ra'fet Efendi de oraya istenmişti. Günden güne şiddetlenen savaştan korku ve telaşla son derece sıkılmış olduklarından, barış ve güvence sağlanması yolunda, çarpışmanın durdurulması için girişimde bulunulması yolunda, Aslan Bey'le birlikte işgal komutanlığına baş vurulması teklif olundu. Teklife karşılık; savunma sırasında oluşan telef olmalar sebebiyle teslim olma ve millet hakkında pek zararlı ve tehlikeli olup bu yolda Aslan Bey'in de katkıda bulunması imkansız olacağı cevabı verilmiştir. Bu görüşmeden sabır ve dayanmanın sürdürülmesi yolunda fikir ve tavsiyeler sergilenerek dönülmüştü.

Divanlı Mahallesi Müslüman ahalisinin her yaştaki kadın ve erkek nüfusu ve savaş gereçleri ve donatıları yeterli bir düzeyde bulunmakta idi. Orada düşman kuvveti bir cepheden ibaret bulunuyordu. Memleketin batı tarafındaki silah seslerinin susmuş olması kuşuklara neden olmuştu. Bu halde Kocabaş Ömer, Eşbahlar ve Şişmanlar gibi varlıklı ve güçlü ailelerin doğuya doğru geçici olarak gitmiş olmaları, direnmekte olanları da etkilemiş, yüreklerindeki cesaret ve dayanma gücünü düşürmüştü. Böylece ailelerini dışarı yerleştirip geri savunmaya dönmek kararı ile çekilmelerine neden olmuştur. Bu çekilmede birbirlerine bitişik bulunan çoğu ahşap evlerin birbirleri ardına yanmaları ile barınma zorluklarının ortaya çıkmasının da büyük etkisi olmuştur.

Mahalleler içerisinde Müslüman evleri ile iç içe bulunan Hıristiyan evlerinden dayanıklı ve korunmaya uygun görülenlere, Hıristiyanlar sığınmakta ve böylece yer yer yığınaklar oluşturmaktalardı. Buralardan çevreye yayılım ateşi açarak etkili olmaya çalışıyorlardı. Bu ateş saçan yığınak yerlerini düşürmek amacıyla bitişiklerinde bulunan Müslüman evleri zaman zaman kendi sahipleri tarafından ateşe verilmesiyle sığınmacı Hıristiyanların evlerinin de yanması sağlanmakta idi. Daha önceden yakılacak evlerin suları dışarıdan kesilmekte idi. Ateşin binayı sarmasıyla canlarını kurtarmak için dışarı fırlayanlar milli efrat tarafından kurşunlanarak yok edilmekte idi. Mahalle

aralarından sıkıştırma sonucu kaçmak fırsatı bulanlar da dayanıklı Hıristiyan binaları ile kiliselere toplanmaktalardı. Bu binalarda kalabalığın yoğunlaşması barınma ve beslenmeyi güçleştirmekte idi. Yığınak yerleri abluka altında tutuluyordu. Künklerle bu binalara ulaşan çeteler dışarıdan suyu kesmekte idi. Yatmak, istirahat etmek için yer bulunmuyor, yiyecek içecek ellerine geçmiyordu. Elde bulunan sınırlı stoklar da Fransız birliklerinin ihtiyaçlarını kısıtlı olarak karşılamakta idi. Hayvanlarına bile verecek yemleri kalmamıştı. Verdikleri bir miktar un ile ayakta tutabilmektelerdi. Birkaç gün içinde açlık, susuzluk ve bulaşıcı hastalık tehlikesi baş göstermiş, pislik ve fena kokuşma içerisinde kalınmıştı. Ablukaya alınmış bulunan bu toplama yerleri ateşe verildiğinde, zaten canlarından bezmiş olduklarından kendilerini dışarı atmakta ve kurşunlanarak yok olmaktalardı. Fransız birlikleri, Ermenilerin acıklı hallerine asla aldırış etmiyor, kendi canlarını düşünüyorlardı. Böylece düşmanın dayanma gücü kırılmış ve birçoğu zayıf verdirilmişti.

Şehir, sokak savaşının askerlik tabyesi bakımından tam ve eşsiz bir örneği milli efrat tarafından uygulanmıştır.

Milli Türk efradının kuşatma silahlarının müthiş sesi kesilince Künbet'teki Eytamhane'ye sığınan ablukaya alınmış Ermeniler, birkaç ihtiyar mamayı yola çıkararak yaptıkları keşif sonucu topluca dışarı fırlayıp boşalan Müslüman evlerindeki zahire, mal ve değerli eşyayı taşımaya koyulmuşlardı. Bu arada ele geçirdikleri, Tiyeklioğlu Kır ve yaşlı hafızı, aileleriyle gidemiyen güçsüz Müslümanları öldürdükten sonra Divanlı camisi ile birçok evi ateşe vermişlerdi. Ermeniler taşkınca ve sevinç çığlıkları ile Divanlı'dan topluca silahlı ve bazılarının ellerinde yazılı paçavralar olduğu halde yüksek sesle haykırımlarla Bahtiyar Yokuşundan aşağı, Şeyh mahallesine doğru akın etmekteydiler. Bu ara Musa Efendizade Mustafa Efendinin evinden Divanlı yoluna karşı evvelce açılmış ve gözetilmekte olan 2 mazgaldan Ahmet Efendi ve yoldaşlarınca düşman topluluğu üstüne yayılım ateşi açıldı. Bir kısmının vurulup yere serilmesi ile diğerleri birbirini ökçeliyerek geldikleri yöne kaçıştılar Yerlerini koruyan bu kahramanların savunmayı sürdürmeleri mahallenin yakılıp yıkılmasını önlemiştir.

Divanlı mahallesinin şehrin en yüksek bir yerinde bulunuşu sebebiyle cami ile evlerden şiddetli ateş yükselmesi her yerden görülmekte idi. Şiddetli ateş Elbistan, Bertiz, Yenicekele ve yöre

köylerden Cancığa toplanan ve daha önce uzağa çekilmiş bulunan çeteleri korkutmuştu. Şehrin Fransız işgal kuvvetlerince tamamıyla zaptolunduğu sanıldı. Böylece hep birlikte savunmayı bırakarak kendi köylerine dönmek üzere yola çıktılar. Eczacı Ömer Lütfi Bey de doğudaki Gafarlı Köyüne gitmiş olan ailesi yanına gitmişti. Karaküçük Keskin Hacı Mustafa, Müderris Hafız Ali Efendiler, Zülkadir Süleyman Bey odasında Kuva-i Milliye komutan katipliği görevi yapan Tasfiye memuru İsmail Hakkı Efendinin yanına gelirler. Şehrin batı cephesinde bulunan Kuva-i Milliye ile bazı mahalleler ahalisinin şehirden gitmiş ve bir kısmının da hala gitmekte olduklarını haber verirler. Kendilerinin de Beşenzade Nuri Bey ve bazı kimselerle ailece Kozludere, Bulanık köyleriyle Arifi Beylerin Ağyar'daki yerlerine gidip sonucu bekleyeceklerini bildirirler. Bu dehşet verici haber üzerine yapılan keşif sonucu, doğu ve batı cephelerinde silah atılmadığı ve Divanlı mahallesi ile diğer bazı yerlerin tamamıyla yanmakta bulunduğu ve çetelerin tümü ile savuşup gitmiş buldukları öğrenilir. Kılıç Ali Bey'in de müşkil durumda kalarak top ve mitralyözünü kullanan birkaç efratla önce Göllü'ye ve oradan Kerhan Köyü ve Sarısakızlı obasına taşınmış olduğu anlaşılır. Bu halde misafirleri bulunan kadın ve çocuklar Hasan ve Hasip Efendilerle yollanarak Yusufçacı'ya ve sonra da daha ileriye giderler. Zülkadir Süleyman Bey şube efradı da söz dinlemeyerek dışarı gitmişlerdir. Kendisi de zorunlu olarak Bulanık yanındaki Alımpınarı yurduna gitmişti.

1-Aile bireylerinin kendi yerlerini bırakarak dışarı veya kenar mahallelere çıkarılmaları asla uygun bir davranış sayılmazdı.

2-Çetelerin millet ve vatan haklarını savunma görevlerini bırakarak mal ve eşya yağmalamağa koyulmaları çirkin bir davranış olmakta idi.

3-Özveri ile uğraş veren milli efradın moralini bozucu biçimde, aldatıcı nitelikte yazılan bir mektubun bozguna neden olacak muhtevası yayılmakla çok yıkıcı genel bir çöküntü meydana getirilmekte idi.

Şekerli mıntıkası, etrafı dayanıklı ve donatımlı Hırlakyan konakları, Bulgurcular binası, Protestan ve Katolik kiliseleri, Gazhane, Bedesten ve Hanlara yerleştirilmiş işgal kuvvetleri ve Ermeni militanları ile çevrili bulunmakta idi. 4 mahalleden ibaret olan şube efradının savunması için jandarma deposundan yalnızca

27 silah alınabilmişti. Mahalle efradının kendi malları olarak savunmaya yarayışlı silahları yok denilecek bir durumda idi. Her taraftan düşman ateşi altında kaldığı cihetle Pazarcık ve çevreden gelen silahlı aşiret çetelerinden hiç birini yarım saat olsun bölgede tutmak mümkün olmamakta idi. Ancak Şekerli Camisinde bulunan Kuzucaklı çeteleri karaltı göstermekteydi. Şube yararına bile olsa yağmacılık ve Hıristiyan mallarının toplanması Ali Sezai Efendi tarafından şiddetle yasaklanmakta idi. İbiş Ağalardan Mehmet Ağa ve oğlu Ali'nin gizlice mal ve eşya toplattırıp evlerinde biriktirilmekte olduğu anlaşılmıştı. Bu halde mahallelerden Divanlı, Çiçekli Seksenler, Kayabaşı, Çukuroba, Alemlı, Duraklı, Hazinedarlı, Kıptimüslim, Çomaklı, Kumarlı, İsadıvanlı, Bostancı, Hatuniye gibi mahallelerin ahalisinden çoğunun dışarı çekildiklerini haber alan Kuzucaklı çeteler de geceleyin köylerine dönmüşlerdi. Mahallenin savunmayı sürdürmeye elverişli efradı da Ali Sezai Efendiden habersiz ailelerini dışarı yerleştirip geri dönerek savunmaya koyulmak düşüncesiyle mazgal ve savunma noktalarını boş bırakarak gitmişlerdi.

Ermenilerle işgal kıtalarının abluka altında oldukları ve barındıkları dayanıklı ve donatımlı binalardan memleketin çok yerlerini gözetim altında bulunduran geniş meydanlı Bulgurcular evi ile ilişki sağlamışlardı. Saldırı ateşinin kesilmesi ile fırsattan istifade geceleyin birkaç Ermeni dışarı çıkarak Kuyucak Hamamı güneyindeki kebabçı Hüseyin'in boş kalan üç katlı sıvasız evini ateşe vermişlerdi. Alevler yükseliyor, şiddetli rüzgarın etkisiyle yanmakta olan ağaç parçaları fırlayarak mahalleyi tehdit ediyordu. Yangını söndürecek kimseler yoktu. Ali Sezai Efendi çaresizlik içinde kalmıştı. Bu arada şiddetli bir kar tipişi başladı. Çevreye yayılan ateşli ağaç parçalarını söndürüyordu. Böylece bitişik evler yangından kısmen kurtulmuş oldu.

Ali Sezai Efendi sabah erkenden, Şeker Ali oğlu Nacar Abdurrahmanı, dışarı çetelerinin çoğunlukla barınmakta oldukları Alemlı mahallesindeki şube merkezi olan Zülkadir Süleyman Bey tarafına postacı olarak gönderdi. 10.02.1920 Salı. Şekerli şubesi efradından önceleri olduğu gibi aileleriyle oraya gitmiş olanlar varsa, buldurulup derhal mazgalları başına gönderilmeleri istenmişti. Gönderilen posta geri dönmeyince bu kez şube üyelerinden Ekmekçizade Hacı Ahmet Hakkı Efendi postacı olarak yollandı. O da Alemlı'de bulunan ailesinin kardeşleriyle Kerhan'a

gitmiş olduklarını öğrenerek peşlerinden gidince üçüncü olarak yiğeni Saraç Mehmet Hayri'yi yollar. İsadivanlı, Alemlı, Çomaklı mahallelerini dolaştığı halde dışarı çetelerinden ve mahalle ahalisinden hiçbir kimseye rastlayamaz. Ancak birkaç Yahudinin boşalan bir evde barındıklarını görmüş olduğu haberini getirir.

Günlerce özveri, gayret, cesaretle direnişin sürmesi, zafer kapısını açmış bulunmakta idi. Vatan ve millet düşman şerrinden ve saldırısından kurtarılmak üzere iken her nasılsa yağmacılık, şeytanca kötümserlik ve bozguncu fikirler yaymaya kalkışan bazı muzir kimselerin etkisi görülmeye başlar; diğerkahraman savunmacı efradın da morallerinin bozulmasına neden olur. İyi niyet ve dayanma gücünün, yerini korkuya terkettiği gözlenir.

Ali Sezai Efendi, kuvvetli iman ve güvenle ümitsizliğe kapılmaksızın, etki altında kalarak dışarı çekilmiş olan silahlı, özveri sahibi milli efradı toplayıp geri dönerek savunmayı sürdürmek kararlılığı ile, devam eden şiddetli bombardıman, kuvvetli kar fırtınası ve soğuşa rağmen Allah'a sığınarak yeğeni Mehmet Hayri ile yola çıkar. Peynirdere köyüne kadar gidilir. Orada giriştiği ikaz ve cesaret verici çağrısı ile kendisine katılan efrat ve bunlar arasında bulunan cesaret ve gayret sahiplerinden Zarifzade Mehmet oğlu Halit ve amcası oğlu Süleyman, Tekyenışnzade jandarma çavuşu Hafız Mehmet ve kardeşi Mustafa Efendilerle yol alarak Gafarlı köyü karşısına varıldığında, derenin öte yakasındaki düzlükte çoğuşilahlı 100'e yakın kimsenin ayakta buldukları görülür. Aralarında Eczacı Ömer Lütfi, Tüfekçi Bülbülzade Mehmet Sabit, Rızvanzade Hafız Mehmet, Nalbantzade Mustafa Efendiler gibi tanınmış kimselerin buldukları gözlenir. Ali Sezai Efendi, yüksek sesle tekbir alarak:

“Ey din kardeşleri.. Allah-u Teala'dan korkup, şanı yüce Resulünden utanmaz mısınız ki vatani, milleti düşmana bırakıp da buraya geldiniz. Şimdiye değin atılan mermilerden kaç adamınız öldü? Eceli gelmeyene bir şey olmaz. Vadesi yeten de nerede olsa kurtulmaz. Efrad-ı ailenizi hakiki koruyucu ve saklayıcı olan Allah'a ısmarlayıp yanlarına gözetici olarak münasip kimseler bırakınız da haydin hep birlikte sizinle vatan ve milleti savunmaya dönelim. Durmayalım. Haktealanın yardım ve koruması ve rızasına erişelim.” demesine rağmen kalabalık dağılıp meydan da birkaç kişi kalmıştı.

Yanında bulunan, her özveriye göze almış olan efrada emir vererek “hemen yanlarına gidiniz, bulduğunuz kimselere, bize katılmaları için çağrıda bulunarak getiriniz, birlikte düşman üzerine gidelim,” demesi üzerine yapılan girişimle toplanan milli efrat ile birlikte şehre hareket edilir. Çete ve milli efradın şehirden çekilmiş olması ile evlerin boşalmış bulunması ve önceden sözü edilen Kebapçı Hüseyin’in evinin ateşe verilmesi ve fırtınanın etkisi ile çevredeki birçok ev de yanmaya başlamıştı. Bu arada Ali Sezai Efendinin evi de milli efradın dönüşüne kadar içindeki bütün eşya ve mevcut paraları ile yanmış bulunuyordu.

Bulgurculardan çevreye sıkı surette ateş yağdırılmakta iken topluca geri dönen efradın, Allah Allah sesleriyle şiddetli hücumları sonucu, bir şehit verilmekle, her tarafı etkisi altında tutmakta olan bu büyük binalar birkaç saat içinde bütün mal ve donatımlarıyla yakılarak yerle bir edilmişti. İçinde bulunan düşman kuvveti de birçok ölü vererek önceden açmış buldukları gizli yollardan kiliselere kaçmışlardı.

O günlerde şehrin gayet sıkı, dehşet ve korku saçacak şekilde bombardıman altında bulunması kenar mahalleler ahalisini dışarı çekilmeye mecbur bırakmıştı. Evlerin yakılması aralıksız olarak devam etmekte idi. Durumun bu şekilde devamlılığı korku ve telaşa düşülmesine neden olmuştu.

Durumu gözden geçirerek gerekli girişimlere baş vurmak amacıyla 8.2.1920 Pazar günü tekrar Abdülkadir Paşa Konağında toplantı yapıldı. Toplantıya; Elbistanlı Kadı Mehmet Fevzi, Sulh hakimi İmrozlu Ali Rıza, Musa Efendizade Hacı Derviş ve İlyas Şemi, Afşarzade Hacı Hüseyin, Bağdatlızade İlyas ve Tayyar Efendilerle bazı kimseler katılmışlardı.

Bunlar topluca karargah olan Serkatipzade (Sarı Katipzade) Mehmet Efendi evinde bulunan Aslan Bey’in yanına varırlar. Orada Hasan Ra’fet, Kuşçuzade Ahmet Hamdi ve Doktor Mustafa Efendiler de bulunmaktadır. Barış ve selamet sağlanması yolunda işgal komutanına başvuruda bulunulması için fikir alışverişi yapılır. Bu ara Kocabaş Hacı Mehmet Efendi söz alarak; “Karşınızdaki büyük devletlerden biridir. Öyle birkaç çete ile bir iş başaramazsınız” diyerek korku verdiği sırada, Restebaiye mahallesinden Katırcı Göğ Ökkeş Ağa, yanında Cerrah Hasan Efendi oğlu Zekeriya Efendi ve birkaç silahlı efratla kapıda görülür. Sert ve atak bir davranışla içeri girerek Aslan Bey’i

selamlayıp.. 209 silahlı ve özverili efradın, verilecek her emri uygulamaya hazır olduklarını açıklar. Devamla; “Her kim barış ve teslim isteği ile milleti felakete düşürme yolunda bir adım atmaya kalkışrsa derhal silahlarımız onların üstüne çevrilecektir” der. Sözünü tamamladığında Doktor Mustafa Efendi: “Yaşa Ökkeşim..” diye kalkıp yüzünü okşamış ve böylece esas düşüncesini kamufler etmek istemişti.

Aslan Bey de: “Korkmayın düşman çekilecektir. Sabır ve kararlılık gerekir. Teslim olma girişimi milletin kendi hayatına son vermeyi kabullenmesi demek olur,” şeklinde düşüncesini açıklar.

Askerlikte, “muhaberesiz muharebe başarılmaz” kuralına uyularak Maraş savunmasında da muhaberenin bayraktarlığını yapan kişi herkes tarafından Kaz Ali adıyla tanınan Ökkeş adındaki kişi olmuştur. Kuva-i Milliye karargahı ile devamlı bağlantı kurarak herhangi bir şubeye ulaştırılması gereken haberi, her seferinde en kısa zamanda ulaştırmak yeteneğini göstermişti. Korkusuz ve çevikliği ile evden eve, siperden sipere, aşılması güç engelleri aşarak zamanında haberleri yerlerine ulaştırma görevini savaş boyunca başarı ile yerine getirmiş bir kahramandır. Gidiş ve gelişlerinde parola sorulduğunda “Kaz..” diye bağırır, ve her kes tarafından tanındığı için yol verilirdi. On parmağında on marifet bulunan ve özel hayatında yasal olmayan türlü yolsuzlukları görülen bir kimse olmasına rağmen milli mücadelede takdire değer hizmetler sergileyen kahramanlar arasında o da yer almıştır.

10.2.1920 Salı günü Kuşçuzade Ahmet Hamdi Efendi karargaha, Aslan Bey’in yanına varır. Kendisinin sarsılmaz bir güven içindeki tutumunu, savunma uğrunda kuvvetli azmini konuşmalarından anlıyarak gönül rahatlığı ile oradan ayrılır. Doktor Mustafa Efendiye gelince.. Kalbini korkuya kaptırmış, güvenini yitirmiş olarak savaşın durdurulması için işgal komutanı General Keret’le kendisini görüştürmesi için Amerikalı Doktor Laymen’e yolladığı tezkireye olumlu cevap alır. Bu amaçla Alman hastanesine gideceğini Beyazıt Ziya beye haber verir. Millet menfaati için zarar doğuracak bu haber üzerine Ahmet Hamdi Efendi toplantı yerleri olan Bayazıt Şükrü Bey’in odasına varır. Orada Abdülkadir Paşa bazı yakınları ile emekli kaymakam Yaver Bey, kolağalığından emekli Osman Bey, Hacı Derviş ve Acem Hüseyin Efendilerle Mağralı mahallesinden Cerenoglu Çiftçi Veli Çavuş hazır bulunurlar. Doktor Mustafa Efendinin kendisine

yönelerek: “Efendim, memleket baştan başa yanıp mahvoluyor, mahalleler ahalisi hep dışarı çıkmaktalar. Bunun sonu ne olacak? Her halde bu işin önünü almak ve bombardımanı durdurmak üzere Generale başvurmalıyız. Sen ne dersin?” demesine karşılık; “Birader, ben Antep’ten beri düşmana teslim olmak için gelmedim. Özellikle memleketin bu gibi pek önemli konularında karar vermek benim yetkim değildir ki bana danışyorsun. Hani ya şubeler idare heyetlerinden kimler var ki onlara fikir danışalım...” demesi karşısında: “Başkalarına hacet yok, burada bulunan kimselerle senin onayın yeterlidir,” dediğinde, Ahmet Hamdi Efendi; “Ben kendi hesabıma böyle bir girişim asla uygun olmaz. Sabır ve direnişle savunmayı sürdürüp sonunu gözetmek gereklidir. Çünkü Fransız işgal kuvvetinin çekilip gitmesi olasılığı baş göstermektedir” diye düşünüyorum şeklinde sözünü tamamlayıp kendi şubesi merkezine dönmüştür. Orada geçenleri anlattığında Miralayzade İmam Hüseyin Bey: “Vah.. Yazık, Doktor cinnet mi getirmiş, giderse hayatımı yitirmiş olur” diye düşüncesini açıklamıştı.

Doktor Mustafa Efendi, Laymen’e yolladığı tezkire altına yazılan olumlu cevap üzerine Alman hastanesine gideceği sırada Beyazıt Şükrü Bey’in odasında Musa Efendizade Hacı Derviş Efendi, Öksüz Hacı Mehmet, Sarraf Acem Hüseyin, Çiftçi Veli Çavuşla diğer bazı kimseler hazır buldukları halde Şükrü Bey: “Yiğen efendi sözümü dinle gitme, gel elini öpeyim gitme. Bu fikirden vazgeç. Zira gitmeniz asla uygun değildir” diye direktmiş ise de karşılık olarak: “Doktor Laymen’in bizimle dostluğu vardır. Bu yüzden kendi nefsim üzerine güvencedeyim. Hiç merak etmeyin” diyerek verilen nasihatı dinlememişti.

11/12.02.1920 gecesi Doktor Mustafa Efendi eline beyaz bir bayrak alarak, Balcıoğlu Tabak Mehmet Ağa oğlu Duran da fener çekerek ikisi birlikte yola çıkarlar.

Alman hastanesi dışında her ikisinin cesetleri bulunduğu anda ise önceleri Alman hastanesine vararak Doktor Laymen ve General Keret’le görüştükleri, ayrılışları sırasında Ermenilerin Hınçak komitesinden Doktor Artin ve Eczacı Leon tarafından kurşunlanarak cesetlerinin dışarı atıldığı söylenir. Diğer kuvvetli olasılık ise, daha önceki konuşmada, Katırcı Göğ Ökkeş’in verdiği göz dağının uygulanmış olduğudur. Alman hastanesine girmek

üzere iken mama ile birlikte Göğ Ökçeş çetelerince ateş edilerek öldürüldükleri anlaşılmaktadır.

Maraş savaşını kaleme alan Amerikalı yazarın o zaman görüntülediği fotoğrafta da biri kadın 3 ceset seçilmektedir. Bu da olayı kanıtlamak için yeterli sayılır.

Şehir içinde ayrı ayrı yerlerde dağınık bir düzende yerleşmiş bulunan işgal kuvvetinin imdadına, sonuçta güvence altında çekilmelerini sağlamak amacıyla 7.2.1920 Cumartesi günü Aksu köprüsü civarına karargah kuran Albay Normand kuvveti, şiddetli top ve mitralyöz ateşi yağdırmakla yol açarak garnizonla ilişki kurmuştur. General Keret, Normand'ın karargahına giderek çekilme koşullarını birlikte saptamışlardı. Fransızlar geri çekileceklerini Ermenilerden gizlemekteydi. Ne var ki Ermeniler, bu kararı bir Fransız yüzbaşısından öğrenmişlerdi. Fransızlar yanlarında taşıyamıyacakları savaş araçları da birlikte olmak üzere eşyalarını imha ederler. Gecenin sessizliğini bozmamak için hayvanlarının ayaklarına keçe ve yorganlardan kılıf yaparlar. General, Maraş Garnizonunda kalan birliklerinin komutasını Yarbay Thibault'a verir. Geri çekilme emri, 11.2.1920 Çarşamba günü geceleyin verilir. Yarbayın emrinde Garnizonda kalan birlikler, Generalin vereceği aydınlatma mermisi işareti üzerine hareket edeceklerdir.

Gece saat 21'de Generalin komutasındaki birlikler şehri kuvvetli bombardıman ateşi altında tutarak terk ettiler. Saat 3.30'da ışıklı işaret mermisinin havada görülmesi ile Garnizondaki 2. kademe kuvvetleri de şehri terk ettiler. 150 kadar yaralı asker Amerikan doktorlarına bırakılmıştı. Büyük bir Ermeni topluluğu da Fransızların peşinden yollara düşmüştü. 75'lik bataryalardan bir takım, çekilmeyi sağlamak üzere gözcülükle görevlendirilmiş ve devamlı top ateşi ile şehri baskı altında bulundurmaktalardı. Bu takım da görevini yaparak çekilen kuvvetlere katıldı. Bauvet taburu öncü olmak üzere Fransız kuvvetlerinin Islahiye yönüne hareketleri başlatıldı. Fransızlar arkalarına baktıklarında şehrin alevler içinde yanmakta olduğunu görüyorlardı. Kalan Ermeniler kışlayı da ateşe vermişlerdi. İşgal kuvveti çekilirken karargahta tutuklu bulunan Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Şişman Arif, Kocabaş Hacı Mehmet Naci, Nafia Mühendisi Abdüllatif Efendileri baskı altında ve kolları bağlanmış olarak Ermeni fedailerinin önlerine katılıp şiddetli soğuk ve kar tipileri

arasında yaya olarak Mercimektepeden top tabyelerine aşığı indirirlerken “Bakınız memleket yanıyor, Türklerin çoğı dışarı çekilmişlerdir” diye sövüp sayarak, dipçikleyerek vahşice bir davranış sergilemekteydi. Bu halde jandarma binbaşısı takatsız kalarak yere yığılırken “Fransız devletinin adalet ve uygarlığı bunu mu gerektirir?” demesiyle akılı başından gidinceye kadar dipçiklenir. Düştüğü hendekte bırakılıp diğerlerini sürüklercesine götürmüşlerdir. Kaçmakta olanları takip için peşlerine düşen milli efradın ilerlemesi sırasında donarak ölmek üzere olan Binbaşı bulunmuş ve şehre getirilerek hastaneye kaldırılmıştı. Kangiren olacağı cihetle donmuş olan kol ve bacakları kesilmiş, fakat kurtulamıyarak 22.2.1920 günü vefat etmiştir. Bu arada elleri donmaya başlayan Şişman Arif Efendinin de Adana hastanesinde Hıristiyan doktorlar tarafından kangren olması olasılığı ileri sürülerek elleri kesilmek istenmiş ise de, orada bulunan, önceden tanıdığı ve iyiliğı dokunmuş olan bir Ermeninin dostluğı ve kendisini sahiplenmesi ile doktorlardan mümkün olan tedavinin uygulanıp fazla zarar verilmeden ameliyat edilmesi ricasında bulunması üzerine sol elinin dört parmağı kesilerek kurtarılmıştır.

Fransızların arkası sıra yerli ve dışarıdan gelme Ermenilerle kiliselerdeki katolik ve protestan Hıristiyanlardan bir kısmı, Hırlakyan aileleriyle yakınları korku ve telaş içerisinde canlarını kurtarmak amacıyla yollara düşmüşler, fakat bu gidişin canlarına mal olacağı hatırlarından geçmemiştir.

Şehir içinde direnerek savunmayı sürdüren kahramanlarla, ailelerini dışarı yerleştirip dönen milli efrat, ivedilik ve cesaretle düşman takibini sürdürmekteydi. Aksu köprüsü yakınında Türklerin saldırısına uğrayan düşman, biri Ermeni olmak üzere üç kayıp vermişti.

Fransız konvoyu 200’ü yaralı olmak üzere 4500 kişiden oluşmakta idi. Ayrıca konvoyda 1200 hayvan, 150 araba, 115’de deve bulunmakta idi. 11 Şubat akşamı Eloğlu’na varılarak tamamen boşaltılmış olan kasabada kamp kurdu. 12 Şubat sabahı saat 6’da Eloğlu’ndan sessiz sedasız yola çıktı. Eloğlu ile Belpınar arasında önemli bir olay olmamışdı. 13 Şubat Cuma günü Belpınar doğusunda kamp kuran Fransız kuvvetleri yiyecekleri tükenmiş olduğı halde kendilerini şiddetle yağın kar altında buldular. Bundan sonra yolculuğun çetin ve zor koşulları başlamakta idi. Fransız ve Ermeniler Eloğlu’nda kaldıkları süre içinde sürülerden

terk olunmuş hayvanları keserek beslenmişler, bu beslenmede tuz bile bulamamışlardı. Eloğlu'nu terk eden Ermeniler burayı baştan başa ateşe vermişlerdi. Fransızlar Belpınar'dan hareket ettiklerinde kar tipisi bütün şiddetiyle devam ediyor, yüz metre ilerisi bile seçilemiyordu. Yollar belirsiz bir hal almıştı. Ancak pusula yardımı ile yön kestirilebilmekte idi. Bir taraftan da Türklerin sürdürdükleri saldırılarda, düşman perişan ediliyordu. Belpınar yöresinde iken Bahçeden gelen Türk Kuva-i Milliyesinin Fransızlara saldırısı başlatıldı. Bu çarpışmada Fransızlar 50 ölü bırakırken Türkler de 4 şehid vermişlerdi.

13 Şubat günü Saat 5'de Belpınar'dan yürüşe geçen konvoy, saat 9'a kadar dinlenmeden yol aldılar. Herkes donmamak için ve bir an önce İslahiye'ye varmak amacıyla yürüyüşe devam etti. Fırtınadan önlerini göremiyen yürüyüş kolu tekli sıra halinde yürümek zorunda idi. Birçok Ermeni açlıktan dirençlerini yitirerek mecazîlıkla kendilerini karlar üzerine atarak ölüm uykusuna dalmaktalardı. Senegalli askerler de soğuktan tükenmiş durumdalardı. Ulaşabilenler akşam, Hitit harabelerinin bulunduğu Zencirli köyünde kaldılar. Karın kalınlığı 80 santimi bulmuştu. Fransız kuvvetleri 14 Şubat'ta saat 10'a doğru İslahiye'ye ulaştılar. İslahiye'ye açbûlaç ulaşabilen Ermeniler kasabayı yağmalamaya koyuldular.

Fransız ve Ermeniler bu çetin geri çekilme sırasında birçok kayıp verdiler; Fransızların kaybı, 7'si subay 200 ölü, taşınabilen 300 yaralı, 150 kadar soğuk ve karda kaybolmuş kişi. Ermenilerden de 3000 kişinin öldüğü saptanmıştır. Ayrıca Maraş'ta Amerikan hastanesinde 150 yaralı Fransız askeri bırakılmıştı. Bütün olaylarda toplam Ermeni ölü sayısının 7000 olduğu anlaşılmaktadır.

Ghovent Chorbajian (Govent Çorbacıyan)'ın Ermenilerin Maraş'tan çekilişlerinde uğradıkları felaketi sergileyen açıklaması ve bu arada hıyanet ve şımarıklık ile işgal kuvvetini bağırlarına basıp bunca zaman iyiliklerini gördükleri Türkler aleyhine çirkin saldırılara giriştiklerini göz ardı ederek, Allah'a isyanını belirleyen haykırışı:

“İsteyerek veya istemeyerek şehri Türklerle bırakıp ayrılan Fransızlar, Türkleri, Maraş'ı ve 15.000'in üzerindeki savunmasız Ermeniye oldukları yerde, top bombardımanına tuttu. Peşlerinden gelen Ermenilere engel olunmamasına rağmen açlıktan ölmek

üzere olanlara ne ekmek verdiler, ne de dönüp acıklı hallerine baktılar. Sık sık Ermenileri sağa sola itelediler. Ya da onları başkaldırmaya mecbur bıraktılar. Aksu köprüsüne ulaştığımızda gerimizde kalan şehir, yangın ve bombardıman dumanları içinde kaybolmuştu. Köprünün batısında uzanan sırtlarda Türk çeteleri kaynıyordu. Askerler köprüyü geçerken kurşun yağmuruna tutulmuşlardı. Fransızlar top ateşi ile karşılık verince çetelerin saldırısı durduruldu. Hemen yürüyüşe geçildi. Ermeniler perişan halde ısrarla askerlerin peşinden gidiyorlardı. Poyraz hâlâ dondurucu etkisi ile esiyordu. İkindiye doğru Eloğlu'na ulaşıldı. Köy halkı daha önceden başka köylere taşınmışlardı. Köyde tek canlı kalmamıştı. Evlerin hepsini askerler işgal edince bize açıkta kalmak düştü. Birazcık özen gösterilse idi biz de yerleşebilirdik. Fakat Ermenileri düşünen kim? Terk olunmuş köylerde yakalanan hayvanları keserek tuzsuz ekmezsiz de olsa midelerimize birer miktar et indirmiştik. 12 Şubat Perşembe günü sabah erkenden 10.000'i asker, 13.000 kişi Belpınar'a doğru yürüyüşe geçti. Hava iyi sayılırdı. Öğleye doğru yeniden soğuk şiddetlenmeye başladı. Öyle görünüyordu ki.. Allah soluklanmamıza bile müsaade etmiyecekti. Dondurucu soğuk iliklerimize işlemekte idi. Akşam geç vakit, saat 7'de Belpınar'a ulaşabildik. Fakat burada çektiğimiz sıkıntılar Eloğlunda karşılaştığımızdan kat kat fazla idi. Burada kesecek tek bir hayvan bile bulunamamıştı. Tuzsuz, ekmezsiz olsa bile ete hasret kalmıştık. Biraz ısınmak, ateş yakmak için odun bile bulamamıştık. Saat 8'e doğru şiddetlenen kar yağışı durumu daha da beter etmeye başladı. Yahudilerin güçlü tanrısı, açıklarını yatıştırmak için onlara kudret helvası göndermişti. Bize ise yememiz için beyaz, saf 1,5 metre kalınlığa ulaşan kar indirmekte idi. Böylece Türklerden kaçıp canını kurtarmak isteyenler donarak ölsünler.. Kar da yeterli gelmemişti, dört yönden esen rüzgar fırtınası da bedenlerimizi biçip geçiyordu. Böylece savrulan karlara gömülmekte idik. Gece boyunca başımızı sokacak, barınacak bir yer bulamıyarak karla boğuşmaya mecbur kalmıştık. Fransız askerlerinin bir bölümü köyün küçük kulübelerine sığınmış, diğerleri de çadırlara yerleşmişlerdi. Alçaklar biskivi, şarap ve çaylarını yudumlayarak keyif çatıyorlar, zevkle bizim perişan halimizi seyretmekte idiler. Fakat artık bıçak kemiğe dayanmıştı. İşgal sırasında kucak açıp bağırlarına bastıkları, bütün varlıklarını ayaklarına serdikleri Fransızların umursamazlıklarına lanet okumaktalardı.

Açlık, soğuk ve kardan perişan olmuş, dirençlerini yitirerek mecalsiz kalmış kadınlar, kızlar, gelinler, çocuklar, bebeler, genç ve ihtiyar erkekler kısaca, her yaştan ve cinsten talihsiz insanların kalpleri parçalayan feryatları göğün yedi katına ulaştı. Bizim için hiçbir yerde yardım umudu kalmamıştı. Tanrı, sağırlaşmış bizi duymuyordu, körleşmiş bizi görmüyordu. Kesinlikle müslümanların Allah'ı olmuştu...”

Osmanlı devletinin ve müslüman halkının iyi niyet ve insancıl davranışları ve kendilerine tanıdıkları imkanlar sayesinde her türlü varlık ve zenginliğe, rütbe, nişan ve mevkilere kavuştukları halde, işgalin başlaması ile hıyanet ve nankörlük yaparak Türkler aleyhine giriştikleri yıkıcı ve çirkin davranışları ve saldırılarda bulunmaları ile uğradıkları felaketi hak ettiklerini hatırlarına bile getirmemişlerdi. Ceza ve mükafatın şaşmaz uygulayıcısı olan Allah, hak ettikleri layık oldukları hışmını başlarına indirmişti.

“13 Şubat Cuma günü Belpınar dağlarında yüzlerce ölü bırakarak sabah erkenden İslahiye yolunu tuttuk. Kar kalınlığı 1 metreyi hayli geçmiş bulunduğu cihetle yollar seçilmez ve geçilmez olmuştu. Tipi, öylesine şiddetlenmişti ki bir adım ilerisini seçmek mümkün değildi. Kervanın yol alması için önce yolun açılması gerekti. Birkaç Fransız atlısı önlerine kattıkları çok sayıda Ermeni gencini küreklerle çalıştırarak yol açma girişiminde bulunmuşlardı. Açılan yoldan ancak tek sıra insan geçebilmekte idi. Bu nedenle Fransızlar, Ermenileri sağa-sola iterek karlar üstüne düşürmektelerdi. Böylece Ermeniler, soğuk ve açlıktan bitmiş halde ölümü aramaktalardı. Karlar üstünde ölüm uykusuna yatmayı yeğlemektelerdi. Biz ilerledikçe kar da gittikçe yükseliyordu. Rüzgar ve fırtınanın durmadan şiddetlenmesi ölü sayısını da kabartıyordu. Normalde Belpınar’la İslahiye arası 6 saatlik bir yoldu. Öğleye doğru İslahiye’ye varacağımızı ummakta idik. Bu umutla canımızı dişimize takarak bütün zorluklara rağmen, inatla yolculuğu sürdürüyorduk. Öğle olmuştu. Biz hâlâ dağlık bir arazide karlarla boğuşuyorduk. İslahiye nerede ne tarafa düşüyor? Bunu bilen yoktu. Batı-Doğu seçilmez olmuştu. Ermenilerin önünde gitmekte olan Fransız atlıları yollarını kaybettiler. Oysa Ermeniler bölgeyi iyi tanırlandı. Fakat mağrur, kibirli Fransızların bizi dinlemeye niyetleri yoktu. İkinci olmuş görünürde tek bir köy yoktu. 8 saattir aç-yorgun, düşe, kalka yürüyorduk. Yolumuzu

yitirdiğimiz söylentisi yayılmaya başladığında bütün kervanda çaresizlik içinde hayattan ümit kesilmeye başlanmıştı. Ermeniler çoğu kendilerini bitmiş ve mecalsiz bir halde karlar üstüne atarak oracıkta derin ölüm uykusuna dalmaktalardı. Adım başına bir ölü ile karşılaşuyorduk. Yol boyunca donarak ölmüş kadın, erkek, genç, çocuk, ihtiyar Ermeni cesetleri uzamakta idi. Kayıplarımız gittikçe artmaya devam ediyordu. Askerlerden donarak ölen pek azdı. Bunların büyük çoğunluğu, hayatlarında kar, fırtına görmemiş kara derili Senegalliler idi.

Öğle sonu saat 16'da Zincirli köyüne varıldı. Asker hiç durmadan İslahiye'ye doğru yola devam etmekte idi. Ermenilerden bir bölümü soluklanmak için geceyi bu köyde geçirmeye karar verdiler. Ertesi gün yola koyulan kervan 1 saat içinde İslahiye de olacaklarını umarak yürüyüşe geçmişlerdi. Saatler geçiyor, fakat görünürlerde İslahiye seçilmiyordu. Kervandakilerin çoğu Zincirli köyünde kalmadıklarına pişman oluyorlardı. Sanki yol kasten uzamakta idi. Umutsuzluk havası esmeye başlamış, kayıplarımızın sayısı sür'atle artma eğilimi göstermekte idi. Yolculukta hava yine iyice kararmıştı. Önümüzde yürüyen Ermeni, neşe ile oh.. ışık-ışık diye haykırmaya başladı. Gerçekten de ışık görünmüştü. Fransızlar da ışık-ışık.. diye nara atıyorlardı. Çünkü bu ışık bize hayat kaynağı olacaktı. Bu haber kervandakileri yeniden canlandırmıştı. Birkaç dakika sonra bir tren düdüğü, donmuş kulaklarımızı yalayıp geçti. Bunun üzerine Ermeniler enerjilerini toplamaya çalışarak işığa doğru ilerlemelerini sürdürmeye başladılar. Böylece İslahiye'ye ulaşmak için 4 saattir boğuşup durmuştuk. Yolculukta Ermeniler 1000'in üstünde kayıp vermiş 2000 Ermeni de sağ olarak İslahiye'ye ulaşmıştı. Askerlerden 200 kadarı yolda donarak ölmüştü. İslahiye'de askerler kendileri için özel olarak ayrılmış evlere yerleştiler. Ermenileri hiç düşünen yoktu. Onlar da bulabildikleri boş evlere yığınaklar oluşturarak barınmaya çalışmışlardı. Ertesi gün de gruplar halinde Adana yolu tutuldu.

Bu bozgun yürüyüşü tahmini olarak Fransızlara 100'den fazlası Ermeni gönüllüsü olmak üzere, 800 Fransız asker ve subayına mal olmuştu. Maraş'tan çekilirken Amerikan hastanesine bıraktıkları 150 yaralı askeri de hesaba katmak gerekir.

Maraş'ta 22 gün süren savaş, 2000 Türkün ölümüne sebep olmuştur. Bizim kaybımız bununla karşılaştırıldığında çok oransızdı. Bu felaketten canını kurtaranlar 8000 kadar ise, şehir ve

çevresinde ölenlerin sayısı 7-8 bini bulur. Yine kaybeden biz olmuştuk. Maddi kaybımızı hesaplamak ise imkansızdır. Çünkü şehrin 3/4'ü yanmış geriye kalan bölümü ise top bombardmanı ile harabeye dönmüştü. Görüldüğü gibi geri çekilme sırasında birçok Ermeni canlarından olmuştur.

Fransız kuvvetleri ve Ermenilerin 15 Şubatta İslahiye'ye ulaşmalarının ertesi sabahı manzara şöyle idi:

Dışarıda dondurucu rüzgar fırtınası hala bütün şiddetiyle devam ediyordu. Fransız askeri kampının çevresi yarı yarıya kara gömülmüş cesetlerle doluydu. Barakalar önünde bile, sığınağa ulaştıklarını sanarak şaşkınlıkla kendilerini oraya atan, Fransız, Senegal, Cezayir ve özellikle soğuktan donmuş elleri ve büzülmüş vücutları ile Ermeni cesetleri doluşmakta idi. Cesetler Gar binası arkasındaki duvarın dibine dizildi. Sonra birkaç yüz metre sürüklenerek Maraş yoluna bırakıldı. Cesetlerin çoğu yırtıcı kuşlar ve çakallar tarafından parçalanmış durumdaydı. Kanlı vücutları, Senegallilerin siyah derileri beyaz karlar üstünde zıt bir görüntü sergilemekteydi. Maraş olayları Anadolu'daki Fransız işgalinin başarısızlık çanını çalmıştı. Bunu daha sonra yenileri izleyecekti.”

Ghovent Chorbajian

(Bu Ermeni, 1884 Maraş doğumludur. Adana Fransız okulunda okudu 1915'de askere alındı. 1916 yılında subay olarak Baalbek Askeri Kampına gönderildi. 1919 sonlarında Fransız işgal kuvveti ile Maraş'a dönmüştü.)

Maraştaki yenilgi hakkında Fransız kamu oyunda; Ermenilerin kışkırtması, olayların nedeni olarak görülüyor ve Kilikya'da Ermeni askeri kullanılmasının sonuçları şöyle açıklanıyordu: “Önce militanlar, Türkleri kışkırtarak olay çıkartıyorlardı. Sonra da ilk çarpışmada sığılarak Türklerin karşısında Fransızları bırakıyorlardı.” General Gouraud'a göre 21 Ocak'ta Maraş'ta patlayan ayaklanmanın nedeni Ermeni taburlarının varlığıdır. Çünkü, bu taburlar Türklerle Ermenileri ayıran kin nedeniyle kaçınılmaz bir öç alma duygusuna dayanmakta idi.

“Savaş günlerinde ve çekilme sırasında Fransızların Ermenileri intikam alırcasına aşağılamaları ve dışlamalarına, işgal sırasında Maraş ahalisinin güçsüzlüğüne, savunma araç ve

gereçlerinin yetersizliğine, böylece birkaç gün içinde dirençlerinin sifıra inerek şehrin düşürüleceğine inandırılmış olmakla aldatıldıkları kanısı neden olmuştur. Ermenilerin savaş ve çekilme sırasında uğradıkları musibet, Müslümanlara reva gördükleri kötü tutum ve davranışlarının karşılığı olarak Allah'ın hışım ve gazabından başka bir şey değildir.”

Kılıç Ali Bey, Fransızların şehri terk ettikleri sevinçli haberini aldığı anda yanındaki silah arkadaşlarıyla top ve mitralyözünü alarak şehre yönelir. Hâlâ silah sesleri işitilmekte, kışla yanmakta iken Alemlî'de Hacı Hakkı Beyin odasına gelirler. Birgün sonra Zülkadir Süleyman Bey'in yanına varmışlardı. Fransızlar ve peşlerine düşen Ermeni kafilesi kar ve fırtına ile boğuşarak bozuk düzen İslahiye'ye doğru çekilmekteydi. Fakat dehşetli top ve mitralyöz ateşleriyle sarsarak sindirmeye çalıştıkları, buna rağmen arkalarını takipten vazgeçmemekte direnen milli kuvvetlerden ziyadesiyle korkmaktalardı. Çekilmekte olan işgal kuvvetlerinin ve peşlerinden giden Hıristiyanların perişan haldeki ric'atlerini işiten yöre köylüleri, dağ ve derelerde siperlenerek düşmanı yayılım ateşi altına almışlardı. Şehirde sığındıkları yerlerde kalan Ermeniler hala silah atmaya ve evleri yakmaya devam etmekteydi. Öteden beri Türklerin nimetleriyle beslenen, milletin mahvına dişbileyerek zulümler sergileyen Ermenilerin hak ettikleri cezalarını uygulama zamanı gelmişti. Mahallelerden dışarı çıkarılan aileler de şehre dönmeye başlamışlardı.

12 Şubat Perşembe günü sabahleyin Amerikalı Doktor Laymen ve Doktor Vilson yanlarındaki birkaç misyonerle ellerinde beyaz bayrak, kollarında barış ve sükunet simgesi bantlar takılmış olarak karargahta bulunan Heyet-i Merkeziye Reisi Aslan Bey'in yanına varırlar. Maraş'ta kalan ve hâlâ Türklere kurşun sıkmayı sürdüren Hıristiyanların korunmaları ve güvence altına alınmaları ricasında bulunurlar. Bu arada Amerikalıların burada toplumun yararına hizmet için bulunduğunu belirterek, kendilerinin korunması amacıyla Amerikan tesisleriyle yetimhanenin güvenlik kuvvetlerince korumaya alınması isteğinde bulunmuşlardır. Orada bulunan Kuşçuzade Ahmet Hamdi Efendi'nin Laymen'e; “Doktor Mustafa Efendi ile yoldaşı Duran'ın başına gelenlerin sorumlusu kimdir?” sorusunu cevapsız geçiştirerek konuyu değiştirmek eğilimi ile kaçamak yapmak ister. Soru tekrarladığında cevap vermek zorunda kalarak: “Esefle belirtirim ki, Mustafa Efendi ve

yoldaşı Alman hastanesine girmeden kapı önünde kurşunlanmışlardı.” diye cevaplamışlardı. Cesetler gömülmek üzere sonradan milli efrat tarafından tabutlara konarak alındığı sırada Doktor’un ceketi cebinden hastaneye gelmesinin güvencesi olan Laymen’e yazdığı mektup ve Laymen tarafından verilmiş olan cevap çıkarılmıştı.

Bu sırada Kılıç Ali Bey de hükümete gelmişti. Şehrin biçok yerlerinden silah sesleri işitilmekte idi. Doktor Laymen’de yoldaşlarıyla Aslan Bey’in yanında hükümete gelerek Kılıç Ali Bey’den görüşme müsaadesi istemişlerdi. Bu sırada Hırlakyan Agop Ağa’nın kafası getirilip meydana atılmıştı.

Önceleri sözü edildiği üzere Kılıç Ali Bey, Elbistan’da kendisini Antakyalı arpa tüccarı olarak tanıtip Laymen’in yaptığı toplantıya katılmıştı. Bu toplantıda Laymen, kendisine yönelerek yüksek sesle tahkir dolu sözlerle “Ermeniler Türklere karşı ayaklanmakta haklıdırlar. Bundan sonra siz onların emellerine hizmet etmeye ve hoş geçinmeye mecbursunuz. Artık Türklere başka türlü hayat yoktur.” demişti.

Başında kalpak, bıyık sakal uzadıkça uzamış, göğüs ve belini fişekler ve silah kaplamış bulunan Kılıç Ali Bey’in yanına geldiğinde bunun Elbistan’da arpa tüccarı olarak konuştuğu kimse olduğunu aklından bile geçirmeyen Laymen: “Aman.. Ermenilere merhamet ediniz, kusurlarını bağışlayınız. Lütuf ve korumanızı rica ediyorum” diye yalvarmakta idi. Bu sırada Kılıç Ali Bey, Laymen’e yaklaşarak: “Mister Laymen, beni tanıdın mı?” deyince Laymen dikkatle süzmeye başlar. Kılıç Ali Bey açıklamaya girer.. “Hanı ya.. Elbistan’da seninle arpa tüccarı diye konuşan Türk..” demesiyle Laymen üzüntü ve utançla bağışlanmasını dileyerek elini öpme girişiminde iken, Kılıç Ali Bey; “Hacet yok.. biz Türklerin amacı kim olursa olsun, vatanımızı işgal ve haklarımızı çiğneyenlere karşı savaşmaktır. Düşmandan ayrılınca geriye kalan hıristiyanlar eskisi gibi bizim vatandaşlarımızdırlar. Sizin aracılık ricanıza gerek yoktur. Ayrıcalık gözetmeksizin vatanış olarak barınacaklardır” demişti. Mister Laymen teşekkürlerini bildirerek sevinçle giderken Kılıç Ali Bey kendisine; “Hıristiyanların toplu buldukları yerlere haber yollayınız, derhal silah ateşini kesip verilecek emre boyun eğsinler” dedi.

Biraz sonra Heyet-i Merkeziye Reisi Aslan Bey’le görüşerek idare heyetleri yetkilileriyle fikir danışığında bulunmaksızın,

Ermenilerde bulunan silah ve cephanenin hemen teslimi koşulu ileri sürülmeden, Ermenilerin hayat ve istirahatları güvence altına alınmak üzere Kale altı, Abarabaşı, Katolik ve Ermeni kiliseleriyle Kümbetteki Eytamhaneye yeterli milli efrat ve jandarma muhafızlar konmuştu. Cadde ve sokaklarda hiçbir yere kurşun atılmaması ve sükunetle davranılması için tellallarla duyuru yapılmıştı..

Burada Mister Laymen'in, Doktor Mustafa ve yoldaşlarının ölümü hakkındaki sözleri, Alman Hastanesine giriş sırasında Katırcı Göğ Ökkeş çeteleri tarafından kurşunlanmış oldukları görüşünü güçlendirmektedir.

12 Şubat günü Kılıç Ali Bey, Aslan Bey ve Yörük Selim Bey'le buluştular. Ermenilerin silah ve cephanelerini teslim alacak bir heyet seçtiler. Jandarma Teğmen Ramazan, Karaküçük Keskin Hacı Mustafa, Fatmalı Devriş, Vezir Mehmet, Ali Rıza Pişkin, Efe Hasan ve Tabak Yiğit Başı Hacı Ahmet oğlu Rüstem Efendiler bu heyette görevlendirilmişler ve vaktin geç olması nedeniyle ertesi gün, 13 Şubat günü teslim alma işini yürütmeyi kararlaştırmışlardı. Teslim alma işi sonuçlanana değin Ermeniler buldukları yerlerden dışarı çıkmayarak Türk Milli efradının gözetiminde tutulacaklardı. Türkler teslim alınanlara herhangi bir kötülük yapma düşüncesinde değillerdi. Can ve mallarının güvence altında bulundurulacağı garantisi verilmişti. Böylece Ermeniler de teslim olarak silahlarını bırakmaya başlamışlardı. 1300 kadar silahlı 9500 Ermeni teslim alındı geriye kalan kadın, erkek, çocuk Ermeniler de Heyet-i Merkeziyece göz altında tutulmakta idi. Şehrin büyük bir kısmı ile kışla yanmakta iken, kışla deposunda bulunan 90 sandık Fransız mermisi ele geçirilmişti. Şehirde kalan Ermeni ve Amerikalılar Fransızlara, arkalarından lanet yağdırmaktalardı.

Şehirde Tümen Komutanı Cemil Cahit Bey Başkanlığında sıkıyönetim ilan olundu. Harp divanı kuruldu. Asayişin sağlanması için bütün kolluk kuvvetleri görevlendirildi.

22 gün süren savaş boyunca Türkler, 300 kadar şehit 500 kadar yaralı verdiler. Tekke, Kümbet, Kuyucak, Şekerli Mahalleleriyle çarşı tamamen, diğer mahallelerle kışla kısmen yanmıştı. Sayı olarak yaklaşık 1000 ev, 350 dükkan, 5 cami, 10 kilise ve 15 okul yandı. O günkü değerle uğranılan zarar 800.000 lira tutarında idi. Maraştaki toplam 20.000 Ermeniden 7000'i savaşta ve çekilirken yolda donarak hayatlarından olmuşlardı.

Kurtuluştan sonra Maraş Mutasarrıflığına vekil olarak Antep'teki 24. Tümen Kalem Reisi Kaymakam İrfan Bey atanmıştı. Maraş'ta kalan Fransız yaralıları ile bir kısım Ermeni ve Amerikalı Mister Laymen ve arkadaşlarına Maraş'tan çıkma izni verilmişti. Bu sırada, Heyet-i Merkeziye Reisi Aslan Bey, Tümen komutanı Cemil Cahit Bey ile birlikte Mutasarrıflığa gelerek halkın bu husustaki duyarlılık ve heyecanını ileri sürerek kafilenin çıkış izninin durdurulmasını teklif ettiler. İrfan Bey istemiyerek kafileyi durdurmak mecburiyetinde kalmıştı. Bu tutumun Türk hükümetini zor duruma düşüreceğini belirterek Maraş Heyet-i Merkeziyesinin, doğru dürüst görev yapmasını engellemekte olduğunu ileri sürerek görevden alınıp başkasının atanmasını istedi. İrfan Bey, 3 ay süren Mutasarrıf vekilliğini tekrar Ahmet Cevdet Beye bırakarak Antep'e dönmüştür.

Ermeni ileri gelenlerinden adları açıklananların, İç İşleri Bakanlığı ile itilaf devletleri elçiliklerine çektikleri telgraf:

Ermeni Bedros Daragopyan, Avadis Sulakyan, Haçator, Baş Rahip Ohannes, Kyayan, Dr. Avadis Kalpakyan, Muratyan, Agop Kılıçyan imzaları ile çekilen telgrafların muhtevası şöyle idi:

Fransızların cebren ev ve kiliselerini zapt ettiklerini, Ermeni gençlerinin bir bölümünü zor ve tehdit yolu ile Müslümanlar aleyhine kışkırttıklarını, Türklere karşı iyi davrananları tehdit ve hapsettiklerini ve bir bölümünü de beraberlerinde alıp götürdüklerini, şehri ateşe vererek binlerce Ermeninin ölümüne neden olduklarını belirttikten sonra yüzyıllardan beri ortaklaşa vatanlarında Türklere birlikte yaşamak istediklerini açıkladılar. Yabancı parasıyla aldatılmış olan Ermenileri lanetlediler. Fransızların geri çekilmesinden sonra, mal, can namus hususunda güvencede bulduklarını ve hiçbir zaman soykırımına girişilmemiş olduğunu açıklamışlardı.

Maraş olaylarının, Fransızların mağrur İmparatorları Napolyon'un Akka kalesi ve Rusya bozgununa ekliyecekleri yeni bir bozgun olarak tarihlerine geçme niteliği taşıdığı herkesçe bütün açıklığıyla bilinmektedir.

Biz Maraş'lılar, Allah'ın yardımına sığınarak hiçbir askeri yardım olmaksızın kendi başımıza vatan ve millet uğrunda, düşmana oranla pek yetersiz imkanlarımızla azim ve cesaret göstererek savunmamızı sürdürüp zafere ulaştık. Ne mutlu,

kendisini kurtaran şehir ününe kavuşan ve diğer şehirlere örnek olan, Kahramanlıklar sergileyen, kurtuluş ve zaferini coşku ve sevinçle kutlayan Maraş'a ve halkına.

Yukarıda geçtiği üzere herkesin merhamet duygularını, Türklerin kendileri için esirgemedikleri bunca nimet ve korumalarını unutarak düşmanla işbirliğine girişmekle bize saldıran, ölümlere ve yakıp yıkmalara katılan Ermenilerin koruma ve beslenmelerini sağlama yolunda gayret kuşağını kuşanan Mister Laymen'in davranışı üzerinde duralım:

Türkler yenilselerdi acaba Laymen eline beyaz bayrak alarak dolaşır mıydı? Barış, sükunet ve asayişin sağlanması yolunda aracılık eder miydi? Kendilerinin düşüncelerinde selamet ve kalplerinde sükunet sağlanması yolunda bir duyarlık bulursa idi başlangıçtan beri Ermenilere ciddi nasihatlerde bulunup, silahlanıp baş kaldırarak, zulüm ve saldırılara girişerek Fransız işgal kuvvetine katılmalarını önlemeye çalışmazlar mıydı? Bütün bunları perde arkası ederek barış havarisi kesilmişti.

Maraş'ın kurtuluşu bütün Türk Milleti tarafından sevinçle karşılandı. Her taraftan tebrikler yağdırılmaya başlandı. Başta Mustafa Kemal Paşa, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine ve Belediye Reisliğine tebrik telgrafı çekti. Telgrafta: "Batı uygarlığının lideri olduğunu savunan Fransızların, zulüm ve yolsuzluğuna ve giriştiği imha hareketine karşı sizleri savunmaya mecbur bırakmıştı. 22 gün içinde, Ermenilerle birlik olan üstün Fransız kuvvetlerine karşı, türlü yokluk içerisinde karşı koyan ve başarı sağlayan Maraş'lıları bütün memleket adına tebrik ederiz. Maraş'lıların bu kahramanca savunmaları ile millet davasının büyüklük ve yüceliğini, milletimizin yaşamak, egemenlikle yaşamak hususundaki iradelerini bütün dünyaya karşı ilan ettiler. Şehitlerimize dualar, Kahraman gazilerimize saygılar selamlar" denilmişti.

Erzurum XV. Kol. Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın mutasarrıflığa çektiği telgraf: "Maraş Kahramanlarının Türklüğe has olan celadet ve fedakarlıkları neticesinde sevgili bayrağımızın yine Maraş üzerinde dalgalandığını haber almakla bütün Kolordum büyük sevinç duymaktadır. Öldünüz.. Fakat Türklüğü öldürmediniz. Milli tarihimize hayatınızla bir menkıbe-i celâdet yazdınız. Maraş'lıların ve sizin alınlarınızdan öper, Kolordumun samimi hislerini arz ederim."

Mutasarrıf vekili Ahmet Cevdet Bey bu telgraflara karşılık teşekkür telgrafi çekmişti.

Erzurum'da Belediye Bahçesine (Maraş bahçesi), Ilıca kaplıcalarının en sıcak bölümüne de (Maraş kaplıcası) adı verilmişti. Ayrıca, Maraş kurtuluşunu canlandıran bir piyes oynanmıştı.

Daha birçok vilayet, kasaba ve kuruluşlardan kutlama telgrafları gelmiştir.

Fransızların beraberlerinde götürdükleri 4 rehineyi; Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı Bey, Şişman Arif, Kocabaş Hacı Mehmet Naci ve Nafia Mühendisi Abdüllatif Efendiler, tutsak olarak tutuklu bulundurulmaktalardı. 2. İnönü Zaferinin kazanılması, Fransızları iyice düşündürmeye başlamıştı. Giriştikleri maceranın hiçbirinden olumlu sonuç alamamışlardı. Böylece tam yetki verdikleri eski Fransız Bakanlarından Franklin Bouillon adındaki diplomatlarını uzlaşma yollarını aramaya yollamışlardı. Görüşmeler sonucu Ankara Hükümetinin önerilerini kabule yönelmişlerdi. Bu arada iyi niyet göstergesi olarak da 1921 yılı Ağustos ortalarında Maraş'tan beraber götürdükleri 4 kişiyi 18 aylık tutsaklıktan sonra serbest bırakarak Salıvermişlerdi. Böylece Hacı Bekir Sıtkı Bey, Şişman Arif, Kocabaş Hacı Mehmet Naci ve Mühendis Abdüllatif Efendiler Halep'ten Maraş'a dönerek ailelerine kavuşmuşlardı.

Fransızlar anlaşmayı sonuçlandırmak üzere iken Kütahya, Eskişehir savaşlarındaki başarısızlık belirmesinden sonra, kendi hesaplarına, umuda kapılarak anlaşmayı askıya almışlardı. Sakarya Zaferi'nin kazanılması üzerine de beklentileri boşa çıkmıştı. Tekrar anlaşma girişiminde bulunarak 20.1.1921'de Ankara İtilafnamesi imzalandı.

İtilafnamenin 1. maddesinin başlıca şartları; “savaşa son verilmesi, tutsakların serbest bırakılması, her iki tarafın askeri kuvvetlerinin yeni çizilen sınırlara çekilmesi” idi.

Şube İdare Heyetleri Reisliklerine Yazılan Genelge:

1-Bütün kardeşlere Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile Heyet-i Temsiliyenin değerli üyelerinin selamını ilettiğini müjdelemiştir.

2-Genel hareketin pek yakında uygulanması belirgin olduğundan 25.12.1919 tarihine kadar teşkilat noksanlarının tamamlanması emrediliyor.

3-Kongre heyetince teşkilat hususunda düzenlenen yönetmelik teşkilatımıza tümü ile uyduğu cihetle evvelce verilen bildiri uyarınca teşkilat bir an önce tamamlanacaktır.

4-Yeni yönetmeliği görmeyi arzu buyuran idare heyetleri, yazı işleri memuruna başvuru ile örneğini kopya etmelidirler.

5-Durumun önem kazanmış olması cihetle teşkilata engel olacak ne gibi olasılık var ise, idare heyetleri engellemek, engelleyemedikleri durumda, belirli olasılıkları ile ivedi olarak Heyet-i Merkeziye'ye bildirmelidirler; zira bu yolda şiddetli tedbirler almak zorunluluğu vardır.

6-Yönetmeliğin çeşitli maddelerinde açıklandığı üzere başarı teşkilatın tamamlanmış olmasına bağlı iken herkesin kişisel görüşleri ile beklenen amaçlar boşa çıkarılmaktadır. Bunun ise memleket için felaketten gayri bir sonuç vermiyeceği kesindir.

7-Onur ve namusumuzu koruyup savunmamız için efrada ihtiyaç oranında donatım ve başkaca gereksinim sağlanması hususu kesindir; buna dayanarak efratsız silahın bir şeye yaramayacağı gibi silah ve efradın çokluğu da başarı sağlanmasına yeterli olmayacaktır. Her halde efradı düzenli olarak yönetecek heyete gerek duyulacağı gibi aç-çıplak bırakılacak efrattan ise fayda yerine zarar doğacağı muhtemeldir. Şu halde tüm Müslüman kardeşlerimiz memleketlerinin esenliği için çalışacak kardeşlerin geçim ve rahatlarını sağlayabilmek amacıyla bağış ve yardımda cömert davranmalıdırlar.

8-İdare heyetleri düzenli olarak toplantılar yapıp önceliği bulunan etkin konularda etkin kararlar almak zorunluluğunda iken bu hususa dikkat gösterilmiyor. Bunlardan biri, her mıntıka birer haberleşme memuru atayıp günlük haber ve gördüklerini bildirmek hususu kaçınılmaz iken önemsenmediği görülüyor. İkinci olarak yalan-yanlış duyulanların kaynağı araştırılmaksızın doğru görülerek herkesin yanlış düşüncelere kapılmasına yol açılıyor. Şu halde doğruluğu Heyet-i Merkeziye'den araştırılıp onaylanmadıkça gelişi güzel duyulanlara değer verilmemelidir. Üçüncü olarak, sükunet ve asayişe son derece önem gösterilmelidir. Girişilecek hareketler için Heyet-i Merkeziye'ye baş vuruda bulunulmalıdır.

İdare heyetlerinin, Heyet-i Merkeziye'nin onayını almadıkça kendiliklerinden, yöresel olsa bile hareket girişiminde bulunmaları uygun değildir.

9-Gelen emre uyularak varlıklı ve zengin olanların silah satın alınmasına katkıda bulunmaları zorunlu olup, milli kuvvetlere ihtiyaç sahibi olduğu halde çalışmalarıyla hizmet edenleri silahlandırmaya yardımcı olacağı cihetle bu yolda silah satın alınması hususunda iyiliksever ve fedakarlıkta bulunacak bütün kardeşlerimizden yürekten dileğimizdir.

10-Memleketimize ulaşan pek az miktarda silahın şimdilik talimli ve her hususta atılğan, cesur ve mertçe hareket edecek ve silah satın alma gücü olmayanlara verilmesi gereğine özen gösterilecektir. Bunun tersi davranışta bulunacak idare heyetleri sorumlu tutularak silah kendilerinden alınarak yetenekli görülenlere verilecektir.

11-Zenginlerden olup, silah kullanma gücüne yetenekli olmayanlara ve doğrudan hareketlere katılmayacakların silahlarını yakınlarında bulunan talimli efrada vermeleri kaçınılmaz bir görevdir. Olağanüstü bir halde silahın kullanılmadan elde bulundurulması kastla olmasa bile kötü bir davranış ve hainlikten başka bir anlam taşımayacağı cihetle böyle bir silah bulunduranlar yakınları olan efrada teslim etmek üzere verecekleri kimseyi şimdiden belirlemelidirler.

12-Efradın silahlandırılması her halde, Kuvay-i Umumiye defterinin, adlar belirlenerek düzenlenip idare heyetince onaylanıp sunulması hususu bu kere yayınlanan emirler gereği olduğundan sözü edilen defterin ivedi olarak düzenlenmesi, silah ve cephane durumunun dahi gösterilmesi ve aksi halde mıntıka merkezindeki depodan silah alınması kolay olacağından defterin bir an önce tamamlanıp yollanması.

13-Silah sağlanmasına gücü yeten efradın ayrıca silahlı olanlarla silah sağlama gücü bulunmayan efradın ayrı ayrı defterlerinin düzenlenmesi ve gücü yetenlerden silah satın almak arzusunda bulunanlara uygun fiyatla silah sağlanabileceğinden, yani 7-8 liraya kadar satın alınması mümkün olduğundan arzu edenlerin Heyet-i Merkeziyeye başvuruda bulunmaları gerekir.

SONUÇ:- Yukarıda yazılan 13 maddelik yönetmelik idare heyetlerince göz önüne alınarak harfi harfine uygulanmasına çaba harcayıp yardımlarını esirgememeleri, yükledikleri millet severliklerine bağlı gayret ve çalışmaları açıkça görülen sizlerden içtenlikle bekleriz.. Saygı değer efendiler 23.12.1919. Salı.

Mühür

Maraş Müdafaa-i Milliye Cemiyeti
Heyet-i Merkeziyesi-1335

... İdare Heyeti Sayın Reisliğine No: 31

“1-Her şube bağışlar ve yardımlarını tamamlamış olacağından birikmiş parayı Heyet-i Merkeziye’ce seçilen veznedar Hacı Nuri Bey ve Dedeade Mehmet Efendiye başvuru ile makbuz karşılığı teslim ve harcamaları varsa belgelerini para karşılığında yatırmaları gerekir.

2-Evvelce de istendiği üzere adları belirlenerek düzenlenen milli kuvvetler çizelgelerinin ivedilikle hazırlanıp silahların çeşitleriyle sayılarının açıklandığı sözü edilen defterlerin idare heyetlerince onaylanması ve ivedi olarak gönderilmesi dileğimizdir.

3-Merkez tabibi Ahmet Hilmi Bey’in gözetiminde, Tevfik Efendizade Hüseyin Hamid, Ceylanzade Hamid, Kayazade Nuri Efendilerden oluşan bir sıhhi heyet kurulmuştur. Her ihtiyaç duyulduğunda bu kimseler görev yapacaklardır.

4-Fakir ahali adına toplanan ve anbar edilen tahıl ve diğer zahirenin mıntikalarda uygun ve güvenilir yerlerde anbarlanıp, sonucu Heyet-i Merkeziye’ye bildirilmesi ve Heyet-i Merkeziye’den bu yönde gereken kararların alınarak mıntikalara duyurulacağı ön görülmüştür.

5-Milli amaç ve düşünceye karşıt veya düşmanlarla ilişkisi bulunanların adları belirlenen defterleri her mıntıkaca düzenlenecek, bunlardan uygun şekilde ikazda bulunarak iyi hali görülenlerin yazımlarının yapılması, iyi halinden ümit kesilenler haklarında şiddetli önlemlere girişilmesi olası görüldüğünden adlarının heyet-i merkeziyeye bildirilmesi.

6-İdare heyetleri, merkezleri içinde bulunan bütün ahaliyi uyarmak, aydınlatmak zorunluluğundadırlar. Heyet-i

Merkeziye'den aldıkları emir ve ikazları ve genel durum ve gidişle ilgili bütün haberlerin ahaliye anlatılması ve ahalinin telaş ve heyecanının yatıştırılması ile cemiyet efradının bilinçlendirilip yanlış veya kişisel değerlendirmeleri ve fikirlerini yayma girişimlerine fırsat verilmemesi hususu önemle dileğimizdir. 27.12.1919. Cumartesi.”

Mühür

Maraş Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi-1335

Maraş'ın kapsadığı mahalleler evvelce 8 şube, mıntıkaya bölünmüştü, sonra kolaylık düşüncesiyle 10 şubeye ayrıldı 2.12.1919 Tarihli 57 maddelik geçici programın bazı maddelerindeki açıklamanın bir bölümü de diğer maddeler içinde yer aldığı ve tekrarlanmış olmaları nedeniyle 33 maddeye indirilmişti

Heyet-i Merkeziye'den Bertiz Teşkilatı Memurlarından Muharrem Beye Teklif:

1-Şu günlerde yolların çeteler tarafından kesildiği ve hıristiyanların geçmelerinin önlendiği ve hatta kendilerine saldırıldığı yayılmaktadır. Bu ise kesinlikle uygun bir davranış olmayacağından oraca bu gibi hallerin şiddetle önlenmesi ve şayet yollarda tarafınızdan yerleştirilmiş karakol efradı varsa, gereksiz yerlerde bulunanları kaldırınız. Yalnız gözcü erlerinden gayri saldırgan kimseleri bırakmayınız. Dışarıdan gelecek yolculara saldırmaları muhtemel bulunan kimselerin de girişimlerine meydan verilmemesi himmet ve gayretinizden beklenir.

2-Bu emrin örneğini alarak gereken nokta memurlarına ve ihtiyar heyetlerine duyuruda bulunulması ve Müslümanlar dışındaki ahaliye tecavüz ve saldırının önlenmesi girişiminin tamamlanmasına özen gösterilmelidir.

Not: Asayiş bozucu girişimlere meydan verilmemesi isteği ile başarılar dileriz 2/3.1.1920

Mühür

Maraş Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi-1335

Bertiz Teşkilatı Memuru Zafer Bey:

Kardeş;

1-6.1.1920 tarihli yazılarına karşılıktır: Sarıçukur karyesindeki efradın son bildirmeye değin orada bulundurulması,

2-Tüfekçi ustası da gönderileceği,

3-Telgrafhaneye bırakılan nöbetçi efradın asayiş bozucu herhangi bir haline meydan verilmemesinin sağlanması,

4-İlaşeye gerek duyulduğunda Maraşa duyurulması, bu yoldaki ciddi çalışmalarınıza teşekkürle başarılar dileriz. 6.1.1920.

Not: İlaş hakkındaki açıklama Baydemirli karyesinden Hatıpzade İsmail Efendi ile gönderilen yazı ile hemen bildirilmiştir.

Mühür

Maraş Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi-1335

Heyet-i Merkeziye'den Zafer ve Muharrem Beylere Öneri:

1-Hayvan gönderildi.

2-Bertiz kuvvetlerinin toplu bulundurulması himmet ve gayretinizden beklenmektedir.

3-Aniden verilecek bir emir üzerine kuvvetlerin düzenli olarak sağlanması.

4-Bertiz kuvvetlerini uygun bir noktada bulundurunuz. Buradan gereken erzak ve eşyayı isteyiniz, gönderilecektir.

5-Durumdaki olağanüstü hal değişecek olursa harekete geçme beklentisine gerek kalmaz. Düşmanların bir araştırmaya daha girişecekleri görülmektedir. Başarı sağlayamayacakları kuvvetle umulur efendim. 9.1.1920.

Mühür

Maraş Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi-1335 Aslan

Zafer Bey Tarafından Elbistan Askeralma Şubesi Katibi
Hacı Efendiye Mektup:

Efendim;

Dünkü gün silah dağıtımında Bertiz ahalisine bir takım ağır sözlerle takdirde bulunduğunuzu esefle haber aldım. Vatani hisler taşıyan bir kimse böyle insanlık dışı bir girişimde bulunmaz. Bu kahraman, özverili millet, hem kendini, hem de sizlerin din, namus ve hayatını korumak için 2 günlük yerden koşup gelirken ve günlerce han köşelerinde bin türlü sefalet ve zahmet çekerken bezmedikleri halde zatı aliniz yarım saatlik bir zahmetten bezginlik göstererek bu zavallı ahalinin kalbini kırmaya nasıl cesaret gösterirsiniz. Sizden böyle bir davranış beklenmezdi. Belki yanlışlık vardır. Bundan böyle ahalimize kardeşçe davranmanızı vatan ve millet esenliği ve insaniyet adına rica ederim. 10.01.1920.

Zafer

Zafer Bey Tarafından Elbistan Mıntıka Komutanı Binbaşı Ali Beyefendiye Gönderilen Yazı:

Bertize geldim. Mitralyöz çavuş ve onbaşı erleri hazır. Emir buyurulursa gönderelim. Genel kuvvet çizelgesi sunulmaya hazır. Maksutlu telgraf merkezine bulunduğumuz karyenin uzaklığı cihetle Maraş'ça 2 telefon makinası hazırlanmıştır. Tel yoktur. Mümkünse kolorduca tel sağlanıp getirilmesini rica ederim. 2.1.1920.

Zafer

Mıntıka Komutanı Ali Bey Tarafından Maksutlu'da Zafer Beye Gönderilen Yazı:

1-Bababurnundan kaç tutsak alınmıştır. Bunların milliyeti nedir?

2-Elde edilen silah, top ve mitralyöz var mıdır? Varsa çeşit ve miktarı,

3-Sözü edilen yere Maraş'tan ve başka yerlerden tekrar düşman kuvvetleri gönderilmiş midir?

4-Bizden yaralı ve şehit sayısı belli midir?

5-Halen Maraş mıntıkası ne haldedir? Ve hala çatışma var mıdır?

6-Lütfen sıralanan maddelere doğru ve açıklamalı cevap verilmesi önemle rica olunur. 6.1.1920.

Elbistan Mıntıka Komutanı Ali

Not: İstenilen cevap Sarıçukur karyesinde bulunan Zafer Bey tarafından 7.1.1920 tarihinde verilmiştir.

Elbistan Mıntıka Komutanı Ali Beyden Maksutlu'da Zafer Bey'e:

Maraş'ta bulunan Fransız tabur komutanları ile subaylarının adlarını ve birlik numrolarını öğrenmek her neye bağlı ise, öğrenilerek lütfen bildirmenizi ordu adına rica ederim. İsterseniz tarafımdan Maraş şube reisine bir ikaz gönderiniz ve girişimde bulunmasını tarafımdan bildiriniz. Alacağınız cevabı bana yazınız. 7/8.1.1920

Mıntıka Komutanı Ali

Not: Zafer Bey tarafından Maraş Askerlik Şubesi Reisliğine yazılmıştır.

Telgrafçı Celal Beyden Zafer ve Muharrem Beylere:

Maraş'tan şimdiye değin cevap alınmadı. Yolcu da gelmiyor. Ahırdağı'na, Devebağırta'n'a kadar iki er posta gönderdim. Oraya kadar hem teli muayene ve oradan da Maraş'ı gözetleyip haber getireceklerdir. Maraş'a giden varsa ilişik yazıyı da gönderiniz. Elbistan'dan telgraflar yazıldı. Gecedен beri Elbistan'a Maraş cevap vermemiştir.

Telgrafçı
Celal

Telgrafçı Celal Beyden:

Kardeşim Zafer Bey;

Dünkü gün yapılan baskı ve nasihat sonucu bundan böyle verilen emre başeğileceği sözü verilmiştir; bakalım devam eder mi? Etmezse gereğine baş vurulur. Karakolumuzda dışarıdan 15 silahlı er vardır. Maksutlu ve Çobanlı'da 11 silahlı vardır. Bu gün de bunlara gereken düzen verilecektir. Telgraf hattı bu gün öyleye kadar tamamlanacak ve haberleşmeye başlanacaktır. Burasının Maraş ve Zeytun arasında önemli konumunu açıklamaya gerek yoktur. Gereği gibi düzenlemeye girişilmesi gerekiyor. Zahire için

4 hayvanla 3 silahlı er gönderildi. Aziz kardeşim, durum karşısında yapılacak girişimi yapmamız ve gereken morali kazanmak için bulunmayı istiyorsan da görev müsait değildir. Her halde yarın teşrif buyurulup bir iki saat görüşülürse pek uygun olur. Bu hususun önemsenmesini rica ederim. Yarın beklerim; öğleden sonra geri dönersiniz. Evinizden gelen mektup ta yollandı, Zaferim 9.1.1920

Celal

Maraş'a İstiklal Madalyası Verilmesi:

Ankara, İstiklal Madalyası verilmek üzere Maraş savunmasında yararlılığı görülen gazilerin listesini istemişti. Verilen cevapta: "Bütün Maraş halkı savunmada yararlılığı görülen gazilerdir. Her birine madalya verilmesi imkansız olacaktır. Hepsi adına şehrimize İstiklal Madalyası verilmesi teklifi arz olunur..." cevabı verilmişti. Bu cevap üzerine Maraş şehri adına T.B.M.M. tarafından kırmızı şeritli madalya verilmişti.

Nümro

2626

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5.4.341 tarihinde vuku bulan 2.nci ictima senesi 94 ncü ictimanın birinci celsesinde zirde hüviyeti muharrer Maraş şehrine bir kıt'a kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

İstiklal Madalyası alan zatın hüviyeti

Maraş Şehri

Resmi Mühür

13.4.341

Gazi M.Kemal

Bütün Maraş halkını simgeleyen madalya Belediye'de saklanmaktadır. Türkiye'de madalyalı tek şehir onurunu Maraş taşımaktadır. Her kurtuluş bayramı kutlama töreninde Belediye Başkanı tarafından tören alanında madalya bayrağa takılarak selam durulup İstiklal Marşı eşliğinde göndere çekilir. Madalyalı bayrağın göklere yükselerek dalgalanması ile, her Maraş'lı madalyayı kendi göğsünde taşıdığı gururu ile duyulanır.

Maraş Halkının Komşu İllere Yardımı:

Maraş kurtulmuş, fakat Maraş'ının görevi bitmemişti. Düşman kuvvetleri bütünü ile Türk topraklarından atılmadıkça kendilerini rahat ve huzura kavuşmuş sayamazlardı. Antep, Adana gibi illerden başlamak üzere yurdun kurtuluşu için yardıma koşacaklardı.

Kılıç Ali Bey, Antep savunmasını bırakıp Ankara'ya gitmesi gerektiğinde, yerine Kilisli Yüzbaşı Aslan Bey'i görevlendirmişti. Aslan Bey, Antep savunması sırasında şehit olmuştur. Kendi imzası ile geriye bıraktığı belgelerde Maraş halkının Antep'te Fransızlara karşı savaştıkları belirtilmektedir. Bu arada Aslan Bey Antep savunmasında yanında çarpışan Maraş'lı Hüseyin'i şöyle tanımlamaktadır: "Hüseyin 4 yerinden yaralanmış ve son nefesini vermek üzere idi. Bana işaretle birşeyler anlatmak istiyordu. Onu dikkatle izledim koynunda sakladığı nişanlısının bir tutam saçı ile beraber gömülmesini istiyordu." Hüseyin şehit olur. Koynunda sakladığı bir tutam saçla kana bulanmış bir kağıt parçası bulunur. Kağıtta "Nişanlım Emo'ya destan" başlığı altında mısralar yer almaktadır. Bunlardar birkaç mısraı alalım:

Çanakkale harbine gittim ölmedim,
Nişanlım Emo'yu evinde buldum.
Güzelim Emo, sabret ne olur,
Allah'ın emri yerini bulur.

Maraş kurtulduktan sonra düğünümüz olur,
Ey Emo Maraş'tan düşmanı kaçırdık.
Arkama döndüm edeme baktım,
Edemin öldüğünü haber aldım.

Edemin hayfını almağa Antep'e gidiyorum harbe,
Konu komşularla hakkını helal eyle.
Kömür gözlüm sabret ne olur,
Allah'ın emri yerini bulur.

Emo şehit olursam mezarıma bir gül dik,
Beni ziyaret etsin hep bildik.
Ayıntapta gavurları inşallah paklarım,
Ölürsem de ehemmiyeti yoktur.
Saçını mezarımda öper koklarım.

Görüldüğü gibi Hüseyin, Maraş'ta savaştıktan sonra Antep'in de yardımına koşmuş ve orada şehit olmuştur. Hüseyin, yüzlerce Maraş'lıdan sadece birisidir.

Maraş Heyet-i Merkeziye Reisi Aslan Bey'de, Maraş'ta toplanan gönüllü bir müfrezenin başında Kadızade Ahmet Efendi ile birlikte Antep'in yardımına gider. Aslan Bey Maraş'tan Millet Vekili seçilmişti. Fakat cepheyi bırakıp Büyük Millet Meclisine gitmedi. Antep, İslahiye cephesinde incelemelerde bulunarak buradaki askeri durum hakkında Büyük Millet Meclisine bilgi verdi; verdiği bilgide: Türk Milli kuvvetlerinin morallerinin yerinde olduğunu, Antep cephesinde kuvvetlerimizin bir taraftan içerdeki düşmanı kuşatma altında tutarken diğer taraftan da dıştan gelecek düşman kuvvetlerine karşı koymakta olduğunu, durumun lehimize geliştiğini bildirdi. Bu arada Mustafa Kemal Paşa'ya da bir yazı gönderdi. Millet Vekili seçilmiş olmasına rağmen kendisinin Antep ve İslahiye cephesinden ayrılmasının sakıncalı olacağını, ayrılmasının milli kuvvetler üzerinde olumsuz etki yaratacağını belirtti. Durum açıklığa kavuşuncaya değin izinli sayılmasını diledi.

Antep Heyet-i Merkeziyesinden Ragıp Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta, cephedeki durumu açıklayarak savaş gereçlerinin kalmadığını bildirip Maraş'ta bulunan toplarla diğer savaş araç ve gereçlerinin Antep'e yollanmasını istedi. Ayrıca Aslan Bey de III. Kolordu Komutanlığına telgrafla baş vurarak, Mersin ve Adana taraflarında bulunan milli efradın Antep'e yardıma gönderilmesinin zorunlu bulunduğunu belirterek bu hususta harekete geçmeleri için kesin emir verilmesi dileğinde bulundu.

Aslan Bey, emrindeki bir müfrezeye ile Osmaniye, Haruniye, Bahçe taraflarına giderek düşmana karşı başarılı saldırılarda bulundu. Bu arada Maraş mıntıka komutanı Ali Bey de emrindeki kuvvetleri ile Yarbaşı, Bahçe arasında girişimlerde bulunarak

buradaki demir yollarını tahrip etmek suretiyle Fransızların Yarbaşı-Mamure arasındaki ilişkilerini kesti.

10.8.1920 günü 250 kişilik Pazarcık Milis Müfrezesi Antep'e yardım için hareket etti. Müfrezeyi yönetenlerin başında, Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden 16 yaşındaki, Maraş savunmasında da yararlılıkları görülen Mülazım oğlu Mehmet Efendinin oğlu Sait Efendi de bulunmakta idi. Bu birlik Antep'in doğusundaki Sarımsak Tepe, Düz Tepe, Kurbanbaba'yı tutmak üzere hümanist bahçelerinde karargah kurdular. Giriştikleri saldırılarla Fransızların işgalindeki kolej ile okulunda tahribat yaparak etkisiz hale koydular.

Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Sarız'dan Gökşun üzerinden geçerek Andırın'a gelen Tufan Bey, burada Yaycıoğlu İbrahim Ağa'nın konağında misafir olmuştu. Andırın ileri gelenleri ile bir toplantı yaptı. Halkı teşkilatlandırdı. İbrahim Ağa ile Şakir Bozdoğan kendisine yardımcı olarak Tufan Bey'in yanında yer almışlardı. Sonuçta bir bölük Kuva-i Milliye toplandı. Fransız işgalinde bulunan Kadirli üzerine yürütme kararı alındı. Tufan Bey, İbrahim Ağa gurubu ile birleşerek 1200 kişilik bir kuvvetle gösterişli bir görünümde 7 Mart 1920 günü Kadirli'ye girdi. Diğer taraftan Andırın halkı da boş durmuyordu. Çevredeki Fransız birliklerine saldırılarda bulunuyorlardı. Osmaniye'ye giden çeteler, Fransızların yararlandıkları tren hattını tahrip etmişlerdi.

Sivas'tan III. Kor. Komutanı Albay Selahattin Bey Maraş'a geldi komşu illere yardım için yeniden bir tümen kurdu. Bu sırada bir gece içinde 300 kişilik bir kuvvet hazırlanıp Antep'e uğurlanırken, özverili davranışlarından dolayı Maraş halkına teşekkür etti. Bölgedeki Fransız kuvvetleri karşısında Türk kuvvetleri çok yetersizdi. Cephenin önemli kesimi olan Antep'te ancak 2 taburlu bir piyade alayı bulunmakta idi. Bu nedenle Antep kesimini güçlendirmek amacıyla Maraş'ta bir piyade tümeni kurulması kararlaştırıldı. III. Kor.'dan gelen IX. Nizamiye alayının I. ve II. taburları, çekirdeği oluşturmak üzere 9 Eylül 1920'de mürettep Maraş tümeni kuruldu. Tümen Maraş'ta talim görecekti. Mürettep tümen kuruluşu şöyle idi:

Tümen Komutanı Yarbay Hayri Bey, Antep Alayı Komutanı Binbaşı Mahmut Bey, Maraş Alayı Komutanı Binbaşı Ali Bey, Osmaniye Alayı Komutanı Binbaşı Habib Bey idi. Ayrıca Tümene bağlı olarak Binbaşı Nazmi Bey komutasında bir dağ topçu taburu

oluşturuldu. Alaylara 25-26-27 numaraları verilerek Törenle Sancakları teslim olundu. Törenin bitiminde Pınarbaşında Maraşlılar tarafından Subay ve askerlere bir ziyafet verildi. Bu tümen Antep cephesinde Fransızlara karşı etkili ve başarılı savaşlar vermiştir.

Ayrıca Maraş'ta askeri üretim ve onarım yapılması amacıyla bir atölye kuruldu. Daha önceleri Hicaz tren yolu yapımında çalışan ve yetenekli bir usta olan Mehmet (Kıvılcım), işin başına getirildi. Burada top mili, el bombası ve mermi üretilmeye başlandı. Burada çalışmalarına katkıda bulunanlar, Maraş'ın demirci, marangoz ve tüfekçi ustaları idi. Antep cephesinde bozulan ve parçası kırılan toplar, Maraş'a gönderiliyor ve tamiri yapılarak tekrar cepheye yollanıyordu.

Komşu illere yardıma koşan Maraş halkı, milleti ilgilendiren diğer konularda da tavrını ortaya koymakta idi. İstanbul'daki millet yararına başarılı çalışmalarını ile tanınan Ali Rıza Paşa hükümetinin istifa etmesi haberinin duyulması üzerine Maraş ve ilçelerinin, Sultana başvurusu ile, milletin güvenini kazanan kabinenin istifa isteğinin kabul olunmaması dileği dile getirilmişti. Meclis-i Meb'usana çekilen telgraf da, yabancı baskısı ile istifaya zorlanan kabinenin yerine millete hıyaneti saptanan Damat Ferit Paşa kabinesinin getirileceği anlaşıldığı, bu davranışa ise milletin asla tahammül edemeyeceği belirtilmişti.

Antep'in kurtuluşundan sonra Antep ileri gelenlerinden Dayı Ahmet Ağa'nın Ali Sezai Efendiye yolladığı teşekkür mektubu:

Huzur-u Reşadetpenahilerine;

Reşadetlü pek muhterem Efendim Hazretleri.

Zafer destanları ile dolu tarihine harikanüma bir inci ilave eden ve kardeşleri Maraş'lılardan örnek alan Gaziantep'lilerin muhacir ve mültecilerinin imkan dairesinde terfipleri hususunda ibzal ettiğiniz ihtimam, ve ibraz buyurduğunuz muavenet, ebedi bir nişane-i şükran şeklinde cümlemizin kalbinde merkuzdur.

Hususi ile, memleketin bütün ümur ve muamelatına bir netice-i hasane ve sehile bahş etmek için iştigal ettiğim zamanlarda doğrudan doğruya şahsımı istihdaf eden tesanüdlerinizle... yalnız şahsımda tecelli eden teveccühleriniz, bütün hüviyetimde esiri bir

varlık tekvin etmiş olduğu için Türkün, ve müslümanın bir enmûzeci olan zatı alilerine en samimi ihtiramlarımı takdim ederim efendim hazretleri.

I.Kanun-i Sani-Sene 338=1922
Hacı Halil Ağazade Ahmet

Ey kardeş.. vatana hizmet bu yolda pek az.. lutfedip sen daha alace yaz diyerek söze son verildi.

Nimete övgü olarak yazılmış:

Ey Maraş'ın has evladı,
Sevindirdin sen ecdadı.
Fransızların ah-ı feryadı,
Tarihe geçti bu adı.

Sen ders verdin elhak,
O mağrur oldu müstehak.
Ne cesaret yokkan bir hak,
Zümrüt yurda girsin ahmak.

Kalemize çekilsin sancak,
Sükut eder bunu ancak,
Gayreti yok birkaç korkak,
Hayır.. bizde yoktur alçak.

Varsa mahkum millete bak,
Yandı çıramız daim yanacak.
Türkün alını her demde ak,
Âtî ile hal pek parlak.

Kahramandır Türk ahfadı,
Cihan duydu hep bu adı.
Alkışlarım bu cihadı,
Çok yaşasın Türk evladı

Şeyh Seyyid Ali Sezai (KURTARAN)

**YAŞAR ALPARSLAN HOCAMIN ARŞİVİNDE BULUNAN
MARAŞ HARBİ İLE ALAKALI GÜNLÜK TARZINDA BİR
MECMUA**

①

۱۲ شوال ۱۳۱۸ هـ

۲۹

۱ - Kolonial felyp sentmari idaresindeki fransız kuvvetleri yerini İngilizlere terk etmiştir.

Mohandislik tarafından

۱ - Mufti Mehmed Zade Hacı Mehmed Zade
Zade Mehmed Zade Mehmed Zade Mehmed Emin
Hacı Mehmed Zade Mehmed Zade Mehmed Zade
Zade Mehmed Zade Mehmed Zade Mehmed Zade
Zade Mehmed Zade Mehmed Zade Mehmed Zade
Hacı Mehmed Zade Mehmed Zade Mehmed Zade
Zade Mehmed Zade Mehmed Zade Mehmed Zade
Zade Mehmed Zade Mehmed Zade Mehmed Zade

Tapkantiolo Muteramir:

مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره
مجلس راجع و مناقشه در باره

عکس شماره ۲۵
 عکس شماره ۲۶
 عکس شماره ۲۷
 عکس شماره ۲۸
 عکس شماره ۲۹
 عکس شماره ۳۰
 عکس شماره ۳۱
 عکس شماره ۳۲
 عکس شماره ۳۳
 عکس شماره ۳۴
 عکس شماره ۳۵
 عکس شماره ۳۶
 عکس شماره ۳۷
 عکس شماره ۳۸
 عکس شماره ۳۹
 عکس شماره ۴۰
 عکس شماره ۴۱
 عکس شماره ۴۲
 عکس شماره ۴۳
 عکس شماره ۴۴
 عکس شماره ۴۵
 عکس شماره ۴۶
 عکس شماره ۴۷
 عکس شماره ۴۸
 عکس شماره ۴۹
 عکس شماره ۵۰

عکس شماره ۵۱
 عکس شماره ۵۲
 عکس شماره ۵۳
 عکس شماره ۵۴
 عکس شماره ۵۵
 عکس شماره ۵۶
 عکس شماره ۵۷
 عکس شماره ۵۸
 عکس شماره ۵۹
 عکس شماره ۶۰
 عکس شماره ۶۱
 عکس شماره ۶۲
 عکس شماره ۶۳
 عکس شماره ۶۴
 عکس شماره ۶۵
 عکس شماره ۶۶
 عکس شماره ۶۷
 عکس شماره ۶۸
 عکس شماره ۶۹
 عکس شماره ۷۰

عکس شماره ۷۱
 عکس شماره ۷۲
 عکس شماره ۷۳
 عکس شماره ۷۴
 عکس شماره ۷۵
 عکس شماره ۷۶
 عکس شماره ۷۷
 عکس شماره ۷۸
 عکس شماره ۷۹
 عکس شماره ۸۰
 عکس شماره ۸۱
 عکس شماره ۸۲
 عکس شماره ۸۳
 عکس شماره ۸۴
 عکس شماره ۸۵
 عکس شماره ۸۶
 عکس شماره ۸۷
 عکس شماره ۸۸
 عکس شماره ۸۹
 عکس شماره ۹۰

عکس شماره ۹۱
 عکس شماره ۹۲
 عکس شماره ۹۳
 عکس شماره ۹۴
 عکس شماره ۹۵
 عکس شماره ۹۶
 عکس شماره ۹۷
 عکس شماره ۹۸
 عکس شماره ۹۹
 عکس شماره ۱۰۰

عکس شماره ۱۰۱
 عکس شماره ۱۰۲
 عکس شماره ۱۰۳
 عکس شماره ۱۰۴
 عکس شماره ۱۰۵
 عکس شماره ۱۰۶
 عکس شماره ۱۰۷
 عکس شماره ۱۰۸
 عکس شماره ۱۰۹
 عکس شماره ۱۱۰

۶۲ شایه تدریس در جهاد...
 سگی خوردن از اول...
 استان...
 حضور کرم...
 واکتر...
 آیات...
 بر عهده...
 موقوفه...
 چگونگی...
 بزرگ...
 چنانچه...
 نه...
 در...
 خدا...
 هر...
 که...
 و...
 و...
 و...
 و...
 و...

قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
مجله کلمه استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
اعاده انده قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه

آطه قراقرز قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قدرباش استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
آطه قراقرز قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قدرباش استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه

قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قدرباش استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قدرباش استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه

قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قدرباش استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قوه قضاة استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه
قدرباش استبداد اروپا سوخته اوزیر مجله کلمه دنگه

قولی از آنجا که شوخی عودت را شوخی قدر شنید
صداکتی را به طور مستقیم در مقامی که در این دکان بودی عرض کرد
دیده باشم که سوزید ~~...~~

عمرتان - آنجور و توره عزای و ضمیمه

بسیار از خود و توره شما ... در کمال آن ترجمه ام ایچ دیکه ...
دولت عالیه الحان خودوند که در آنجا در محله کورمه البره ۴۰۰ کور
سه اول قیومت ... قرائت دولت و من عقیده در ...
صداکتی و ... قرائت ... قرائت ...
تا خودت بر وقت از راه دولت از این حدی بدست ...
استند دولت طاعتی قرائت ...
بسیار عیانند ...
و کتبه ...
خودتان ...
و بعد ...
بوتنی ...
خودتان ...
قرائت ...
حکومت ...
فعل ...
عباد ...
اول ...

[Faint handwritten text at the bottom of the page]

بسم الله اولاً بحمد حق تعالی و درین مقام بقدرت خود
علی بن ابی طالب - بود که قدرت را بر او اصلاً مقرر کرده بود و درین باب
بسیار در کتب

خبره و درین - ذات مقدسه و شرف و علم او در همه جا مشهور است
و در این مقام عظیم است که اتمام انقراض الاله علی بن ابی طالب
بود که در آن زمان و صلیب شکسته را بنا کرد و طایفه عظیمی
بر کعبه اجراء و عجلت آنجا رفتند و در آنجا تشریف بردند و در آنجا
اندک مدتی در آنجا ماندند و در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
با اهل آنجا و با یکدیگر با یکدیگر در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا

عمره آنرا فرموده اند که در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
بسیار در کتب اصلاً در کتب قبیه السیاح آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
تشریح شده است و در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا

خبره و در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا
در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا

بریتانیا قولہ زور = قراطہ ... انا ...
ایہا ...
...
دور ...

۱۹۲۵/۱۰ ...
۸۱۹

۱۔ ...
۸

...

۱۹۱۹
...
...
...
...
...
...
...

بر آن مرد آنچه لازم بود منتهی قدرت ایمنی هرگز در میان بر سر
 قانت و عبادت داشتی شبانه بگردید، حتی آنکه از آن خطبوت
 و موضوعی که بر سر او بر روی سر است و استقامت بجای آن است که
 و بعضی از آن در آنجا که هر چه الا قدر است و موصیفان
 خود نموده، برتر از آنکه با همه یکباره آنجا که آنجا که است
 که آنچه خواند آن است که در اسلام است که در آنجا که در آنجا که
 در آنجا که این چیزها را می ملاحظه کردی، بویژه خود را بجز
 بر آنکه در اسلام است که هر چه در آنجا که خود را می ملاحظه
 منتظر و بیست شده که می تا بوسی آینه، با آنرا خود را ملاحظه
 آنجا که در آنجا که خود را ملاحظه کردی، خود را ملاحظه کردی
 بویژه در آنجا که در آنجا که با قدری که در آنجا که بویژه
 بویژه با عبادت و عبادت که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 این است که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 و با آنکه در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که

طنین ایستاد چه خود بوردید هنوز بر آنجا که در آنجا که
 صدای آن است که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 چرا این چه جادوست که طوطای نازنین، طعنه بجهت محمد، رضی اللہ تعالی
 عنہ و طعنه بجهت بر آنکه خود در آنجا که بیاید بر آنکه در آنجا که
 صف کینه بر آنکه در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که
 حافظ و در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که (تلمیح)

تضمین 22 ثانیه اول در و با آنکه در آنجا که در آنجا که
 بر سر آنکه

صالحان قوتند . شرفا که کماله در جودت کلمه جان
 از آن دل برانند بین قوتها پارچه کورنیه ۹۵ به آنکه
 آنکه سلیقه تکمیل آید لافزنی آن تا و بفراده آید
 بکنده معطوف اندیشی افلاک در صفا ایبه بیکه از
 آنکه آید بفراده بفراده بفراده بفراده
 ۱۸ می فادینه صفا کورنیه (۱۸) کله اسلاطین قلمه
 شرفه که بفراده بفراده بفراده بفراده
 کلمه شرفه بفراده بفراده بفراده بفراده
 و صالحان کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده
 در اظهار کماله بفراده بفراده بفراده بفراده
 کله کماله آید بفراده بفراده بفراده بفراده
 فعاله صالح کلمه آید بفراده ۱۷ کورنیه آید بفراده بفراده

(۱) دیوبند بفراده بفراده بفراده بفراده (شرفه کورنیه)
 امیرا کورنیه کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده
 آید بفراده بفراده بفراده بفراده

بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 صالح کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده

بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 صالح کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده
 کورنیه بفراده بفراده بفراده بفراده بفراده

قلمی از دست راست ایشه از جلو مقادیر و در وقت خواب از دست چپ
 دیوار آنو از پشت درجه ۱۰ و ۱۵ و ۲۰ و ۳۰ و ۴۰ و ۵۰ و ۶۰ و ۷۰ و ۸۰ و ۹۰ و ۱۰۰
 یا از این مقادیر

کتاب الکریمه شریفه (در امور دنیوی و دینی) در این کتاب
 قواعد لغوی عربی و قواعد لغوی فارسی و قواعد لغوی ترکی
 و قواعد لغوی ایتالیایی و قواعد لغوی فرانسه و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی روسی و قواعد لغوی آلمانی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی اسپانیولی و قواعد لغوی پرتغالی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی انگلیسی و قواعد لغوی یونانی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی عبری و قواعد لغوی عبری (کتاب الکریمه شریفه)

کتاب الکریمه شریفه (در امور دنیوی و دینی) در این کتاب
 قواعد لغوی عربی و قواعد لغوی فارسی و قواعد لغوی ترکی
 و قواعد لغوی ایتالیایی و قواعد لغوی فرانسه و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی روسی و قواعد لغوی آلمانی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی اسپانیولی و قواعد لغوی پرتغالی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی انگلیسی و قواعد لغوی یونانی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی عبری و قواعد لغوی عبری (کتاب الکریمه شریفه)

کتاب الکریمه شریفه (در امور دنیوی و دینی) در این کتاب
 قواعد لغوی عربی و قواعد لغوی فارسی و قواعد لغوی ترکی
 و قواعد لغوی ایتالیایی و قواعد لغوی فرانسه و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی روسی و قواعد لغوی آلمانی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی اسپانیولی و قواعد لغوی پرتغالی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی انگلیسی و قواعد لغوی یونانی و قواعد لغوی
 و قواعد لغوی عبری و قواعد لغوی عبری (کتاب الکریمه شریفه)

کرمه تا این حد که طبعی و غیره بریتا کو، در دهه و سیف الی...

28 علاج سوره... قرآن... بر این ملا و در این کرمه...

طریقه... در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

در این کرمه... بر این ملا و در این کرمه...

7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

۶- حجت اراکه بر سر آمدن برین محرم اعیان ارباب دولت مجرب
 در این حجت در طریق دولت اراکه در این حجت محرم حجت
 استعدای اعیان اراکه در این حجت اعیان اراکه در این حجت
 حجت اراکه در این حجت اراکه در این حجت اراکه در این حجت
 حجت اراکه در این حجت اراکه در این حجت اراکه در این حجت
 حجت اراکه در این حجت اراکه در این حجت اراکه در این حجت

UKDE KİTAPLIĞI:

YAŞAR ALPARSLAN – SERDAR YAKAR’IN EDİTÖRLÜĞÜNDE ÇIKAN YAYINLARIMIZ

MARAŞ TARİHİ SERİSİ:

1. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
2. Dulkadir Beyliği Araştırmaları II (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
3. İstiklâl Savaşında Maraş (2008) / *Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
4. Maraş Tarihi ve Coğrafyası (2008) / *Besim ATALAY*
5. Maraş Yollarında (2008) / *Hasan Reşit TANKUT*
6. Aşiretlerin İskanları (2008) / *Bekir Sami BAYAZIT*
7. Maraş Emîrleri (2008) / *Editörler: İlyas GÖKHAN / Selim KAYA*
8. Maraş’ta Misyoner Faâliyetleri ve Misyoner Okulları (2008) / *Mustafa ÇABUK*
9. Zeytin ve Çevresindeki Ermeni İsyancıları (2008) / *A. Latif DİNÇASLAN*
10. İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş (2008) / *Yrd. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN, Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA*
11. Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi (2009) / *Dr. İsmail ALTINÖZ*
12. İlâveli Esmârü't-tevârih Maa Zeyl (2009) / *Mehmed Şemî Efendi, Hazırlayan: Dr. Mehmet KARATAŞ*
13. 100. Yılında 1909 Maraş’ta Ermeni Olayları (2009) / *Yrd. Doç. Dr. Nejla GÜNAY*
14. Seyâhatnâme, Şehir Târîhi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
15. Maraş’ta Saçaklızâdeler ve Eski Maraş Âlimleri (2009) / *Osman SANDALOĞLU, Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*

16. Yakın Çağda Kahramanmaraş (2009) / *Prof. Dr. Ahmet EYİCİL*
17. Eshab-ı Kehf Vukûu Şuyûu (2010) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
18. Elbistan ve Maraş'ta Dulkadir Oğulları Hükûmeti (2011) / *Arifî Paşa, Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
19. Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi (2011) / *Doç. Dr. İlyas GÖKHAN*
20. Maraş Milli Mücadelesinde Bayrak Olayı ve Aşıkhoğlu Hüseyin (2012) / *Serdar YAKAR*
21. Maraş-Fransız Harbi (Belgeler-Hatıralar (2012) / *Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
22. XX. Yüzyılda Maraş (Ermeniler, Türkler, Müslümanlar) (2012) / *Doç. Dr. Nejla GÜNAY*

MARAŞ KÜLTÜR VE EDEBİYATI SERİSİ:

1. Âşık Durdu Mehmet Yoksul (Âşık Mahfuzî) Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
2. Âşık Mustafa Zülkadiroğlu Hayatı ve Şiirleri (2008) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
3. Muhammet Kâmil Ağdaş (Bahçeci Hoca) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
4. Maraş Merkez Ağzı (2008) / *Mine KILIÇ*
5. Mevlid / *Mar'aşî Kurâ-zâde Nâdiri* (2009) / *Hazırlayan Gülcan Tanıdır ALICI*
6. Maraş'ta Divanından Parça Kalmış Halk Şairleri (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
7. Türk Edebiyatında Maraşlılar (2009) / *Yaşar ALPARSLAN, Yard. Doç. Dr. Lütfi ALICI, Serdar YAKAR*
8. Maraş Bibliyografyası (2009) / *Cavit POLAT*
9. Büyük Hiciv Şâiri Âşık Mısdılı (Mustafa Hartlap'ın) Hayatı ve Şiirleri (2009) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
10. Maraş Ağzı Köroğlu (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*

11. Maraş Merkez Ağzı Kelimeler Deyimler (2009) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
12. Muhtelif Cönklerden Maraş Halk Şâirlerine Âit Şiirler (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
13. Tertîbü'l-Ulûm (2009) / *Saçaklızâde (Eş-Şeyh Muhammed B. Ebî Bekr El Mer'aşî) - Çeviri: Doç.Dr. Zekeriya PAK - Yrd.Doç.Dr. M. Akif ÖZDOĞAN*
14. Divan-ı Hâfız-ı Mar'aşî (2010) / *Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
15. Kahramanmaraş'ta Çocuk Oyunları (2010) / *Hacı Ali ÖZTURAN*
16. Halîlî-i Mar'aşî Divançe ve Etvâr-ı Seb'a (2010) / *Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
17. Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi (2010) / *Kemalettin KOÇ*
18. Eski Maraş'ta Örf'ler, Âdet'ler ve İctimâî Hayat (2010) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN - Hacı Ali ÖZTURAN*
19. Mîzânüşşerîat ve Bürhânüttarîkat (2010) / *Muhammet Hilmi Efendi, Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN*
20. Lutfiyye-i Vehbî (2011) / *Sünbülzâde Vehbî, Hazırlayan: Gülcan Tanıdır ALICI*
21. Nazmü'l-Fünûn (2011) / *Yemli hazâde Mustafa Kâmil, Çeviri: Doç. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN – Uzm. Ahmet TEMİZKAN – Abdullah DİNÇ*
22. Nasihatnâme-i Vehbî (2011) / *Sünbülzâde Vehbî, Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
23. Eski Maraş'ta Alim Çıkarmış Aileler (2011) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*
24. Dîvân (2011) / *Sünbül-zâde Vehbî, Hazırlayan: Ahmet YENİKALE*
25. Şevk-engîz (2011) / *Sünbül-zâde Vehbî, Hazırlayan: Ahmet YENİKALE*
26. Neylü'l-Ereb fî Ma'rifeti'l-Edeb (2011) *Mahmûd Hamdî b. Davûd el-Merâşî ed-Dimeşkî, Çevirenler: Uzm. Mehmet BALCIOĞLU-Doç.Dr. M.Akif ÖZDOĞAN*
27. Ahmed Kuddûsî İbnülmeraşî (2011) *Dr. Ali TENİK*

28. Îrâdu'l-Makâle bi-Tarîki'l-Ecvibe 'alâ-Mîzânî'sh-Şerî'a ve Bürhânü'l-Hakîka (2011) *Hacı Nuhzâde Ahmed Efendi Hazırlayan: Ömer Hakan ÖZALP*
29. Ravzatü'l-Îmân Tenkitli Metin - Sözlük – Tıpkıbasım (2012) / *Halîlî-i Mar'aşî Hazırlayanlar Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI - Arş. Gör. Gülcan Tanıdır ALICI*
30. Eski Maraş'ta Âile Ev Ekonomisi ve Zahra (2012) / *Hazırlayan: Yaşar ALPARSLAN - Hacı Ali ÖZTURAN*
31. Risâle-i Ahlâk I-II Çeviri Yazı – Tıpkıbasım (2012)/ *Halîlî-i Mar'aşî Hazırlayan Yrd. Doç. Dr. Lütfi ALICI*
32. Âşık Selâmi (Ramazan Mengilli) Hayatı ve Şiirleri (2012) / *Editör: Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR*
33. Zübdetü'l-Âsâr Fî Mevlîdî'n-Nebiyî'l-Muhtâr Çeviri Yazı – Sözlük – Tıpkıbasım (2012) / *Elbistanlı-Zâde Hâfız Veliddîn Nef'î Efendi Hazırlayanlar Yaşar ALPARSLAN - Gülcan Tanıdır ALICI*
34. Tuhfe-i Vehbî (2012) / *Sünbül-zâde Vehbî, Hazırlayan: Ahmet YENİKALE*

KAHRAMANMARAŞ VALİLİĞİNCE YAYINLANAN ESERİMİZ

1. Maraş Meşhurları (2009) / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN - Serdar YAKAR*

